

МИСЪЛ, СЛОВО, ТЕКСТ

Пловдивско университетско
издателство „Паусий Хилендарски“
ISSN 2815-2816

Сборникът се публикува онлайн в Български портал за
отворена наука: <https://bpos.bg>

BPOS Bulgarian
Portal
for Open
Science

„Мисъл, слово, текст“ е адресиран предимно към българската научна аудитория, поради което се издава на български език с изключение на резюметата и ключовите думи на научните статии. По тези причини не разполага с импакт фактор или импакт ранг и няма условия за реферирание в международни бази данни.



Сборникът е регистриран в **НАЦИД**
Национален референтен списък
на съвременни български научни издания
с научно рецензиране

*Редакционната колегия не носи отговорност
за изказаните мнения, идеи и хипотези на
авторите.*

СИНДРОМЪТ „ДА ВЯРВАМ (И МИСЛЯ) ДНЕС, ЗАЩОТО Е АБСУРДНО“

**Том 9 (15) нова серия,
2023**

Сборникът цели да осигури публичност на авторските дискусии от научен (но и популярен) характер, да даде възможност за споделяне на изследователски и коментарни текстове, анализи, съобщения, рецензии, публикации по проекти и свободни теми и др. Широкият профил осигурява по-голяма възможност за дискутиране на различни научни и образователни теми с интердисциплинарен характер.

Приоритетно направление в него е 2.4. Религия и теология. Изследователското поле остава отворено за неограничените полета на хуманитаристиката.

Рецензенти

Проф. г.теол.н. Авксентий
Делипапазов
Проф. г.теол.н. Димитър Киров
Проф. г-р Димо Пенков
Доц. г-р Иван Р. Кръстанов
Доц. г-р Павел Събеv
Доц. г-р Александър Йорганов

Съставителство и научна редакция

г-р Жасмина Х. Донкова
г-р Лиана К. Гълбова
г-р Ивелина Н. Николова
г-р Маргарита Д. Загарова

Коректор, технически редактор
и консултант *Жана Д. Ганчева*

@ Графичен дизайн и прегнечат
Ивелина Н. Николова

Контакти:
sbornik_misul@abv.bg





СЪДЪРЖАНИЕ

МИСЪЛ, СЛОВО, ТЕКСТ

Том 9 (15) нова серия, 2023

СИНДРОМЪТ „ДА ВЯРВАМ (И МИСЛЯ) ДНЕС, ЗАЩОТО Е АБСУРДНО“

Пловдивско университетско издателство „Паусий Хилендарски“

ISSN 2815-2816

ЛОГИЧЕСКИ РЕАЛИЗЪМ И ОНТОЛОГИЧЕН ОПТИМИЗЪМ – МИСЛОВНИ РЕВЕРАНСИ

Антоний Хубанчев

ЖЕРТВАТА НА АГНЕЦА БОЖИ И ЧОВЕШКАТА ГОЛГОТА / 3

Атанас Ваташки

ОТРИЦАТЕЛ НА ФИЛОСОФИЯТА ЛИ Е ТАЦИАН АСИРИЕЦ? / 8

100 ГОДИНИ БОГОСЛОВСКА НАУКА В БЪЛГАРИЯ

Благовест Върбаков

СТО ГОДИНИ ВИШЕ БОГОСЛОВИЕ В БЪЛГАРИЯ:

НЯКОИ БОГОСЛОВСКИ РЕФЛЕКСИ В БОГОСЛОВИЕТО НА

ПРОФЕСОРИТЕ ОТЕЦ НИКОЛАЙ ШИВАРОВ И ТОТЮ КОЕВ / 20

Ивелина Николова

100 ГОДИНИ БОГОСЛОВСКА НАУКА В БЪЛГАРИЯ (ЩРИХИ КЪМ ТЕМАТА) / 34

Ивелина Николова

ЕДНА ВЪЗМОЖНА ВИЗИЯ (СТРАТЕГИЯ) ЗА РАЗВИТИЕТО НА КАТЕДРА „ТЕОЛОГИЯ“ (В ПЕРИОДА 2023 – 2027 Г.) / 44

БИБЛЕЙСКИ ПОСЛАНИЯ И ИНТЕРПРЕТАЦИИ

Елена Симеонова

СВ. АП. ПАВЕЛ В РЕЦЕПЦИЯТА НА НОВОЗАВЕТНАТА

БИБЛЕИСТИКА ПРЕЗ ХХ – ХХІ В. / 60

Милослав Бонов

СВЯТОСТ И ЗАСТЪПНИЧЕСТВО: ОСНОВНИ ЦЕЛИ НА

БОЖИЕТО ДОМОСТРОИТЕЛСТВО

СЛЕД ГРЕХОПАДЕНИЕТО / 81

РЕЛИГИОЗНОТО ОБУЧЕНИЕ – КОНТРАПУНКТЪТ, БЕЗ КОЙТО НЕ МОЖЕМ

Диана Петрова

ДИНАМИКАТА В ОБРАЗОВАНИЕТО КАТО СПОДЕЛЕН

ПРОЦЕС МЕЖДУ СЕМЕЙСТВОТО И УЧИЛИЩЕТО / 94

Ивелина Николова

КОМУНИКАТИВНО-РЕЧЕВИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ОБУЧЕНИЕТО ПО РЕЛИГИЯ / 101

Пламен Михайлов

СЪБОРНО ВЕРОУЧЕНИЕ – ПОСЛАНИЯТА НА БЪЛГАРСКИ СВЕТЦИ КАТО ОСНОВА ЗА УЧЕБНОТО СЪДЪРЖАНИЕ В ПРОГИМНАЗИАЛНИЯ ЕТАП / 115

ЛИЦЕТО НА ГРАДА: ВЕЧНИЯТ ПЛОВДИВ – ДРЕВЕН И НОВ

Ирена Янчева

ЧИТАЛИЩЕТО В ГР. ПЛОВДИВ ПРЕЗ ВЪЗРАЖДАНЕТО / 122

Жаклин Бодурова, Масис Хаджолян

ФРЕНСКИЯТ КОЛЕЖ В БЪЛГАРИЯ – ДЕЛО НА ФРЕНСКАТА КОНГРЕГАЦИЯ НА АСОМПСИОНИСТИТЕ, УСПЕШНО ПОДСЛОНИЛ ПИТОМЦИ ОТ РАЗЛИЧНИ ВЕРИ И НАЦИОНАЛНОСТИ / 133

ГЛЕДНИ ТОЧКИ

Лиана Гълъбова

БАЛАНСЪТ МЕЖДУ ЙЕРОТОПИЯ И ХУДОЖЕСТВЕНО ОФОРМЛЕНИЕ НА ПРАВОСЛАВНИТЕ ПРОСТРАНСТВА / 169

Стефан Стефанов

АСПЕКТИ НА СЪВРЕМЕННОТО БОГОСЛУЖЕБНО ЧЕСТВАНЕ НА СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ / 186

АПЕЛЪТ НА ВЯРАТА: ОТВЪД ПРЕДЕЛИТЕ НА ВЪЗМОЖНОТО

Прот. Стелян Кунев

ЧУДОТО ОТ СЕЛО ЗИДАРОВО / 203

АНТОНИЙ ХУБАНЧЕВ

ЖЕРТВАТА НА АГНЕЦА БОЖИ И ЧОВЕШКАТА ГОЛГОТА

„Изкупителят ми е жив... и аз в плътта си ще видя Бога“. (Иов 19:25,26)

Страданието е неизбежният спътник на човека в преходността на земните му дни. То шества по света, като обезобразява, убива и сломява милиони злочести съдби, но също така в духовен подвиг, може да даде нов смисъл на нашето съществуване и в човешката Голготата да разкрие ново, непознато виждане за света. И това е великата тайна на живота и изкуството за пресътворяване на земното ни човешко битие чрез пречистващата сила на страданието, защото „този, който е познал тайната на Кръста и гроба, той е вникнал също в дълбинния смисъл на всички неща“ (преп. Максим Исповедник).

Страданието е като Божии вестители, които разкрива колко незащитен и раним е животът ни и колко крехко и нетрайно е човешкото щастие. И все пак, защо Бог, Който държи в ръцете Си съдбините на света, допуска да бъдат безмилостно поразявани в жестоко страдание и мъчения и светци, и праведници, и грешници – всички обект на Неговата безгранична любов?

Теоретично погледнато, въпросът за страданието остава открит и нерешен. Той надхвърля границите на рационалното познание и в никоя философия няма отговор на този проблем. Тук проблемът за теодицеята, злото и страданията с цялото му метафизично бреме остава в абстрактния дискурс на спекулативните теоретични конструкции. Това обаче не означава, че той не присъства в живото религиозно съзнание и опит.

Напротив. Именно в богооктровеното свидетелство на

Данни за автора

Проф. д-р Антоний Хубанчев
Дългогодишен преподавател по християнска философия в Духовната академия и Богословския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ (1973 г. – 2008 г.)

Научна област на работа

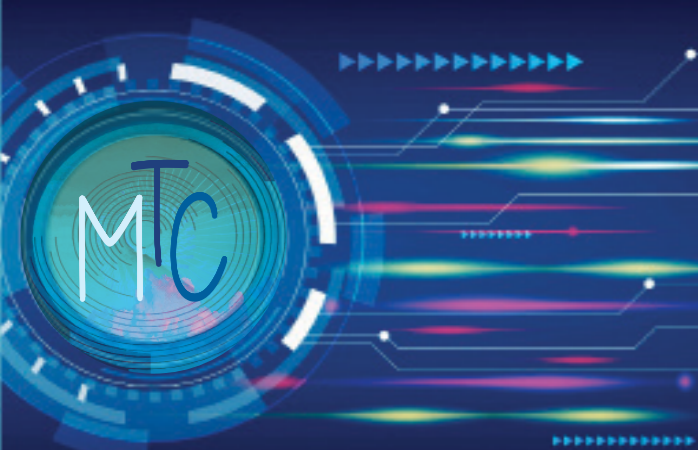
християнска философия, философска антропология, психология на религията.

Научни интереси

християнска философия, философска антропология, психология на религията.

По-важни публикации

Пътища на богопознание според св. Василий Велики. ГДА, т. XXVI, 1981; Антропологични аспекти на съвременния богословски диалог. ГДА, т. XXVII, 1982; Религиозно-философските възгледи на св. патриарх Евтимий Търновски. ГДА, т. XXVIII, 1986 и т. XXIX, 1988; Философски идеи на Православния Изток, С., 1993, съавт. Т. Коев (учебно пособие); Аз съм Пътят, Истината



ЛОГИЧЕСКИ РЕАЛИЗЪМ И ОНТОЛОГИЧЕН ОПТИМИЗЪМ – МИСЛОВНИ РЕВЕРАНСИ

АНТОНИЙ ХУБАНЧЕВ

ЖЕРТВАТА НА АГНЕЦА БОЖИ И ЧОВЕШКАТА ГОЛГОТА

нашата вяра и в съзнанието на изповядащите Христовото учение и Завет, проблемът за страданието се поставя с най-голяма и изключителна суровост и острота, но в абсолютно други измерения и целеполагане.

Бог Отец приема мъченичеството и жертвата на Своя Единороден Син в плана на домостроителството на света, за да бъде изкупено и спасено човешкото ни естество чрез богочовешката Личност на Господ Исус Христос. В страданията и Разпятието на Голгота, кенозисът – самопринизяването на Предвечния Логос, достига пределната си граница и завършва със смъртта на Богочовека Господ Исус, за да се осветят всички условия на човешкото съществуване, включително и на самата смърт, не само заради нашата греховност, но и в името на нашето спасение и за да се включат всички аспекти на земния ни живот и смъртност в истинния Живот – в този Живот, който никога не познава смъртта (Владимир Лоски). Тогава се възстановява падналото човечество от първородния грях, като греховната човешка природа, сътворена по Божии образ се привежда в съответствие с изначалния си образ. „Тя се възприема отново от своя Модел (Първообраз), от Божествения Логос, Който от този момент става нейният ипостасно определящ начин на съществуване и воля“ (прот. Йоан Майендорф).

Бог допуска в промислително Предзнание Собствения Си „възлюбен Син“ да претърпи смърт, и то смърт кръстна, изпълнена с позор и ужас. В най-горчивите последни часове на Сина Човешки, страдащата Божия Майка и любимият Христов ученик св. Йоан Богослов,

изживяват в безмерна скръб мъченическата смърт на Голготския Страдалец в подножието на Разпятието. Най-верните последователи на Христос, светите апостоли, още в зората на Църквата, също така загиват в страдания и мъченическа смърт. В хилядолетната ни свещена история се вписват още много столетия, изпълнени с тежки кървави преследвания срещу християните и много милиони изповедници и мъченици загиват и гинат и до днес в името на истинната вяра в Христос като Син Божии, Изкупител и Спасител на света. Това са исторически факти и никой не би могъл да твърди, че религиозната ни вяра разтваря суровия проблем за страданието в някакво измамно самоуспокоение и утеха.

Не! Върху най-високия връх по пътя към човешкото спасение и безсмъртие се възвисява отвесно Кръстът и на него виси страдащият и умиращият Богочовек.

Към този най-тежък Кръст, който някога някой човек е носил, и към Този, Който е разпнат на него, са се отправяли не само от саркастичните богоотрицатели, но също така и от честно питащите вярващи, въпросите: „Ако Ти си Син Божии, защо страдаш? Защо не слезеш от Твоя Кръст?“.

Подиграваният и самоунизил се до смърт кръстна Син Божии, Който Сам е Живот Вечен, не слезе от Разпятието. В апогея на страданието Си Той не отговори с поразяващата и неподозирана сила на чудото, за да докаже, че всяка космическа стихия е подвластна на Неговото Божество. Напротив. Тъкмо във върховния момент на

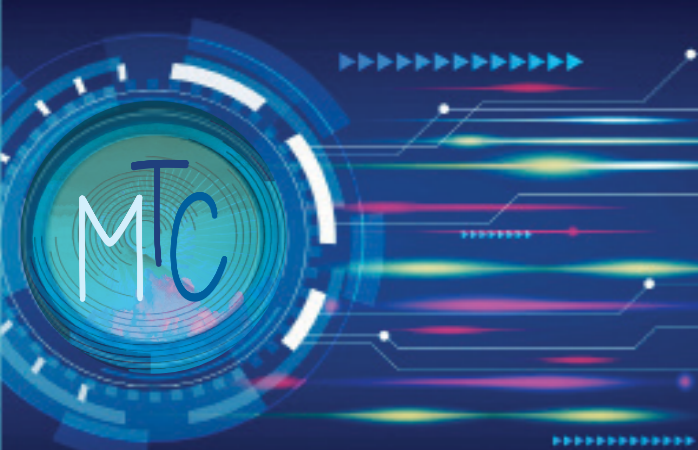
мъката Си, Богочовекът почувства в най-съкровения дълбини на човешката Си природа, цялата безмерна тежест на страданието и извика: „Боже Мой, Боже Мой, защо си Ме оставил?“.

Спасителят нито напусна Голготския Кръст, нито го преломи с безграничната сила и мощ на Своето Божество и предвечна Ипостас. Жертвата на Агнеца, принесена в Божието Предзнание още преди основаването на света е вече жестока и брутална земна реалност, изстрадана съзнателно на Голгота в пълна свобода и почувствана докрай в агонията на смъртта.

„Изкуплението е извършено на Кръста, „с кръвта на кръста Му“.... Не само чрез страданията на Кръста, а именно чрез Кръстната смърт. И окончателната победа се постига не чрез мъки и страдания, а чрез смъртта и Възкресението. Тук пред нас се открива онтологичната дълбочина на човешкото съществуване. Смъртта на нашия Господ е победа над смъртта и смъртността, а не просто прощаване на грехове, не просто оправдание на човека или удовлетворение на някаква абстрактна справедливост. И самият ключ към тази тайна може да се намери само чрез съответно учение за човешката смърт“ (прот. Георги Флоровски).

Изкупителното и спасителното дело на Господ Исус Христос е физична и в определен смисъл биологична реалност, която има дълбоките си религиозни корени в патристичния възглед за двусъставното психосоматично единство на богосътворената човешка природа. Отците на Църквата разглеждат също така човешката природа и като трисъставна от дух, душа и тяло, но и в двете учения се възприема, че личността или човешката ипостас включва всички части на този естествен състав и се изразява посредством цялостния човек, който съществува в нея и чрез нея. „Какво е човек, ако не живо същество, надарено с разум и състоящо се от душа и тяло? Самата душа човек ли е? Не, това е само душата на човек. Може ли едно тяло да се нарече човек? Не, това се нарича човешко тяло. Но ако всяко поотделно (душата и тялото) не е човек, а човек се нарича това, което се състои от две части, а Бог е призвал към живот и Възкресение човека в неговата двусъставност, то тогава Той е призвал не отделната

и Животът (религиозно-философски есета). С., 1997; Обосноваване на ценностите в демократичната държава. – В: Църквите в Европа пред прага на Третото хилядолетие. Изд. на фондация Конрад Аденауер. С., 1999; Карл Ясперс - вяра, познание, Откровение.- ГБФ на СУ, т. 8/1999 (монография); Духовна концентрация и интроверсия в житията на св. Йоан Рилски. – В: Богословска мисъл, № 3-4, 1999; Ян Коменски - „Semper religionis“ и хармоничната личност. – В: Ян Коменски и нашата съвременност, Университетско издателство, С., 2001; Междурелигиозният и междуконфесионален диалог: възможности и перспективи в плуралистичния социум. – В: Б и б л и я - култура - диалог. София, 2009. (В съавт. със Сл. Вълчанов); Псалом 8 :Величие и достойнство на човека. – В: Библия -култура-диалог. София, 2009; Интеррелигиозният диалог: в съпоставителна феноменология на духовна



ЛОГИЧЕСКИ РЕАЛИЗЪМ И ОНТОЛОГИЧЕН ОПТИМИЗЪМ – МИСЛОВНИ РЕВЕРАНСИ

АНТОНИЙ ХУБАНЧЕВ

ЖЕРТВАТА НА АГНЕЦА БОЖИ И ЧОВЕШКАТА ГОЛГОТА

„част“ (само душата или само тялото), но „целостта“, която е и душа, и тяло“ (св. Иустин Философ). Към този възглед се придържа и св. Йоан Дамаскин: „Бог не възкреси само душата без нейното тяло, но и тялото заедно с душата – и не някоя друга, а именно тази, която беше предадена на тление... Така душите отново се съединяват с телата, които стават безсмъртни и вече не подлежат на тление...“.

На Голгота – в най-голямата богооставеност на света – се таи потенциално най-великото утвърждаване и въздигане на падналото човечество (срв. Марк 15:34). Христос ни помирява с Бога, защото Агнецът Божи е принесен в Жертва на Кръста като Богочовек, като наш брат по плът и мъченичество. „Ти си сроден с нас по плът, Боже наш, а ние сме Твои по Твоето Божество“ (преп. Симеон Нови Богослов). Единствено животът, устроен по подобие на Божественния, изначално е подобаващ за човека и съответства на природата му. Пробивът е направен! Божиите обетования имат изпълнението си в Сина Божи и стават начало на ново творение, като вечният Живот навлиза в тленността на света и в дълбините на личната ни Голгота и страдания... Жертвата на Агнеца Божи е мост между нас и Бога, мост на себеотдаването през бездната, която ни раздели в греха на Прародителите, мост на безгранична изява на Божията любов и победа над смъртта, тъй като „жилото ѝ вече е изтръгнато“.

Смъртта на Голготския Кръст е смърт, съзнателно изстрадана от Предвечната Ипостас на Сина Божи. Отделянето на душата от тялото – главният признак на биологичната земна смърт

– е събитие, което се случва също и със Самия Богочовек. Душата, слизайки в ада, остава „ипостазирана“ едновременно както в Словото, така и в Неговото Тяло, висящо на Разпятието, защото човешката природа е приета в съкровено единение „по ипостас“ със Самото Божество. Господ почива в плът в гроба, но тази плът не е отделена от Божественото естество. Плътта на Господа не изпада в тление и в самата смърт остава нетленна, жива, а не мъртва, защото пребивава в лоното на Живота, в Ипостаса на Словото. „Словото се облече в Тяло, за да може, след като открие в тялото смъртта, да я обезсили“ (св. Атанасий Велики). Божеството на Богочовека Иисус Христос в съня на Велика Събота обитава едновременно и в тялото, което почива в гроба, и в душата, която победоносно разбива „портите на ада“.

В Христос смъртта влиза в Божеството и се изпепелява в Него, тъй като „не намира място за себе си в Него, а смъртното е погълнато от живота и се превръща в нетление“ (2 Кор. 5:4). „И това ви казвам, братя, свидетелства още св. Апостол, че плът и кръв не могат да наследят Царството Божие, нито тлението може да наследи нетление, защото това тленното трябва да се облече в нетление, а това смъртното – да се облече в безсмъртие. А щом това тленно тяло се облече в нетление, и това смъртното тяло се облече в безсмъртие, тогава ще се сбъдне думата написана: „смъртта биде погълната с победа“ (1 Кор. 15:50, 53, 54).

Възкресението присъства и действа в смъртта на Богочовека Христос с необратима сила,

а животът извира от Живоносния Му Гроб. След победата на Христос над смъртта, Възкресението става всеобщ закон на Сътворението и при есхатологичния му завършек. Поради това при Всеобщото Възкресение от мъртвите и всяка отделна човешка личност възкръсва за вечността телом и духом, преобразена като единна цялост в обетованието на небесния Йерусалим, при което „в новото небе и новата земя“ отпада и самата форма на времето (срв. Откр. 21:1-7).

„Сее се в тление – възкръсва в нетление; сее се в безчестие – възкръсва в слава; сее се в немощ – възкръсва в сила“ (1 Кор. 15:42-43).

Изкуплението е борбата на живота със смъртта и победата на живота, в която човешката природа на Христос е начало на ново творение. Христос възкръсна и в света вече действа тайната на живоносното Му Възкресение, чрез което силата на живота се разпростира по цялото мироздание, за да го пресътвори с окончателната победа над смъртта.

Отправеният нагоре поглед към Голготския Кръст, на който смъртта е погълната от живота изисква ясен духовен взор, ако трябва да се разбере истинският смисъл на думите на св. апостол Павел: „Разпнах се с Христа и възкръснах за нов живот и вече не аз живея, а Христос живее в мене“ (Гал. 2:19).

Възкресението за този нов живот се величае в един от древно християнските пасхални химни, създадени от св. Иполит Римски (II-III в.):

О, Пасха, светлина на ново прозрение,
сияние на непостижимата Троичност!
Светлините в душите ни не могат вече да угаснат,
а огънят на благодатта се разгаря във всички.
Той пламти в душите и телата,
подхранван от силата на Самия Христос.

Тази живоносна светлина, която струи от възкръсналото Тяло на Спасителя, озарява и нашите души, прославящи Господа Иисуса:

„Дойдете, всички верни, да се поклоним на светото Христово Възкресение, защото, ето – чрез Кръста дойде радост за целия свят.“

традиция и ценности . – В: Интеррелигиозният диалог в европейска перспектива. София, 2010.(В съавт. със Сл.Вълчанов);

Творение –телеологичност – есхатологичен завършек.

– В: Интеррелигиозният диалог в европейска перспектива. София, 2010;

Стадии в развитието на религиозната вяра и формиране на личността (Психосоциални измерения).

– В: Духовна култура, №4, 2010;

Kirchliche Soziallehre als gesellschaftliches Fundament für die Staaten Osteuropa. – In: Kirche–Staat–Gesellschaft, hg. von der Konrad-Adenauer-Stiftung, Sankt Augustin, 1996.

E-mail
hubanchev@gmail.com



АТАНАС ВАТАШКИ

ОТРИЦАТЕЛ НА ФИЛОСОФИЯТА ЛИ Е ТАЦИАН АСИРИЕЦ?

Abstract: *Tatian the Assyrian is little-known Early-Christian apologist. He had spend his first years in Christianity as a disciple of saint Justin the Martyr, but later he become a heretic. Few studies are devoted to him, most of which examining his „Diatessaron“. I think, that among the main possible reasons for the neglect of researchers toward him are: Tatian’s conversion to Gnosticism, as well as the common opinion that he is a denier of philosophy. This article aims to analyse the problem of the so-called “opposition to philosophy” by Tatian. The main thesis of the article is that Tatian is not a denier of philosophy and rational knowledge, but that he refutes a specific kind of philosophy (the Hellenic philosophy), and, at the same time, he glorifies another type – the Christian philosophy.*

Key words: *Tatian the Assyrian, Early Christian apologists, Christian apologetics, Patrology, philosophy, Greek philosophy, Christian philosophy, barbarian philosophy, faith and reason.*

Мнението, че Тациан Асириец е отрицател на философията и на рационалното познание изобщо, е повсеместно разпространено сред изследователите. Статията си поставя за цел да проследи Тациановото отношение към философията и, съответно, да изясни дали посоченият възглед наистина принадлежи на Тациан, или му е погрешно приписан.

Тациан Асириец (роден ок. 125 г.)¹ е

¹ За него вж.: Реверсов, Иван. Апологети: защитници на християнството. Санкт-Петербург, 2007, с. 75–88; Скворцов, Константин. Философия отцов и учители на църквата (период апологетов). Киев, 1868, с. 32–52; Цветкова-Глазер, Анна. Патрология. Раннохристиянски автори и произведения. С., 2015, с. 50–57; Цоневски, Илия. Древните християнски

апологети и гръцката философия – В: ГДА 1957/1958. С., 1958, с. 221–228; Цоневски, Илия. Патрология. Живот, съчинения и учение на църковните отци, учители и писатели. С., 1986, с. 103–107; Crawford, Matthew. Tatian, Celsus, and Christianity as “Barbarian Philosophy” in the Late 2nd Century – In: The Rise of the Early-Christian Intellectual. Lewis Ayres and H. Clifton Ward (eds.), Berlin/Boston, De Gruyter, 2020, p. 45–80; Falkenberg, René. Tatian. – In: In Defence of Christianity: Early-Christian Apologists. Early Christianity in the Context of Antiquity, vol. 15, Jakob Engberg, Anders-Christian Jacobsen, and Jörg Ulrich (eds.). Frankfurt, Peter Lang Verlag, 2014, pp. 67–79; Hawthorne, Gerald. Tatian and His Discourse to the Greeks – In: Harvard Theological Review, vol. 57, No. 3 (July, 1964), pp. 161–188; Hunt, Emily. Christianity in the 2nd Century. The Case of Tatian. Routledge, London and New York, 2003; Quasten, Johannes. Patrology, v. I. The Beginnings of Patristic Literature from the Apostles’

сред малкото ученици на св. Юстин Философ и Мъченик (Иустин), които остават известни за историята. В някои отношения, те двамата си приличат, но в по-сериозните – се различават. И двамата достигат до християнството след дълго търсене на истината. Св. Юстин постоянства в истината и загина като свидетел за Исус Христос, докато Тациан отпада от Църквата, изпадайки в ерес. Той основава своя собствена гностическа секта – на енократитите.² Отличителна черта на тяхното учение е, че отричат спасението на Адам, както и брака, и по примера на различни гностически течения – въвеждат учение за съществуването на еони.³ Тациан завършва своя земен път някъде на Изток, но неизвестно кога.⁴

Единственото изцяло запазено негово произведение е апологията му: „Реч против елините“. Вероятно, то е написано преди смъртта на св. Юстин (165 г.). Тъй като в него се говори за един римски император по това време, то трябва да е създадено

Creed to Irenaeus. Notre Dame, IN, [1995], pp. 220–228; Pellegrino, Michele. Gli apologeti greci del II secolo. Saggio sui rapporti fra il cristianesimo primitivo e la cultura classica. Roma, Anonima veritas editrice, 1947, pp. 95–145. Съчинението „Реч против елините“ е цитирано по изданието: Ante-Nicene Christian Library: Translations of the Writings of the Fathers Down to A.D. 325, vol. III. Tatian, Theophilus and the Clementine Recognitions. Edinburgh, [1867], като са правени сравнения и с по-новото издание: Tatian. Oratio ad graecos and fragments, Oxford, 1982.

² Цоневски, И. Патрология..., с. 103 – 104.

³ Споменаването на тези му еретични възгледи се дължи на св. Иринея Лионски. За анализ на тях, на базата на „Реч против елините“, вж. Falkenberg, R., Op. cit., pp. 76–78. Според Р. Фалкенберг, св. Иринея обвинява Тациан в четири неща: (1) надменност; (2) учение за еоните, близко да учението на гностическия учител Валентин; (3) отхвърляне на брака, както и (4) отричане спасението на Адам. Според изследователя, макар и да не може да се твърди с категоричност, би могло да се приеме, че са верни първото, третото и четвъртото обвинение. Според G. Hawthorne (Op cit., pp. 165–167) е възможно Тациан да е погрешно разбран от св. Иринея, а чрез него и от други църковни автори.

⁴ Цоневски, И. Патрология..., с. 105.

Данни за автора

Атанас Ваташки е доктор по теология (Християнска апологетика) в Софийски университет „Свети Климент Охридски“, както и магистър по история (медиевистика) в същия университет.

Научна област на работа

Християнска апологетика
Научни интереси: Християнска апологетика, История на философията, Нравствено богословие, Църковна история, Средновековна история, Нова българска история.

По-важни публикации:

Човекът между вярата и неверието. Велико Търново, 2018; Религия и наука – противопоставяне или единение. Велико Търново, 2019; Отношението между вяра и разум в съчиненията на древните християнски апологети (дисертация); Проф. д-р Иван Панчовски като християнски апологет. – В: Богословското творчество на професор Иван Панчовски и духовно-просветната традиция на Българската православна църква. С., 2018; Вяра и разум



ЛОГИЧЕСКИ РЕАЛИЗЪМ И ОНТОЛОГИЧЕН ОПТИМИЗЪМ – МИСЛОВНИ РЕВЕРАНСИ

АТАНАС БАТАШКИ

ОТРИЦАТЕЛ НА ФИЛОСОФИЯТА
ЛИ Е ТАЦИАН АСИРИЕЦ?

не по-късно от 161 г.⁵ Една датировка около 150–160 г. е напълно правдоподобна. Това време на написване би поставило творбата хронологично преди изпадането му в ерес.

По своя тон, „Реч против елините“ е враждебно и изпълнено с лични нападки полемично съчинение.⁶ Тонът е, не просто стил на автора, но той може да ни накара да се замислим доколко Тациан е разбрал християнството. Основните въпроси, които са разгледани в творбата, демонстрират древността на християнството, както и неговото вероучително и нравствено превъзходство над езичеството.⁷ Основната цел на съчинението, според изследователя Е. Мур, е да „утвърди християнството като уважавана философия“.⁸ „Реч против елините“ като произведение на Тациан е известно и на църковния писател Ориген, който пише за асириеца, че „с голяма ерудиция цитира

историци, които са писали за древността на евреите и Мойсей“.⁹

В началото на своето съчинение „Реч против елините“ Тациан поставя въпроса за това, че множество елементи от онова, което елините считат за част от своята култура, представлява заемка от други народи (които те наричат „варварски“). В това число влизат: различни науки като астрономията и геометрията, уменията да се пише история, гръцката азбука, поезията и др.¹⁰ Това му мнение, заедно с една повърхностна интерпретация на неговите възгледи, би могло да е провокирало някои изследователи да определят Тациан като изцяло враждебен към античната култура.¹¹ Но подобен възглед не е съвсем точен.

Преди всичко трябва да се каже, че в тези си размисли асирийският автор говори, не като оригинален мислител, а като такъв, който повтаря казаното от значителна традиция преди него. Създаването на този факт би трябвало да смекчи крайните оценки за неговите собствени убеждения. На второ място, гореизложеното от Тациан мнение свидетелства, не за противопоставяне на

културата, а за „жив интерес спрямо произхода на културата“.¹² А това, само по себе си, означава и говори за интерес към самата култура.

Докато за св. Юстин философията представлява рационално търсене на Бога, което в своите верни съждения е подпомагано от Божествения Логос – Исус Христос, при ученика му – Тациан – липсват подобни твърдения. Неговият подход не е да анализира истинската природа и Божественото призвание на философията, нито да ги отдели от онова, което вижда като неправилни тенденции в съвременната му елинска философия. Асириеца почти не обсъжда въпроса за същността и целите на философията, тоест не дава оценка за нея в общ план. Фокусът му е върху философията в частен план – сред елините; съсредоточава се върху неща от поведението на определени философи,¹³ които той счита за осъдителни, върху несъстоятелността на определени учения в елинската философия, както и върху противоречията между различните школи.¹⁴

Не е точно да се твърди, че Тациан се отнася „напълно негативно“ към философията.¹⁵ Той я критикува, но същевременно се изказва и положително за нея. Според него, философията не се свързва само с древните гръцки или римски мислителни; тя е всеки един стремеж за осъществяване на разумно познание и всеки един стремеж към мъдростта. За Тациан християнството е истинската любов към мъдростта. Той не одобрява ексклузивни

(някои библейски основи). – В: Мисъл, слово, текст, т. 6. Пловдив, 2019; Хармонията между разумното и верово познание според проф. архим. д-р Евтимий Сапунджиев. – В: Професор д-р архимандрит Евтимий Сапунджиев: Живот, църковна и академична дейност (1884-1943 г.). Сборник по случай 75 години от кончината му. С., 2020; Дилемата „Атина-Йерусалим“ през погледа на раннохристиянския апологет Тертулиан. – В: Православие – традиция и съвременност. Пловдив, 2020; Прозрения на природния разум в търсенето на истината (Атинагор Атински и отношението му към античната философия). – В: Богословска мисъл, 2/2018. С., 2021; Ролята на разум за познаването на Бога чрез творението според Марк Минуций Феликс. – В: Литермедия. Шумен, 2020; Свети Юстин Философ и Мъченик и неговият възглед за отношението между християнство и философия – В: Богословска мисъл, 2/2019. С., 2021.

E-mail
nakata.sf.bg@abv.bg

⁵ Цоневски, И. Пак там, с. 106; E. Hunt, Op. cit., p. 3.

⁶ Hawthorne, G. Op. cit., p. 162.

⁷ Според немалко изследователи, предвид, че Тациан е считан за еретик, именно излагането на аргументи в „Реч против елините“, че писанията на св. прор. Мойсей са по-стари от тези на Омир, е причина да се запази това негово съчинение. Особено, като се има предвид, че може би по-значимо негово произведение, каквото е „Диатесарон“, няма тази щастлива участ – срв. Falkenberg, R., Op. cit., p. 69.

⁸ Moore, Edward. Please Don't Martyr Me! The Life and Times of Tatian the Assyrian, p. 4. Available at: https://www.academia.edu/11527502/The_Life_and_Times_of_Tatian_the_Assyrian (Електронен ресурс към 2022 г.)

⁹ Origen, Contra Celsum, I, 16. Cambridge, 2003.

¹⁰ Tatian, Address to the Greeks, 1.

¹¹ Hawthorne, G. Op. cit., рз. 175–176; Quasten, J. Op. cit., рз. 220–221. Но, Емили Хънт осъзнава тази привидна негативност в позицията на Тациан по отношение на философията и елинската култура изобщо – срв. Hunt, E. Op. cit., p. 108.

¹² Hawthorne, G. Op. cit., p. 176.

¹³ Това се вижда и от факта, че избягва да се позовава на философски съчинения, докато в същото време очевидно познава и използва творбата на Диоген Лаерций „Животът на философите“. Нейният не напълно достоверен характер, съдържащ интересни и донякъде ежедневни, битови истории за тях, може да ни даде представа за целта на Тациан.

¹⁴ Hunt, E. Op. cit., p. 61.

¹⁵ Такова е мнението и на проф. И. Цоневски – срв. Патрология..., с. 103–104.

ЛОГИЧЕСКИ РЕАЛИЗЪМ И ОНТОЛОГИЧЕН ОПТИМИЗЪМ – МИСЛОВНИ РЕВЕРАНСИ

АТАНАС БАТАШКИ

ОТРИЦАТЕЛ НА ФИЛОСОФИЯТА ЛИ Е ТАЦИАН АСИРИЕЦ?

твърдения, които определят мъдростта като присъща единствено на елинската философия – мятащите по този начин се отрязват от истинската мъдрост.¹⁶

Методът, по който философията достига да определено познание – чрез разума, предполага някаква спекулативност. Други древни християнски апологети биха казали, че дори и в тази спекулативност се открива по нещо истинно. Тациан не го прави, нито пък го отрича, а просто се съсредоточава изцяло върху отрицателните ѝ страни.

Никъде в своето съчинение той не отхвърля разума и мисленето като нещо лошо, от което хората трябва да се отрекат. Пресилено и само частично вярно е твърдението на френския богослов Едмонт Пресанс, че Тациан иска „да изтръгне с корен езичеството, като дърво, което дава отровни плодове, особено пък вредния плод на познанието, който философите, служители на змията, предлагат на човечеството за негова погибел“.¹⁷ Въпросът за познанието е важен за Тациан, но той счита християнството за предлагащо достоверно познание. Например, във връзка с природата на душата той твърди, че тя е смъртна, а не безсмъртна, но би могла и да не умира, ако познава истината, ако придобие познание за Бога. Познание за Него може да бъде

придобието чрез целия видим свят.¹⁸

При по-внимателно вглеждане в мисълта на Тациан, може да се забележи, че той е готов да разграничава истински от неистински философи.¹⁹ Фактът, че не казва нищо за качествата или отличителните белези на първите, но че го прави за вторите, свидетелства още веднъж, че „Реч против елините“ има за цел да опише негативните черти на философията, вместо да представи нейна цялостна оценка. Ето какво пише Тациан за втория тип философи: „Не се подвеждайте от тържествените събрания на философи, които не са никакви философи, (а, бел. А. В.) които учат различно един от друг... Освен това, те имат много сблъсъци помежду си – всеки един мрази другия; те се отдават на противоречащи си мнения и арогантността им ги прави жадни за най-високите места“.²⁰

Ако съществуват философи, които не са такива, следва, че авторът има предвид някаво понятие за философията, спрямо което сравнява двете категории философи, и съобразно което едната група не се вписва. Тъй като за тази категория, в резултат от неписването им, следва отрицателна оценка, би могло да се допусне, че изначалната представа за философията е положителна.

А кои са истинските философи, за които християнският апологет говори? Очевидно такива, които са единни в своите мнения, които нямат междуличностни сблъсъци, които не са арогантни и не жаднеят за слава. Асириецът не посочва изрично кого има предвид, но въз основа на цялостния текст на съчинението му може да се заключи, че в числото им влизат християните, които той счита за носители на „варварска философия“. По-нататък в текста ще се разгледа подробно положителната тацианова употреба на този термин, който е бивал и отрицателен.

Въпросът за противоречията във философията, или по-конкретно между представители на различни философски учения, се разглежда и другаде в текста на Тациан. Там са представени двойки основоположници на школи или техни представители, които се отхвърлят един друг. Такива са: платоници и епикурейци, аристотелисти и атомисти, Питагор и Аристотел. „Вие, които получихте от вашите предшественици учения, които се сблъскват едно с друго, вие, чуждите на съгласуваността, се борите срещу тези, които са съгласни помежду си“.²¹ За разлика от християнството, на античната философия ѝ е чужда съгласуваността,²² а тя трябва да притежава

тази характеристика, за да бъде сметена от Тациан за истинна. Защото разнопосочността на мненията, противоречивостта, за него са неща, противни на истината.

Древният асирийски апологет прави преглед на определени стоически и платонически учения (без да посочва изрично школите), съпоставяйки ги с християнството (но говорейки от свое име): някои философи учат, че Бог е тяло – а християнството – че е без тяло; че светът е неунищожим, а християнството – че ще бъде унищожен; че голям пожар ще настъпва през различни времена, а християнството – че ще е веднъж завинаги; че Минос и Радамант са съдии,²³ а християнството – че Самият Бог е Съдия; че само душата е безсмъртна, а християнството – че и тялото е безсмъртно.²⁴ Подобни съпоставки не са чужди на древната християнска апологетика – те са правени и от други писатели като св. Юстин. Но той, за разлика от Тациан, говори не само за различия, аи за прилики между двете.

Някои от философите са критикувани заради нравствеността си като цяло или заради свои отделни прояви, а други – заради възгледите си. Аристип, основателят

противоречията и да провъзгласят Църковното учение. Онези, които не го споделят, сами себе си дистанцират от Църквата, изпадайки в ерес.

²³ Такова е учението на Платон. Срв. Апология, 41А – В: Платон. Диалози Т. I, С., 1979.

²⁴ Address to the Greeks, 6, 25.

¹⁶ Address to the Greeks, 26.

¹⁷ Цит. по: Цоневски, И. Древните християнски апологети и гръцката философия..., с. 224.

¹⁸ Address to the Greeks, 4, 13.

¹⁹ Тема, която разглежда и Платон: срв. Седмо писмо, 340В–341А – В: Критика и хуманизъм, 2002, кн. 13. С., 2002.

²⁰ Address to the Greeks, 3.

²¹ Ibid., 25.

²² Разбира се, и в Ранната църква има спорове, но поне по основните въпроси се наблюдава единомислие. Ако има сериозни спорове, са свиквани събори, които е трябвало да изгладят

ЛОГИЧЕСКИ РЕАЛИЗЪМ И ОНТОЛОГИЧЕН ОПТИМИЗЪМ – МИСЛОВНИ РЕВЕРАНСИ

АТАНАС БАТАШКИ

ОТРИЦАТЕЛ НА ФИЛОСОФИЯТА ЛИ Е ТАЦИАН АСИРИЕЦ?

на хедонистката школа на киренайците, напълно в съответствие с учението си, води разточителен живот;²⁵ причината, поради която Платон е продаден в робство, е заради неговата склонност да се „тъпче“, т.е. поради чревоугодие²⁶ (тук Тациан безкритично приема една клевета, разпространявана от враговете на Платон);²⁷ Аристотел е критикуван поради причината, че ограничава Божия промисъл до небесните тела, изключвайки от него човека и въобще земните неща, както и заради своята концепция за щастието.²⁸ Тациан осмива

Хераклит, поради факта, че болен от воднянка, намазва тялото си с кравешка тор, която в крайна сметка довежда до неговата смърт;²⁹ също така осмива и учението на стоическия философ Зенон за големия пожар (случващ се циклично), смятайки, че от това следва, че същите хора, вършили зли дела в миналото, ще го правят и занаят;³⁰ питагорейският философ Емпедокъл е обвинен, заедно с представя за бог.³¹ Похвала, все пак, получава Сократ, който е описан като „справедлив“ човек.³²

За Тациан, християнството е противопоставено на стоическото учение за края на света. Последното предполага циклично създаване и унищожаване без никаква ясна цел, докато християнството проповядва възкресение на телата, веднъж и завинаги, за да може хората, когато е

богатство, знатен произход, приятели, политически авторитет), но тя зависи повече от вътрешния фактор на душевната дейност, отколкото от външни такива като споменатите“ (срв. Антична етика. Философски портрети. С., 1994, с. 33).

²⁹ Диоген Лаерций споменава различни версии за смъртта на Хераклит – срв. Животът на философите, с. 234, 235.

³⁰ Според Зенон: „И отново ще има: Сократ, Платон и всички техни привърженици и приятели, и съграждани. И отново те ще говорят същите неща, и ще се залавят за следващите си дела. И отново всичко ще се възстанови по същия начин: и селата и нивите“ (Стоици. Фрагменти, С., 1995, с. 60).

³¹ По този въпрос вж. Диоген Лаерций. Пос. съч., с. 227 – 228.

³² Address to the Greeks, 2, 3.

завършен техният живот, да бъдат съдени (с телата си).³³ Философията, според Тациан, се е превърнала в средство за печелене на пари. Елините се занимават с думи, вместо с дела. Някои техни действия са противни на разума – те крият своето учение от обществеността, правейки в същото време превзети публични прояви.³⁴ Според мислителя, за елините е присъщо, че са разкошни в думите (т.е. в реториката),³⁵ но притежават извратени умове, изпаднали в многобожие, представляващо на практика поклонение пред демони. Оттам той смята, че елините мразят християните, които следват Словото на Бога и отхвърлят всичко, което почива на човешко мнение.³⁶

В Тациановия възглед за човека, той е такъв не просто поради рационалността си, а заради своя нравствен живот. Човекът не е просто рационално животно, способно на разбиране и познание, както казват, по думите на Тациан, „грачещите философи“ (стоиците), а нещо повече от това – образ и подобие на Бога. За асирийския автор, действията на истински хора се различават от тези на животните; това са хората, които са напреднали отвъд обикновеното човечество

³³ Ibid., 6.

³⁴ Ibid., 25, 26.

³⁵ Трябва да се има предвид, че по онова време някои, следвайки Платон (срв. Горгий, 465А-С, 520А-В), идентифицират реториката със софистиката – и съответно с органично свързаното с нея празнословие.

³⁶ Address to the Greeks, 14, 25, 32.

и са се приближили до Бога.³⁷ Според Р. Грант, Тациан отхвърля не човешката разумност, а безсмислието на израза и понятието: „рационално животно“, тъй като стоиците приписват същото определение и на животните.³⁸

От друга страна, човек може и да падне ниско, както са паднали демоните. Поради своята порочност, демоните се стремят да извращават умовете на хората, за да станат те неспособни да поемат по пътя към небето. Говорейки за вечното наказание, Тациан увещава гърците да не се отнасят с подигравка към този въпрос, тъй като последствията ще бъдат за тях. Те са призовани да не прехвърлят своята липса на разум към него, който с горделивост се нарича „проповедникът на истината“.³⁹

Тълковните речници определят думата „варвари“ като отнасяща се, или до всички не-гърци и не-римляни – като за тях тя има отрицателна конотация, или я използват като синоним на нецивилизовани, жестоки хора.⁴⁰ Но при Тациан изразът се използва по различен начин. Той взема първото значение, което е отрицателно, но му придава положителен смисъл и в това

³⁷ Ibid., 15.

³⁸ Grant, Robert. Greek Apologists of the 2nd Century. Philadelphia, 1988, p. 131.

³⁹ Ibid., 16, 17.

⁴⁰ Радева, Василка. Български тълковен речник. С., 2012, с. 64.

²⁵ По този въпрос вж. Цоневски, И. Древните християнски апологети и гръцката философия..., с. 225–226. Диоген Лаерций споменава за Аристип, че „Когато го укорили, че живее в разкош, казал: „Ако разкошът беше нещо лошо, нямаше да го има на пировете на боговете“ (Животът на философите. С., 1985, с. 74). Освен изводи за неговия начин на живот, аргументът му ни кара да се замислим за това, по какъв начин безнравствеността в елинското езичество стимулира безнравствения живот на хората.

²⁶ Диоген Лаерций, който споменава темата, пише обаче, че причината е била, че Платон, говорейки с тирани Дионисий, се изказва негативно за тази форма на управление – срв. Животът на философите, с. 98.

²⁷ Цоневски, И. Древните християнски апологети и гръцката философия..., с. 226.

²⁸ Според Тациан, Аристотел свързва щастието с красотата, богатството, телесната сила или принадлежността към висшите съсловия на обществото, изключвайки по този начин мнозина от достъп до щастието (вж. гл. 2). Това отговаря на позицията на самия Аристотел – срв. Реторика, I, 5 – 6. С., 1993. Според проф. Кирил Нешев, наистина при Аристотел „щастието предполага известно количество външни блага (красота, здраве,

отношение е първи християнски писател, който ползва този метод.⁴¹ Напълно е възможно, тази употреба да има отношение към неговия асирийски, т.е. не гръко-римски произход. За него, християнското учение е варварска (т.е. не гръко-римска) философия, както отначало беше споменато. И тази философия е напълно различна от морално извратената антична елинска религия или от взаимно противоречащите си учения на древногръцките философи, които същевременно съдържат различни погрешни учения за Бога.⁴²

Тациан нарича християнството и Свещените Писания „варварски писания“, „варварска мъдрост“, „варварска философия“ или „нашата философия“, на която той се определя като ученик.⁴³ Вероятно, той възприема себе си с гордост като варварин или варварски възпитаник и изхожда от тази

позиция в полемическите си творби. Такава лексика напълно пасва на вече посочените му твърдения, че мъдростта не се изчерпва с елинската философия. Тази мъдрост, която е записана в Стария Завет, по своята датировка е по-древна от елинските философски „мнения“, а по своя произход, за разлика от тях, произлиза от Бога.⁴⁴

Тациан съпоставя хронологично два вида мъдрост – елинската и варварската, както той нарича християнството. За родоначалник на първата е определен поетът Омир, а на втората – св. прор. Мойсей. И докато древногръцкият поет принадлежи определено на I хил. пр. Р. Хр., вероятно VIII в., то старозаветният пророк живее през II хил. пр. Р. Хр., вероятно XIII в. или XV в.

По-голямата древност на св. прор. Мойсей, който е първи автор на библейски книги, според Тациан означава, че и християнските учения са по-древни от учението на гръците, и дори от изобретяването на тяхната азбука. Както при св. Юстин, и при Тациан се среща убеждението, че елините са заимствали (макар и лошо) свои учения от св. прор. Мойсей, както и от „философстващите като него“ – тоест от другите старозаветни пророци.⁴⁵ Това негово твърдение е много важно за разбирането на възгледа му за елинската философия, тъй като означава, че Тациан не би могъл да има напълно

отрицателно отношение, след като част от нея представлява изопачена заемка от Свещеното Писание.

Срещата с мъдростта, вдъхновена от Бога, довежда до обръщането на Тациан. „Случи се да се срещна с определени варварски писания, твърде древни, за да бъдат сравнявани с мненията на гръците, и твърде Божествени, за да бъдат сравнявани с техните грешки“. И асириеца е повярвал в словата на Писанието, заради скромния библейскистарозаветен език и изказ, непресторения характер на боговдъхновените писатели, предвиждането на бъдещи събития (пророчествата и предобразите), добродетелния характер на неговите наставления, както и заради твърдението, че Вселената се управлява от една Личност.⁴⁶ Вярата на Тациан като убеждение се е родила вследствие на вникване от страна на разума му във факти и обстоятелства, за които той прави своите съждения.

Отново в контекста на своето обръщане, той пише: „Така, сбогувайки се с арогантността на римляните и празните приказки на атиняните, и всички техни зле свързани мнения, аз приех нашата варварска философия“. Или, завършвайки „Реч против елините“, той назовава себе си: „ученик на варварската философия“⁴⁷ и не просто нарича християнството „философия“, но също така и

счита библейските писатели за философи. В християнската общност тази философия е следвана от всякакви хора, без значение от тяхното благосъстояние.⁴⁸

Въпросът за християнското отношение към философията получава съвсем различно разглеждане при Тациан, в сравнение с неговия учител – св. Юстин Философ и Мъченик. Както отбелязва немския класик В. Йегер, Тациан пише на гръцки и е носител на гръцката (елинска) култура, но не вярва в нея. Според неговият възглед, християнството трябва да се запази чисто от елинско влияние в себе си.⁴⁹

Древногръцката и класическа философия е третирана като източник на множество заблуди от мирогледен и нравствен характер. Но не бива да се забравя, че това си мнение асирийският писател изразява като човек, който е в някаква форма запознат с античната ученост отвътре.⁵⁰ Макар че мисълта му предполага и допуска в древната философия да са налични някакви положителни елементи, Тациан не е способен да ги оцени.

Тациановото слово повече осмива, отколкото анализира, което поражда вероятността, както смята църковният историк

⁴¹ Crawford, M. Op. cit., p. 70–75.

⁴² Тациан не смята, че варварин е синоним на християнин, а само, че поради не гръко-римския си произход, християнството спада в тази категория, която за него е добра. И все пак, е забележителна пълната липса на притеснение у него да го определи по този начин. Още по-интересно би било тази употреба да се сравни с употребата от подхода на християнските автори през Византийския период, които идентифицират понятието ромей (т.е. римляни) с християни. Разбира се, последното може да се обясни с различния контекст, различната ситуация на християнството в държавата и обществото, когато то е легална и дори официална религия.

⁴³ Address to the Greeks, 29, 31, 32, 35, 42.

⁴⁴ Ibid., 29.

⁴⁵ Ibid., 31, 40.

⁴⁶ Ibid., 29.

⁴⁷ Ibid., 35, 42.

⁴⁸ Ibid., 32.

⁴⁹ Jaeger, Werner. Early Christianity and Greek Paideia. Cambridge (Massachusetts) and London (England), Harvard University Press, 1961, p. 34.

⁵⁰ Срв. Crawford, M. Op. cit., p. 79 – 80.

ЛОГИЧЕСКИ РЕАЛИЗЪМ И ОНТОЛОГИЧЕН ОПТИМИЗЪМ – МИСЛОВНИ РЕВЕРАНСИ

АТАНАС БАТАШКИ

ОТРИЦАТЕЛ НА ФИЛОСОФИЯТА ЛИ Е ТАЦИАН АСИРИЕЦ?

Михаил Поснов, езичниците да бъдат повече подразнени, отколкото убедени.⁵¹ Нов два аспекта Тациановият поглед е сходен с този на св. Юстин. Първо, и при двамата автори, независимо от трактовката им за античната философия, се среща единство в мнението, че тя съдържа множество отклонения от истината и че пълната истина е в Господ Иисус Христос и Божественото Писание. Разликата между двамата автори е в каква степен те оценяват тези отклонения. И второ, и двамата разглеждат християнството като Богооткровена философия, като истинска любов към мъдростта.

Чрез аргумента за древността на св. прор. Мойсей, Тациан желае да покаже, че „философията на варварите не е нова, а всъщност е най-древната и следователно – основа за цялата елинска мисъл“.⁵² В този контекст на мисли, би било коректно да се каже, че за Тациан противопоставянето му на елинската философия не е израз на анти-интелектуална тенденция, а има собствено значение. Тациан не поставя знак за равенство между разума и познанието – от една страна, и философията – от друга, нито пък и по принцип тези понятия са аналогични за него. В неговата мисъл, вярата и разума изобщо са взаимно свързани. Но тяхната обвързаност се демонстрира също така и в

концепцията му за варварската философия на християните, която представлява: Божествения дар на истинската мъдрост, даден на хората като отговор на въпросите на техния разум, неспособен сам да достигне до тези истини. Тациан се противопоставя на елинската философия, за да насочи вниманието към единствената истинска и Божествената философия – християнството. Той не бива да бъде определян като враждебен на философията изобщо, а само спрямо езическата философия. Отличителен белег на неговия възглед е именно зеещата пропаст между античната и християнската философия.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- Аристотел. Реторика. С., 1993
- Диоген Лаерций. Животът на философите. С., 1985
- Нешев, Кирил. Антична етика. Философски портрети. С., 1994
- Платон. Диалози. Т. I, С., 1979
- Платон. Седмо писмо – В: Критика и хуманизъм, 2002, кн. 13. С., 2002
- Поснов, Михаил. История на християнската църква. Т. 1. С., 1993
- Радева, Василка. Български тълковен речник. С., 2012
- Реверов, Иван. Апологеты: защитници християнства. Санкт-Петербург, 2007.

Скворцов, Константин. Философия отцов и учителей церкви (период апологетов). Киев, 1868

Стоици. Фрагменти, С., 1995.

Цветкова-Глазер, Анна. Патрология. Раннохристиянски автори и произведения. С., 2015.

Цоневски, Илия. Древните християнски апологети и гръцката философия – В: ГДА, 1957/1958. С., 1958

Цоневски, Илия. Патрология. Живот, съчинения и учение на църковните отци, учители и писатели. С., 1986

Ante-Nicene Christian Library: Translations of the Writings of the Fathers Down to A.D. 325, vol. III. Tatian, Theophilus and the Clementine Recognitions. Edinburgh [1867].

Crawford, Matthew. Tatian, Celsus, and Christianity as “Barbarian Philosophy” in the Late 2nd Century – In: The Rise of the Early-Christian Intellectual. Lewis Ayres and H. Clifton Ward (eds.), Berlin/Boston, De Gruyter, 2020.

Falkenberg, René. Tatian. – In: In Defence of Christianity: Early-Christian Apologists. Early Christianity in the Context of Antiquity, vol.

15, Jakob Engberg, Anders-Christian Jacobsen, and Jörg Ulrich (eds.). Frankfurt, Peter Lang Verlag, 2014. Grant, Robert. Greek Apologists of the 2nd Century. Philadelphia, 1988.

Hawthorne, Gerald. Tatian and His discourse to the greeks – In: Harvard Theological Review, vol. 57, No. 3 (July, 1964)

Hunt, Emily. Christianity in the 2nd Century. The Case of Tatian. Routledge, London and New York, 2003

Jaeger, Werner. Early Christianity and Greek Paideia Cambridge (Massachusetts) and London (England), Harvard University Press, 1961

Origen, Contra Celsum. Cambridge, 2003

Quasten, Johannes. Patrology, v. I. The Beginnings of Patristic Literature from the Apostles Creed to Irenaeus. Notre Dame, IN, [1995]

Pellegrino, Michele. Gli apologeti greci del II secolo. Saggio sui rapporti fra il cristianesimo primitivo e la cultura classica. Roma, Anonima veritas editrice, 1947

Tatian. Oratio ad graecos and fragments, Oxford, 1982

⁵¹ Поснов, Михаил. История на християнската църква. Т. 1, С., 1993, с. 224.

⁵² Falkenberg, R. Op cit., p. 70.



БЛАГОВЕСТ ВЪРБАКОВ

СТО ГОДИНИ ВИСШЕ БОГОСЛОВИЕ В БЪЛГАРИЯ: НЯКОИ БОГОСЛОВСКИ РЕФЛЕКСИ В БОГОСЛОВИЕТО НА ПРОФЕСОРИТЕ ОТЕЦ НИКОЛАЙ ШИВАРОВ И ТОТЮ КОЕВ

Abstract: The text aims to briefly outline the more important stages, periods and meaningful markers of the development of theological science in Bulgaria over the past 100 years. Special emphasis is placed on the development of the Department of Theology at Plovdiv University "Paisii Hilendarski".

Key words: theology, anniversary, Faculty of Theology, Department of Theology at the University of Plovdiv

Юбилейните годишнини са повод за радост, но още и за равностметка. Те някак и от само себе си подтикват към (внимателен) прочит и (премислен) анализ на вече постигнатото, и наравно с това в зависимост от чувството на удовлетворение чертаят с надежда ориентири към бъдещето. Юбилеите и от подвига на внушителното си многовремие сякаш гордо „дръзновеят“ по целия път на житейския вървеж. И ако преди всичко те се отнасят за личното преживяно, то в случаите на една обща споделеност в една отминала заедно тържествеността им е значително по-емоционално наситена и сантиментално обоснована. Такъв е случаят с отбелязването

на значими национални институции, като например образователните, чиято дейност за културното възрастване на нацията е от особено важно значение за образователния интегритет на държавата на международно ниво, освен на национално, което – естествено – се явява и тяхна основна мисия.

Поводът да започна с тези думи е честването през настоящата 2023 г. на вековния юбилей на Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. В личен план обстоятелството, че съм негов възпитаник още повече ме свързва с това честване, от една страна, и от друга – синовно задължава като учен, поел по пътя на науката тъкмо от тази образователна

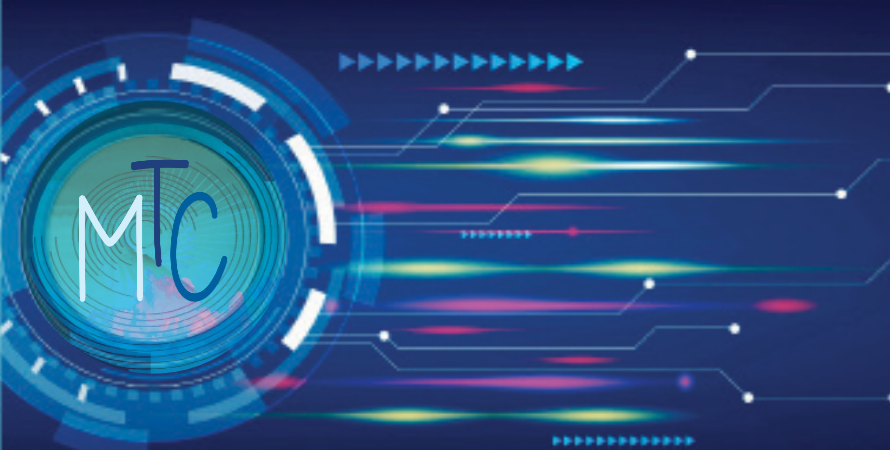
институция. Целта ми в следващите редове е не да правя опит за сбита историческа реконструкция на Богословския факултет – оставям това на историците, а да споделя – според вижданията си – някои по-важни моменти от следването ми, благодарение на които желанието да се посветя на изучаване на богословието окончателно се затвърди. Задачата ми ще е да насоча вниманието към някои от доайените на висшата ни богословска школа, за жалост повечето от тях покойници. Тяхното отношение както към самото богословие като нестихващ устрем за богопознание в академичното си призвание, така и към своите студенти беше на изключителна висота, което пораждаше у нас чувство на огромно възхищение и дълбоко преклонение. Защото придобитите от тяхната духовна и професионална опитност познания за действителната същина на православната вяра и традиция осезаемо съдействаха за нашето трайно възцърковяване и враждане в благодатния живот и спасителна мисия на отечествената ни Църква.

Изложението на настоящата публикация няма да е просопографско проучване на академичната дейност на визираните от мен преподаватели на Софийския богословски факултет, а в нея ще се спра на отделни (проблематизирани в догматичното си изложение) теми от православното богословие, които в съдържателно отношение са несъмнено основоположни за правилното осмисляне и сетне изповядване на Христовото благовестие – такова, каквото е залегнало във и преподавано от учението на Църквата (по смисъла на посланието на апостол Юда в гл. 1, ст. 3). Към този идеен замисъл ще се придържа изложението. Конкретно ще се спра на спомените си професорите отец Николай Шиваров и Тотю Коев. Спирам се на тях, защото техните наставления по време на моето следване оставиха ярки спомени, които и до ден-днешен ме ръководят като богослов изследовател, за което им винаги ще благодаря и отправям горещи молитви към весподателя Бога да упокои душим в Своето царство – селението на праведните.

Данни за автора

Благовест Върбаков е доктор по богословие на Богословския факултет при СУ „Св. Климент Охридски“ (2012). Завършва богословие в Богословския факултет при СУ (2008) и Академията на Министерство на вътрешните работи със специализация „Противодействие на религиозния тероризъм“ (2019). Лауреат на конкурса „Млад учен на Съюза на учените в България“ за 2011 г., удостоен с Почетната грамота на Ректора на СУ за високи научни постижения и повдигане престижа и авторитета на Университета на национално и международно ниво (2011). Член на Съюза на учените в България (2010). Учредител и председател на гражданско сдружение „Движение Българска демокрация“ (2022). Гост преподавател в Софийския университет, Университета по архитектура, строителство и геодезия и Академията на Министерство на вътрешните работи.

Научна област на работа
богословие, сравнително



100 ГОДИНИ БОГОСЛОВСКА НАУКА В БЪЛГАРИЯ

БЛАГОВЕСТ ВЪРБАКОВ

СТО ГОДИНИ ВИСШЕ БОГОСЛОВИЕ В БЪЛГАРИЯ: НЯКОИ БОГОСЛОВСКИ РЕФЛЕКСИ В БОГОСЛОВИЕТО НА ПРОФЕСОРИТЕ ОТЕЦ НИКОЛАЙ ШИВАРОВ И ТОТЮ КОЕВ

I.

Първата лекция като студент в Богословския факултет беше по Библийска археология. Преди това в кулоарите на факултета само бяхме чували името на преподавателя, за който се носеха легенди като един от доайените на българското академично богословие – старозаветникът проф. протопрезвитер Николай Шиваров (1930-2022). Още с влизането си в аудиторията той респектира с осанката си: възрастен мъж с побеляла коса и брада, леко прегърбен от тежестта на годините, на места с впито лице, особено около очите, и с широко чело, сякаш разкриващо натрупаната през дългите години на житейска и творческа дейност мъдрост. Такъв го запомнихме – първият ни професор в расо. Разказваше увлекателно тежката и дотогава непонятна за нас материя, и понеже виждаше, че трудно вниквахме в нея, често прибегваше до сравнение на старозаветните библийски постановки с актуални за съвременното предизвикателни ситуации, като това почти винаги го правеше с тънко чувство за хумор. Отец-професор Шиваров, който между нас го наричахме „дядо поп“, беше колкото съдържан в поведението си, толкова и колоритен в отношението си към студентите, но никога не си позволяваше да принизява от позицията си на духовник и преподавател границата с тях, с понечилите да изучават богословието на академично ниво. Тук искам да обърна внимание на две понятия, които макар и взаимнозаменяеми имат все пак своите отличителни разбирания

– „богословие“ и „теология“. Това е нужно да направим, тъй като не само в ежедневната реч, но и в академичната липсва идейното им разграничаване. А това в последствие води до очаквания, които не винаги кореспондират с намерението за професионална реализация на дипломираните богослови/теолози. Едните, приели призиванието да са богослови, поемат по благодатния път на свещеническото служение, докато другите, теолозите – решават да допринесат за научното изясняване на религията като феномен на човешката култура, неимоверно дала силен тласък за развитието на цивилизацията, както и устойчиво да ги позиционира напред във времето, дори и да претърпят (известна) етническа трансформация.

И като отбелязвам това, възниква не толкова важният въпрос от този за различното разбиране, включително и тълкуване, на богословието и теологията – въпросът за разграничаването на вярата от религията. Така, ако вярата поради естеството на психологическото въздействие логично би се съотнесла към богословието, което е според контекста на понятието му (въз)приемане, то религията е с теологията. Това е заради научното изясняване на вярата, тъй като в крайна сметка тя онагледява и възпроизвежда определена религиозна доктрина. В този смисъл религията следва да попада в обсега на теологичното осмисляне, а вярата като мистично преживяване (по смисъла на Рудолф Ото) се налага да отстъпи назад в изследването на религията. Апологетичният

прочит, който така или иначе е характерен за богословието, не е никак резултатен за теологията. И това е така, защото апологията по субективен път цели да удостовери истинността на вярата и наравно с това ясно да я посочи като единствен път за постигане на божествено единение. При теологията вярата се изследва в границите на религиозната доктрина с всичките ѝ преки и косвени фактори, които са я обособили. Това значително минимализира субективното наблюдение и дава възможност за по-голяма обективност на направените изводи.

Не липсват също и критики при определянето на понятиятата двойка „вяра-богословие“ и „религия-теология“ както от страна на конфесионално обвързаните (даващи превес на вярата в своите разбирания), така и на секуларно настроените, особено на скептиците изобщо към евентуалната възможност за битийно трансцендиране на човека вследствие на вътрешно убеждение, без то да е повлияно от външна манипулативна намеса, каквато впрочем оказва религиозната парадигма. Феноменологията на религията е идейна константа, която веднъж изведена от „абстрактното“ си начало изисква понятизиране в систематичен порядък, за да може да се придаде доктриналният облик на нейната парадигма. Макс Вебер обръща внимание на това в своето фундаментално социологическо изследване на религията, като търси обяснение за култовата практика в границите на религиозната парадигма. Следователно той стига до убеждението, че богословието и теологията не може да се разграничат поради постоянното им взаимодействие. Това се потвърждава от факта, че в теологията, която систематизира вярата в определена религиозна доктрина, култът е освен богословски обоснован (мистифициран), но и изведен като практика (ритуализиран). Това означава, че богословието (вярата) служи за фундамент на теологията (религията).

религиозна, проблеми на междурелигиозния диалог, противодействие на религиозния тероризъм; напоследък също и по фундаментални въпроси, свързани с политологията, политическите системи и особено с политическата философия.

По-важни публикации, интервюта, политически коментари и анализи

Научноизследователски

[1] Ктиторите на Пчелинската църква. София: Верен, 2009; [2] Духовните аспекти на християнското изкуство. София: Верен, 2010; [3] Днешната младеж и необходимостта от религиозно-нравствено възпитание. – В: Църковен вестник (ЦВ), № 24, 2004, с. 6; [4] Фаюмските портрети и иконографията. – В: ЦВ, № 5, 2005, с. 8; [5] Коя е „Църквата на Исус Христос на Светите от последните дни“ (мормони) в България. Първи стъпки, организационен аспект и мисионерска дейност. – В: Вероизповедания и нови религиозни движения в



100 ГОДИНИ БОГОСЛОВСКА НАУКА В БЪЛГАРИЯ

БЛАГОВЕСТ ВЪРБАКОВ

СТО ГОДИНИ ВИСШЕ БОГОСЛОВИЕ В БЪЛГАРИЯ: НЯКОИ БОГОСЛОВСКИ РЕФЛЕКСИ В БОГОСЛОВИЕТО НА ПРОФЕСОРИТЕ ОТЕЦ НИКОЛАЙ ШИВАРОВ И ТОТЮ КОЕВ

II.

Разбира се, не бива да се критикува еднозначното определяне на понятията „богословие“ и „теология“, най-малкото защото са с един и същ етимологичен произход, а и богословие е превод на теология. Понятието „богословие“ произлиза от гръцката дума „θεολογία“ и е съчетание от две – „θεος“ (бог) и „λογος“ (слово, учение). Буквално означава учение за Бога, но в религиозен смисъл се влага основно идеята за мисловния процес при изучаването на божествената действителност. Тъкмо това поставя разделителната линия между богословието и теологията. В единия случай е налице спонтанно влечение към божествено единение (богословието), докато в другия – заедно с това и постоянно осъзнаван опит за дълбинно вникване в (първо)началата на тази божественост, както и непримиримото търсене на причините за вродения стремеж на човека да се оличности с нея, благодарение на религиозната си принадлежност (теологията). Разбирани по този начин тези две понятия, става ясно, че между тях конфронтация не може да има. Богословието се разкрива чрез самата изповед на вярата и способства за божествено проникновение, а теологията от своя страна е задължена посредством критичната отсъда на разума, характерна за философската рефлексия, да изясни какви са нейните (на вярата) същностно доктринални основания.

За пример ще посоча блаж. Августин, който е първият християнски автор, който открито споделя за съмненията си в

парадоксалността на вярата в разпънатия и възкръснал от мъртвите Син Божи. Раздиран от чувство на вина за съмнението си към Христовата жертва, той обгръща теологичните си размишления в богословска перспектива и по този начин съумява да открие нужните за утвърждаване на вярата му отговори. Съчинението му „Изповеди“ е своеобразен опис на тези съмнения и днес все още се явява един от водещите апологетични съчинения на Църквата, наред с тези на Тертулиан. За Августин вярата би трябвало да се аргументира личностно чрез преживяното по смисъла на религиозната опитност, която колкото повече се обогатява, толкова по-устойчиво се осъзнава. Авторитетът на Църквата несъмнено оказва силно влияние с култовата си практика при изповядване на вярата от страна на миряните, но Августин не се задоволява само с нея. Нужна е практиката дотолкова, доколкото служи за възпитание в системно участие в живота на Църквата. Това обаче далеч не означава, че е налице знание за вярата, а една конфесионална обвързаност и нищо повече. За да се постигне същинското познание, което надвишава в пъти простото знание, понеже първото навлиза в метафизични категории, богословието изиграва своята решаваща роля за това. То е непрекъснат мисловен процес за осъзнато опознаване на вярата чрез трансцендиране на битието.

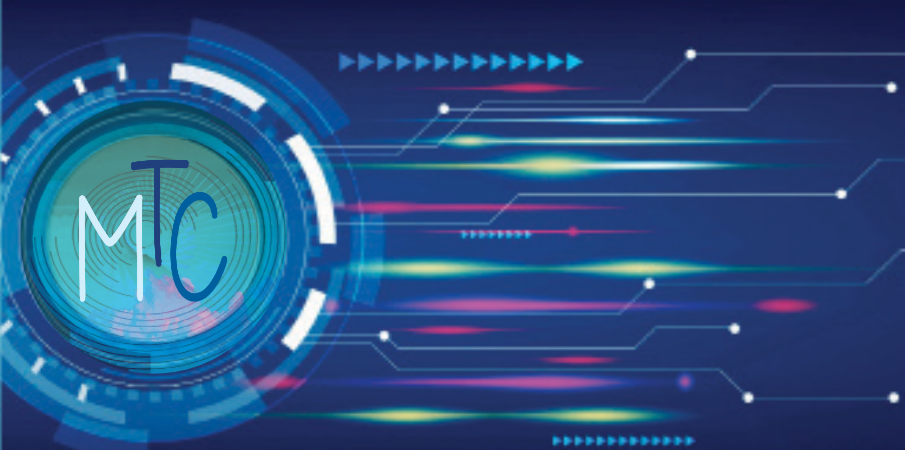
Що се отнася до догматическите истини на вярата, постулирани от Църквата, те – оказва се – не са непременно задължителни за придобиване на религиозна опитност. Богословието не изисква това

за сметка на теологията. Но ясно трябва да се разбере, че доктриналното определяне на вярата е абсолютно наложително за институционализиране на религията. Затова Църквата толкова ревниво пази догматическите (веро)определения от трансформиране, което не бива да се осъжда като проява на закостеняло мислене, а като отговорно задължение да се опази чисто Христовото учение до свършека на света. Тази нейна задача намира основания в есхатологичната концепция на това учение, чиято идейна насоченост разкрива истинността на Царството Божие като действителна реалност, но не само като очаквана, но и като вече реализирана в живота на Църквата. Тук отново може да се направи съпоставка между богословието и теологията: това очакване на Царството е богословска теза, а самото му осъзнаване е теологична. В единия случай изпъква вярата като достатъчно (само)достатъчна надежда, а в другия – догматическата основа на религията, на която тя (тази вяра) се основава и съотнесено към степента на преживяното се изповядва.

III.

Към въпроса за авторитета като качество за легитимиране на истинност отец-проф. Шиваров обичаше да дава за пример философските концепции на Карл Попър, които отхвърлят устойчивостта му (на авторитета) напред във времето. Политическите възгледи на този философ подлагат на критика възможността изобщо да се претендира за постоянно и неотменимо върховенство на авторитета. Дори процесът на идеологизация не води непременно до такова легитимиране, което да не може по никакъв начин да се оспори. За него налагането на властови авторитет предразполага към кастова система на обществото и оттам до несправедливост при разпределянето на общите блага по правило в зависимост от социалния статус. В библейска перспектива авторитета е основоположен за консолидирането на богоизбрания народ. При него е валидна концепцията за сакрализиране на пълномощията, дадени свише (понеже Бог е този, Който дава власт в нечий ръце), с цел безпрекословно

България – проблеми и перспективи на прага на ЕС. Год. на ЦПНРД, т. 1. София: Синодално изд. на БПЦ-БП, 2007, с. 272-296; [6] „Видението на св. Петър Александрийски“ в иконографската програма на църквата „Успение Богородично“ при Рилския метох „Пчелина“. – В: XVIII Международна научна конференция за млади учени (МНКМУ). София: УИ Лесотехнически университет (ЛТУ), 2009, с. 201-211; [7] „Палатинското Разпятие“ и раннохристиянското изкуство. – В: XVIII МНКМУ, ЛТУ, с. 212-221; [8] Ктиторските портрети от Рилския метох „Пчелина“. – В: България и българите в чужбина. В. Търново: СУБ, 2010, с. 183-189; [9] Духовните аспекти на православната икона. – In: „Slavica Slovaca“, Vol. 45 (1), Bratislava: Slovak Academy of Sciences, 2010, с. 20-32; [10] Принос към биографията на рилския духовник Добробосански митрополит Серафим (1705-1800). – В: Културното наследство на Рилския манастир – състояние и перспективи на



100 ГОДИНИ БОГОСЛОВСКА НАУКА В БЪЛГАРИЯ

БЛАГОВЕСТ ВЪРБАКОВ

СТО ГОДИНИ ВИСШЕ БОГОСЛОВИЕ В БЪЛГАРИЯ: НЯКОИ БОГОСЛОВСКИ РЕФЛЕКСИ В БОГОСЛОВИЕТО НА ПРОФЕСОРИТЕ ОТЕЦ НИКОЛАЙ ШИВАРОВ И ТОТЮ КОЕВ

подчинение пред Божията воля. Авторитетът едновременно уникализира и елитаризира съсловия и личности в Древния Израил и е недопустимо съмнение в това. Божествената воля изисква абсолютно подчинение и при неспазване санкцията е неизбежна – първо от Бог и след това от тях. Това показва колко тясно е обвързан еврейският народ с Божията воля и до каква степен тази воля е в състояние да издигне авторитети и да ги уникализира в техния култ и общество. Същото с пълна сила се отнася и за авторитета на Църквата.

Отец-проф. Шиваров наблягаше на разбирането, че библейската история трябва да сетълкува в светлината на Домостроителния план на Бога за спасението на света и човека, т.е. на цялото Негово видимо и невидимо творение. Азбучните постановки на вярата, намерили израз и в догмите на Църквата, са богооткровени истини. Тези истини сублимират съзнанието да се откъсне от вродените си предубеждения (от съмненията, подтикнати от критиката на разума), за да (въз)приеме в пълнота теологичните основания на библейските постановки, заели място като безспорни авторитети в учението на Църквата. С това отец Шиваров искаше да покаже, че богословието като наука е всъщност теология, както и че самата теология, дори и критично рефлектирана, постоянно остава неин (на богословието) носител. Така дилемата дали богословието като наука е теология, която принизява стойността му вече не ни безпокоеше поради получената достатъчна увереност

от думите на отец-професора. Те също и насочваха върху тезата, че призванието на богослова е преди всичко да усъвършенства уменията да благовести и след това да задълбочава познанията си в теологичните основания на това благовестие. Впрочем, което добре осъзнахме, усъвършенстването на тези умения е в пряка зависимост от задълбочаването на познанията ни.

Но в крайна сметка доколко това теологично задълбочаване, което предполага академичното богословие, не изостря способността за критична отсъда до степен, че да схоластизира естествената (и отвлечена) метафизична ориентираност на

Не мога да не приведа мнението на отец-проф. Шиваров по отношение разбирането на вярата по пътя на нейното тълкуване. То се отнасят пряко и до понятието (въз)приемане на вярата и религията в релация с богословието и теологията. Самобитното изповядване на вярата подтиква до фриволни богословски осмисляния или – както казва отец-професора – до „хрумвания“. За да не се стига до такива, следва неотклонно придържане към официалната доктрина, колкото и някои нейни постулати да са мъчно разбираеми като истини на вярата (срв. 2 Петр. 3:15-16). А Църквата се явява единствен и неотменим авторитет за достоверното им изясняване, сторено в конкретно формулирани от самата нея догматически (веро)определения. Затова погледнато от нейната позиция е недопустимо да се подлага на съмнение това ѝ качество.

С оглед на казаното отец-проф. Шиваров беше първият ни преподавател, който съумя да ни покаже съвсем ясно, че интересът към изучаване на Христовото благовестие трябва обезателно да се задълбочи от богословски към теологичен. В противен случай (раз)съжденията ни ще се лутат в такива мисловни полета, които няма да кореспондират с учението на Църквата. Тези думи не ги приехме като заплаха, а като загрижено увещание на мъдър духовник да се стремим да опознаем богословието в неговите доктринални рамки. От този момент ние осъзнахме, че богословието е всъщност един целенасочен екзистенциален копнеж, който в теологичен аспект придобива ясна картина, разкриваща последиците от Изкупителната жертва за битието на човека.

IV.

Повечето богословски дисциплини през първи и втори курс от нашето следване бяха въведителни до момента на започването на курса по догматическото богословие. Очарованието от изключителната пъстрота от застъпените теми в тези въведителни дисциплини разкриваха пред нас необятната картина на християнското богословие/теология. Макар и такива, ние твърде добре осъзнавахме, че навлизахме в една изключително сложна проблематика, която беше представяна със съвременни научни методи, а тя поначало не изискваше такава необходимост. Вярата се приема непринудено чрез сърцето и после (при съмнение за нейна проверка) чрез критичната отсъда на разума. Това бяха първите думи на покойния ни преподавател по православна догматика, проф. д-р Тотю Коев (1928-2006), когато се запознахме на първата му лекция с нас.

Авторитетът на проф. Коев беше изключително голям сред академичната колегия на Софийския богословски факултет, както и сред другите университети, в които се изучаваше богословие. Великотърновският богословски факултет беше негова рожба – беше негов първи декан и за годините, в които го ръководеше, сформира високостойностен колектив за онова време от млади

проучването, опазването и реставрирането му. София: БАН, 2011, с. 60-75; [11] Аспекти в научните изследвания на Васил Пандурски и Иван Рашков Кръстанов в областта на църковната археология и християнското изкуство. – Богословска мисъл, № 1-2. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2011, с. 147-172; [12] Ролята на Банската школа в живота на йеромонах Неофит Рилски. – В: Наследството на отец Неофит Рилски: изкуствоведски, богословски и филологически аспекти. София: БАН, 2012, с. 134-143; [13] „Олтарите на България“ от Маргарита Коева, или за архитектурата на християнския храм (рецензия). – В: Ел. списание „LiterNet“, 11.02.2013, № 2 (159) [<http://liternet.bg/publish29/blagovest-varbakoff/oltarite.htm>]; [14] Олтарите на България (рецензия). – В: Кирило-Методиевски вестник „За Буквите – О Писменехъ“ (КМВ), № 40, 2013, с. 9; [15] Аксиология. Ценностните измерения на съвременното общество (известие за учредяване на ЦМРА). – В: КМВ, № 39,



100 ГОДИНИ БОГОСЛОВСКА НАУКА В БЪЛГАРИЯ

БЛАГОВЕСТ ВЪРБАКОВ

СТО ГОДИНИ ВИСШЕ БОГОСЛОВИЕ В БЪЛГАРИЯ: НЯКОИ БОГОСЛОВСКИ РЕФЛЕКСИ В БОГОСЛОВИЕТО НА ПРОФЕСОРИТЕ ОТЕЦ НИКОЛАЙ ШИВАРОВ И ТОТЮ КОЕВ

богослови, току-що завършили Факултета майка – Софийския богословски факултет. Няма да бъде пресилено, ако кажем, че великотърновското богословие се наложи и утвърди именно благодарение на огромните усилия на проф. Коев, които положи, за да го отличи от софийското. Модерният богословски прочит там започна осезаемо да изпъква в сравнение с традиционния в Софийския богословски факултет. Удивителна симбиоза от богословско-теологични рефлексии проявяваха възпитаниците на проф. Коев, днес вече водещи преподаватели, в тяхното творчество и това не можеше да остане незабелязано от нас и от религиозно настроеното общество. Някои не бяха съгласни, защото богословието им беше силно теологизирано, и критиките към тях буквално валяха. Други се удивляваха на способността им завладяващо да разкриват най-интересните теми, които са „крайъгълен камък“ за въвеждане в православната духовност. Конвенционалното им обговаряне, присъщо на катехезическата беседа (приоритетно водена от духовника), не задоволяваше съвременния питащ човек. Той очаква да получи адекватни и аргументирани отговори, чрез които сам да достигне до убедено решение да стане действителен, не само по кръщелно свидетелство, Христов последовател. Рутинираните отговори не позволяваха това да се случи и акомодацията (съпоставката) с предизвикателствата на днешния ден ставаше все по-наложителна, особено във времена, когато тенденциите на

секуларизма започваха да набират все по-голяма сила и сериозно рискуваха да отслабят желанието за евхаристийно изповядване на вярата и оттам засвидетелстването на религиозна (съ)принадлежност, каквато несъмнено се изразява в доверието в Църквата като благодатно средище на бъдещите наследници на Божието Царство.

Великотърновските богослови виждаха в очите на българското общество унищожителната сила на секуларизма и предприеха решителни, но не и тенденциозно императивни по възпитателна методика мерки за възвръщане (или усилване) на увереността към вярата и доверието в авторитета на Църквата – второто, по правило отъждествявано с последствията от действията на свещениците. Това стимулира богословието им да прекрачи конвенционалните си рамки (от клишираните църковни фрази) и да теологизират за по-голяма яснота във философски дискурс онези постановки на вярата, в които догматическите истини намираха най-ярко изражение. Това даде положителен резултат – почти веднага привлякоха внимание върху себе си. Разбира се, всичко това се дължеше на академичната школа на проф. Коев, към която и възпитаниците му от Софийския богословски факултет също можеха да се научат.

V.

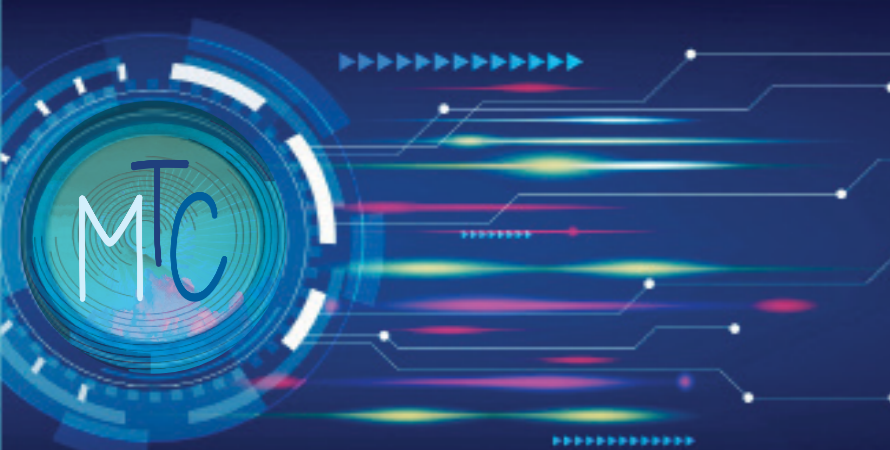
Проф. Коев преподаваше до сетния си дъх. Дори и с напреднало онкологично заболяване, когато този едър човек, лъхаш

с визията си жизненост и енергичност, се вече беше стопил наполовина и едвам успяваше да изкачи стълбището на факултета. Спомням си, че веднъж плахо ме помоли да му занеса куфарчето до залата, в която ни предстояха лекциите с него по православна догматика. С тъга виждахме как силите му с всеки изминал час бавно го напускаха и че смъртта ще го споходи съвсем скоро. Осъзнавайки че той ще си отиде, ние усвоявахме всяка една негова дума с огромен интерес, защото знаехме, че да изучаваш православно догматическо богословие от такъв учител е истински Божи дар за нас, студентите по богословие.

Въпросите към проф. Коев изобилстваха, търсихме не банални отговори, които отлично знаехме като наизустен рефрен, а аргументирано теологизирани. Предизвикахме го с неудобни въпроси, които един скептично мислещ с надменност би му задал. Но по силата на неговия многогодишен богословски опит, владеещ до съвършенство православната догматика – това му го признаваше и сегашният Вселенски патриарх Вартоломей, не можеше да го свари неподготвен. За всеки въпрос професорът имаше отлично аргументирани отговори. Тези отговори удивително синтезираха освен написаното от св. отци на Църквата – т.нар. „светоотеческа мисъл“ (IV-XVIII в.), посредством която учението на Църквата придобива своята абсолютно легитимна догматическа аргументация, така и най-новите постижения на православно академично богословие. Това говореше за безспорната му ерудиция като проникателен богослов и завидно „обигран“ изследовател – качества, които никой не си и помисляше да оспори.

Спомням си, че по време на един богословски семинар за студенти и докторанти, някои от докладчиците бяха решили да се представят с такива заинтригуващи теми, че да впечатлят на всяка цена колегите си и най-вече старите професори, за да блеснат пред техните очи. Проф. Коев слушаше много внимателно докладчиците. Когато нещо от изказаното будеше у него озадачаване – да не кажа несъгласие, той не си

2013, с. 25; [16] Отново към въпроса за методологията за изследване на християнското изкуство. – В: Дигиталното настояще и бъдеще. София: УИ Университет по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ), 2014, с. 288-294; [17] Софиологичната концепция на отец Сергей Булгаков за образа на Св. Богородица. – В: 10 години катедра „Културно-историческо наследство“ при УниБИТ. София: УИ УниБИТ, 2015, с. 141-164; [18] Радвай се, вместилище на Бога! Щрихи от учението на Църквата за Св. Богородица. – В: КМВ, № 45, 2015, с. 15; [19] Св. Богородица – „първият иконограф“ на Исус Христос. – В: Славянская культура в Европе. История, настоящее и будущее. София-Москва: Академия медиаиндустрии (Москва), 2015, с. 77-94; [20] Тенденции за радикализиране на изкуството. – В: Религия, ценности, ортодоксалност. Русия и България в 21. век. (РЦО). София: БАН-Пропелер, 2015, с. 323-346; [21] Радвай се, благодатна! Климентово слово за Благовещение. – В:



100 ГОДИНИ БОГОСЛОВСКА НАУКА В БЪЛГАРИЯ

БЛАГОВЕСТ ВЪРБАКОВ

СТО ГОДИНИ ВИСШЕ БОГОСЛОВИЕ В БЪЛГАРИЯ: НЯКОИ БОГОСЛОВСКИ РЕФЛЕКСИ В БОГОСЛОВИЕТО НА ПРОФЕСОРИТЕ ОТЕЦ НИКОЛАЙ ШИВАРОВ И ТОТЮ КОЕВ

позволяваше да ги апострофира, което ще доведе до обезсърчаването им, а по време на дискусиата много тактично посочваше слабите моменти в представените тези. По този начин той насърчаваше, а и поощряваше усилията на младите си колеги да теологизират богословските си (по)знания.

Проф. Коев обръщаше особено внимание на изискания академичен стил и остро порицаваше ползването на чуждици. За него богатството на българския език трябва да се използва в пълнота, за да се постигне нужната за един сериозен текст литературна естетика. Той настояваше пред нас да четем колкото се може повече художествена литература, понеже така се обогатява речниковия запас от думи, разширява се мисълта и се усъвършенства изказа. Защото не собствено четенето на специализирана литература изгражда академичното мислене, но също и шедьоврите на световната класика. Това му разбиране се виждаше и в начина му на писане – висок академичен изказ, постигнат въз основа на богата езикова култура. Затова неговите трудове бяха завладяващи, още от първия им ред въвличаха неусетно читателя коловозите на неговата мисъл.

Употребата на специфичната богословска терминология, особено в областта на догматическото богословие, следваше да бъде ползвана правилно, не фриволно, а още по-малко манипулативно. Всеки един догматически термин е натоварен със съответното богословско значение, което разкрива отделни части от учението на

Църквата. Проф. Коев изключително много държеше на това от нас. Ние сме тези, които трябва неотклонно да следваме утвърдената от св. отци догматическа терминология, в противен случай затъването в собствената невъзможност на иначе имагинерната мисъл ще е неизбежна. Изходната теза на проф. Коев беше, че авторитетът на св. отци е достатъчен, за да се доверим изцяло на обособената от тях богословска терминология, без да се налага да ги ревизираме, дори да е подбудено от чисти намерения да станат по-ясни и по-разбираеми от съвременна гледна точка. Това за него беше недопустимо.

Проф. Коев обаче въведе в родното академично богословие термин, който пряко се отнасяше до неговата научна област – православното догматическо богословие. Първоначално ние се чудехме как така той, който настояваше стриктно да се употребяват богословските термини в автентичния им вид, така както са наследени от св. отци, си позволява да прави подобно нещо. Впоследствие разбрахме, че това не е проява на своеволие от негова страна, а на дълбоки богословски прочит. Става дума за разбирането му по отношение на богословското творчество на св. отци. За него то е богоозарено по подобие на боговдъхновеността на Свещ. Писание. Ако библейските автори са били вдъхновени от Светия Дух за написване на Свещ. Писание, то несъмнено това би се отнесло и за св. отци и техните догматически съчинения. Проф. Коев правеше терминологично уточнение, с което разграничаваше вдъхновяващата роля

на Светия Дух спрямо библейските и светоотечески писания, спрямо библейските автори и св. отци на Църквата.

Вдъхновяващата сила на Светия Дух е една и съща, но насочена към определена цел. Библейският текст – обобщено казано – е за пророчество (в Стария Завет боговдъхновеността е за раждането на обещания Месия, а в Новия – за вече спасителното дело и изкупителна мисия на Месията Христос, както и за последния Съден ден, след който ще възтържествува Неговото Царство), докато догматическите съчинения на св. отци си поставят за задача да изяснят триадологичния, христологичния (към него и теотокологичния) и есхатологичния аспект в учението на Църквата. Въз основа на техните съчинения Вселенските събори на Църквата формулират догматите на вярата. Това, според проф. Коев, е достатъчен аргумент да се счита, че св. отци са богоозарени. В допълнение на това е и възприетият израз като формула, предшестваша вероопределението на св. отци, въз основа на което биват съставени протоколите на Вселенските събори: „Угодно бе на Светия Дух и на нас“ в контекста на гл. 15, ст. 28 от новозаветната книга „Деяния (на св. апостоли)“. Следователно, след като св. отци са възприели този новозаветен цитат при формулирането на догмите на вярата, то съвсем естествено е техните богословски прозрения да идват под въздействието на Светия Дух и съответно умовете им да бъдат облагодатени свише. При положение, че това е така, означава че те са богоозарени. Последващата артикулация на догматическите вероопределения в живота на Църквата налага богословските прозрения на св. отци, служещи за тяхна основа, да бъдат теологизирани, както проф. Коев направи в своето крупно съчинение „Догматическите формулировки седемте Вселенски събора“ (2011), което представлява сбор от други негови богословски разработки, с които се беше утвърдил като световен учен богослов.

VI.

„Християнството е една красива приказка“ бяха едни от първите думи на проф. Коев при нашето запознанство. Толкова

КМВ, № 47, 2016, с. 13; [22] Методологични аспекти на сравнителното религиознание: опит за дефиниране на изследователския дискурс. – В: РЦО, 2016, с. 236-246; [23] Основни насоки в иконологията и интерпретацията. – В: Сп. „Мисъл, слово, текст“ (МСТ), т. 2. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2016, с. 151-170; [24] Нова книга за иконопочитанието на Любомир Тенекеджиев. – В: МСТ, т. 3, 2017, с. 101-111; [25] Чашата на Новия Завет. Климентово слово за пресветите Тайни. – В: КМВ, № 50, 2017, с. 24; [26] Слово и образ: към историята на комуникацията между Бога и човека (думи по повод реализирането на един научен форум). – В: МСТ, т. 4, 2017, с. 161-168; [27] Иконата като естетика на Богоприсъствието. – В: МСТ, т. 6, 2019, с. 153-160; [28] Доктрината на Джордж Буш срещу тероризма. – В: Год. на ШУ „Епископ Константин Преславски“, т. ХЕ, Факултет по технически науки, 2020, с. 313-328; [29] Ново изследване за папските визити в България. – В: МСТ, т. 1 (7) нова серия, 2021, с.



100 ГОДИНИ БОГОСЛОВСКА НАУКА В БЪЛГАРИЯ

БЛАГОВЕСТ ВЪРБАКОВ

СТО ГОДИНИ ВИСШЕ БОГОСЛОВИЕ В БЪЛГАРИЯ: НЯКОИ БОГОСЛОВСКИ РЕФЛЕКСИ В БОГОСЛОВИЕТО НА ПРОФЕСОРИТЕ ОТЕЦ НИКОЛАЙ ШИВАРОВ И ТОТЮ КОЕВ

бяхме шокирани от тези думи, че бяхме готови в знак на протест да напуснем неговите лекции. Недоумявахме как е възможно православен богослов и то професор по догматическо богословие да изрича такова богохулство. Между колегите настана смут, почувствахме се предадени от учителя, който трябваше да ни утвърди в догматите на вярата. Професорът видя нашето безпокойство и почака да го опровергаем. Никой не посмя открито да стори това и да го заклеми, а предпочетоха да затаят гнева в себе си. Настана гробна тишина и тогава проф. Коев добави: „Да, такова щеше да е християнството, ако не беше фактът на Христовото възкресение“. Това допълнение прикова вниманието ни, защото именно в него се коренеше абсолютно цялата същност на християнската вяра и наравно с това даваше непоклатима аргументация на учението на Църквата. Защо каква би била нашата вяра, ако Синът не беше възкръснал от мъртвите – една заблуда. Впрочем проф. Коев беше перифразирал умело апостол Павловите думи „А щом Христос не е възкръснал, значи е напразна нашата проповед, напразна е и вашата вяра“ (I Кор. 15:14). За проф. Коев догматическото богословие представляваше отговорът на Църквата за доказване на Христовото възкресение първо чрез богословските възгледи на св. отци и второ чрез критичната отсъда на разума (визирам чрез теологичната обосновка).

* * *

Спомените ми за тези професори отец Николай Шиваров и Тотю Коев са все още ярки в съзнанието ми, а вярвам, че и у моите колеги състуденти. Може още много да се напише за приноса им в родното богословие, но смятам, че това което споделих в тази кратка публикация за тях ще даде задоволителна представа за безспорните им изследователски способности. И не само, а и за сърдечното им отношение в учебния процес. Те бяха високателни към нас, но и всеотдайни да ни изградят като обещаващи богослови, които да могат самостоятелно да теологизират усвоените знания по начин, който да приобщава към истините на вярата (и да възкръсва). Това беше тяхното призвание, за което може само да им благодарим.

ИЗЛЪЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Кирлежев, Александър. Какво е богословието? [ел. ресурс: <https://dveri.bg/udx3y>; online: 30.04.2023].

Коев, Тотю. Догматическите формулировки на седемте Вселенски събора. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2011.

Трайчев, Емил. Библията и богослужението. – В: Сп. „Богословска мисъл“, № 4, 2002.

Уилсън, Брайън. Религията в социологическа перспектива. Велико Търново: Праксис, 2001.

78-89; [30] Папските визити в България: исторически контексти и съвременни аспекти. – В: МСТ, т. 2 (8) нова серия, 2021, с. 64-93; [31] Авторитетът на папата в православните общности. – В: МСТ, т. 3 (9) нова серия, 2021, с. 142-159; [32] Концепцията „политика-бизнес-общество“ и въпросът за идентифицирането на гражданските права. – МСТ, т. 4 (10) нова серия, 2022, с. 173-187; [33] Да обединим десницата! Болезнена утопия или необходима реалност за българската демокрация. – В: МСТ, т. 5 (11) нова серия, 2022, с. 158-181; [34] Позицията на Руския патриарх Кирил към войната в Украйна. – В: Сб. научни доклади от Осма международна кръгла маса „Проблеми на обществената комуникация“ (София, 3 юни 2022). София: УИ УниБИТ, 2022, с. 284-308; [35] Теорията на Карл Попър за демокрацията – същност и проекции. – В: МСТ, т. 7 (13) нова серия, 2022, с. 80-12; [36] Правото и законът между обективния прочит и субективната представа. – В: МСТ, т. 8 (14) нова серия, 2022, с. 169-180.

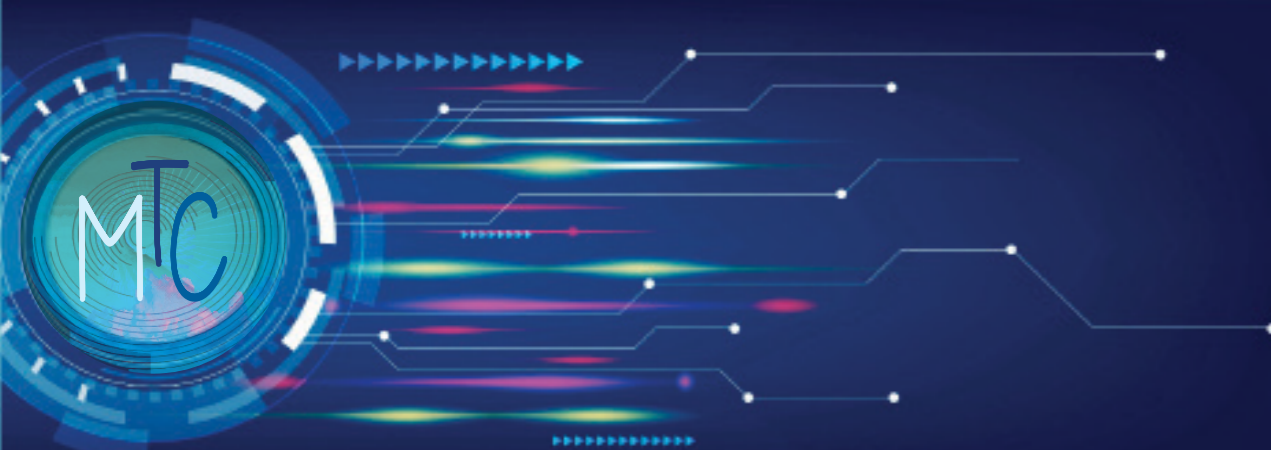
Интервюта, политически коментари и анализи

[1] Нобеловата награда за мир е свързана с политика, но Църквата я заслужава (интервю). – В: „24 часа“ (год. XXVII, бр. 45), четвъртък, 16 февруари 2017 г., с. 18 [<https://www.24chasa.bg>]; [2] Християнството е единствената религия, в която сам Бог влиза директно в историческия процес (интервю). – В: „24 часа“ (год. XXVII, бр. 103), събота-понеделник, 15-17 април 2017 г., с. 32, 49 [<https://www.24chasa.bg>]; [3] В почитта към Богородица е същността на вярата ни (коментар). – В: „24 часа“ (год. XXVII, бр. 220), вторник, 15 август 2017 г., с. 12 [<https://www.24chasa.bg>]; [4] Сурогатна майка ли е нашата църква на македонската или сръбската е нейна мащеха (коментар). – В: „24 часа“ (год. XVII, бр. 325), сряда, 29 ноември 2017 г., с. 14, 36 [<https://www.24chasa.bg>]; [5] Д-р Благовест Върбаков, който

събира подписка срещу барикадите: Не приемаме това арогантно поведение (интервю). – В: Информационна агенция „Tribune.bg“, 6 август 2020 г. [<https://tribune.bg>]; [6] Гражданско движение „Да спасим демокрацията“ организира митинг-протест под надслов „Да спасим демокрацията!“ на 28 май (интервю). – В: „Tribune.bg“, 26 май 2020 г.; [7] За „мръсните чорапи“ на президента Радев и неговата хунта (коментар). – В: „Tribune.bg“, 1 юни 2021 г.; [8] Д-р Благовест Върбаков: „С всеки изминал час шансът за експертно правителство нараства“ (интервю). – В: Информационен сайт „Novetika“, 5 август 2021 г. [<https://www.novetika.com/>]; [9] За морала в българския парламентаризъм. Как лявото и дясното отслабиха своя статут и отстъпиха на популизма (коментар). – В: „Novetika“, 20 август 2021 г.; [10] Да си поговорим на „ти“ с политика Слави Трифонов (коментар). – В: „Novetika“, 1 септември 2021 г.; [11] Авторитарен лидер ли е нужен на България? (коментар). – В: „Novetika“, 25 октомври 2021 г.; [12] Д-р Благовест Върбаков: Хоризонтът на това правителство е до есента. – В: Информационна агенция „БГНЕС“, 15 февруари 2022 г. [<https://bgnes.bg>]; [13] Помрачен Великден среща българинът – този път не от Ковида, а от министри безбожници и будисти. – В: Информационна агенция „ПИК“, 23 април 2022 г. [<https://pik.bg>]; [14] Гореща тема: Министър Денков ликвидира по болшевишки автономията на вузовете с реформата си (коментар). – В: „ПИК“, 19 май 2022 г.; [15] Д-р Благовест Върбаков с шокиращи разкрития за падането на кабинета „Просто Киро“, врътките за Северна Македония и политическата криза (интервю). – В: „ПИК“, 24 юни 2022 г.

E-mail: blagovest_varbakoff@abv.bg

Personal site: <https://independent.academia.edu/BlagovestVarbakoff>



ИВЕЛИНА НИКОЛОВА

100 ГОДИНИ БОГОСЛОВСКА НАУКА В БЪЛГАРИЯ (ЩРИХИ КЪМ ТЕМАТА)

Abstract: *This publication is dedicated to the celebration of the centenary of the Faculty of Theology at Sofia University "St. Kliment Ohridski" (1923-2023). Specifically, the theological reflection of the orthodox theology professors Fr. Nikolay Shivarov (1930-2022) and Totyu Koev (1928-2006) is examined. Attention is paid to some of their theological theses, which relate to basic questions about the study of theology, not only as a spiritual vocation, but also as a scientific field of universal knowledge. Among them are questions about the contemporary challenges of academic theology and the theological responses that should be given in view of globalization. These questions are considered in relation to the theological views of the mentioned professors of theology.*

Key words: *Fr. Nikolay Shivarov, Totyu Koev, Orthodox Theology, Academic Theology*

Историята на богословската наука у нас заема уникално място в системата на висшето образование в страната, поради нейната специфика. Богословската наука не може да бъде сравнена или изведена от нито едно хуманитарно направление, защото пряката ѝ обвързаност с Църквата както в национален, така и в световен план, я прави неповторима, нетипична и в същото време необходима. Тези три характеристики всъщност съпътстват пътя на развитието на теологията у нас, като в същото време предопределят нейното бъдеще – такова, каквото е било изградено от десетки поколения богослови и духовни лица и, каквото ще бъде изградено занаят от техните достойни приемници.

Бихме могли да кажем, че богословс-

ката наука се явява приемник на духовно-просветната мисия на св. Климент Охридски – основоположника на българското образователно дело. Като такава тя се разгръща 100 години в страната ни с ролята на хранително-посредник и насочващ център, който ръководи и подпомага духовното развитие на хиляди вярващи и не само – на всички, които желаят да се докоснат до нетленното богатство, което се съдържа в нея, завещано от учението на Исус Христос и от традицията на Църквата.

Развитието на богословската наука у нас е съпътствано с нелеки, но и благословени периоди. Не може да пропуснем факта, че началото на науката трябва да свързваме със създаването на Богословския факултет към Софийския университет „Св. Климент

Охридски“. Разбираемо е от само себе си, че не може да се изгражда наука извън академичното университетско звено. Науката е жива и действена тогава, когато се практикува като взаимен обмен на знания и практика между преподаватели и студенти. Последните се явяват хранителните източници на бъдещото ѝ развитие. В този неспирен процес на развитието на богословската наука в Богословския факултет след 100 години се увенчава с изграждането и на допълнителни академични звена, хранени от факултета-майка: такива днес имаме в градовете Велико Търново и Пловдив – приемник на Богословския факултет след 100 години е катедрата по Теология към Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

Началото на изграждането на науката се свързва както с назначаването на високо квалифицирани и авторитетни преподаватели, така и с оформянето на учебни планове и програми, въз основа на които трябва да се обучават първите студенти. Издирването и комплектоването на ценна богословска литература също е важно, защото посредством нея се изгражда съдържателната тъкан на науката. Този ангажимент е осмислен от първите богослови у нас като приоритетен, поради което още в самото начало започва съставянето на теоретичната академична „тъкан“ на науката. По този начин развита, богословската наука се явява единственото звено, което обединява университетското знание и академичната общност в християнската култура и традиция; обединява се светското образование и духовно-историческите му корени – православната книжовност и култура.

КРАТКИ ИСТОРИЧЕСКИ ДАННИ

Историята на богословската наука у нас съвпада с решението за откриването на Богословски факултет. Това се случва по инициативата на Светия Синод на Българската православна църква (писмо № 2295 от 24.04.1908 г.) до Министерството на изповеданията. След дълги преговори

Данни за автора
Ивелина Николова е преподавател по Систематическо богословие (Християнска апологетика и Нравствено богословие) в Катедрата по теология към ПУ „Паисий Хилендарски“.

Област на научни интереси
Систематическо богословие, в частност – християнска етика, апологетика, философия и християнска педагогика.

По-важни публикации
Многоликост на християнската надежда. УИ „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 2016

Методически ръководства
Методическо ръководство за учителя по Религия за 1. клас. УИ „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 2019, ISBN 978-619-202-484-0
Методическо ръководство за учителя по Религия за 2. клас. УИ „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 2019, ISBN 978-619-202-485-7
Методическо ръководство за учителя по Религия за 3.



100 ГОДИНИ БОГОСЛОВСКА НАУКА В БЪЛГАРИЯ

ИВЕЛИНА НИКОЛОВА

100 ГОДИНИ БОГОСЛОВСКА НАУКА В БЪЛГАРИЯ (ЩРИХИ КЪМ ТЕМАТА)

въпросът се решава по времето на управлението на Александър Стамболийски и неговото правителство: през 1921 г. министърът на народното просвещение Стоян Омарчевски внася в Народното събрание Законът за народното просвещение, чийто чл. 285, буква „ж“ предвижда откриването на Богословския факултет към Софийския университет. Законът е приет и, по силата му, факултетът има 8 катедри (Свещено Писание на Стария Завет, Свещено Писание на Новия Завет, Систематическо богословие, История на религиите и история на християнството, Църковна археология и литургия, Пастирско богословие с патристиката, Църковно право и Омилетика). Първите сформирани катедри се явяват хранващите източници на отделните клонове на богословската наука, която по настоящем се разделя на четири дяла: библейско богословие, историческо богословие, систематическо богословие и практическо богословие.

Първите учени, които започват изграждането на богословската наука са възпитаници на богословските училища в България и Цариград и духовните академии в Черновиц (дн. Украйна), Киев и Москва. В България се установяват руски професори-богослови, емигрирали от Русия след революцията от 1917 г. Можем да споменем видните учени проф. протоерей А. П. Рождественски, проф. Н. Н. Глобуковски, протопрезвитер Г. И. Шавелски, проф. М. Е. Поснов, проф. А. Доброклонски, проф. архим. Тихон, доц. Д. В. Троицки. Те са

поканени да преподават в Богословския факултет. По този начин се създава и приемственост между богословската наука, развита чрез класическото руско богословие, и богословската наука у нас. Интересно е да споменем, че първият факултетен съвет се провел от тримата преподаватели – проф. д-р Николай Глобуковски и първите хабилитирани преподаватели архим. д-р Евтимий (Сапунджиев) и протопр. Стефан Цанков. Тъкмо протопрезвитер д-р Ст. Цанко е избран за първи декан на Богословския факултет.

Не можем да пропуснем факта, че изграждането на богословската наука се координира в началото с оформянето на основните цели и задачи, които в пряка връзка с развитието на факултета оформят гръбнака на науката:

1. Да се подготвят достойни служители на БПЦ;
2. Да се разпространява православната богословска наука;
3. Да се поддържа духовното просвещение в страната.

В същността си тези задачи се явяват приемници на задачите на духовно-просветната мисия на Църквата в страната. Ангажимента на Светия Синод към българската богословска наука нараства и благодарение н неговото застъпничество отличните студенти получават стипендии за добро поведение и отличен успех; такива се

предвиждат и за социално слабите студенти. Чрез съдействието на Светия Синод Министерския съвет позволява свещениците, които изучават богословие и са редовни студенти да получават полагащото им се възнаграждение докато учат, като по време на обучението си този период се приема като платен отпуск. По този начин се мотивира желанието на свещениците да повишат своята богословска култура и образователния си ценз, като паралелно с това извършват и повереното им служение в църквите.

От 1923 г. до 1932 г. условията благоприятстват развитието на науката да се съпътства с усилена подготовка за изграждането на научни съчинения и подготовка на постъпилите студенти. Интересно е да се спомене, че за първи път са приети и 3 жени, което подсказва за благоприятното развитие на религиозно-учителното дело в страната.

През 1932 г. бюджетният проект на Министерството на народната просвета предвижда спиране на държавните средства за богословска наука, от съображения за икономия. Разбираемо е, че едно такова решение може да окаже недобро въздействие върху цялата наука, защото издаването на богословска литература намалява, а това означава, че намалява съдържателния приток за изграждането на специфичния научен профил на теологията. В този изпитателен период преподаватели и студенти се опитват да се застъпят за факултета и науката, Светия Синод, Свещеническият съюз, свещеническите братства, Съюзът на църковните служители, пресата и други културни, просветни и обществени организации се опитват да помогнат. Те осмислят подобно действие като посегателство върху духовно-просветната мисия на Църквата и развитието на едва започналата богословска наука. Благоприятното разрешаване на тази ситуация в полза на факултета показва, че постепенно теологията в България си проправя път и се утвърждава като общоцърковно, общокултурно и общонародно дело с държавно значение.

клас. ISBN 978-619-202-486-4
Методическо ръководство за учителя по Религия за 4. клас. УИ „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 2019, ISBN 978-619-202-487-1

Учебни помагала по Религия
Учебно помагало по Религия за 1. клас. УИ „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 2019, ISBN 978-619-202-488-8
Учебно помагало по Религия за 2. клас. УИ „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 2019, ISBN 978-619-202-489-5
Учебно помагало по Религия за 3. клас. УИ „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 2019, ISBN 978-619-202-490-1
Учебно помагало по Религия за 4. клас. УИ „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 2019, ISBN 978-619-202-491-8

E-mail
ivelinanikolova1979@abv.bg

Следващият период, който дава отражение върху богословската наука се свързва с Втората световна война. От м. декември 1943 г. учебните занятия са преустановени, а след 9 септември 1944 г. усилията са насочени към дистанцирането на Богословския факултет от академичната структура на Софийския университет. С убедителното налагане на комунистическия режим в България атаките срещу факултета са засилени и чести. Дори през 1948 г. е забранено на свещеници да кандидатстват в Богословския факултет. Официално той е закрит с Указ № 325/8.VII.1950 г. на Народното събрание, като той е преобразуван в Духовна академия под ведомството на Светия Синод на БПЦ.

След този акт следват 40 тежки изпитателни години не само за факултета, но и за богословската наука като цяло. Българското богословие обаче продължава да се развива в духа на унаследените традиции, завещани от предшествениците. Продължава изграждането на просветни кадри на БПЦ: духовници, служители, свещеници и преподаватели, които посвещават делото и живота си на богословската наука и изграждат съдържателната тъкан на християнската просвета и на духовната култура.

След края на 1989 г. отново се актуализира въпросът за реабилитирането на Духовната академия. На 25.07.1991 г. с протокол на АС 0 15, т. 3, буква „г“, Духовната академия е приета отново в

Софийския университет като Богословски факултет, считано от 1.07.1991 г. По този начин се признава острата необходимост от свещенослужители, учители по Религия, а също и потребността от духовна култура по принцип.

С решение на Академичния съвет на СУ (протокол № 10/17.06.2000 г.) ВАК легализира научните степени и научните звания на преподавателите от Богословския факултет на СУ, присъдени до 1.07.1991 г. в Духовна Академия. С решение на Академичния съвет на СУ (протокол № 10/17.06.2000 г.) и съгласно чл. 30, ал. 1, т. 3 от ЗВО действащите дотогава 7 катедри са преобразувани в две разширени катедри:

1. Катедра Свещено Писание (Стар и Нов Завет), История на Църквата и Църковно право;

2. Катедра Систематическо и практическо богословие.

От 1999 г. пред богословската наука е предоставена възможност да се разгръща чрез възможността са увеличаване на капацитета на академичния състав на Богословския факултет: започват процедури по хабилирането на преподаватели и подготовката на асистенти и докторанти. Това налага актуализиране на учебните планове и програми, които са съобразени с европейското законодателство. Придвижват се междууниверситетски проекти, програми и инициативи с обмен на преподаватели от

хуманитарните науки с цел включването на богословската наука в интердисциплинарния диалог с други науки.

СПЕЦИАЛНОСТ „ТЕОЛОГИЯ“ – МИНАЛО И НАСТОЯЩЕ

Историята на специалност „Теология“ е свързана с дългогодишното ситуиране на направлението в университетското пространство на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“. Като най-големият академичен и образователен център в Южна България, а също така и вторият по големина в страната, той се намира в югоизточноевропейското културно и образователно пространство. Това обяснява неговата важна стратегическа роля за развитие на научно-изследователските и образователни политики не само в региона, но и в цяла Югоизточна Европа. По-конкретно специалност „Теология“ се развива във Философско-историческия факултет, чиято дейност е обвързана с подготовката на не само висококвалифицирани и ерудирани специалисти в пет научни направления от три области на висше образование, но и личности с интердисциплинарни познания. От друга страна Пловдив – не само поради географското си положение, но и с вековните си културни, религиозни и етнически наслоения, е привлекателно място и за нашите чуждестранни партньори. Градът е естествена отправна точка за практическо съвместяване

на теоретическия космополитизъм на академичните изследвания и емпирията в разбирането на локалното историческо, религиозно, антропологическо, философско наследство, а това са тъкмо дисциплинарните и парадигмалните фокуси на ФИФ. Специалността „Теология“ се вписва в стратегическите приоритети на университета и факултета и представлява основно звено с широк обществен принос.

МИСИЯТА НА СПЕЦИАЛНОСТТА

изцяло се вмества в общата рамка на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, но я конкретизира в зависимост от своята специфика и обстоятелството.

Мисията на всички, които целят теологията да намери подобаващо място в академичната и социалната общност на региона е адекватно и плътно да помогнем тя да се впише в съвременните тенденции за преодоляване на утвърдените, тясно специализирани дисциплинарни граници на знание и въвеждането на множествената дисциплинарност (а от там и постигането на високия потенциална интердисциплинарността) което е заложено и в самата структура на ФИФ, и което определя спецификата му спрямо повечето факултети на ПУ.

Насочваме се към максималното образователно и изследователско интензи-

фициране и прагматизиране на широки и гъвкави възможности, продиктувани от съвременните процеси на глобализация, свободното придвижване и миграция, което създава успоредно, все по-изострящото се по целия свят, внимание към локалността, културните идентичности и религиозната принадлежност.

ИСТОРИЯ НА СПЕЦИАЛНОСТТА

Обучението по теология в Пловдивския университет започва през 1998 г. в отговор на обществените потребности; съобразно етнорелигиозната специфика на региона отначало обучението се провежда във Филиал „Любен Каравелов“ гр. Кърджали, а от 2008 година в Пловдив. АС на Пловдивския университет утвърждава с Протокол 8/21.11.2011 обособяването на катедра „Теология“ към ФИФ в ПУ „Паисий Хилендарски“. Оттук насетне започва развитието на специалността, като основна цел в нея е развитието на православната теология със стандартите и направленията в нея, които вече 100 години се развиват според определената ѝ цел. Дългогодишен ръководител на катедра „Теология“ е проф.д.н.к. Мария Шнитер, под чието ръководство през последните години се разгърнаха редица полезни и надграждащи университетски, академични и др. дейности. Понастоящем катедрата се ръководи от

проф.д.теол.н. Апостол Делипапозов (архим. Авксентий Делипапозов).

В специалността са се обучавали над 500 студенти в двете форми на обучение: редовна и задочна, като по този начин са формирали от една страна академичния профил на специалността, а от друга – открили са широк спектър за обогатяване на личната си духовна и религиозна култура и възможности за реализация, според ситуационните потребности на региона.

АКАДЕМИЧНИ СВЕДЕНИЯ

Учебните дисциплини в програмата ОКС „бакалавър“ Теология дават широка база за разгръщането на теоретически и практически знания по библейско, историческо, систематическо и практическо богословие и други хуманитарни дисциплини. Те осигуряват необходимите компетенции и умения за успешна професионална реализация на студентите. Включените учебни курсове осигуряват на студентите необходимата теоретична, психолого-педагогическа подготовка, както и достатъчно практики в реална образователна среда, които гарантират придобиването на професионалната квалификация „учител по религия“.

Програмата ОКС „магистър“ „Православие – традиция и съвременност“ включва учебни курсове предимно в областта на систематиката, но предлага и възможност за

по-разширен поглед към някои съвременни аспекти на практическото богословие. Тя дава знания за съвременната интерпретация на някои по-важни богословски въпроси и на техните социални и църковни аспекти, като предлага възможност да се изяснят от една страна от позициите на богословската наука и от друга – от позицията на православните християни в контекста на съвременните обществени проблеми. Магистърска програма следва съвременните тенденции в опитите за разкриване на съвременната визия на православното учение и практика, но и за въвеждане на студентите към задълбочаване на техните познания в тази сфера. Програмата е разработена в съответствие с най-новите тенденции в богословската наука за разкриване на църковните и чисто традиционни основи на православната ни култура и духовност, а интердисциплинарният ѝ характер отговаря на ориентирането към съвременните тенденции за диалог и придобиване на специални умения за изработване на иновативни решения в съвременната интерпретация на редица православни въпроси.

НОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИ ПРОФИЛ

За по-успешното вписване на специалността в академичното пространство и предвид предизвикателствата, отправени към университетската общност през

последните години, специалност „Теология“ формира нови критерии за получаване на педагогическа правоспособност от завършилите я. На ход е да стартира интердисциплинарна бакалавърска програма „История и религия“, изградена съвместно с колеги от катедра „История“.

Бакалавърската специалност „История и религия“ е отговор на университетските дългогодишни постижения на две научни направления. В духа на съвременното осмисляне на собствените, но и на педагогическите дерективи, те реализират общакадемична платформа, в която предлагат на бъдещите студенти концептуално структурирано научно знание, систематично овладяно в практико-приложен план.

Основната концепция на специалността е да реализира университетската мисия, но и образователната стратегия на научните специалности История и Теология в интердисциплинарен план. Целта се фокусира в изграждането на академични знания, умения и компетентности, съобразени със съвременните педагогически изисквания в национален и световен мащаб. Осигурявайки специализирана подготовка на бъдещите студенти-педагози, специалността дава широкопрофилна възможност за професионалната им реализация на всички нива в българската образователна система.

Учебният план застъпва теоретични и практически педагогически подходи към усвояването на необходимите знания и

компетентности в подготовката на студентите за преподаване на историческите дисциплини в основното образование, а също и на предмета Религия (Православие).

Подборът на дисциплините, включени в учебния план е съобразен със съответните закони и нормативни университетски и национални изисквания. Те целят формирането на тясно специализирани, но и широко приложими компетентности у студентите, които могат да бъдат разположени на три нива:

- Научно-теоретично ниво – ангажирано с разгръщането на принципите и закономерностите в педагогическата подготовка на студентите в исторически и религиозен план. Те следва да познават, но и да прилагат принципи, методи и подходи за преподаването на исторически дисциплини и предмета Религия (Православие) в съответните етапи на българското образование;

- Педагогическа, историческа подготовка, професионална подготовка по религия (Православие). Студентите следва да познават и прилагат основните изисквания, принципи и компетентности по двете специалности, с акцент върху изграждането на обща интердисциплинарна култура в учениците;

- Методическо ниво, емпирично ниво – съобразено с европейските изисквания за изграждането на съвременното образователно пространство, залегнали в ЕРР и

отчасти в ОЕЕР. Специалността осигурява пълен достъп до интернет, подходящи информационни и електронни източници на подготовка, компютърни зали, библиотеки, информационни центрове и не на последно място целесъобразно осмислена педагогическа практика в училищна среда.

Характерна особеност на учебния план е практическата насоченост на обучението, осигурено чрез организирани практикуми, които са гаранция за прилагане на теоретичните знания в реална работна среда и превръщането им в практически умения и компетенции. Под формата на летни практики са създадени условия за практическа дейност в музеи, галерии, исторически архиви, културни институции, на археологически обекти или в етноложки проучвания. Предвидени са и учебни екскурзии съобразно профила на специалността.

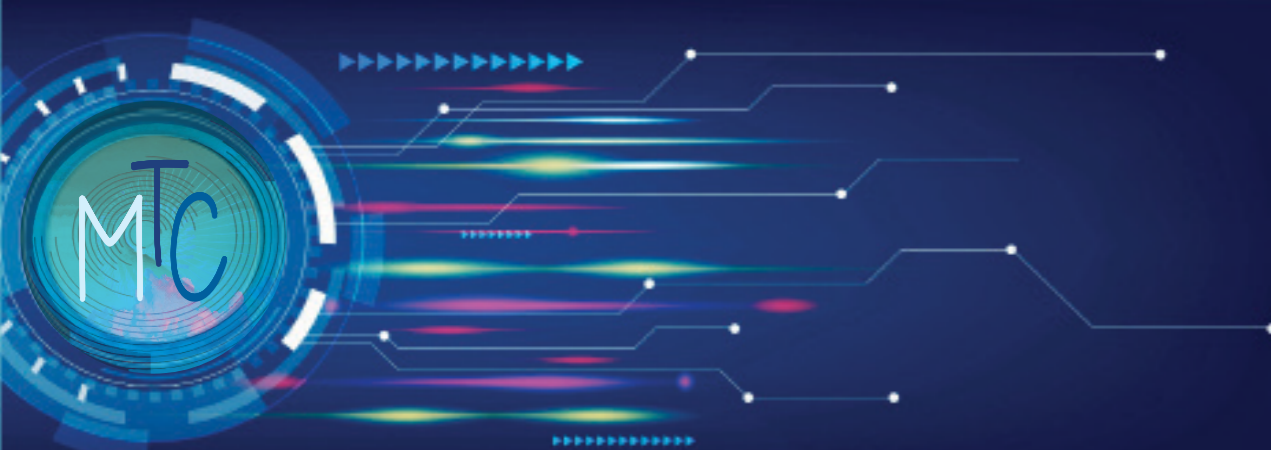
Студентите, които се дипломират успешно, могат да се реализират като специалисти историци, уредници, екскурзоводи и музейни педагози; учители по религия в трите етапа на образованието, като специалисти в областта на културното наследство; като висококвалифицирани учители по история. Придобитите знания и специфични изследователски умения дават стабилна основа за успешна кариера още в сферата на научните институти, висшето образование, богословските специалности, туризма, масмедията и администрацията; във фондации и неправителствени организации.

Същите могат да надградят придобитото професионално образование в различни магистърски програми, които разширяват професионалния им профил и ги правят по-конкурентни на пазара на труда.

През 100-годишния период от развитието на богословието в България са издавани стотици специализирани научно-богословски изследвания, книги, студии, монографии, сборници, статии и студии, както и периодични издания. Всички те разкриват творческия път на строителите на богословската наука и задават траекторията на техните наследници. До момента в библиотеката на Богословския факултет се съхраняват повече от 90 000 тома, голяма част от които са резултат от творческия научен път на строителите на богословската наука в страната.

Многогодишната история на богословската наука у нас е свързана пряко с духовното, културното, интелектуалното и религиозното

развитие на живота в страната ни. И през 21. век ще продължи в зададеното темпо от нашите предшественици. В този живот кипи тяхното послание за изграждането на силна Църква, достойни духовници и свещенослужители, учени-богослови и учители по Религия. И с узряването на времето, ще узрява и потребността от тях. Тези ресурси винаги са били необходими, за да запълнят празнотите в сферата на духовността и морала. В този смисъл богословската наука иманентно съдържа в себе си потенциала и перспективата да извайва духовния облик на нацията. Тя ще продължава да бъде примамлива за всеки, който търси реализацията си в контекста на актуалните научни проблеми на времето, свързани с Църквата, християнството, морала и културата. Духовните ценности продължават да бъдат преоткривани от тези, които посвещават живота си на българската богословска наука. Докато ги има тях, животът ще продължава да има смисъл *sub specie aeternitatis*...



ИВЕЛИНА НИКОЛОВА

ЕДНА ВЪЗМОЖНА ВИЗИЯ (СТРАТЕГИЯ) ЗА РАЗВИТИЕТО НА КАТЕДРА „ТЕОЛОГИЯ“ (В ПЕРИОДА 2023 – 2027 Г.)

Преди да се опитаме да изложим визията си за развитието на катедра „Теология“, е необходимо да вземем предвид постигнатото, утвърдената традиция, наличните достойнства и завоюваната репутация на катедрата по теология през последните десет години. Всичко това е плод на усилията на всички нейни членове, но преди всичко на отличното, балансирано и стратегически правилно ръководство на катедрата.

Катедрата по теология към ПУ „Паисий Хилендарски“ повече от десет години се е утвърдила като конкурентна академична и научно-изследователска общност, в която се апробира и изгражда висше богословско образование в страната.

За постоянното поддържане на високото образователно и научно ниво заслуга имат всички поколения преподаватели, преминали през катедреното звено и особено тези от постоянния преподавателски състав. От съществено значение за поддържането на добрия академичен климат,

образователното и научното ниво са не само добрите организаторски способности на ръководителя на катедрата, но и безспорно неговия опит и усилия. Досегашният ръководител на катедрата проф.д.н.к. Мария Шнитер спомогна катедрата не само да се съхрани, но и да надгради академичния си престиж. Резултатът в недългата, но стабилна история на катедрата се свързва с достойното ѝ утвърждаване в хибридни научен профил на специалностите на ФИФ. Показател за това са преминалите атестации, оценки на колегиата и вътрешно научно и академично развитие. Днес, под ръководството на проф.д.теол.н. Авксентий (Апостол) Делипапазов катедрата е стабилна, акумулирала сериозен потенциал, но и отворена към бъдещи предизвикателства, за което заслуга има целия преподавателски състав.

Едновременно с посочената обективна констатация, и опитвайки се да обмислим настоящата стратегия, не можем да не посочим редица затруднения, свързани с някои по-сериозни предизвикателства:

- на първо място в национален мащабен план се задълбочава кризата от световната пандемия. Всички сектори на социалния и обществен живот са засегнати; затруднения започва да изпитва и висшето образование;

- рисков фактор за висшето образование и в частност за специалностите в направление 2.4. Религия и теология продължава да бъде демографската криза, при която оцеляването на редица специалности остава под въпрос;

- на трето място попада микроклимата в научната среда във ФИФ и отстояването на достойнствата и позициите на катедрата при динамичната и мащабна еволюция, предвид горните показатели;

- казаното дотук е тревожно, но се явява и най-важната предпоставка за допълнително ограничаване на възможностите на бъдещите студенти в тяхната професионална изява.

Оттук нататък движението ни ще бъде движение „на ръба“ на възможностите, силите и реализирането на намеренията ни.

Отсега трябва да знаем, че успешното преодоляване на тези и други предизвикателства зависи от волята, амбицията, старанието и успешното вписване на всеки един от нас в делото и в мисията на катедрата. Това е важно не само заради нейното достойнство и авторитет, но с оглед на традицията в богословската наука. Пристъпваме прага на 100-те години богословска наука в България и, като най-младата катедра на това поприще, не бива

да се оказваме бездомни в собствените си среди. Това означава да положим максимално усилия да защитим присъствието на богословската наука в интердисциплинарното научно пространство и въпреки надвисналите опасности в академичен и национален план.

Недвусмислено трябва да заявяваме постоянно готовността си за утвърждаването на достойнството и авторитета на катедрата по теология в дух на разбирателство, с максимално ограничаване на работата ни „на две скорости“, на прозрачност и единство в мисленето, действието и поведението ни. Ако до този момент сме показали, че това е възможност, бихме могли да го постигнем и оттук нататък.

I. ПРИОРИТЕТИ, ЦЕЛИ И ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ ПРИ ИЗРАЖДАНЕТО НА НАСТОЯЩАТА СТРАТЕГИЯ

При разработването на настоящата стратегия е използвана, като изходна точка „Стратегия за развитие на висшето образование в Република България 2021 – 2030 г.“ (СРВОРБ). Сред основните приоритети, но и проблеми, залегнали в нея са набелязани следните, които имат и пряко отношение към развитието на специалност теология в бъдещите четири години:

- 1) Изключително ниското ниво на

финансирането на научната дейност.¹ Тъкмо поради тези причини се отчита ниска субсидия за научна дейност, което се явява недостатъчно силен мотив за развитие на научната дейност във висшите училища. Това обстоятелство ни провокира да привличаме допълнителни източници за финансиране. Подобен резерв представляват различните научни програми, отпускани ежегодно, в които катедрата трябва активно да участва;

2) Намаляване на броя на кандидат-студентите, свързан със занижаване на критериите за прием. Поради масовият прием се снижава и качеството на полученото² богословско образование;

3) Предлагащите знания във ВУ не са обвързани с потребностите на пазара на труда;³

4) занижените изисквания за академично израстване в много висши училища, които доведоха до „девалвиране“ на академичните звания; публикуването на статии в маргинални издания с единствена цел да се натрупа необходимата бройка за следващата стъпка в академичната

йерархия.⁴ В този пункт трябва да положим усилия за засилване на качеството в процеса на академичното израстване и научната продукция.

Инструменти за реализиране: в процеса на реализирането на дейностите, предвидени в стратегията трябва да бъдат взети предвид следните инструменти: изменения и допълнения към Закона за висшето образование, Закона за развитие на академичния състав в Република България, Закона за насърчаване на научните изследвания и правилниците за тяхното прилагане; изменения и допълнения в решенията и постановленията на МС; национални програми в областта на висшето образование; национални научни програми; изменения в правилниците на висшите училища и др.

На фона на ясно изразения профил на ФИФ, катедрата по теология изпъква като структурно звено, което допълва, доразвива и разширява университетското измерение на хуманитаристиката във ФИФ тъкмо чрез своя специфичен профил в направление 2.4. Религия и теология. Паралелно с това интердисциплинарните характеристики на преподавателския екип, а също и присъствието на им в учебните програми, задават широкия спектър на научното познание (богословско, философско, историческо и т.н. Това обстоятелство обуславя значимостта на

учебната ни дейност, която е свързана вече и с изграждането на интердисциплинарни умения и компетентности не само за студенти, но и за преподаватели.

През последните години в катедрата се извършиха значителни промени: 1) в кадрово отношение бяха открити и обезпечени няколко конкурса за редовни преподаватели (доктори и доценти); 2) в научен план бяха подготвени и приключени успешно няколко научни международни проекта, конференции, симпозиуми и др.; 3) учебната дейност се характеризира със стабилизиране в структурно и съдържателно отношение, изготвяна на нов учебен план по специалността, нови учебни програми; в момента се правят постъпления и за откриване на нова специалност.

Предстои период, в който постигнатото трябва да се доизградени, а постигнатите успехи – да се умножат.

ЦЕЛИ И ДЕЙНОСТИ

В настоящата стратегия за развитието на катедрата теология, което е и развитие на специалност „теология“ в бъдещите четири години на управление, си поставям следната основна цел:

Основна цел на стратегическото развитие на катедрата по теология в следващите четири години се фиксира около утвърждаването, развитието и завоюването на престижа и достойнството на членовете

на катедрата и катедреното звено в учебната, научно-изследователската и академичната дейност. Последното се постига чрез надграждане на дотук направеното, обогатяването и разширяването на секторите с актуални и адекватно приложени дейности.

Дейностите, предвидени за постигането на назованата цел могат да бъдат обособени по приблизително следния начин:

- учебна дейност;
- научно-изследователска дейност;
- академични дейности;
- развитие на академичния състав.

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ

Основните принципи, на които се основава настоящата стратегия са съгласувани с принципите на СРВОРБ, както и с вътрешноинституционалния живот на катедрата, в контекста на живота във ФИФ и могат да бъдат сведени до следните:

- приемственост, основана на академичните традиции и установените добри практики в академичния и научния живот на катедрата, съчетана с адаптивност към променящите се условия на средата и възникващите предизвикателства;

- иновативност и креативност при дефинирането и прилагането на ефективни и ефикасни решения на проблемите;

- гарантиране на академична

¹ Отразени са общо под 8 млн. лв./год. за 2020 г. за всички висши училища), което е с пренебрежим дял спрямо субсидията за обучение (над 400 млн. лв./год.). Повече виж: „Стратегия за развитие на висшето образование в Република България за периода 2021 - 2030 г.“ (<https://www.mon.bg/bg/143>), с. 8.

² Пак там, с. 20.

³ Пак там, с. 24.

⁴ Пак там, с. 28.

автономия, но и автономия на научното направление, съчетани с обществена отговорност за постигнатите резултати и за ефикасността на изразходваните средства;

- сътрудничество между държавните институции, висшите училища и потребителите на кадри;

- отговорност, прозрачност и отчетност при изпълнение на целите, дейностите и мерките, предвидени в стратегията.

- Обективност и безпристрастност при вземането на решения от страна на всички членове на катедрата и при оценяване на резултатите от изпълнението на стратегията.

- Настояща и предстоящи акредитации – приоритети и недостатъци. Предвид предстоящи акредитации на направлението, трябва да отчетем и още един обективен факт: въпреки промените в системата за външно оценяване и акредитация от НАОА не се достигна до желаното диференциране на висшите училища, защото почти всички са получили институционална оценка над 9 и същото важи за акредитацията на професионалните им направления.⁵ При прилагането на променените индикатори за измерване на качеството на във ВУ, съобразно Европейските стандарти, не е налице унифицирана система, която да предоставя обективни числови стойности и да ги обвързва с даваната оценка, което

води до прояви на субективизъм от членове на експертните групи, постоянните комисии и Акредитационния съвет. Липсата на стандартизирана методика за оценяване на качеството позволява масовото поставяне на завишени оценки, а в отделни случаи и до очевидно несправедливи съотношения на оценките за различните ВУ в едно и също професионално направление. Поради наличието на тези и други субективни причини, резултатите от настоящата акредитация са незадоволителни.

Назованият тук фактор е от изключителна важност, защото съобразно него ще се измерва качеството и постигнатото в катедрата (по различни направления) през следващите години.

Този въпрос има и вътрешна, лична и субективна страна: качеството на реализирането на отделните сектори във вътрешния живот на катедрата зависи до голяма степен от нашето активно, честно и принципно участие в нея. Тук трябва да бъдем максимално полезни и да действваме в екип.

- Самостояно развитие на специалност „теология“. Трябва да помним, че специалност „теология“ се развива в направление 2.4. Религия и теология и да положим усилия за нейното самостоятелно запазване в бъдеще. Ако предстои въвеждането на хибридни дисциплини или специалности (които включват преподаватели от различни научни области и професионални направления),

това да става с много внимателен подбор и не в ущърб на професионалното направление. Различните предизвикателства пред нас тепърва ще поставят под въпрос самостоятелното съществуване, което трябва да отстояваме принципно и безпрецедентно.

За постигането на задоволителни резултати в отделните сектори дейности в академичния и научния живот на катедрата е свързано с реализирани поетапно при пълна прозрачност, контрол и академична конкуренция.

Досегашният период изнесе тежестта на няколко акредитационни процедури, на които са получили задоволителни и недотам задоволителни оценки. Последната не засяга пряко работата на катедрата. Успешно бяха акредитирани бакалавърски програми и една магистърска програма. Бяха разработени и приети успешно учебни планове и учебни програми, отлично се изготвиха и учебните документации. Страниците на акредитационната документация съдържат данни за огромната работа и усилия, които са направени в тази посока и, които академичният състав е положил. Всичко това представлява много ценно наследство в развитието на катедрата.

Учебната дейност в специалността трябва да се изгражда на базата на обективен образователен модел, който е адекватен на социално-икономическите потребности у нас и, съответстващ на интеграционните процеси в Европа и европейското образователно

пространство. Изграждането на такъв модел трябва да ни подсили създаването на конкурентно-способни специалисти, намиращи реализация на пазара на труда. Във връзка с тези показатели учебната дейност трябва да бъде в центъра на вниманието в бъдещото управление и от нея произтичат редица други дейности, без с това да им придаваме по-малка значимост.

1. СЕКТОР „КАНДИДАТ-СТУДЕНТИ“

Усилията на всички броят на предвидените места за кандидат-студенти по теология да бъде запълван ежегодно, се увенчаваха с успех. Но изпълнението на държавната поръчка от тук нататък зависи все повече фактори, стоящи извън нас и извън факултета, дори извън университета. Споменатите по-горе предизвикателства и кризи ще вече дестабилизируют дотук изградените механизми за привличане на кандидат-студенти.

Силно намаленият приток на кандидат-студенти е все по-задълбочаващ се и трудно обратим процес във висшите учебни заведения. Друг е въпросът, че създадената рамка от държавата в сферата на висшето образование ни поставя в ситуация на зависимост тъкмо броя на студентите да бъде най-важният критерий за финансовата стабилност на факултета, а оттам – и на специалностите. При такава обстановка

⁵ Пак там, с. 31.

всички възможно решения се разкриват като неправилни, а правилните – като недотам възможни.

Трябва да се работи във вече реализираната идея за включването на специалността в списъка на защитените специалности на МОН и поддържане на бъдещия ѝ статут на такава.

От друга страна най-добрият образ на всяка специалност е пълнокръвният – тогава, когато интересът към нея е наличен, въпреки трудностите. Последното зависи от външни причини, които маркирахме по-горе. Има обаче и субективни предпоставки, и те са свързани със самите нас.

Повишаването на качеството и броя на кандидат-студентите трябва да бъде единият от приоритетите в катедрата чрез осъществяване на по-близки и дълготрайни контакти с учебните заведения. Би трябвало да се подкрепя организирането на „дни на отворените врати“ и други подобни инициативи, които да предразполагат и да въвеждат бъдещите студенти в учебната и академичната дейност на специалността.

2. СЕКТОР

„БАКАЛАВЪРСКИ

И МАГИСТЪРСКИ ПРОГРАМИ“

Една от важните задачи пред нас е разумното разнообразно, но и традиционно развитие на бакалавърски и магистърски

програми, както и програми за следдипломна квалификация в случаите, в които това е възможно. Всички те трябва да бъдат съобразени с пазара на труда. През следващите години трябва да положим усилия да се ориентираме към втората степен на висшето образование, ориентирана тъкмо към потребителите на специалистите от висшето образование.

Разширяване на спектъра от предлагани магистърски програми, което да се осъществи на базата на естествена селекция на програмите според интереса на кандидат-магистрантите към тях, а както и предвид потреблението на пазара на труда. В този процес важно значение има запазването на статута и визията на специалността в направление 2.4. Религия и теология.

Всяка следваща година привлича нов вид изпитания, свързани не само със спад в сериозния брой на кандидат-студентите поради демографска криза, обективни външни причини, но също и поради конкуренцията сред висшите училища в страната.

Обобщено: Стабилизиране и по-нататъшно развитие на съществуващите бакалавърски специалности, преосмисляне на приносите и недостатъците на бъдещата специалност „История и религия“ и стремеж към предлагане и на магистърска (и) програма (и).

3. ВРЪЗКАТА ПРЕПОДАВАТЕЛИ- СТУДЕНТИ: ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЯ

Усъвършенстването на организацията и управлението на учебния процес е важен ресурс от дейността на катедрата. Поради това е важно всеки от нас да присъства максимално в този процес.

- Необходимо е да бъде въведен контрол върху преподавателското изпълнение на лекционната дейност особено в положение на дистанционно обучение. Подобряването на преподаването в електронна среда трябва да бъде строго съблюдавано и да бъдат налагани санкции при неизпълнени задължения от страна на преподавателите.

Добре известно е и това, че във ВУЗ-те масово се наблюдава формално приложение на вътрешните системи за оценяване и поддържане на качеството, без реално тези системи да допринасят за осигуряване на качеството на вътрешноинституционално ниво.⁶ Поради тази причина ние също сме отговорни да следим за това качество. На ниво „катедра“ този процес би бил улеснен от много позиции и предвид малочислеността на звеното и възможностите за по-ясно проследяване на тези процеси.

Трябва да бъде подкрепено въвеждането на кратки анкетни карти, които студентите да попълват в края на всеки семестър по всички преподадени дисциплини, отчитащи задоволителното или незадоволително присъствие на преподавателя при воденето на лекционните курсове. Подобно въвеждане се предлага с оглед на преодоляване на формалния характер на атестацията на преподавателите, с цел превръщането ѝ в ефективен стимул за професионално развитие и академично израстване.⁷

- Реално, а не фиктивно стимулиране на активността на студентите в изследователската работа чрез качествено ръководство от страна на преподавателите. В този ресурс попадат подготовката на дипломни работи, подготовка на доклади за конференции, симпозиуми и др. и т.н.

Системният недостиг на качество до момента, а също и липсата на реални резултати дори само в технически план при подготовката на студентите подсказват за пропуски и грешки или в организацията или в работата на преподавателите в тази сфера. Бъдещото публикуване на изследователска студентска продукция би трябвало да се случва само след напълно адекватно ръководство и показани резултати. Подобна стратегия е постижима, но дотук наблюденията показват липса на задоволителна организация.

⁶ Пак там, с. 31.

⁷ Пак там, с. 43.

• Включване на студентите в научни и изследователски проекти. При кандидатстването за научни проекти да бъдат включвани настоящи и бивши студенти с цел стимулиране на интересите им и насърчаване на подготовката им в бъдещи магистърски програми по направление 2.4. Религия и теология.

Включването на студентите в изследователски проекти, разработването на доклади за външни и вътрешни изяви и др. би трябвало да бъдат приети само след повторна проверка от страна на предварително сформирана комисия. Тази потребност произтича от заложената препоръка в СРВОРБ двойното научно ръководство. В конкретния случай е желателно да бъде приложено и на ниво студенти.

• Повишаване на участието на студентите в международни и чуждестранни програми за обмяна на опит, практики и стажове.

• Реализация на завършилите студенти. Този сектор е ключов и до голяма степен определя курса на развитието на специалността. В това отношение голяма роля ще играят осъществените връзки между студенти и работодатели, научноизследователски институции у нас и в чужбина. Периодично трябва да се обновява актуалната информация за проследяването на движението на професионалната реализация на завършилите.

Друга позната форма за установяване на контакти между студенти и работодатели са студентите практики/стажове. В това направление трябва да се полагат усилия тези стажове да стават по-ефективни и иновативни като характер и организация на работата.

В тази насока може да се изготвят ежегодни срещи на студентите и преподавателите от катедрата с представители на фирмите и на организациите, които проявяват интерес към специалността. Могат да бъдат включени също и випускници, които могат да споделят своя опит за настоящата си професионална реализация. По този начин, и в хода на работата, могат да се положат и повече усилия за привличането на повече заинтересовани фирми, организации, училища и др.

Сред учителите трябва да се популяризира възможността за предлагането на подходящи магистратури в направление 2.4. Религия и теология, както и за следдипломни квалификации.

4. АКТУАЛИЗИРАНЕ НА УЧЕБНИЯ ПЛАН, УЧЕБНИТЕ ПРОГРАМИ, ОЦЕНЯВАНЕТО НА ПОСТИЖЕНИЯТА НА СТУДЕНТИТЕ

По отношение на този сектор през следващите четири години усилията ни трябва да бъдат съсредоточени в няколко по-важни насоки, разкрити в учебната документация и в методите и формите на преподаване:

- Учебна документация

- актуализиране на учебното съдържание на отделните дисциплини, учебния план (когато и където това е необходимо), включително съгласуването им с подобни в други университети в страната с оглед на подобряване на условията за извършване на учебната дейност;⁸

- периодично обновяване на текущи семестриални и годишни тестове, както и други форми на оценяване;

- насърчаване на преподавателите в използването на разнообразни форми и методи на преподаване, включително в електронна среда, чрез които да се разшири параметъра и характера на работата им.

По този начин се провокира интереса на студентите и се стабилизира учебната дейност.

Би могло да се засили актуализирането на учебните програми чрез засилване ролята на самостоятелните творчески дейности на студентите като подготовка и представяне на критичен анализ по даден проблем, подготовка на курсова работа, решаване на практически задачи, участие в научни изследвания и други подобни, включително и използвайки летния период между две академични години. Последното се обвързва и с отразеното в СРВОРБ внедряване на система за вътрешни одити по качеството, чрез които се идентифицират слабости и се проследява напредъкът при осигуряване на качеството.⁹

- Въвеждането на по-ефективни и гъвкави форми и методи на преподаване

- използване на възможността за интерактивно обучение и избягване на някои досегашни лекционни практики, базирани предимно на четенето на лекции. Това означава засилване на интердисциплинарния подход и при обновлението на учебните планове и програми;

- широко въвеждане на преподаването чрез казуси като средство за интензивно обсъждане от страна на студентите на преподаваната материя и развитието у

⁸ Пак там, с. 44.

⁹ Пак там, с. 41, 43.

тях на умения за аргументиране, словесно дебатиране и взимане на решения;

- всеки един от нас да полага усилия да трансформира своята роля на преподавател от предимно лектор в модератор, който превръща в знание предварително събрана и анализирана от студентите информация по дадена тема. Това се постига чрез приложението на интерактивната методология

- прилагане на проектно и проектно-базирано обучение, включващо динамичен подход в аудиторията (или в електронната среда), за придобиване на по-задълбочени знания чрез активно проучване на предизвикателствата и проблемите в реалния свят, с фокус върху това, което е ново, активно, полезно и интересно. Тези характеристики трябва да бъдат отбелязани и в учебните програми по съответните дисциплини.¹⁰

Приложението на предложените форми и методи би могло да бъде проследявано в анкетните карти, които студентите да попълват при приключването на всеки семестър (обяснени по-горе).

II. НАУЧНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА ДЕЙНОСТ

Настоящата стратегия взема предвид определени мерки, залегнали в Европейската харта за научните изследвания, а също и в Кодекса за професионално поведение при подбора на изследователите. Посочените документи от съществено значение са както човешките ресурси, изграждащи научно-изследователската дейност, така и нейното качество. Убеден съм, че качеството на научната продукция и ефективната научно-изследователска дейност променя облика на всяка една специалност и я превръща не само в конкурентна, но и в достойна сама по себе си.

Стратегията за развитието на научно-изследователската дейност се основава на принципите, залегнали в основни стратегически документи какво в европейски, така и в национален план в областта на образованието и научните изследвания. Тя отчита и особеностите на вътрешноинституционалната среда за развитие на научно-изследователската дейност в университета.

През следващите четири години академичното звено на катедрата по теология трябва да се старее да се включва активно в научно-изследователската дейност и да изгражда съвременно научна инфраструктура. Целта е да се разгръщат стойностни научни изследвания в основното

направление 2.4. Религия и теология, но също и такива с интердисциплинарен характер. При възможност трябва да се установяват контакти със сродни направления, факултети и специалности, което би повишило не само качеството на изследванията, но ни поставя и в една естествена конкурентна среда.

От съществено значение е и повишаването на обема и качеството на научно-изследователската дейност чрез стимулирането на интереса на академичния състав, включително и на студентите, към иновативни идеи.

До момента се наблюдават редица незадоволителни резултати в сектора „Научно-изследователска дейност“. Те могат да бъдат сведени приблизително до следните:

- недостатъчен брой публикации в научни списания, включително и включените в световната система за реферирание, индексирание и оценяване;

- недостатъчно участие на преподаватели в съавторство с колеги, студенти и др. в научно-изследователската дейност;

- затруднения пред проектната и публикационната дейности – финансиране, информационно осигуряване и адекватно присъствие;

- недостатъчна преподавателска мобилност в публикационната и проектната дейности.

I. ПУБЛИКАЦИОННА ДЕЙНОСТ

Публикационната дейност на преподавателите от катедрата трябва да бъде системно развивана с тенденции и към публикуване в индексирани и реферирани списания в страната и в чужбина. Сериозен сектор от тази дейност се явява финансовият. Чрез участията в научни проекти, организирани от катедрата, финансирането на научни публикации осигурява спокойствието и сигурността от тяхното финансово обезпечаване.

При наличието на подсигурано проектно финансиране, публикационната дейност на преподавателския състав трябва да бъде забележима още през настъпващата година.

Би могло да се направи следното в тази насока:

- стимулиране на публикуването на научни статии във водещи международни академични издания и на включването на издаваните в Република България научни списания в международни бази с данни за научна литература;

- стимулиране на изготвяне и издаване на учебници, учебни помагала и монографични трудове;¹¹

- стимулиране на участието на преподавателския състав в конференции, симпозиуми, кръгли маси и др. на национално и международно ниво.

¹⁰ Пак там, с. 43.

¹¹ Пак там, с. 41.

2. ПРОЕКТНА ДЕЙНОСТ

Участието и успешното реализиране на научни и научно-изследователски проекти, чрез които да се завишава нивото на научно-изследователския процес, трябва да бъде една от водещите тенденции в научно-изследователската дейност на катедрата. До момента се наблюдава дефицит в реализирането на този сектор от научно-изследователската дейност на преподавателския състав на катедрата.

Основна форма за финансирането на научната и научно-изследователската работа на преподавателите (а също и на студентите) трябва да бъде участието в научни и приложни проекти с ФНИ към ПУ (с вътрешноуниверситетски профил) и МОН, национални, европейски фондове и др. Всички трябва да бъдем мотивирани да изготвяме и да кандидатстваме за финансиране на проектна дейност, а след това и в за нейното качествено изпълнение. Тази дейност ще подпомогне както развитието на научно-изследователската дейност на самите преподаватели, така и на катедреното звено, а също и на факултета. Катедрата по теология трябва да бъде разпознаваема със свой собствен научно-изследователски профил. Към него трябва да бъдат добавени и възможности за изготвянето на проекти с интердисциплинарна насоченост.

Не на последно място проектната дейност ни позволява да бъдем снабдявани с нова апаратура, подпомагаща научната

и административната дейност на катедрата. Полагащите се командировки в страната и в чужбина допълнително дават възможности за подпомагане на работата ни и улесняват достъпа до дейностите, свързани с проекта и с вътрешната работа на катедрата. Интензивното участие в научни и изследователски проекти ще ни осигури налична техника, позволяваща и интерактивното и дигитално преподаване.¹²

В секторът „проектна дейност“ се създават възможности за индивидуално и групово участие в научни конференции, симпозиуми и др., които имат важно значение за акредитирането на специалността, а също и за атестирането на научната дейност на преподавателите.

Не на последно място трябва да се стремим към участие във вътрешноуниверситетски проекти, които ни предоставят възможност за изграждането на мултидисциплинарни екипи за колективни научно-изследователски проекти.

3. РАЗВИТИЕ НА ПРЕПОДАВАТЕЛСКИЯ СЪСТАВ

Наред с другите сектори от научната, учебната и административната дейност на катедрата е важно поддържането

¹² Пак там, с. 41.

на досегашната практика, свързана с предварително планиране на конкурсите, необходими за израстването на кадрите и привличането на нови кадри. Последното трябва да се движи към тенденцията за утвърждаване на богословското присъствие в катедрата и стимулиране на дейността ѝ съобразно статута и професионалното направление.

4. НАУЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО

Катедрата по теология трябва да разгръща научно-изследователската си дейност в партньорство с други научни институции. Създаването на благоприятна обстановка за развитието на подобно сътрудничество може да се осъществява първо в рамките на факултета (чрез организирането на съвместни проекти, конференции, дейности и др.), а също съвместно публикуване на статии и организиране на научни прояви.

III. АКАДЕМИЧНИ ДЕЙНОСТИ

Академичните дейности на катедрата по теология са разнообразни. С общи усилия можем да разгърнем този сектор в бъдещите години. Понастоящем спирам вниманието си върху следните:

- изграждането на управленска програма (стратегия) за развитието на специалността;
- прозрачност и екипна работа;
- библиотека и библиотечен фонд;
- издаването на академичен бюлетин;
- партньорства и социални дейности.

I. ПРОЗРАЧНОСТ И ЕКИПНА РАБОТА

За поддържане на добрия тон, академичен климат и балансирана научно-изследователска среда всички дейности на членовете на катедрата, насочени към нейното развитие трябва да се организират при пълна прозрачност. Необходимо условие за осъществяването на набелязаните аспекти дотук в стратегията е консолидацията и активизирането на всички членове на катедрата с присъствие и във факултета. От съществено значение е запазването и укрепването на колегиалния и академичния дух сред неговите членове. Той е от първостепенно значение за мотивираното участие в научно-изследователската и творческата дейности. В тази посока трябва да мислим и за по-нататъшното хармонизиране на отношенията с колегиата във факултета, а също и с колеги от други богословски специалности (когато и където това е възможно и необходимо) с цел съвместна работа.

2. ИЗГРАЖДАНЕТО НА УПРАВЛЕНСКА ПРОГРАМА (СТРАТЕГИЯ) ЗА РАЗВИТИЕТО НА СПЕЦИАЛНОСТТА

Предвид назованите дотук (и други) обстоятелства целта на развитието на катедра Теология трябва да следва ясно разгърнатата управленска програма, която да се центрира в запазване и укрепване на достигнатото до момента и в неговото още по-динамично развитие. Трябва да бъдат съсредоточени усилията ни в превръщането на академичното звено в конкурентно способно, а специалността – като една от водещите в своето направление. В този смисъл бъдещата дейност на катедрата трябва да цели да запази самостоятелния си научно-изследователски профил, разгърнат в направление 2.4. Религия и теология. Хибридно присъствие на други направления в него да става само с оглед на надграждане на постигнатото и основното в него, а не за сметка на изграденото през годините. Предвид тази особеност са важни вземането на решения и както в учебно-административен, така и в научно-изследователски план. С особено внимание трябва да се отнасяме към по-нататъшните идеи във връзка с реструктуриране и структуриране на учебни планове, учебни програми и административна документация.

3. БИБЛИОТЕКА И БИБЛИОТЕЧЕН ФОНД

Ще бъдат поощрявани досегашните усилия на колегията за перманентно обогатяване на фондовете на библиотеката към направление 2.4. Религия и теология, както и снабдяването ѝ с друга интердисциплинарна научна литература. Допълването на фонда ще се осъществява периодично на хартиен носител, но и в електронна форма.

Предвид настоящата предимно електронна форма на обучение, би трябвало да се допълват периодично текстово-базираните учебни материали с богат набор от визуални и звукови материали, които повишават интереса на студентите и ги подпомагат в усвояването на учебния материал.¹³

4. ИЗДАВАНЕТО НА АКАДЕМИЧЕН БЮЛЕТИН

През десетгодишната си история на катедрата по теология е развила огромно количество дейности в академичен, научен и др. видове план. Постигнатото обаче не е архивирано достатъчно ясно и добре. Въпрос за желание за запазване на традицията и историята на живота на катедрата е да бъдат организирани и архивирани нейните дейности.

Би могъл да бъде поддържан актуален

¹³ Пак там, с. 42.

информационен бюлетин, отразяващ различни сектори от дейността на катедрата, който да бъде качван периодично на сайта на ПУ. Бюлетинът се явява своеобразен исторически (и не само) архив на живота на катедрата по теология.

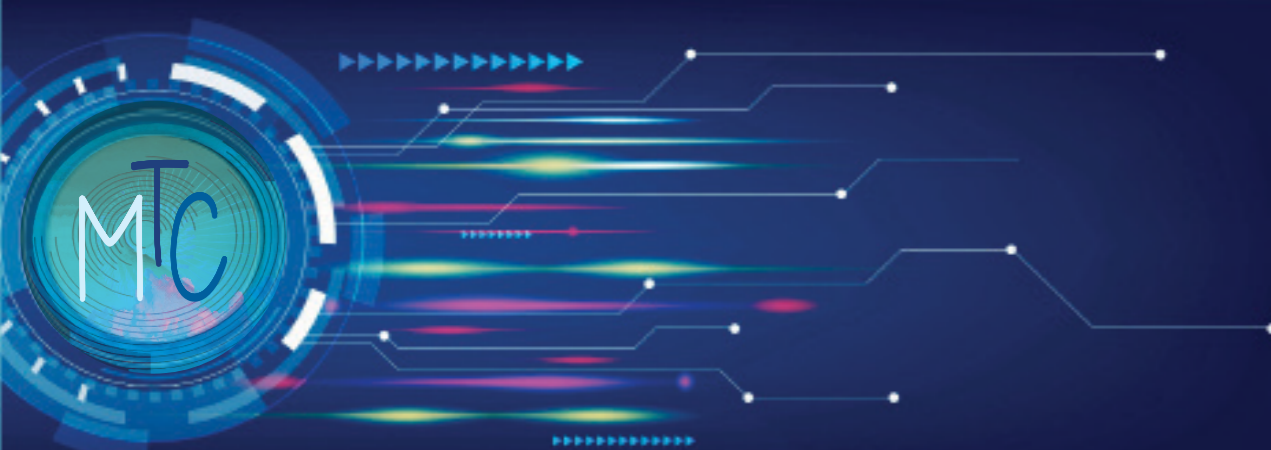
5. ПАРТНЬОРСТВА И СОЦИАЛНИ ДЕЙНОСТИ

Дотук изградените партньорства с научни звена, неправителствени организации, асоциации и др. трябва да продължат с оглед развитието на социалните контакти на катедрата с цел подобряване на и на този сектор от дейностите, с които преподавателите са ангажирани.

Трябва да продължат също и извънаудиторните форми на работа със студенти (бивши и настоящи), изразени в кръжочни дейности, организирани инициативи с практически характер и др.

Всичко дотук изброени дейности в настояща и бъдеща перспектива няма да могат да бъдат осъществени и при най-перфектната организация, с тях няма да може да се справи и най-способният администратор, ако не можем да постигнем най-важното: поддържането на добронамерен, колегиален, приятелски, етичен и творчески дух на спокойна, открита и прозрачна атмосфера на работа.

Приоритет в цялостната дейност на катедрата е постоянното полагане на усилия за поддържане на пълна прозрачност и балансиране на принципите за справедливост, диалогичност и съпричастие.



ЕЛЕНА СИМЕОНОВА

СВ. АП. ПАВЕЛ В РЕЦЕПЦИЯТА НА НОВОЗАВЕТНАТА БИБЛЕИСТИКА ПРЕЗ ХХ – ХХІ В.

Abstract: Was first-century Judaism legalistic? And did the apostle Paul react against its insistence on works righteousness vs. faith? In contrast to the affirmative answer to those questions established by the Reformist tradition, authors like Krister Stendhal claimed that the doctrine of justification by faith was developed by St. Paul only in order to defend the Gentile Christians' right to become true heirs of God's promises. In 1977 E. P. Sander's book *Paul and Palestinian Judaism* brought a radical shift to the way biblical scholars perceived first-century Judaism and the apostle's teaching. He described the former as covenantal nomism and the latter as participationist eschatology. According to Sanders, Jews viewed themselves as accepted by grace as members of the covenant, which obliged them morally to observe the Law. On the other hand, the apostle Paul broke with Judaism "simply" because Jesus Christ made new life, true righteousness and inner transformation possible only through faith and participation in Him. As a result of Sander's revolutionary work, the *New Perspective on Paul (NPP)* was born. Its main proponents, James Dunn and N. T. Wright, held in agreement that, first, Judaism in the early-Church era had not been legalistic and, second, the apostle Paul had not confronted the Judaizers for their works righteousness; rather, he opposed "the works of the law" as being boundary markers of Jewish identity, which served to exclude others from the community of faith. The *New Perspective* also insists on a continuity between Judaism and Paul as it asserts that the difference is not along the line works – faith, but in their view of Christ. To respond to criticisms that the *NPP* diminishes the Saviour's role by emphasising the effectiveness of the Law, James Dunn explained later that the ultimate goal of salvation is man's transformation into the image of Jesus Christ. The controversy between the *New Perspective on Paul's* proponents and opponents became even more intricate with the diversification of the movement, including the so-called *Radical New Perspective*, which regards the apostle's epistles as addressed only to the Gentile believers and affirms that law observance is still fully valid for the Jewish followers of Christ.

Some critical notes need to be made here. Firstly, by focusing on the phrase "works of the law" James Dunn somewhat artificially sets it apart from the letters in which Paul generalises the topic to "works vs. faith". Thus, especially in his early writing, Dunn deprives the apostle's teaching from the richness of its universal implications for us today. Secondly, there are clear political and social motives behind the *NPP* and, even more so, behind the *Radical NPP*. Globalism and tolerance are cultural distinctives of to-

day's Western societies. The voices against anti-Semitism have become particularly strong after the Holocaust (Shoah) and the foundation of the state of Israel. However, the cry for the rights of certain ethnic, religious, social or minority groups is often hypocritical, because it leads to the suppression of the rights of others. Thirdly, it is biblically unsupportable that 1st-century Judaism was only characterised by covenantal nomism and never by legalism. The *New Testament* makes it clear that Pharisaic practices did betray formality in ritual and lack of heartfelt love for God and their neighbour. It must also be borne in mind that the national and the religious identities were intertwined in the Jewish self-understanding. If the national identity dominated, that meant formal religion, i.e. legalism. Fourthly, the *NPP* enlarges the gap between biblical and systematic theology since it is more interested in what the text really said than in its application for today. Paradoxically, the movement's proponents affirm the doctrine of justification by faith alone, but do not find evidence for it in the apostle Paul's letters. Fifthly, some soteriological issues have been raised by this insistence on continuity with Judaism. Although the mainstream *NPP* withstands the central role of Christ for the salvation of all, the *Radical trend* maintains the importance of the Law in the life of the Jew, as if nothing in his or her identity has been changed by Christ. It is for that reason that traditional Christianity explains that the Son of God has fulfilled the demands of the Law for everyone.

In conclusion, the *New Perspective on Paul* has offered helpful insights despite its deficiencies and limitations. We are reminded that national identity and cultural markers neither bring salvation nor exclude anybody from God's people. Furthermore, the *NPP* could overcome denominational barriers raised by the polemic of whether or not works are required for salvation. However, in the final analysis, it must be admitted that the *NPP* does not offer such a brand-new perspective on St. Paul's theology as it may seem at first glance. The mainstream movement upholds the basic Christian truths of salvation by faith in the Lord Jesus Christ, of the unity of all believers, of works as the practical expression of faith and of the goal of salvation – transformation into the image of Christ.

Key words: covenantal nomism, participationist eschatology, *New Perspective on Paul (NPP)*, boundary markers, distinctively Jewish way of life, election, obedience, participation in Christ, works, faith, righteousness, works of the law, Jewish halakha, Messianic Judaism, Christian Zionism

Данни за автора

Елена Стефанова
Симеонова е докторант към катедра „Библейско и систематическо богословие“ на ПБФ при ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ по докторска програма „Теология (Нов Завет)“. Завършва английска филология към СУ „Св. Климент Охридски“, а по-късно и религиозно образование към ВТУ след защита на дипломна работа на тема „Християнско възпитание и образователна реформа“.

Научни интереси

в областта както на религиозното образование, така и на библеистиката, вкл. Стар Завет, Нов Завет, библейска антропология и библейски езици. До момента има публикувани следните статии: „Святостта в Стария и в Новия Завет“ и „Старият и новият човек в посланията на ап. Павел“.

E-mail

e1_romon@yahoo.com

ВЪВЕДЕНИЕ

През XIX и XX в. новозаветните изследователи се придържат към възглед за юдаизма, според който Бог оправдава човека чрез спазването на Закона, т.е. чрез вършене на дела, предписани в Закона. В противовес на юдаизма, смятат те, ап. Павел утвърждава, че спасението е по благодат, чрез вяра. При фарисеите упованието в делата е довело до краен формализъм и лицемерие. Подобни описания се срещат в справочната литература и при влиятелни автори като Р. Бултман и Б. Мецгер.¹ В академичните и църковни кръгове се приема, че посланията на ап. Павел осъждат търсенето на спасение чрез вършене на дела (нещо, за което са настоявали юдействащите). Но през XX в. сред учените се надигат гласове, че се е пренебрегвал реалният исторически контекст на писмата при тяхното тълкуване и че както юдаизмът, така и позицията на апостола за вярата и делата не са анализирани през призмата на живота от I в. сл. Р. Хр.

„Новият поглед върху Павел“ (The New Perspective on Paul) е плод на тези търсения за автентично разбиране на библейския текст. Названието се използва обобщено за множество съвременни изследвания върху учението на ап. Павел, които, макар и в някои отношения твърде различни, се

придържат към определен брой еднакви изходни позиции. Онова, което ги обединява, е предимно несъгласието с лутеранското тълкуване на общото послание на ап. Павел в неговите писма до вярващите и изкуственото (според тях) привнасяне на идеи от епохата на ранното протестанство при интерпретиране на богословската мисъл на апостола. По-конкретно тези изследователи оспорват разбирането, че великият учител на Църквата говори за конфликт между вярата и добрите дела за получаване на оправдание от Бога и че заклеява юдаизма на своето време като легалистичен.² В подобно схващане учените откриват отражение на борбите на Мартин Лутер срещу покварата на Римокатолическата църква през XVI в. – ситуация, която е различна от онази, с която се сблъсква ап. Павел в неговото обкръжение. Според „Новия поглед“ апостолът не критикува наличието на легализъм, основан на добри дела въобще, а изискването на юдеите другите народи да спазват техните порядки, за да бъдат спасени.

В настоящата студия се очертават най-важните моменти в разгръщането на това богословско движение сред съвременните

библейсти. Разглеждат се позициите на някои от най-изтъкнатите му представители и се предлага критична оценка на т.нар. „нов поглед“ върху учението на светия апостол. Протести срещу тълкуването му в светлината на протестантската борба срещу легализма на средновековната Църква се появяват неведнъж в трудовете на различни учени, но те остават без отзвук до края на XX век.

ПОЗИЦИЯТА НА КРИСТЕР СТЕНДАЛ

Изтъкнато място в тези дискусии заема есето на шведския библеист Кристер Стендал (1921 – 2008) „Апостол Павел и интроспективната съвест на Запада“. В това свое съчинение авторът оборва тезата за наличие на съзнание за грях и гузна съвест у апостола на езичниците, за да докаже, че неговият начин на мислене се е различавал от изходната лутеранска позиция за търсеция спасение окаян грешник.³ За разлика от Мартин Лутер, който отчаяно пита: „Как мога, аз, грешникът, да намеря милостивия Бог?“, в новозаветните послания по-скоро проличава въпросът: „Кой е част

от праведния Божий народ?“⁴ Ако ап. Павел изтъква своята греховност, то е поради факта, че преди обръщането си в християнството е преследвал християните, т.е. по „конкретни и исторически“ причини, а не по „субективни“ и „екзистенциални“, които да съпоставят опита му с този на всеки човек.⁵

Когато пише за поробващата сила на греха (Римл. 7), според К. Стендал, апостолът не отъждествява „аз-а“ или човешката воля с плътта и греха, защото обяснява също, че е налице воля за вършене на добро (Римл. 7:18). Изтъкването на човешката неспособност да се справи със злото, според изследователя, има за цел да утвърди Закона като добър и свят. „Интроспективната съвест на Запада“ се изявява най-вече във възгледа, че самата ни воля е в центъра на нашата поквара.⁶ Така авторът повдига въпроса за оправданието чрез вяра в посланията на ап. Павел – а именно, че е представено по-специално във връзка с отношенията евреи – езичници, а не по принцип.⁷ Като цяло, К. Стендал утвърждава, че учението за оправданието чрез вяра е изведено от ап. Павел само за да защити правото на християните от нееврейски

¹ Yinger, Kent L. The New Perspective on Paul. An Introduction. 2011, Eugene, Oregon, pp. 5-7.

² Под „легализъм“ се има предвид възгледът, че човек заслужава спасението си пред Бога с вършене на определени религиозни дела. От православна гледна точка, такова разбиране на християнството може да доведе до самодоволство (защото предполага със собствени сили да се извоюва оправдание) или до формално изпълнение на „буквата“ на закона без вътрешно обновление и без лични отношения с Бога.

⁴ Yinger, Kent L. The New Perspective on Paul, p. 23.

⁵ Mattison, Mark M. A Summary of the New Perspective on Paul. “Kristen Stendahl: Paul’s “Robust Conscience”.”

⁶ Ibid.

⁷ Dunn, James D. G. The New Perspective on Paul. Revised Edition. 2008, Grand Rapids, Michigan / Cambridge, U.K., p. 196.

произход да станат истински наследници на Божиите обещания.⁸

Подобно на К. Стендал и други учени не одобряват лутеранското тълкуване за ролята на Закона в юдаизма и, съответно, за това, срещу какво се изправя ап. Павел. Автори като еврейския изследовател Соломон Шехтер посочват, че равинските текстове по-скоро говорят за „радост от заповедите“, а не за обременяващото им въздействие.⁹ Появяват се критики срещу обрисуването на юдаизма от I в. като легалистичен и водещ до самодоволство, както го утвърждава Фердинанд Вебер във влиятелното си систематизиране на равинската литература от онази епоха.¹⁰ Но трудът, който създава условията за истински завой в библеистиката, е книгата на Е. П. Сандърс „Павел и палестинският юдаизъм“,¹¹ публикувана през 1977 г.

⁸ Stendahl, Krister. Paul Among Jews and Gentiles 2. Cited in: Dunn, James. Op. cit., p. 8.

⁹ Schechter, Solomon. Aspects of Rabbinic Theology, pp. 149-169. Cited in: Yinger, op. cit., p. 8.

¹⁰ Mattison, M. A Summary of the New Perspective on Paul. "Judaism as Legalistic: The Making and Breaking of a Paradigm."

¹¹ Sanders, E. P. Paul and Palestinian Judaism. A Comparison of Patterns of Religion. Fortress Press, Philadelphia, 1977.

ИЗСЛЕДВАНИЯТА НА Е. П. САНДЪРС

Американският новозаветен библеист Ед Париш Сандърс (1937 – 2022) си поставя две основни задачи: 1) да представи различните форми на юдаизъм през I в., като предложи „хипотеза“ за палестинския юдаизъм; и 2) да сравни учението на ап. Павел и палестинския юдаизъм, въз основа на което съпоставяне да изложи нова „хипотеза“.¹² Авторът прави преглед на ранната равинска литература, свитъците от Мъртво море, някои неканонични и апокрифни произведения и посланията на ап. Павел.¹³ Е. П. Сандърс се старее да обхване юдейските писания от 200 г. пр. Р. Хр. до 200 г. сл. Р. Хр. в тяхното многообразие.¹⁴ След като прави задълбочен обзор на наличната литература, той стига до категоричния извод, че преобладаващото в християнските научни среди схващане за палестинския юдаизъм от I в. като легалистичен е напълно погрешно.

Е. П. Сандърс разглежда някои от същите текстове, които са използвани от автори като Фердинанд Вебер, за да докажат подобна позиция, но открива в тях съвсем различно послание – че в цялото разнообразие от юдейски тълкувания на Закона присъства една обща нишка: „заветен номизъм“.¹⁵

¹² Ibid., p. xii.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid., p. 24.

¹⁵ Ibid., p. 74.

С това понятие Ед Сандърс обозначава „възгледа, че мястото на човека в Божия план се установява въз основа на завета и че заветът изисква, като подобаващ отговор, покорство на заповедите му, осигурявайки в същото време средства за очистване на прегрешенията“.¹⁶ Следователно юдаизмът не учел, че спасението трябва да се заслужи с изпълнение на множество трудно постижими заповеди, а че първо се става част от Завета благодарение на Божия избор и след това се изпълняват заповедите в Закона като морален дълг, личен и общностен. В него се говорело за милост, за Божията любов, за взаимоотношения, а не за „кредит-дебит“, т.е. трупане на заслуги пред Бога. Така Е. П. Сандърс отхвърля обвинението в легализъм по отношение на подробните равински разпоредби как да се изпълняват правилно различни заповеди. Изследователят стига до извода, че писмените юдейски източници свидетелстват за балансирана роля на делата и благодатта в учението на равините за оправданието.

Според Ед Сандърс, богословието на ап. Павел наследява редица черти от юдаизма на своето време, но прави една радикална крачка отвъд него. Изходната позиция на изследователя, с която се предлага по-различен поглед върху учението на апостола, е, че не става въпрос за противопоставяне на юдаизма по оста „благодат – дела“. В това

¹⁶ Ibid.

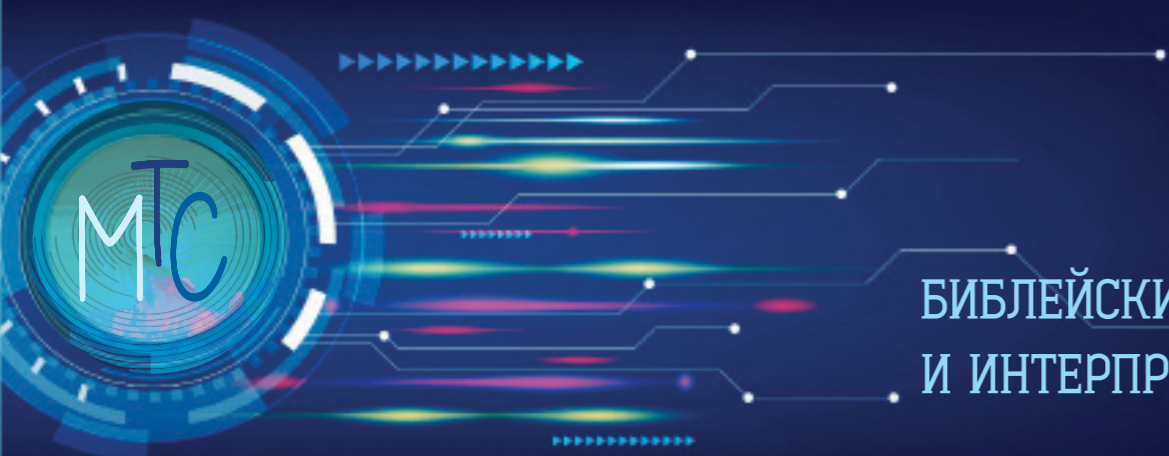
отношение има приемственост: спасението е по благодат, но съдът е според делата; макар делата да са условие за оставане „в“ Завета или „в Христос“, те не спечелват спасението.¹⁷ Ударението върху праведността също следва юдейската традиция, но промяната в начина на постигането ѝ води промяна в нейното съдържание. За юдеите праведността представлява покорство на Закона, с което те запазват положението си сред избраната от Бога общност. Ап. Павел по-скоро говори за придобиване на праведност (или оправдание, спасение) чрез встъпване в Христовото Тяло.¹⁸ В първия случай праведността е поддържано състояние, а във втория – действие, водещо до промяна.

Сходство и различие се открива и в отношението към греха. В юдаизма грехът се състои в престъпване на Божиите повеления, докато при ап. Павел това е само едно от значенията на понятието. Водещо е разбирането за греха като поробваща сила (наричана „плът“), от която човек трябва да бъде освободен, за да се спаси.¹⁹ Оттук идва и разликата в мястото на смъртта, необходима за изкуплението. За юдеите тя донася очистване и опрощение на прегрешенията, а в богословието на Христовия ученик вярващите трябва да умрат за властта на греха в живота

¹⁷ Ibid., p. 543.

¹⁸ Ibid., pp. 544-545.

¹⁹ Ibid., pp. 546-547.



БИБЛЕЙСКИ ПОСЛАНИЯ И ИНТЕРПРЕТАЦИИ

ЕЛЕНА СИМЕОНОВА

СВ. АП. ПАВЕЛ В РЕЦЕПЦИЯТА НА НОВОЗАВЕТНАТА БИБЛЕИСТИКА ПРЕЗ XX – XXI В.

си, за да заживеят за Бога.²⁰ По подобен начин и в двете религиозни системи се отдава значение както на отделната личност, така и на общността. Но Е. П. Сандърс изтъква, че колкото и силно да е чувството за общност в юдаизма, то не може да се сравни с единението на християните в едно Тяло, в една Личност – „в Христос“ (Гал. 3:28).²¹

Различното у ап. Павел, според изследователя, е заменянето на заветния номизъм с непознат на юдаизма религиозен модел, при който човек получава нов живот, истинска праведност и преобразяване чрез повярването и участието си „в Христос“.²² Разграничението от равинското предание се проявява най-вече в сотириологията на апостола. За разлика от заветния номизъм, при който човек приема да е част от заветната общност, суверенно избрана от Бога, и запазва мястото си в нея чрез спазване на Неговите заповеди, повярвалият в Христос умира с Него и възкръсва за нов живот, започва да се оформя по образа Му (процес, който ще придобие завършеност след телесното възкресение), става член на Христовото Тяло и един дух с Него и това положение се запазва, освен ако вярващият не избере да наруши единението и да склучи друг съюз.²³ Когато става едно с Христос,

вярващият умира с Него за греха и получава обещанието за възкресение, когато ще бъде постигнато пълното му преобразяване. Но междувременно „в Христос“ човек е освободен от контрола на греха над живота си и следва да живее подобаващо. Тъй като жертвата на кръста е за спасение на всички, това означава, че всички са били поробени под греха.²⁴ Последното твърдение влиза в разрез с равинския оптимизъм за постигане на праведност чрез съблюдаване на Тората. Така ап. Павел се разграничава от юдейското виждане за нуждата единствено да се поддържа Божия избор чрез изпълнение на заповедите. Тази по-различна религиозна мисъл Е. П. Сандърс нарича „участническа есхатология“.²⁵ Интересна е кратката му бележка, че може да става въпрос не само за интелектуални различия между двете учения, но и за нов религиозен опит „в Христос“.²⁶

ВЪЗГЛЕДЪТ НА ДЖЕЙМС ДЪН

Трудът на Е. П. Сандърс се оказва повратен момент в отношението към юдаизма от времето на Втория храм (Second Temple Judaism), а оттам – в разбиранията за реакцията на ап. Павел спрямо него. С прочутата си

лекция от 1982 г. британският новозаветен библеист Джеймс Дън (1939 – 2020) поставя началото на онова, което става известно като „Новия поглед (perspective) върху ап. Павел“. Дън се основава на труда на Е. П. Сандърс, който променя радикално отношението към древния юдаизъм. Възприемането на неговия „заветен номизъм“ води до променено тълкуване на текстове в Новия Завет, засягащи юдейските вярвания и практики. Ясен пример за това ни дава американският библеист Кент Ингър с разясняването на притчата за митаря и фарисея (Лука 18:9-14). В нея чувството за самодоволство на фарисея се тълкува не като възгордяване от праведност, постигната със собствени усилия, а като упование в праведното му положение, което е получил от Бога като част от избрания народ и което поддържа с послушанието си.²⁷ Макар „Новият поглед“ да изхожда от позицията за заветни отношения между Бога и Израил, а не за легалистична равинска религия, Джеймс Дън счита, че има известна непоследователност в тълкуването на богословието на ап. Павел от страна на Е. П. Сандърс. За него е неубедителна тезата на Сандърс, че апостолът скъсва категорично с юдаизма и съответно със Закона.²⁸ Смята, че има приемственост в тълкуването на делата по Закона от юдеите и от ап. Павел и в разбирането за приемане от Бога по благодат и милост.

Вярно е, твърди Дж. Дън, че идването на Христос превръща Стария Завет в отживелица и открива Божията благодат за всички, които вярват.²⁹ Но това не означава, че ап. Павел зачерква Тората изцяло. Изследователят с основание отбелязва, че са налице пасажи, в които проличава положително отношение към нея, например като „ангел-хранител“, който напътства Израил до идването на Помазаника.³⁰

Дж. Дън открива паралел между юдейското и християнското (в лицето на ап. Павел) виждане за мястото на благодатта и делата за придобиване на спасение. Човешката отговорност за богоугоден живот е от значение и в двете религиозни системи.³¹ И в двете първоначалното приемане е по благодат, но за окончателното спасение са нужни и дела: „оправдание чрез вяра и съд според делата“.³² Следователно, според Дж. Дън, не в наличието или липсата на синергия е разликата между юдеите и ап. Павел, а в ролята на Светия Дух, който дава способност на новозаветните вярващи да изпълнят изискванията на Закона – нещо, което юдеите не са успели да постигнат преди Исус Христос.³³ По отношение на процеса на

²⁰ Ibid., p. 547.

²¹ Ibid.

²² Ibid., p. 514.

²³ Ibid., p. 514.

²⁴ Ibid., 549.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid.

²⁷ Yinger, Kent L. The New Perspective on Paul, p. 14.

²⁸ Dunn, James D. G. The New Perspective on Paul. Revised Edition, p. 52.

²⁹ Ibid., p. 97.

³⁰ Ibid., p. 52.

³¹ Ibid., p. 79.

³² Ibid., p. 97.

³³ Ibid., p. 82.

преобразяване на вярващия от Духа Дън пак набляга на приемственост с изискванията на Тората и увещанията на пророците. Разликата обаче се състои в „по-ефективно вършене на Божията воля“.³⁴ Духът дава способност за това и в резултат любовта към Бога и ближния е по-голяма. Спазването на Тората е вече възможно чрез процеса на уподобяване на Христос, изразено с израза „в Христос“. Дън смята, че според ап. Павел спасението се изразява в това постепенно вътрешно преобразяване, а не просто в променения статут на вярващия.³⁵ Така авторът отговаря на критиките, че „Новият поглед“ лишава от значение Христовия кръст, като представя християнското учение като продължение на юдаизма, като по-добро изпълнение на Закона, който сам по себе си е ефективен и може да бъде изпълнен с помощта на Светия Дух. Крайната цел на спасението, подчертава Дж. Дън, е придобиването на Христовия образ, както от отделната личност, така и от общността на вярващите.³⁶

Тази склонност за откриване на приемственост между Стария и Новия Завет води началото си от реформаторското възпитание на Джеймс Дън. Както сам той признава, като презвитерианец, обучен за служение в Шотландската църква, ранните му богословски възгледи са оформени от

Жан Калвин, а не от лутеранската традиция. Според тях има един-единствен „завет на благодатта“ (covenant of grace), който преминава през цялото Свещено Писание, а не два, и оправданието на вярващите е същото и в двата Завета.³⁷ Дж. Дън неколккратно подчертава, че оправданието по благодат чрез вяра според него „е и остава абсолютно фундаментално за християнската вяра“.³⁸

Все пак изследователят открива и радикално скъсване между Стария и Новия Завет, макар и да набляга на приемствеността. Това скъсване у ап. Павел той определя като апокалиптично и есхатологично виждане за новото време – старият ред е непоправим и е бил нужен Христовият кръст, за да го отстрани и да дойде новото. На практика тук Джеймс Дън се доближава до позицията на Е. П. Сандърс. Онова, което юдеите са очаквали, вече е дошло (есхатологична гледна точка). Според Дж. Дън у апостола има напрежение между приемствеността и неприемствеността, което е част от посланието на неговото благовестие. Поради новото откровение настъпва скъсване със старото.³⁹

Изследователят смята, че протестът на ап. Павел не е срещу Тората, а срещу юдейското разбиране, че приемането от Бога е въпрос на национална принадлежност

към избрания народ на Израил. Апостолът критикувал погрешното тълкуване на Закона от юдеите, според което той е определящ за еврейската идентичност и отделя евреите от другите народи. Дж. Дън се съсредоточава върху израза „дела по Закона“ и го свързва с юдейското убеждение, че спазването на Закона (номизъм) е „необходима и достатъчна“ причина да се отделят от другите вярващи и да бъдат сметени за праведни. Делата по закона са свързани с тяхното самоопределение като Божий народ, различен от другите – нещо, срещу което апостолът застава, като изтъква единството на всички етноси в Христос.

Според Джеймс Дън Гал. 2:1-16 показва, че „делата по закона“ са разграничителни белези (boundary markers), които отличават Израил от другите народи.⁴⁰ В какво се изразяват те? Ученият уточнява, че те са „това, което Законът изисква, поведение, предписано от Тората“.⁴¹ Някои изследователи разграничават ритуалните от моралните аспекти на Закона и смятат, че новозаветното учение отхвърля първите (напр. обрязване, пазене на съботата, чисти и нечисти храни), но запазва необходимостта от спазване на последните. За Дж. Дън „делата по закона“ не са просто религиозните обреди, а всичко, което определя еврейската идентичност, т.е. те обозначават типично еврейския начин

на живот (distinctively Jewish way of life).⁴² На практика авторът има предвид точно ритуалната страна (особено обрязването, което обсъжда ап. Павел), но гледа на нея като представителна за националната идентичност на Израил. Хвалбата на юдеина в Римл. 2:17-23 въз основа на закона на делата трябвало да се разбира като претенция, че Бог е Бог само на евреите.⁴³ Следователно самохвалството, което апостолът осъжда, е изтъкването на етническите привилегии, а не гордостта от собствените постижения.⁴⁴

През 2005 г. излиза от печат книгата „Новият поглед върху Павел“ (ревизирано издание). В нея Дж. Дън включва както революционната си разработка от 1982 г., така и ново есе, озаглавено „Новият поглед върху Павел: откъде, какво, накъде?“ и написано специално за този сборник. Книгата е опит на автора да отговори на разгорялата се във времето полемика относно движението, на което той е станал основоположник, и да запознае читателите в пълнота с развитието на своите мисли и прозрения.⁴⁵ Тук Дън признава, че когато в по-ранните си есета е разглеждал „делата по Закона“ като „разграничителни белези“ за еврейската самоличност и за принадлежност

³⁴ Ibid., p. 86.

³⁵ Ibid., p. 93.

³⁶ Ibid., p. 95.

³⁷ Ibid., p. 19.

³⁸ Ibid., p. 20.

³⁹ Ibid., pp. 253-256.

⁴² Ibid., p. 27.

⁴³ Ibid., p. 10.

⁴⁴ Ibid., p. 14.

⁴⁵ Dunn, James D. G. The New Perspective on Paul. Revised Edition, p. i.x.

⁴⁰ Dunn, James D. G. The New Perspective on Paul. Revised Edition, p. 9.

⁴¹ Ibid., p. 23.

на заветната общност, той не е показал ясно по-широкото приложение на апостолското учение. Затова заявява, че не иска да стесни тези „дела по закона“ до значението на разграничителни белези. Принципът за оправдание само чрез вяра наистина е утвърден от ап. Павел, но това е в контекста на делата на закона, по които юдеите са се отделяли от другите народи.⁴⁶ Джеймс Дън не омаловажа изобличителните думи на апостола за човешката греховност въобще и за личната нужда на всеки от спасение, но желае да напомни, че Павловото разбиране за благовестието има също така социално и етническо измерение.⁴⁷

При защитата на своята теза изследователят се връща към принципите на херменевтиката за анализ на отделните библейски пасажии в техния контекст. В тази връзка в Гал. 2:16 той открива преход от възприемането на християнството като част от Завета, сключен с юдейския народ и станал обвързан с националната им идентичност, към универсализирането на спасението. Следователно ап. Павел не отричал Закона и юдаизма въобще, а онези дела, които са станали културна идентичност на евреите. Когато разглежда ключови текстове, Дж. Дън се обръща към литературния контекст на цялото послание, но още повече набляга на историческия фон, т.е. еврейското разбиране

за привилегированото им положение пред Бога. Често обаче оставаме с впечатлението, че тръгва от своята вече готова теза и се опитва да я извлече от цитираните пасажии – екзегетичен подход, който крие рискове от изопачаване. Например, когато анализира Гал. 3:10-14, Дж. Дън има за цел да тества тълкуването си на фразата „дела по закона“.⁴⁸ Той стига до извода, сякаш малко пресилено, че проклятието на Закона се отнася до стоенето в еврейската идентичност и държенето на другите народи настрана и че точно това проклятие, т.е. изолирането на неевреите, е премахнал Иисус Христос на Кръста. В подкрепа на подобно тълкуване авторът се обръща към Еф. 2:13-16. От друга страна той прави разграничение между „ранния“ (в посланията до галатяни и до римляни) и „късния“ ап. Павел (в посланието до ефесяни и пастирските послания).⁴⁹ В последните според него не се говори за „дела по Закона“, а за дела въобще, защото там отправната точка не е конфликтът с юдействащите, а принципът за спасение по благодат. Макар тук да се доближава до М. Лутер относно оправданието само чрез вяра, Джеймс Дън изтъква, че апостолът просто утвърждава изначалния юдейски възглед за приемане от Бога по благодат, и отново обръща внимание на премахването на разделенията между хората в Послание до ефесяните.

⁴⁸ Dunn, James D. G. The New Perspective on Paul. Revised Edition, p. 132ff.

⁴⁹ Ibid., p. 389ff.

РОЛЯТА НА Н. Т. РАЙТ

След основополагащия труд на Дж. Дън водеща роля в новото движение има английският епископ и библеист Никълъс Томас Райт (р. 1948). Още през 1978 г. в своя статия той говори за нов начин на възприемане на ап. Павел и дори употребява израза „нов поглед“ (new perspective) в тази връзка.⁵⁰ Неговата позиция е опит богословието на апостола да бъде поставено в контекста на цялостния библейски разказ за Божието изкупително дело спрямо Израил и човешкия род.⁵¹ За разлика от Е. П. Сандърс, според който ап. Павел първо открива в Христос „решението на проблема“ за Израил и оттам установява какво всъщност липсва на юдеите, Н. Т. Райт смята, че апостолът, както и всички евреи са осъзнавали добре същността на своя проблем. Той се изразявал в това, че избраният народ е станал изгнаник и пленник, защото е съгрешил пред Бога, но не с формално спазване на Закона, а с упование в националната си принадлежност.⁵²

В издадената през 2014 г. книга „Какво св. Павел наистина е казал“ Н. Т. Райт разглежда доктрината за оправданието в богословието на апостола. Изводът му е, че под „благовестие“ св. Павел няма предвид доктрината за оправданието чрез вяра,

а изкупителното дело и Божествеността на Иисус Христос. Само чрез вяра в Него идва приемането в семейството на Авраам и оттам – оправданието, което обаче е следствие, а не същина на благовестието.⁵³ Така фокусът за Н. Т. Райт се премества от индивидуалното придобиване на спасение за грешника към участието в една общност – общността на вярата. Свеждането на благовестието до доктрина за оправданието води до ограничаване на значението му и до възможности за неговото изопачаване. Например, авторът отбелязва, че тази доктрина е причинила разделение между католици и протестанти в търсене отговор на въпроса, как точно се придобива спасението.⁵⁴

За Н. Т. Райт Савел от Тарс не е бил просто религиозен моралист, който се е опитвал да заслужи приемането си от Бога, а ревностен защитник на монотеизма и спазването на Тората. Като християнин, бившият фарисей продължава да критикува юдаизма „отвътре“, но този път не защото вижда небрежно отношение към Закона, а за да покаже, че Божията вяроност към Завета вече е била разкрита в Иисус Христос.⁵⁵ Когато апостолът на езичниците се противопоставя

⁵³ Wright, Tom. What St. Paul Really Said. 1997, Grand Rapids, MI, pp. 132-133. Cited in: Mattison, op. cit. “N. T. Wright: The righteousness of God.”

⁵⁴ Mattison, M. A Summary of the New Perspective on Paul “N. T. Wright: The righteousness of God.”

⁵⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid., p. 28.

⁴⁷ Ibid., p. 30.

на „делата по Закона“, той има предвид не нравствени наредби, а ритуални правила като обрязването, съблюдаването на съботата, заповедите за храните, възприемани като израз на еврейския Закон, „националната харта на еврейския род“.⁵⁶

Въпреки че във възгледите на Дж. Дън и Н. Т. Райт има малки различия, те са единни в основните предпоставки и така определят главните особености на „Новия поглед върху Павел“. Кент Ингър обобщава тези характеристики в четири точки:

- юдаизмът от първи век се отличава не с легализъм, а със заветен номизъм – евреите са приети по благодат и са морално задължени да спазват Закона;

- тъй като юдеите не изповядват праведност, спечелена с дела, в посланията си ап. Павел не се противопоставя на легализъм;

- сблъсъкът е по отношение на въпроса: „Кой принадлежи на Божия народ?“ и се отнася за ролята на социалната и национална идентичност и обичаите (напр. обрязване), свързани с нея;

- апостолът не се отличава от повечето юдеи относно мястото на благодатта, вярата и делата в спасителния план на Бога, а във възгледа, че Исус е Месия и Господ и вече не Тората е в сърцевината на Божиите взаимоотношения с човечеството, а

⁵⁶ Wright, Tom. *What St. Paul Really Said*, pp. 120-122.

обвързаността с Исус Христос.⁵⁷

С времето върху поставената от Дж. Дън и Н. Т. Райт основа са градили много изследователи – дотолкова, че К. Ингър говори в множествено число за „нови погледи“ (new perspectives) в рамките на движението и цитира самия Райт, който през 2003 г. отбелязва, че броят на гледните точки съвпада с броя на учените и че той не е съгласен с „повечето от тях“.⁵⁸ Някои автори изразяват мисълта, че социалните въпроси (т.е. принадлежността към заветната общност – covenant group) са по-важни за ап. Павел от богословските. Според английския новозаветен библеист Франсис Уотсън апостолът на езичниците най-вече се стреми да защити отделянето на нееврейските църковни групи от юдейската общност, а богословската му обосновка, на моменти противоречива, служи на тази прагматична цел.⁵⁹ По подобен начин финландският лутерански изследовател Хейки Райсанен отрича апостолът да има систематично отношение към Закона в писмата си – то е ту положително, ту отрицателно поради това, че институцията, учредена от Бога, е била отменена чрез извършеното от Исус Христос.⁶⁰

⁵⁷ Yinger, Kent L. *The New Perspective on Paul*, p. 31.

⁵⁸ Wright, Tom. “New Perspectives on Paul”. Cited in: Yinger, op. cit., p. 32.

⁵⁹ Watson, Francis. *Paul, Judaism, and the Gentiles*, p. 22. Cited in: Yinger, op. cit., pp. 32-33.

⁶⁰ Räisänen, Heikki. *Paul and the Law*. Cited in: Yinger,

Други изследователи продължават линията на Е. П. Сандърс, че заповедите и ритуалните правила не са били бремене или проблем в юдаизма, и твърдят, че ап. Павел адресира коментарите си не към юдеите, а към неевреите. Според тях апостолът продължава да поддържа Закона в практиките на евреите и в същото време предлага паралелен религиозен модел за повярвалите в Христос от езическите народи. Следователно има два спасителни Завета в действие след Христос: Заветът в Тората за евреите и този на Спасителя – за неевреите. С основание Дж. Дън и Т. Райт се противопоставят на такава крайна позиция.⁶¹ Тя лишава от съдържание Христовото дело за старозаветния избран народ.

„Новият поглед върху Павел“ е имал своите последователи, но и своите критици от началото на движението. Острите реакции от академични и църковни среди седължат главно на опасението, че се оспорва доктрината за оправданието единствено чрез вяра, без дела, която е централна за протестантската Реформация. От позицията на Дж. Дън става обаче ясно, че това убеждение никога не е поставяно под съмнение от водещите представители на „Новия поглед“. Все пак някои учени считат движението вече за старомодно, а други отхвърлят и неговата,

op. cit., p. 34.

⁶¹ Yinger, Kent L. *The New Perspective on Paul*, p. 36.

и традиционната гледна точка.⁶² Налице са и други причини за несъгласие, например тръгващи още от изводите на Сандърс за юдаизма. В неотдавнашно изследване⁶³ Крис Ванландингъм твърди, че във времето на Втория храм послушанието към Бога е считано за решаващо за получаване на одобрение от Него. Според Джеймс Дън Ванландингам смесва покорството, нужно за поддържане на заветните отношения, с покорството като основание за Божия избор и омаловажава суверенната инициатива, с която Бог първоначално е сключил завет с избрания си народ.⁶⁴ От съществено значение са дебатите относно необходимостта от дела в юдаизма. П. Енс възразява срещу тясното обвързване на спасението с Божия избор (election) у Е. Сандърс и посочва, че избраничеството е по благодат, а спасението – според послушанието (obedience).⁶⁵ Критики идват и от автори, които поне донякъде приемат изводите на Е. П. Сандърс, и допускат, че ап. Павел наистина няма предвид наличието на легализъм в юдаизма. Те обаче смятат, че това не е достатъчна изходна точка и че има нужда от нещо повече. Например Ричард Хейс

⁶² Ibid., p. 37.

⁶³ VanLandingham, Chris. *Judgment and Justification in Early Judaism and the Apostle Paul*. 2006, Ada, MI.

⁶⁴ Dunn, James D. G. *The New Perspective on Paul*. Revised Edition, p. 68.

⁶⁵ Enns, P. “Expansions of Scripture.” – In: Carson, et al. *Justification and Variegated Nomism*. Vol. 1, p. 98. Cited in Dunn, op. cit., p. 77.

приема възгледа за Павловото учение като нова религиозна система, основаваща се на участието в Христос (participation in Christ). Той обаче смята, че понятието „истинско участие в Христос“ само е споменато от Ед Сандърс,⁶⁶ и затова разработва в четири точки⁶⁷ значението на този израз според него.

Заслужава внимание мнението на автори като Брус Лонгнекер и Майкъл Бърд, според които по-скоро трябва да има допълване, а не противопоставяне между традиционния и новия поглед върху посланията на апостола. Оправданието следва да се възприема и в социален, и в сотириологичен план; със значение както за общността, така и за индивида; както в заветно, така и в съдебно отношение.⁶⁸ За съжаление в академичните среди е налице скептицизъм, доколкото е възможен такъв среден път на тълкуване.⁶⁹

⁶⁶ Hays, Richard B. "What Is "Real Participation in Christ"? A Dialogue with E. P. Sanders on Pauline Soteriology." – In: *Redefining First-Century Jewish and Christian Identities. Essays in Honor of Ed Parish Sanders.* (pp. 336-351). Edited by Fabian E. Udoh, with Susannah Heschel, Mark Chancey, and Gregory Tatum, p. 336.

⁶⁷ Ibid., p. 339.

⁶⁸ Виж напр. Longenecker, Bruce. "Perspectives on Paul and the Law," pp. 125–130; Bird, Michael. *The Saving Righteousness of God.* Cited in: Yinger, op. cit., p. 36.

⁶⁹ Yinger, Kent L. *The New Perspective on Paul,* p. 37.

„РАДИКАЛНИЯТ НОВ ПОГЛЕД“ ВЪРХУ УЧЕНИЕТО НА АП. ПАВЕЛ

Когато говорим за разновидностите в движението, подбудено от изследванията на Е. Сандърс и разгърнато от водещи фигури като Джеймс Дън и Никълъс Райт, е нужно да обърнем специално внимание на т.нар. „радикален нов поглед“ върху учението на ап. Павел. Един от най-изтъкнатите представители на това течение е Марк Нанос, но още през 1987 г. учени като Лойд Гастън прехвърлят границите на „Новия поглед“.⁷⁰ Както Нанос, така и автори като Джон Гейджър, Айзенхаум, Дейвид Рудолф и Уилям С. Кембъл споделят едно по-„радикално“ виждане за богословието на апостола. Според тези изследователи сред вярващите в Христос се обособяват две групи: евреи и неевреи. Твърди се, че в своите послания ап. Павел запазва разграничението между тях. Еврейските вярващи са продължили да изпълняват целия Моисеев Закон, вкл. обрязването и разпоредбите, свързани с храната, докато християните от езичниците са били облекчени да се придържат към

⁷⁰ Du Toit, Philip La Grange. "The Radical New Perspective on Paul, Messianic Judaism and their connection to Christian Zionism." HTS Theological Studies, AOSIS Publishing, Published 27.10.2017. *The Radical New Perspective on Paul, Messianic Judaism and their connection to Christian Zionism | Du Toit | HTS Theologiese Studies / Theological Studies* (Accessed: 27.03.2023).

ограничен брой правила, които учените разглеждат под наименованието „Ноев завет“ и като начин неевреите да бъдат нагодени към юдейското законодателство, т.е. халака (Jewish halakha).⁷¹ Поддръжниците на този „радикален нов поглед“ смятат, че ап. Павел е приемал обещанията, дадени на Израил, за вечни и самият той е продължил да спазва целия Закон, а писмата му са адресирани единствено до повярвалите неевреи. Забелязва се близост на това схващане с възгледа за двата паралелни завета, който по време предхожда „радикалния поглед“, но и при него Израил остава завинаги Божий народ, успоредно с повярвалите в Христос.⁷²

В анализа си на богословските заключения на движението Филип ла Гранж дю Тоа открива няколко херменевтични проблеми, от които тук ще споменем три. Първо, не бива да се поставя знак за равенство между съвременните евреи, юдеите от първи век и древния Израил. Понятието „юдеи“ в онова време се е схващало в етнически смисъл повече, отколкото от гледна точка на богоизбраността. Освен това, според Филип дю Тоа, през I в. юдейството е съдържало религиозни елементи, но едва по-късно се превръща в същинска религия. Тълкуването му в светлината на днешния юдаизъм е анахронизъм. На второ място, спорно е дали всички юдео-християни са

⁷¹ Ibid.

⁷² Ibid.

настоявали техните сънародници да спазват целия Закон, вкл. обрязване и хранителни разпоредби. Дю Тоа не приема, че ап. Павел винаги се е придържал към ритуалните правила на Тората. Наистина можем да си спомним как той упреква ап. Петър, че страни от езичниците в Антиохия и не се храни заедно с тях (Гал. 2:11 и сл.). Като трети проблем изследователят посочва неправилното становище, че ап. Павел адресира писмата си само до неевреите. Когато говори за „умиране“ спрямо изискванията на Закона и живот в Христос (Гал. 2:19-20), той използва 1 л. ед. ч., което означава, че включва и себе си.⁷³

КРИТИЧНИ БЕЛЕЖКИ ОТНОСНО „НОВИЯ ПОГЛЕД“ ВЪРХУ УЧЕНИЕТО НА АП. ПАВЕЛ

1. Макар „заветният номизъм“ на Е. П. Сандърс да се радва на широко одобрение сред академичните среди, цялостното отхвърляне на легализма в практикуването на юдаизма в Палестина през I в. не е библейски оправдано. Цитирането на равински текстове наистина изгражда по-пълна представа „от плът и кръв“ за поученията от онова време и свидетелства за стремеж към старателно спазване на Закона с всеотдайно сърце. Но от практиката на фарисеите и книжниците

⁷³ Ibid.

в Евангелията, както и от реакцията на юдеите срещу Христовите последователи, за която четем в новозаветните писания става ясно, че буквата на Закона често пъти се е спазвала формално, а в сърцето не е имало любов към Бога и към ближния. „Ласкавата“ преценка на Ед Сандърс за юдаизма се базира на тълкуването на текстове, но не и на тяхното приложение в реалната историческа обстановка на онова време. Понякога изглежда така, сякаш изследователят смесва посланието на Свещеното Писание в Стария Завет чрез боговдъхновените му автори (като Моисей и пророците) с учението и практиката на юдаизма през I в., които далеч не са идентични. Ето защо изглежда правдоподобно да говорим за съжителство на легализъм и заветен номизъм, в зависимост от мотивите на религиозните наставници.

2. Зад „Новия поглед“ прозират политически и социални мотиви. Макар привържениците на движението да обвиняват Мартин Лутер, че е прочел ап. Павел през призмата на своето време, техните собствени изследвания откликват на днешния стремеж към глобализация и толерантност. Е. П. Сандърс изрично изтъква, че с книгата си не цели да нанесе удар на антисемитизма,⁷⁴ но Джеймс Дън набляга на отражението на новото тълкуване върху етническите и социални отношения в съвременния свят. Той недвусмислено заявява и повтаря, че новият

прочит на посланията не цели да предложи „алтернатива“ на „класическата доктрина за оправданието“, още по-малко да ѝ се противопостави, а да призове в съвременните преформулировки (restatements) на това учение да се вземе предвид юдейско-езическото ѝ измерение и отзвук от него през XXI в. за социалните, международните и икуменически отношения. Тъй като в традиционното фундаментално християнство спасението е изцяло по благодат от Бога, това изключва всяка гордост от собствените постижения, а също и хвалба с етническа принадлежност или религиозни традиции.⁷⁵ Възниква въпросът: дали не се привнася нещо от нашето време в начина, по който се тълкуват посланията на ап. Павел? И не се ли ограничава приложението на Божието Слово за нас днес, ако се смята, че фокусът на апостола е върху „социологичния“ аспект на Закона и помиряването на юдеи и езичници? Акцентира се на текстове в посланията до галатяни и до римляни, в които се говори за „делата по Закона“ и които могат да бъдат анализирани в светлината на еврейската национална идентичност, а се обръща по-малко внимание на послания като това до ефесяните, където апостолът говори за взаимоотношението между вярата и делата въобще.

Проблемът като че ли се усложнява още повече от привържениците на „Радикалния

нов поглед“, които съвсем ясно се обявяват против всякакъв антисемитизъм, както и против „традиционното християнство“, защото смятат, че то насажда негативни чувства към юдаизма и евреите, като разглежда Църквата като правоприменик на обещанията в Стария Завет. Твърдят, че Холокостът налага ново тълкуване на Павловото богословие.⁷⁶ Очевидно политическите мотиви, вкл. силното израелско лоби в управлението на САЩ, се намесват в новозаветната херменевтика. В своята статия „Радикалният нов поглед, месианският юдаизъм и тяхната връзка с християнския ционизъм“ Филип дю Тоа доказва и анализира критично общото между тези три съвременни движения. Авторът вижда горчива ирония в това, че докато протестира срещу несправедливостите срещу евреите, ционизмът потиска други християни, а именно, палестинските.⁷⁷ Така в опита си да премахне враждите, „Радикалният поглед“ всъщност носи разделение както в Църквата (между евреи и неевреи), така и в обществото.

3. Освен това трябва да се вземе предвид, че в юдаизма религиозната и национална принадлежност са били тясно преплетени.⁷⁸ Отстояването на Тората се е

разбирало като отстояване на Завета с Бога. Вероятно тогава трябва да се зададе въпросът кое е надделявало: ревността за опазване на вярата в единствения истински Бог или отстояването на националната идентичност. Ако обаче отговорът е идентичността, това означава, че Божиите заповеди са били спазвани формално, без пълно посвещение на Бога, т.е. легалистично. Следователно този възглед не е много по-благосклонен към юдеите, защото според него те са поставяли своята национална идентичност и уникалност преди реалните си взаимоотношения с Бога.

4. В трудовете на представителите на „Новия поглед“ като че ли се увеличава пропастта между библеистиката и систематическото богословие. В опита си да открият какво ап. Павел наистина е имал предвид, изследователите се сблъскват с предизвикателството да посочат неговото приложение и богословско послание към читателя. Дън признава, че неговата екзегеза на Павловите послания изхожда от позицията на библеист, т.е. в търсене какво текстът наистина казва в своя контекст. От една страна, „Новият поглед“ твърди, че ап. Павел няма предвид реформаторската доктрина за оправдание само чрез вяра, без дела. От друга страна, движението приема това учение, но не открива основание за него в Свещеното Писание. Така обаче самата доктрина е поставена под съмнение. В търсене на мост между библеистика и систематика Марк Матисън пише, че полемиката с юдействащите и учението на ап. Павел за оправданието

⁷⁴ Sanders, E. P. Paul and Palestinian Judaism, p. xiii.

⁷⁵ Dunn, James D. G. The New Perspective on Paul. Revised Edition, p. 58.

⁷⁶ Du Toit, Philip La Grange. “The Radical New Perspective on Paul, Messianic Judaism and their connection to Christian Zionism.”

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Нагласа, в която често са „обвинявани“ и поместните православни общности.

намират приложение в нашето съвремие „по аналогия“, която се изразява в отхвърляне на културно обвързани практики, богослужбни стилове и подробни външни правила за поведение като решаващи за спасение. Според изследователя обаче е неправилно думите на апостола да се тълкуват като изключващи всякакви добри дела. В същото време М. Матисън изтъква, че „социално отговорната доктрина за оправданието“ не може да се основава на стремеж да се заслужи Божията благодат. „Само защото Павел не се възпротивява точно на тази идея, това не означава, че тя е приемлива“.⁷⁹ Така на практика „Новият поглед“ не съумява да намери тясна връзка между посланията на апостола и учението за оправданието чрез вяра. Дори категорични текстове като Еф. 2:8-9 се тълкуват като продължение на юдейската традиция за Божия избор по благодат, а не като нещо ново в Христос.

5. Проучването на „новия поглед“ и неговите разновидности повдига въпроса за христологията на движението. Както Е. П. Сандърс, така и Дж. Дън подчертават ролята и на благодатта, и на делата за получаване на одобрение от Бога. В опита си да утвърди сходствата и приемствеността между двата Завета Джеймс Дън е изправен пред предизвикателството да посочи защо е била необходима Христовата жертва. Той стига

до извода, че само „в Христос“ е възможно ефективното изпълнение на Божията воля. Трудно е да се разбере как той прави преход от полезността на Закона и юдейската религия към тяхната недостатъчност и нуждата да бъдат заменени с нов завет. Все пак Дж. Дън държи да изтъкне незаменимата роля на Христовата жертва за спасението на всички.

Когато обаче насочим вниманието си към възгледа за паралелните завети – един за евреите, а друг за езичниците, – там очевидно спасителният характер на Христовия кръст се ограничава до неевреите. Според Филип дю Тоа подобно е следствието и от херменевтиката на „Радикалния нов поглед“, който настоява, че старият Завет и Закон остават валидни с цялата си сила за повярвалите в Христос евреи. Ако обещанията и изискванията към тях са непроменени, тогава идването на Спасителя изглежда излишно за тях. И ако посланията на ап. Павел са отправени само до езичниците-християни, това означава, че нищо в идентичността на повярвалите юдеи не се е променило в Христос.⁸⁰ Тези разсъждения на дю Тоа имат основание, макар да не са осъзнат извод на „Радикалния поглед“ и на месианския юдаизъм.

Т.нар. „традиционно християнство“ с право разбира богословието на ап. Павел като

тълкуващо Закона в минало време: старият ред е преминал, дошъл е новият. Както юдеинът, така и елинът намират спасение само в Христос. Месия изпълнява Закона до последната йота (Мат. 5:18) за всички, които Му принадлежат. Наистина духовният аспект на обещанията и изискванията на Тората не е премахнат, но той е постижим само чрез вяра в Божия Син. Единственото пълноценно изпълнение на Закона е животът в Христос.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Въпреки недостатъците си „Новият поглед върху Павел“ повдига важни въпроси за размисъл. Той е ценен с ударението си върху литературно-историческия контекст на Писанията и с търсенето си на смисъла, който авторът реално е вложил в своите послания. Помага ни да погледнем и към юдеите, и към ап. Павел от малко по-различен ъгъл. Важен урок за нас днес е, че националната, етническата или социалната принадлежност нито гарантират спасение, нито изключват други лица, групи, общества и народи от Божия спасителен план. В нашия собствен контекст мнозина възприемат себе си като (православни) християни само защото са българи. В същото време отхвърлят цели етноси и ги причисляват към други вероизповедания единствено въз основа на тяхната народност. Както и при евреите, възниква опасността от издигането на националната общност в култ и поставянето ѝ пред Бога – отношение, което Бог осъжда като

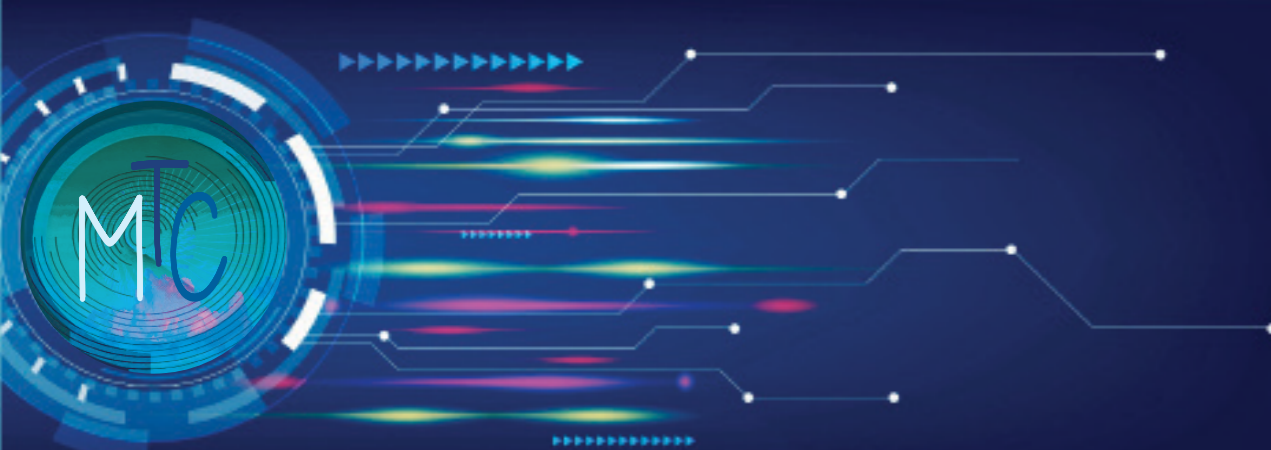
идолопоклонство. Макар да не отрича Бога, то не го почита с цяло сърце и спазва заповедите формално. Можем да продължим мисълта и да кажем, че преценяването на нечия вяра само по външни прояви на благочестиво поведение е ненадеждно. Съответно не е редно и да отхвърляме онези, които не спазват същите ритуални или културно обвързани правила като нас.

„Новият поглед“ предлага също начин да се преодолее разделението в християнските среди относно спасението без или с дела. Православието винаги е търсило баланс между благодатта и делата. Традиционното протестантско учение, че е необходима само вяра за спасение, се превръща в повод за разделения между католици и протестанти. Всъщност протестантството никога не е омаловажавало стойността на добрите дела, но ги е смятало за естествена последица от истинската вяра, а не за заслуга за спасение. Съсредоточаването върху участието и преобразяването в Христос би могло да заличи различията между християнските вероизповедания, породени от доктрината за оправдание само чрез вяра.

След всичко казано дотук, можем да заключим, че „Новият поглед върху Павел“ в крайна сметка не ни представя чак толкова различен ап. Павел. Открояват се по-различни ударения от традиционно известните и те могат да бъдат полезни със социално-религиозните си приложения. Въпреки това остават неоспорими основните

⁷⁹ Mattison, M. A Summary of the New Perspective on Paul. "Conclusion."

⁸⁰ Du Toit, Philip La Grange. "The Radical New Perspective on Paul, Messianic Judaism and their connection to Christian Zionism."



МИСЪЛ, СЛОВО, ТЕКСТ

Том 9 (15) нова серия, 2023

СИНДРОМЪТ „ДА ВЯРВАМ
(И МИСЛЯ) ДНЕС,
ЗАЩОТО Е АБСУРДНО“

Пловдивско университетско
издателство
„Паисий Хилендарски“

ISSN 2815-2816

християнски истини за спасение чрез вяра в Исус Христос по благодат, за единството на всички вярващи, за делата като практически израз на вярата и за целта на спасението – придобиването на Христовия образ.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Dunn, James D. G. The New Perspective on Paul. Revised Edition. 2008, Grand Rapids, Michigan / Cambridge, U.K.

Du Toit, Philip La Grange. “The Radical New Perspective on Paul, Messianic Judaism and their connection to Christian Zionism.” HTS Theological Studies, AOSIS Publishing, Published 27.10.2017. <https://hts.org.za/index.php/hts/article/view/4603/10406> (Accessed: 27.03.2023).

Hays, Richard B. “What Is “Real Participation in Christ”? A Dialogue with E. P. Sanders on Pauline Soteriology” – In: Redefining First-Century Jewish and Christian Identities. Essays in Honor of Ed Parish Sanders. (pp. 336-351). Edited by Fabian E. Udoh, with Susannah Heschel, Mark Chancey, and Gregory Tatum.

Mattison, Mark M. A Summary of the New Perspective on Paul. Faithlife Staff, October 16, 2009 <https://www.logos.com/grow/a-summary-of-the-new-perspective-on-paul/> (Accessed: 10.01.2023)

Sanders, E. P. Paul and Palestinian Judaism. A Comparison of Patterns of Religion. Fortress Press, Philadelphia, 1977.

Stendahl, Krister. “The Apostle Paul and the Introspective Conscience of the West” in The Writings of St. Paul, ed. Wayne A. Meeks (New York, NY: W. W. Norton & Company, Inc.), 1972, p. 426. Цитирано в: Mattison, Mark M. A Summary of the New Perspective on Paul. “Judaism as Legalistic: The Making and Breaking of a Paradigm.” Faithlife Staff, October 16, 2009. <https://www.logos.com/grow/a-summary-of-the-new-perspective-on-paul/> (Accessed: 10.01.2023)

VanLandingham, Chris. Judgment and Justification in Early Judaism and the Apostle Paul. 2006, Ada, MI.

Yinger, Kent L. The New Perspective on Paul. An Introduction. 2011, Eugene, Oregon.

Милослав БОНОВ

СВЯТОСТ И ЗАСТЪПНИЧЕСТВО: ОСНОВНИ ЦЕЛИ НА БОЖИЕТО ДОМОСТРОИТЕЛСТВО СЛЕД ГРЕХОПАДЕНИЕТО

Abstract: *According to many, after God's salvific plan for the fallen human race, the second main theme in the Holy Scriptures is about imitating Jesus Christ in holiness and intercession. With examples from the Old and New Testaments, in this paper we have shown, that in addition to their obtaining by grace, imitation, salvation, and intercession must be requested by each person personally. At the call of the incarnate God, one who wants to acquire eternal life, must take up his cross and follow Him, as the basis of the divine house-building plan is: love and mercy to the neighbor. From the liturgical point of view, the Church, by faithfully interpreting the word of God, actually in all its services calls the saints to intercede.*

Key words: *Advocacy, Divine Providence, New Covenant, Old Testament, Holiness, Holy, the Scriptures, God's House-Building*

СВЕТОСТТА

Прилагателното „свят“ („света“, „свето“) прераства към трансцедентния, безкраен екзистенз, когото може да приемем по вяра и за който знаем от малцината, писали по боговдъхновение книги на Стария и Новия Завет. Това определение практически е връзката на нашия свят с онзи, другия, който съществува невидимо, недостъпно и неизказано; неговият смисъл непременно е свързан с религиозно преживяване и опит.

Данни за автора

Милослав Бонов е редовен докторант в катедра Практическо богословие, спец. Литургика в Богословски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“.

Област на научни интереси

Изследва застъпничеството на светиите в молитвените последования на литургията от Византийския ритуал.

Други интереси

Християнска философия, история, иконопис, съвременно изобразително изкуство.

E-mail

mibo.art1@abv.bg

По определение „свят“ може да бъде само и единствено Неизменният и „вечно Съществуващият“ (Изм. 3:14) Бог,¹ Неговите творения, видими и невидими (ангели, пророци, апостоли,² останалите хора, земята) апостериори са свети, в контекста на догмата за Света Троица; Добробитийният и свят Бог създава всичко за добро (Бит. 1:31). Трябва да имаме предвид, че в Древната Църква думата „християнин“ е по-късен синоним на „свят“, „святи“, каквито са били вярващите един за друг.³ Във Второ послание до

коринтяни апостолът се обръща към своите братя в Христа като ги нарича „светии“ (2 Кор. 1:1). Те са такива, защото са осветени чрез вярата си в Исус Христос (1 Кор. 1:1).

Днешната представа за „свят“, „светия“ е по-близка до евангелското послание: „За да утвърди сърцата ви да бъдат непорочни в святост пред Бога, и Отца нашего, при дохождането на Господа нашего Исуса Христа с всичките Му светии“ (1 Сол. 3:13) и още: „Понеже те проляха кръв на светии и пророци, и Ти им даде кръв да пият: заслужават това“ (Откр. 16:6).⁴

Постепенно двата синонима „християнин“ и „свят“ придобиват самостоятелно значение, като в първия и по-широк смисъл се има предвид вероизповеданието, а вторият и по-тесен смисъл се превръща в определение за висша нравствена категория, водеща до среща лице в лице с Бога, което е и основната цел на Божието домостроителство (гр. „οικονομικός“) – обожествяването на първия (падналия) човек⁵ т.е. възстановяването на неговото духовно състояние отпреди

християни“ (Деян. 11:26). Днес казваме християни, тогава са казвали „светии“. И били наистина свети, т.е. отделени от останалите хора и посветени на Бога. И тъй, свети се наричат всички първи християни, всички, които са вярвали и са се кръстили. Това било характерно име за последователите на Христос“.

⁴ Пак там, с. 35: „т.е. на човека, който е живял според волята Божия и вече се намира оправдан в тържествуващата (небесна б. а.) Църква“.

⁵ Пак там, с. 38.

непослушанието на Адам (Бит. 3:6). В Божествения промисъл, чийто залог е вечния живот, като преки участници, ние сме призвани от самия Исус Христос. Предвидил да не сме сами в това изпълнение, като помощници и застъпници, Той ни дава спасилите се (не без Неговата благодат) преди нас, Неговите подражатели – светиите.

Светостта (основно катафатично свойство на Бога) е част от природата на чоека. Хората, успели да достигнат това духовно състояние, водейки богоугоден и свят живот, просветлени от Светия Дух още приживе, наречени „светии“ са удостоени да бъдат „приятели на Бога“ и като към такива отправяме нашите молитви за застъпничество⁶ в обществените и частни църковни служби.

От статията в „Речник на Светото Писание“ от 1884 г. става ясно, че Бог е Този, Който призовава хората чрез постепенно усъвършенстване към святост, да достигнат до пълно обожение (гр. „θεωσις“), което ги очаква в трансцендентното – „съвсем ще бъдат осветени на онзи свят“.⁷ Според

⁶ Асланоф, Катрин, Мине, Пола, Лоски, Андре (съст.). Вълпътилият се Бог. „Омофор.“ С., 2007, с. 445.

⁷ Речник на Светото Писание. Цариград, 1884, с. 445.: „Думата свят, святост показва външна чистота и вътрешно осветение, но най-важни са добрите дела свързани с намеренията и подбудите на сърцето. Бог е свят по един безкрайно съвършен начин (Ис. 1:4; 6:3). Месията (от гр. „μεσιτης“ – „посредник“, „ходатай“) се нарича Светият (Лук. 4:34, Деян. 3:14). Третото

„Пълен библиейски конкорданс“ думите „свят“,⁸ „святост“ се срещат в Стария и Новия Завет 844 пъти,⁹ а според „Нов библиейски речник“ над 850,¹⁰ сред многото преброявания ще посочим още едно: около 524¹¹ (разликата се обяснява с творческата интерпретация на превода). Техният еврейски корен „кдш“ отделяне, библиейците съветват да се тълкува в един по-широк семантичен контекст,¹² който да изяснява по-добре боговдъхновените послания.

Лице на Божествената Троица се нарича Дух Светий. Бог е източник на святост, невинност и осветение. Бог позволява на хората, изгубвайки светостта си в грехопадението, да станат постепенно участници в Неговата святост, като съвсем ще бъдат осветени „на онзи свят“. Светото Писание нарича „свето“, в един по-широк смисъл, всичко принадлежащо на Бог: небето, храма, съседиите, служителите Му, пророците, апостолите, неделния ден и др. Юдеите се наричали „свети“, защото били богоизбран народ и защото били посветени на Бога. Християните изцяло се наричат „свят народ“, защото са посветени на Христа“.

⁸ Пашов, Петър, Първев, Христо. Правоговорен и правописен речник на българския език. IV изд. УИ „Св. Климент Охридски“, С., 2004, с. 1015. Правописът на думата „свят“ (респ. „свет“) е правилен и в двата варианта, затова в предложената тема думата се среща написана и по двата начина.

⁹ Пълен Библиейски Конкорданс. Нов човек. С., 2001, с. 902; 905.

¹⁰ Нов библиейски речник. Нов човек. С., 2007, с. 1246.

¹¹ Банков, Стефан. Славянски библиейски конкорданс и енциклопедия. USA, 1987. с. 1565–1569.

¹² Нов библиейски речник, с. 1246.

¹ Ризос, Димитриос. Агиология. СИ на БПЦ. С., 1993, с. 30–31. „Свят е Отец, първото лице на Светата Троица (Първосвещеническата молитва, Йоан. гл. 17)... В тази молитва Самият Исус Христос назовава небесния Си Отец „свят“: „Отче Светий, тези които Си Ми дал, запази ги с Твоето име, за да бъдат едно, както Ние сме едно“ (Йоан. 17:11). Свят е Синът, второто лице на Света Троица (войнстващата – земна и тържествуващата – небесна Църква Го изповядват и славят като такъв: Деян. 3:14; Евр. 6: 0). Свят е Духът, третото лице на Света Троица: Лук. 12:12; 1 Сол. 4:8; Деян. 1:5-8“.

² Пак там, с. 32–33: „Защото, който се срами от Мене и от думите Ми в тоя прелюбодеен и грешен род, и Син Човечески ще се срами от него, кога дойде в славата на Отца Си със светите Ангели“ (Деян. 10: 22)... И пророците и апостолите са свети, както ни уверява Словото Божие: „... тайната на Христа, която не беше възвестена на синовете човешки от предишните поколения, както сега се откри на светите Му апостоли и пророци чрез Духа Светаго“ (Еф. 3:4–5). (Става дума за тайната на Божието домостроителство, б. а.).

³ Пак там, с. 34: „Днес ние, които принадлежим към Църквата Христова, се наричаме християни. За първи път това име било дадено на вярващите в Антиохия: „и първом в Антиохия учениците бидоха наречени

ЗАСТЪПНИЧЕСТВОТО

Нравствената категория „святост“ присъства пряко и имплицитно в сюжета на всичките 77 книги от Библията. След темата за спасението, застъпничеството (като елемент на подражанието на Христа), според нашето мнение, е втората по важност и място в Свещеното Писание. В него тя е едновременно „низпослан“ канон и контрапункт, явяващ се като коректив на човешката суета. М. Ериксън говори за светостта, като за принадлежност към Бога,¹³ а за праведността,

¹³ Ериксън, Милард. Християнско богословие. Нов човек. С., 2000, с. 293. „Библията непрекъснато набляга вярващите да приличат на Бога. Тъй като Бог е свят, тези, които Го следват, трябва също да бъдат свети... Бог не само е отделен от всяко зло и каквато и да било нравствена нечистота, но не може да толерира присъствието на злото... Следователно тези, които Му принадлежат, трябва да се стремят към същата святост, така характерна за Божията природа. Например, когато Исаия се изправя пред Божия престол, св. пророк ясно осъзнава своята собствена нечистота. Той извиква отчаяно: „Горко ми, защото загинах! Понеже съм човек с нечисти устни и живея между люде с нечисти устни! Понеже очите ми видяха Царя, Господ на силите!“ (Ис. 6:5). По подобен начин, при чудото с улова на риба, Петър осъзнава Кой и Какъв е Исус, и Му казва: „Иди си от мен, Господи, защото съм грешен човек!“ (Лук. 5:8). Когато човек измерва своята святост спрямо стандарта на Бога, а не спрямо своите разбирания или стандартите на другите хора, той осъзнава нуждата си от коренна промяна на своето нравствено и духовно състояние... Ап. Павел подчертава, че онези, които Бог е призвал да бъдат Негов народ, трябва да се отделят от всичко нечисто и да живеят напълно свято (2 Кор. 6:14; 7:1). Освен съзнанието, че трябва да бъдем свети,

като за начало на съвършенството¹⁴ –

Божията чистота и непорочност предизвиква чувство на поклонение и благоговение. А Псалмопевецът, св. прор. Давид (Пс. 99: 9) възкликва: „Възвишавайте Господа нашия Бог и кланяйте се в светия Му хълм, защото Господ нашия Бог е свят!“.

¹⁴ Пак там, с. 295: „Праведността е второто измерение на нравствената чистота на Бога. Тя изразява взаимоотношението между Божията святост и другите живи същества. Преди всичко, праведността на Бога означава, че след като е верен израз на естеството Му, Неговият закон е съвършен като самия Него. Псалом 18:7–9 казва: „Законът Господен е съвършен – възвръща душата. Изявлението Господне е вярно – дава мъдрост на простия. Повеленията Господни са прави – веселят сърцето. Заповедта Господня е светла – просвещава очите. Страхът от Господа е чист – пребъдва до века. Съдбите Господни са истинни и без изключение, справедливи!“ С други думи, Божиите заповеди са правилни и оказват положително влияние върху вярващия, който ги изпълнява. Праведността на Бога също означава, че Неговите заповеди са в синхрон със законите, които Той е постановил. Нещата, които Бог върши, не са по-различни от Неговите изисквания. Библията навсякъде описва действията на Бога като праведни (Бит. 18:25), (Иер. 9:24)... Един въпрос, който е предизвикал доста дебати в историята на християнската мисъл, е: кое определя дадени действия като правилни... В своите решения, Бог наистина следва един обективен стандарт за правилно и неправилно, който е неотделима част от действителността. Но стандартът, с който Бог се съобразява, не се намира извън самия Него, а е част от собствената Му природа... Себичен ли е Бог?... Най-висшата цел на Бога, очевидно, е Неговата собствена слава... Необходимо е тук да разгледаме по-отблизо греха на себичността в човешките същества. Същината на този грях не се крие, толкова в издигането на себе си над другите, колкото в издигането на някакъв ограничен обект над Бога,

основна посока на Божествения промисъл за домостроителството.¹⁵

Светостта е осезаемата страна на Божието откровение (по благоволение), като първо по отношение на Него, а както вече беше споменато по-горе, тя е неразделна и неизменна (гр. „ατρεπτος“) част от естеството Му, а спрямо творението (гр. „ποίημα“) тя е реципрочна, т.е. положението, което човек сам избира да бъде в отношението си с Бога,¹⁶ съответно го отдалечава, или приближава до Създателя. В Божия промисъл ясно е показана

поставянето на нещо с несъвършена стойност на мястото на най-висшата стойност – Господ. Ето защо, въпреки че изглежда доста алтруистично действие, вниманието, което отделяме на другите хора, вместо на Бога е неправилно, ако и да е всеотдайно. Според Христа, първата от двете големи заповеди е: да обичаме Господ с цялото си сърце, ум, душа и сили (Лук. 10:27). Втората заповед (равна на нея) е: да обичаме ближния се като себе си. Поставянето на втората заповед на мястото на първата е неправилно и грешно... когато Бог поставя Своята слава като най-висша цел на творението, това не противоречи на Неговата заповед срещу себичността. Нещо повече, стремежът да бъде прославян Бога, всъщност изпълнява заповедта. Така Бог не влиза в противоречие със Себе Си. Като най-висша стойност във вселената и източник на всичко, което съществува, Бог трябва да постави славата Си над всяко друго нещо. След като във вселената няма друго неограничено същество, Той е единственият, Който трябва да стори това. Поставянето на каквото и да е друго нещо на мястото на славата Му би било идолопоклонство.“

¹⁵ Henry Liddell, Robert Scott. Greek-English Lexicon. Oxford, 1968, p. 1204.

¹⁶ Нов библейски речник, с. 1246.

волята на Твореца, изразяваща се в десетте Божии заповеди (гр. „δεκαλογος“) (Исх. 20:1–17), като „всеки опит да се доближим до Бога при условия, различни от определените от Него, ни излага на опасност.“ Бог изисква от творението да се обожат,¹⁷ да Го наподобят: „Бъдете свети, защото Аз, Господ, вашият Бог съм свет“ (Лев. 19:2). В указанията за спазването „Закона на святостта“ (Лев. 17–20 гл.) прави впечатление, че получилият опрощение Божи народ – Израил – трябва да спазва наредбите не само за свое добро, но и за доброто на всички народи (Исх. 19:5–6).¹⁸

Контрастът между Божията святост и нашата духовнанищета ясно е показан в Ис. Гл. 6, където старозаветните пророци изразяват своето несъгласие с жертвоприношенията и поставят на първо място духовния живот и праведност на човека като отговор на Божията благодат, което води до добър пример за останалите народи, защото така те ще получат истинското знание за Истинския Бог (Ис. 42:1–6). Но светостта не търпи грях и неправда, които водят до осъждане, от което може да ни избави единствено изкуплението (все още не в сотириологичен смисъл, а в контекста на Стария Завет). Така стигаме до

¹⁷ Влахов, митроп. Йеротей. Православна психотерапия. „Праксис“ В. Търново, 2009, с. 368, 369. „Боговидението, обожението и съединението с Бога са онези неща, които дават на човека екзистенциалното познаване на Бога. Тогава човекът придобива истинско бого(по)знание (теогносис)“.

¹⁸ Нов библейски речник, с. 1246.

следната парадигма (гр. „παραδειγμα“): „Ако светият живот на Божия народ като общност е първа грижа в традицията, свързана със свещениците и пророците, то основна грижа на нравоучителната традиция е светият живот на отделния човек“ (Пс. 23:3-4).¹⁹

Протопр. Н. Шиваров изяснява разликите между първосвещеника и пророците: първият принася жертвите, благославя и учи и е посредник между Бога и израилтяните (по-късно заедно с царя) и който в крайна сметка е такъв по наследство (Иис. Нав. 13:14), от Левиовото коляно – Аароновия род.²⁰

Веднага трябва да посочим няколко примера, които опровергават старозаветното правило за свещенство по наследство:²¹ синовете на Аарон – Надав и Авиуд, поради своята небрежност към богослужението са изгорени от Господа (Лев. 10:1-2); синовете на Илий (Илия) – Офни и Финеес, намерени за недостойни пред Бога, са убити от филистимците, които освен това пленяват и Божия ковчег (1 Царств. 4:17); Самуиловите наследници – Иоил и Авия (1 Царств. 8:1-3) дават повод на синовете Израилеви да заменят епохата на съдиите с новото време на царете.

¹⁹ Пак там, с. 1246.

²⁰ Шиваров, протопр. Николай. Библийска археология. СИ. С., 1992. с. 449.

²¹ Изх. 40:14-15: „Доведи и синовете му, и ги облечи с хитони, и помажи ги, както помаза баща им, за да Ми бъдат свещеници, и помазването ще ги освети за вечно свещенство в поколенията им“.

Тези примери в Стария Завет препращат към новозаветното правило за избора на свещеника по достойнство: 1 Тим. 3:1-10. Така, ние трябва да приемем, че само Божиите раби търсещи Бога, намират Неговото благоволение. Поредното единство в посланията (отнасящо се към достойнството на свещенослужителя) от Стария и Новия Завети ясно показва Единия техен Вдъхновител – Светия Дух, осенил богоизбрани мъже, исторически отдалечени едни от други с векове.

Темата с двата вида посредници Н. Шиваров продължава със следния пример: „Не са изключения злоупотребите от страна на свещениците, тъй като с храмовите приходи (те, б. а.) не предприемат необходимите ремонти“ (срв. 4 Царств. 12:5).²² Още по-голяма категоричност откриваме в книгата Плач Иеремиев (4:13): „Всичко това, поради греховете на лъжепророците му, поради беззаконията на свещениците му, които посред него проливаха кръвта на праведници“; в контекста на справедливия Божи гняв към отвърналите се от светостта.

Пророците, за разлика от свещениците, са харизматични, облагодатени, лично призовани към служение. Сравнявани с „Божие око“, виждащи доброто, те го поддържат, а порока и неправдата изобличават без компромиси и с риск за собствения си живот.²³

²² Пак там, с. 449.

²³ Шиваров, Н. Библийска археология, с. 516.

Заедно с това те са и застъпници (срв. 3 Царств. 19:22; 4 Царств. 4:33; 4 Царств. 13:21). Със следващия старозаветен пример за застъпничество искаме да покажем, че Бог слуша не само своите „служители“, но и всеки верен: в Иов 1:5 праведният Иов принася жертва за грях заради своите деца, за които той се опасява, да не би, според него, неволно да са похулили Бога в сърцата си.

Пак в Стария Завет, Божият избраник и богоvideц – Моисей, освен водач през пустинята, е и застъпник на Израилевите синове и като такъв се оплаква пред Бога, че вече му е непосилно да носи бремето на „целия този народ.“ Бог нарежда на св. пророк да си избере 70 мъже, които да му помагат и заедно със св. духовен водач да носят товара на народа. (Числ. 11:9-17). Отново виждаме застъпничество от страна на Моисей и Аарон, след като Яхве изстребва „нечестивите мъже“ – Корей, Датан и Авирон (тази справедлива Божия присъда е отразена и в Пс. 105:17). Но Израилевото общество не се вразумява, а тъкмо обратното: обвинява своите водачи, че са избили народа Господен. Божия гняв отново се разпалва и унищожават още 14 700 души. Благодарение на указанието на Моисей, Аарон посредници: „застъпи се“ за народа и така Господ пощадява останалите живи (Числ. 16:41-50). Друга книга – Съдии Израилеви, е посветена на хората, които са избрани лично от Бог да бъдат водачи на синовете Израилеви в период от почти три века, което служение до голяма степен

съвместява и застъпничество.²⁴

Намерението на Божия промисъл за спасение на човека виждаме и във 2 Царств. 14:14: „Ние ще умрем и ще станем като разляна на земята вода, която не може да се събере; но Бог не желае да погуби душата и се грижи да не отхвърли от Себе Си и отхвърления“. Тази любов на Бога към „низшите духом“ откриваме в целия библийски наратив, както и в поредното доказателство за Неговото снизхождение и милост – „като личба за непокорните, та ропотът им против Мене да престане, и те да не измрат“ (Числ. 17:10).

Към застъпничество във Стария Завет може да отнесем делата на помощника и наследник на св. прор. Илия Тесвитец – св. прор. Елисей (посочен на св. Илия за помазване в тази служба лично от Господа: 3 Царств. 19:16). Ще се ограничим със няколко примера от застъпничеството на Елисей: за бездетната соамитка (4 Царств. 4:14-17), възкресяването на сина ѝ и избавянето от смърт на ялите отровното растение пророчески синове по време на глада... Тези

²⁴ Нов библийски речник, с. 1346. „Хронологично книгата Съдии е непосредствено след Петокнижието и книгата на Иисус Навин и съдържа историята на Израил от смъртта на Иисус Навин до издигането на Самуил. Наречена е на главните действащи лица – шофетим (Съд. 2:16). Това обаче са не просто съдии, те са и „избавители“ (Съд. 3:9), на които Божият Дух е вдъхнал сили да спасяват и пазят Израил (Съд. 6:34) до установяване на царството... сам Яхве е върховен шофет – от 8199 (Съд. 11:27)“.

и още много други описани ходатайства, пророкът прави с неизменно предхождащия чудото призив: „тъй говори Господ“ (4 Царств. 2:21). Подчертаваме умишлено този цитат за онези, които се опасяват, че когато призоваваме светиите, ние пренебрегваме Бога, а тях поставяме на Неговото място.

Иван Марковски степенува истинските пророци като започва от Самуил и неговите наследници, изброява Натан, Илия, Елисей, които се явяват преход към най-големите – пророците-писатели, автори на пророческите книги в Свещеното Писание до времето на Ездра и Неемия, където срещаме двама от „дванадесетте малки пророци“ – Агей и Захария.²⁵ Важното за нас, според казаното от Марковски е, че пророците са истинските изразители на всички социални процеси, особено в низшите народни слоеве на обществото; според неговите думи, „защитници („застъпници“ б.а.) на угнетените и бедните“ в името на Иахве, истинския владетел на света и всички народи, а не в името на посредниците за изпълнение на Божия промисъл – царете.²⁶

Ивайло Найденов също обръща внимание на специалната харизма (гр. „χαρις“ – „дар от Бога“) на Божиите пратеници, в която по дефиниция присъства и застъпничество (по-специално, на V от „12-

те малки пророци“ по реда на пророческите книги в Библията, на когото посвещава своята монография „Библейският Йона“). Авторът прави и важното уточнение, че Бог изпраща послания, не само на Своя народ, но и на езичниците.²⁷ Това установихме и по-горе в Лев. 19:2. Двата примера в никакъв случай не остават без прецедент. Ето още един, който потвърждава, че Господ изисква от избраните да Го прославят, а това по подразбиране изисква и делата на застъпничеството: „Синове Израилеви! Прославяйте Го пред езичниците, защото Той ни разпръсна между тях“ (Тов. 13:3).

Още в Бит. 17:10–14, Творецът, като сключва своя завет с Авраам, по голямата си милост към всички които е създал, дава ясно да се разбере, че обича всички, които следват закона Му; освен към неговите потомци, Той ще бъде верен и към всички родени в дома му и купени със сребро от другоплеменник. Ако това ни открива сам Господ, какво остава да кажем за светиите, станали подражатели на Неподражаемия. За тях остава призиванието: да бъдат застъпници на повярвалите в спасението.

²⁷ Найденов, Ивайло. Библейският Йона. Библейски колегиум. С., 2008. с. 44. „Също толкова неустойчив е и аргументът, че Йона е единственият изпратен с мисия сред езичници. Само един бегъл поглед върху свещената история доказва това. Моисей е изпратен при фараона със задача, дадена му от Бог: да изпроси освобождение за народа си (Изх. 4:22 и сл.), пророк Илия е изпратен при вдовицата от Сарепта Сидонска (Царств. 17 гл.). Подобни са случаите с Иосиф, с пророк Даниил и др.

От многото примери за застъпничество в Стария Завет ще посочим още един от последната 50-та книга (Трета на пророк Ездра). Там във видение, Ездра изброява на „ангела, който беше пращан при мене миналите нощи“ застъпничеството на Авраам за содомците, на Моисей – за съгрешилите в пустинята иудеи, на Иисус Навин, Самуил и Давид, Соломон и Илия, Езекия „и мнозина – за мнозина“ (3 Ездр. 7:36–40). И Ангелът отговаря: „Сегашният век не е край; често в него няма слава, затова са се молили за немощните“ (3 Ездр. 7: 42). Отговорът е напълно в духа на Божия промисъл за спасение, включващ неотменното застъпничество.

В Новия Завет се среща същата приемственост на представата за святост, както в Стария Завет. За това свидетелстват паралелни примери като Господнята молитва (Мат. 6:2, 9-13; Лук. 11:2) и някои текстове в книга на пророк Иезекиил, в които отношението към Бог Отец е изразено по един и същ начин. Възгласът в Откр. 4:66–10 извиква в съзнанието Ис. 6:3, а песента на Моисей (Втор. 32:1–43) и на Агнеца (Откр. 15:4–7) е отражение на Пс. 98.²⁸

За светостта на Бог Отец в Новия Завет е писано малко, но тя навсякъде е по подразбиране, така е и с Иисус Христос, чието име рядко се употребява в съчетание със „свят“, но тогава е с голяма тежест (Лук.

1:35), както или че е изпълнен с Дух Свети (Лук. 3:22; 4: 1) и като цяло служението Му е осъществявано със силата на Светия Дух (Лук. 3:22; 4:14, 18; Деян. 3:14; 4:27, 30). Животът Му е свят по своята същност. При сблъсък със злото Той е разпознаваем като Светия (Марк. 1:24).²⁹

Духът, Който е Божият и Христовият Дух също е наричан „свят“ (Рим. 8: 9). „Неслитната“ и „неразделна“ връзка между Отец, Син и Свети Дух (Мат. 28:19) става по-късно основа на учението за Света Троица, развито от великите кападокийци. В Стария Завет Божията святост се проявява с вдъхващо страхопочитание всемогъщество, докато в Новия Завет Божията сила намира израз, първо чрез думите и делата на Иисус като Месия (Мат. 4:23–9; 23; Йоан. 5:19–29; 14:8–22), а след това и чрез Светия Дух (Йоан. 7:39; 14:25–26).³⁰

По примера на Стария Завет, и в Новия Завет Светият Бог призовава светия народ (1 Петр. 1:15–16) да възвестява чудните Му дела. И тук от божия народ постоянно се изисква святост. Така осветени по примера Му и приели великата Му благодат, тези хора се наричат свети – свети. Чрез осветяващото присъствие на пребъдващия Дух и въз основа на изкупителното Христово дело, всички вярващи стават свети, Божии синове (Рим. 8:14–17). Те живеят с „Божие присъствие,

²⁹ Пак там.

³⁰ Пак там.

²⁵ Марковски, Ив. Библейска археология. Печатница „Художник.“ С., 1928, с. 525.

²⁶ Пак там, с. 527.

²⁸ Нов библейски речник, с. 1247.

което дава сила чрез Духа³¹ (Гал. 5:16; Рим. 8:12–13), Който ги прави подобни на Христос; това е Неговият „плод“ (Гал. 5:22). Тези светии, родени от Духа (Йоан. 3:5-8), съставляват едно тяло с Духа (1 Кор. 12:12-13; Еф. 4:3-4), Който им дава сила, за да проповядват благовестието (Деян. 1:8), и каквито и дарби да получават, те трябва да ги използват, за да изградят общността на верните (Кор. 12:27)³². Така, като подражават на Христа, светиите са призвани подобно Нему, дошлия „да послужи“ (Мат. 20:28), да бъдат пример за подражание, прослава на Бога, но и застъпници на отдалечилите се от Господа.

Вплътеният се Иисус Христос е олицетворение на светостта в две природи: първо, чрез зачатие от Светия Дух, Той е Бог, а по раждането Си от жена – Син Човешки. Тази богочовешка пълнота е светлината на света, в която е призван да върви човекът. Иисус Христос става пратеник и на човека към Бога; творението, с делата на послушанието, отговора на Бога. Той същевременно е предречения от пророците Божи Месия и Помазаник – Цар на славата (Пс. 23:7).³³

³¹ Пак там.

³² Пак там.

³³ Попмаринов Димитър. Библейски основания за светостта в светлината на православното богословие. – В: Богословска мисъл IV, № 3-4, 1999, с. 78. „Бог създава живот, който има своето абсолютно измерение в Личността на Иисус Христос, който е светлина (Йоан. 1:4). Светлината прониква във всичко

В Новия Завет има два добре познати примера на застъпничество. Единият е разказа, описващ първото чудо на Иисус Христос в Кана Галилейска, където не друг, а Пресвета Богородица се застъпва за сватбарите, когато виното свършва (Йоан. 2:1–10). В резултат, хората получават най-доброто.

Вторият случай е по-особен и по косвен начин подкрепя нашата теза. Той е притча (гр. „παραβολή“)³⁴ и може да се нарече „нечутото застъпничество“. В този сюжет богаташът два пъти моли Авраам от отвъдното: първия път за себе си (Лук. 16:24), а втория се явява застъпник на братята си, които са още живи, тук на земята (Лук. 16:27–28). Богаташът, който е непокаял се грешник, не получава положителен отговор на своите проски, а обяснението: „ти получи вече доброто си приживе“ (Лук. 16:25). С тази „религиозна и морална истина“³⁵ евангелистът подчертава разликата между мимолетното човешко щастие и истинската непреходна радост: изборът (често пъти за много от нас той се явява като болезнена и непреодолима съдбоносна колизия) всеки от нас прави доброволно.

Поуката е недвусмислена и може да бъде разбрана от всеки: способността на Бог да обръща злото в добро (кратковременната земна нищета на Лазар във вечно блаженство),

и прави всичко видимо“.

³⁴ Шиваров, Н. Херменевтика на Стария Завет. С., 2005, с. 83.

³⁵ Пак там, с. 83.

както и мимолетното човешко тщеславие, тук на земята (суетата на богаташа) – във вечно терзание на душата във вечния живот. Основният извод, който се налага от ракурса на нашата тема за застъпничество в тази притча е, че непокаяният се приживе грешник, не може да бъде застъпник, както за себе си, така и за другите, нито на този, нито на онзи свят, защото Бог слуша само своите Си (от Него наречени – „приятели“), сиреч праведниците (Йоан. 16:23–24).

Едва ли са нужни още библейски примери, за доказателство, че застъпничеството е основна част от Божия домостроителен план. Затова ще завършим тази тема със заповедта, която Господ дава на своите ученици: „Да любите един другия, както Аз ви възлюбих. Никой няма любов по-голяма от тая, да положи душата си за своите приятели“ (Йоан. 15:12–17), това на практика е алгоритъм на ходатайството и най-важното условие за лично спасение на всеки.

Като Велик Архиепископ, Спасителят ни дава пример за застъпничество в гл. 17 от Евангелие според Йоан с Неговата молитва, известна между богословите, като „Първосвещеническа молитва на Господ Иисус Христос“. В ст. 20: „И не само за тях се моля, но и за ония, които по тяхното слово повярват в Мене“, виждаме ясно изразено молитвено застъпничество и за новите членове на Църквата, които вдъхновени от Неговите

ученици повярваха и се спасиха.³⁶ Коментара към този стих И. Желев завършва с цитат от блаж. Августин: „Не трябва да се разбира като отнасящо се само за тези, които чули самите апостоли, докато живели в плът, но и (за, б.а.) нас, които, сме се родили дълго след тяхното отхождане, (а, б.а.) сме повярвали в Христа по тяхното слово“.³⁷ И със ст. 24: „Отче! Тия, които Си ми дал, желая и те да бъдат с Мене там, дето съм Аз, за да, гледат Моята слава, що си Ми дал, защото Ме възлюби, преди свят да се създаде“ започва обещанието за пребъдването заедно на тварно и Нетварно, в очакваното и неизказаното. В своя анализ И. Желев насочва нашето внимание основно към „предмета на желанието“ в молитвата – очакваното единение с Бога, което по същността на учението, неизменно е предшествано от любовта на дело, синоним на изконното и вечното в трансцендентния екзистенз.³⁸

Ще разширим разсъжденията върху Йоан. Гл. 17 със задължителното вписване и на нашата тема за застъпничество: освен че тя присъства убедително и в двата стиха, в тях откриваме в синтезиран вид и пълнотата на смисъла на християнското учение, изказано от Иисус Христос, пръв негов Благовестител и Извършител. Той прося единство (на

³⁶ Желев, Иван. Първосвещеническата молитва на Господ Иисус Христос (екзегетическо изследване на Йоан. 17 гл.). – В: ГБФ, т. II2, 1995, нова серия, с. 160.

³⁷ Пак там, с. 161.

³⁸ Пак там, с. 172; 177.

пребъждане) в любовта между Бог и човек в Неговото Царство и така, удостоеното по благодат творение не само да види Неговата слава, но и завинагивъв вечността да остане в нея. Спасителят е ясен в молитва Си: освен към Отца, Той косвено се обръща към човечите с призив да Му подражават, включително и в застъпничеството си един за друг в името на вечния живот в царството Божие, освен в поста, молитвата и всичко останало, за което ни е проповядвал, заповядал и дал пример.

В Йоангл. 17 Господ косвено потвърждава основния смисъл на сотириологичния догмат за изкуплението: „Не за цял свят се моля, а за тях, които си Ми дал“ (Йоан. 17:9) т.е., няма непоискано спасение: подражанието на Исус Христос е условие, не заповед. Изводът е, че светиите, като Негови подражатели,³⁹ са част от домостроителния план, в изпълнението на който Бог Отец изпраща Своя Син, за да пребъдваме чрез познаване на „Оногова, Който ни е призовал със Своята слава и съвършенство“ (1 Петр. 1:3–9) и така да се върнем отново към нашето изначално божественото естество.

Задачата на угодилите Богу в нашия живот е билатерална: от една страна, те са помощници по Божия благодат в изпитанията и трудовете ни, когато ги призоваваме, от

друга, като възнасят молитвите ни пред Твореца, те се явяват застъпници за нас пред Него. Така одързостени, живеем с надеждата че Бог, ако не поради нашата слаба вяра и греховност, то заради „своите приятели“ ще помогне в това, от което имаме нужда. Понеже не можем да бъдем самодостатъчни като Него (т.е. със собствено битие), Той, още при нашето създаване в 6-я ден предвиди и каза: „Не е добро за човека да бъде сам; да сътворим помощник, нему подобен“ (Бит. 2:18) та, като си помагаме и се подкрепяме взаимно (част от формите на застъпничество един за друг), трябваше преди всичко да пазим това, което Той ни е заповядал, защото човека е създаден преди всичко за да бъде полезен.⁴⁰ Апостол Петър, научавайки за своя земен край, сам говори за своето предстоящо ходатайство, като обещава: „Ще се постарая, обаче, щото вие и след смъртта ми всякога да си припомняте това“ (2 Петр. 1:14–15).

В Божествения домостроителен план за изкуплението на падналия човек (първия Адам), обещано чрез пророците в Стария Завет и приведено в изпълнение с идването, проповядването, кръстната смърт и Възкресението на Спасителя, за които свидетелства Новия Завет, втората по важност тема в Свещеното Писание става подражанието на Христа. Той ни призовава да Го следваме, а застъпничеството на светиите за „по-малките“, нищите, или духовно убогите,

дадено им заради спечеленото приятелство с Него, означава изпълнение на Божествения промисъл за всяка откликнала душа. С посочените произволно взети библейски примери, в това изследване потърсихме литургичните основания за призоваването на праведниците към ходатайство, или застъпничество, особено добре изразено в чина на светата литургия на Византийския богослужебен чин.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Асланоф, Катрин, Мине, Пола, Лоски, Андре (съст.). Въплътилият се Бог... „Омофор.“ С., 2007

Влахос, митроп. Йеротей. Православна психотерапия., 2006. „Праксис“ В. Търново, 2009

Банков, Стефан. Славянски библейски конкорданс и енциклопедия. USA, 1987

Бончев, архим. Атанасий. Речник на Църковнославянския език. Т. II. НБКМ. София, 2012

Ериксън, Милард. Християнско богословие. „Нов човек“, С, 2000

Желев, Иван. Първосвещеническата молитва на Господ Исус Христос (екзегетическо изследване на Иоан, 17 гл.). – В: ГБФ, т. II, 1995 нова серия.

Марковски, Иван. Библейска археология. Печатница „Художник“, С., 1928

Найденев, Ивайло. Библейският Йона. „Библейски колегиум“. С., 2008

Нов библейски речник. „Нов човек.“ С., 2007

Пашов, Петър, Първев, Христо. Правоговорен и правописен речник на българския език. IV изд. УИ „Св. Климент Охридски“, С., 2004

Попмаринов, Димитър. Библейски основания за светостта в светлината на православното богословие. – В: Богословска мисъл IV, № 3-4, 1999.

Пълен Библейски Конкорданс. Нов човек. С., 2001

Речник на Светото Писание. Цариград, 1884

Ризос, Димитриос. Агиология. СИ на БПЦ. С., 1993

Тома Кемпийски. Подражание на Христа. „Изток-Запад“, С., 2006

Шиваров, протопр. Николай. Библейска археология. Синодално издателство. С., 1992

Шиваров, Н. Херменевтика на Стария Завет. С., 2005

Henry Liddell, Robert Scott. Greek-English Lexicon. Oxford, 1968

³⁹ Тома Кемпийски. Подражание на Христа. „Изток-Запад“, С., 2006, с. 175: „Горко на ония, които търсят да научат от човечите всякакви любопитни работи, а малко се грижат как на Мен се служи“.

⁴⁰ Бончев, архим. Атанасий. Речник на Църковнославянския език. Т. II. НБКМ. С., 2012, с. 50.



Диана Петрова

ДИНАМИКАТА В ОБРАЗОВАНИЕТО КАТО СПОДЕЛЕН ПРОЦЕС МЕЖДУ СЕМЕЙСТВОТО И УЧИЛИЩЕТО

Abstract: *This article examines the significance of the family environment and the school as an institution in the context of the general coherence and cooperation in children's educational process. As the main socializing agents, the family and the school bear the responsibility for education according to the challenges of the dynamics of the environment. Although this topic is not new, there has been increased interest in recent years, especially after the current pandemic, which forced a reorganization of the educational process. This test that the educational system was faced with showed even more that the family-school relationship is the main pillar for effective educational development.*

Key words: *education, socialization, family, school*

ВЪВЕДЕНИЕ

Често обсъждана, темата за образованието е добре позната на академичната и изследователската общности. Анализирани във времето, семейството и училището, като агенти в образователния процес на децата, многократно са претърпявали промени, неизбежно даващи отражение върху диференциране на функциите им. Всички са единодушни, че като процес, образованието започва първо в семейната среда и след това продължава в училищната. От тук идва важността и ангажираността и на двете страни за насърчаване на пълноценното образователно и личностно развитие на децата. Взаимоотношенията между двата контекста се считат за класическа тема и са обект на анализ и изследване на образованието години наред.

И докато в миналото по-скоро тези

взаимоотношения са се разглеждали от гледна точка на разделение на функциите, то с течение на времето това разделение постепенно изчезва. Безспорен е фактът, че и двете институции продължават да са от първостепенно значение, споделяйки отговорността за обучението на новите поколения. И докато границите между тях постепенно изчезват, навлизането на технологиите предоставят нова среда за знания, увеличаваща възможностите на подрастващите да се образуват. Въпреки технологичния напредък, семейството и училището остават от първостепенно значение, осигуряващи приемственост и съгласуваност в образователния процес. Носещи споделената отговорност за обучението на новите поколения, те са взаимно допълващи се, и не биха могли да се анализират поотделно.

Точно върху това се концентрира тази

статия – споделеното и хармонично развитие на подрастващите между двата социума. Оказва се обаче, че постигането на тази цел не винаги е лесно осъществима задача, тъй като съществуват редица странични фактори, възпрепятстващи постижението ѝ. От една страна, говорейки за семейството като водещ орган, трябва да отбележа, че днес семейната структура е далеч по-различна от тази в миналото. Тази трансформация на традиционната форма на семейството, в резултат от различни политически, социални и културни фактори, поражда семейни фамилни структури и реалности. Тези вариации на семейни общности през последните години повлияват и на „участието“ в образователния процес. Тези фактори, както и динамиката на ежедневието на родителите рефлектират и в повечето случаи водят до липса на достатъчно свободно време, на желание или невъзможност за оказване на подкрепа на децата. От другата страна, самата образователна система в училищата не „предразполага“ за пряко сътрудничество със семейството, както и не всички учители винаги са инициативни и отворени за такава солидарност. Разбира се, това води до известно обръкване по отношение на темата.

В общото наименование на релацията „семейство – училище“ е възможно да се намерят голямо разнообразие от теми от различно естество, което показва, че имаме работа с многоизмерна концепция.¹ Всъщност релацията обхваща действията, които семействата извършват у дома, за да насърчат ученето на децата, комуникацията между учители и родители, и тяхното сътрудничество в училищните дейности. В зависимост от историческия момент и дори от географския контекст, в които се анализира проблематиката, е възможно да се намерят различни референтни рамки, подчертаващи различните аспекти на връзката семейство – училище. Днес, когато говорим за семейството, трябва да го разглеждаме от различни перспективи. От една страна, то е основна социална и културна ос по отношение на структурата на

¹ Desforges, C., Abouchaar, A. The Impact of Parental Involvement, Parental Support, and Family Education on Pupil Achievement and Adjustment: A Literature Review. Nottingham: Department for Education and Skills-Queens Printer, p. 88- 91.

Данни за автора
Диана Петрова ИФС -БАН

Научна област
Философия

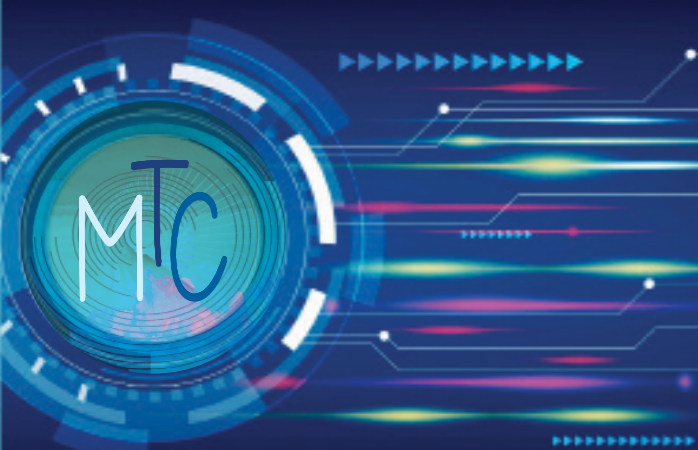
Научни интереси
Антропология и Религия

Публикации

1. Петрова, Диана. Religion and the formation of human behavior in children with special educational needs. Polish:University Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce, 2017.

2. Петрова, Д. Религия как инструмент интеграции в контексте българской образовательной системы. – В: сб. Исследовательский потенциал молодых учёных:взгляд в будущее. Изд.: ТГПУ им. Л.Н. Толстого, 2019.

3. Petrova , Diana. Religious Training in the Context of EU Regional Education: Analysis of Social Reality, Policies and Educational Systems in European Countries , Regions and The



РЕЛИГИОЗНОТО ОБУЧЕНИЕ – КОНТРАПУНКТЪТ, БЕЗ КОЙТО НЕ МОЖЕМ

Диана Петрова

ДИНАМИКАТА В ОБРАЗОВАНИЕТО КАТО СПОДЕЛЕН ПРОЦЕС МЕЖДУ СЕМЕЙСТВОТО И УЧИЛИЩЕТО

обществото, но от друга страна е основен орган на цивилизационния процес, в качеството му на водещ агент в образователен процес на хората.

Дефинирането на самото понятие „семейство“ донякъде е доста комплексно, защото това е структура, която в зависимост от културата, в която се намира и времето, променя структурата си и адаптирайки се към социалните особености на средата. Това е и причината, поради която формите и функциите на семействата се променят.

В исторически контекст, една такава промяна е включването на жените в света на труда. В следствие на индустриализацията и липсата на подкрепа от други членове на семейството в образованието и грижите за децата през първите години от живота им, води до създаването и откриването на институции в помощ на образователния процес, заместващи функциите на майките, които до този момент те са изпълнявали. Днес, ситуацията е сходна – притиснати сме от динамиката на ежедневието в консуматорското общество, в което живеем, а семейното време е силно ограничено. Тази липса на време оказва пряко влияние върху семейния живот, чрез пренебрегване на много от функциите, които семейството е изпълнявало преди.

СОЦИАЛНА РЕАЛНОСТ И ТРАНСФОРМАЦИИ

Както споменах по-горе, през годините обществото претърпява поредица от промени, оказващи пряко влияние върху функциите на семейството и училището. Това неизбежно

генерира необходимостта от дефиниране на особеностите в параметрите и действията на всяка от страните в процеса на сътрудничество. Включването на семействата в процеса съвместно с образователните центрове се оказва комплексна задача, не само защото училището не е в състояние да отговори на такъв вид сътрудничество, но и защото повечето семейства не разполагат с нужното време за това. Трябва да отбележа, че реалността, в която е потопена семейната структура в нашето общество днес, е далеч от тази, която е съществувала в миналото.

Не трябва да пренебрегваме факта, че семейството и училището са двата основни фактора, влияещи върху развитието на децата. Следователно, ако не действат съвместно и координирано, водени от общи принципи и цели, то тогава това неизбежно ще рефлектира върху образователния процес. Като първичен социум, семейната среда генерира базовите взаимоотношения, където се разгръщат уменията и способностите на подрастващите. А училището е втората инстанция, в която по-късно ще се надградят и доразвият на практика качествата, тя предоставя възможностите за социализация и следователно – средата за оформяне и придобиване на компетентности?²

² Barnhill, A., Martinez, R. Reading Fluency for the Generation: A Longitudinal Analysis of the Impact of MP3 Use and Teacher Experience. American Journal of Educational Research, 2017, 5(2), p. 207 - 213.

ОБРАЗОВАТЕЛНИЯТ ПРОЦЕС КАТО СПОДЕЛЕНА ЗАДАЧА

Като образователни институции, училището и семейството играят съществена роля за подрастващите. Докато семейството е първият контекст на социализация на детето, където то се научава да общува и развива първите емоционални връзки, с постъпването си в училище то се интегрира в нова среда, в която освен че получава формално образование, установява и нови взаимоотношения както с възпитателите, така и с други ученици от различни възрасти. Значението на флуидната връзка между семейства и учители се крие именно в това доверие или чувство на съпровод, което се изисква в първите стъпки на интелектуалното и емоционалното развитие. Учителите и преподавателите играят критична роля в това развитие на децата и юношите. Менторството придобива особено значение в обществото като днешното, белязано от глобализация, технологичен напредък и мултикултурализъм.

Ако връзката между учители и родители е добра, ще бъде по-лесно да се откриват възможните трудности в развитието на детето и проблемите с ученето или адаптацията. Ето защо нито едната страна, нито другата могат да изпълняват тази функция диференцирано. Следователно училището само по себе си не може да задоволи нуждите от обучение на възпитаниците, а по-скоро организацията на образователната система трябва да разчита на сътрудничеството на родителите, като основни агенти в образованието.

Образователните центрове са създадени, за да насърчават развитието на децата и да служат като подкрепа и помощ на семействата. И двата образователни агента имат една и съща обща цел. Основната отправна точка при подхода за участието на родителите в образователния процес е именно идеята, че така се допринася за повишаване на образователните резултати. Тази намеса позволява да се създадат ефективни системи за взаимоотношения между семейството и училището, които

„Regional” in a Sociological Perspective. Prof. Marin Drinov Publishing House of Bulgarian Academy of Sciences. Sofia, p. 55-63.

E-mail
tartaletka89@abv.bg

РЕЛИГИОЗНОТО ОБУЧЕНИЕ – КОНТРАПУНКТЪТ, БЕЗ КОЙТО НЕ МОЖЕМ

Диана Петрова

ДИНАМИКАТА В ОБРАЗОВАНИЕТО КАТО СПОДЕЛЕН ПРОЦЕС МЕЖДУ СЕМЕЙСТВОТО И УЧИЛИЩЕТО

успяват да окажат трайно въздействие върху качеството на образованието.³ Този модел маркира очевидните разлики, съществуващи между семейния и училищния контекст, както и предполага, че в образованието на детето има някои аспекти, които са съотносими предимно към семейството, и други – засягащи училището. Приоритет, обаче, се дава на факта, че има много области на детското развитие, които не могат да бъдат насърчавани, ако няма съвместна работа между двата образователни агента. По този начин сътрудничеството се разглежда като необходимо средство за повишаване на постиженията на всеки ученик.

ИНИЦИАТИВИ ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

За да се постигнат добри отношения между училищата и семействата, експертите препоръчват да се създадат условия за преходно участие между двете страни. Друг ключ момент в укрепването на тази връзка е превръщането на училищата в пространства, където учителите заемат водеща роля и са уважавани фигури, а родителите, от своя страна, имат възможност да споделят своите притеснения. Всичко това, разбира се предполага голяма ангажираност и доверие между двете страни.

По отношение на инициативите за

постигане на адекватна връзка се счита, че училищата са тези, които могат да насърчат едно такова сътрудничество, както със семействата, така и с различни педагогически общности, така че те са тези, които трябва да направят първата стъпка в проектирането на общи програми.⁴ Тези програми трябва да са насочени към насърчаване на семейното участие и укрепване или, когато е необходимо, насърчаване на модалностите на ефективно сътрудничество. За целта се изисква цялата образователна общност да споделя отговорността за планиране, прилагане и оценка на практиките на сътрудничество. Този процес ангажира действия и стратегии разработени на различни нива и насочени към образователните системи като цяло и програми, прилагани на практика. Това ще предостави възможност на учителите да изпълняват своите функции по-ефективно и пълноценно.

Центърът трябва да има способността да събира родителите чрез оригинални, атрактивни проекти, в които родителите да се чувстват част от училищното образование на децата. Образованието не се ограничава само с биенето на звънеца, тъй като учениците продължават да се учат и развиват и извън училище. Ето защо, образователният център като цяло трябва да се бори за постигане на интеграция на семействата в училище и те да участват в обучението на своите деца, превръщайки този сложен процес в по-ефективен и дълготраен.

Училището и семейството трябва да споделят и обменят информация за децата по такъв начин, че да се постигне тази взаимовръзка и съюз между формалното и неформалното образование.

Основната методология за успешното реализиране на тези отношения, трябва да бъде основана върху няколко тематични оси,⁵ като:

- образователни и семейни ценности;
- здравословни и хигиенни навици;
- социални умения като комуникация и разрешаване на конфликти;
- проблеми при децата и младежите, породени от алкохола и наркотиците;
- превенция на насилието;
- сексуалност.

Образователните институции са отговорни за осигуряването на качествено образование, така че у учениците да се затвърждават базови знания, които да се развиват на всеки етап от живота, в подкрепа и съвместно със семействата. За да бъдат успешно реализирани на практика тези цели е необходимо двустранното сътрудничество между двете страни.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

За подрастващите семейството и училището са двата основни социализиращи агента. Всеки от тях със своята независимост в начина си на функциониране е същевременно отговорен за насърчаване на съвместни действия за хармоничното развитие на децата. Следователно, от съществено значение е двата социума да се допълват взаимно, отговаряйки на нуждите, възникващи в контекста на възпитанието. Връзката семейство – училище трябва да се крепи на стабилни комуникационни канали и да бъде изградена върху общо сътрудничество. За да се укрепят тези отношения, ролята на учителите е от съществено значение, тъй като те трябва да поддържат такъв климат и да работят в открито сътрудническо с отсрещната страна. Практиката показва, че трябва да се извърви дълъг път в тази посока, за да се намерят елементите и механизмите, които превръщат това сътрудничество и ангажираността от страна на семействата и училищата в реалност.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

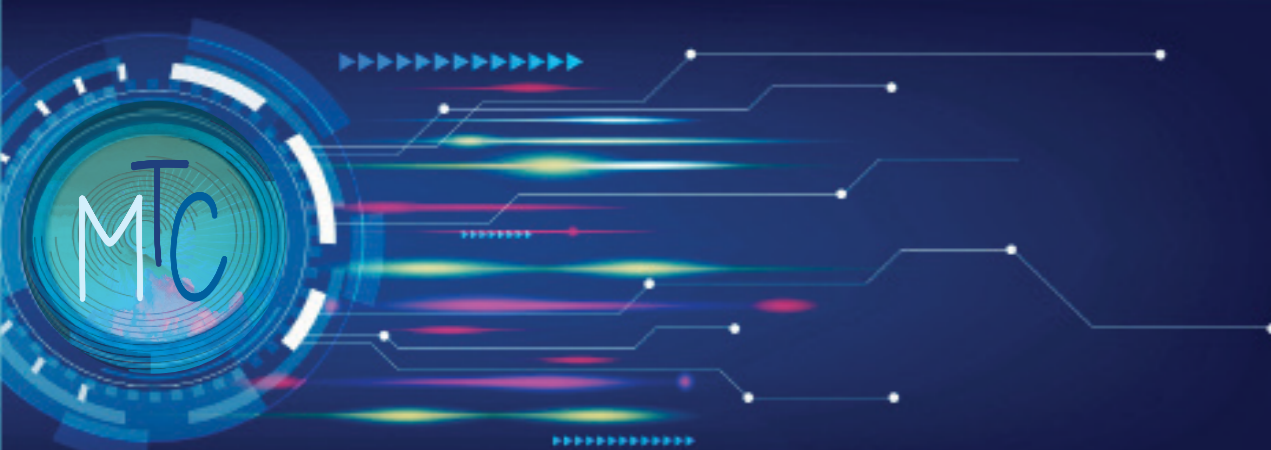
Aaronson, D., Barrow, L., Sander, W. Teachers and student achievement in the Chicago public high schools. *Journal of Labor Economics*. 25 (1), 2007

Barnhill, A., Martinez, R., Reading Fluency for the iGeneration: A Longitudinal Analysis of the Impact of MP3 Use and Teacher Experience. *American Journal of Educational Research*, 2017, 5 (2), pp. 207-213. Reading Fluency for the iGeneration: A Longitudinal Analysis of the

³ Hoover-Dempsey, K. V., Walker, J. M., Sandler, H. M., Whetsel, D., Green, C. L., Wilkins, A. S., Closson, K. Why do Parents Become Involved? Research Findings and Implications. *The Elementary School Journal*, 2005, 106 (2), p. 105-130.

⁴ Epstein, L., Sanders, G., Simon, S., Salinas, C., Rodriguez N., School, Family and Community Partnerships: Your Handbook for Action. Corwin: Thousand Oaks, 3rd ed., 2009.

⁵ Aaronson, D., Barrow, L., Sander, W. Teachers and Student achievement in the Chicago Public High Schools. *Journal of Labor Economics*. 25(1), 2007, pp. 95-135.



Impact of MP3 Use and Teacher Experience (www.sciepub.com)

Desforges, C., Abouchaar, A. The Impact of Parental Involvement, Parental Support, and Family Education on Pupil Achievement and Adjustment: A Literature Review. Nottingham: Department for Education and Skills-Queens Printer, 2003 Microsoft Word - RR433.doc (www.nationalnumeracy.org.uk)

Epstein, L., Sanders, G., Simon, S., Salinas, C., Rodriguez N., School, Family and Community Partnerships: Your Handbook for Action. Corwin: Thousand Oaks, 3rd ed, 2009

Goodall, J., Vorhaus, J., Carpentieri, J., Brooks, G., Akerman, R., Harris, A. Review of

Best Practice in Parental Engagement. London: Institute of Education, 2011

Hoover-Dempsey, K. V., Walker, J. M., Sandler, H. M., Whetsel, D., Green, C. L., Wilkins, A. S., Closson, K. Why Do Parents Become Involved? Research Findings and Implications. The Elementary School Journal, 2005, 106 (2), pp. 105-130.

Crozier, G., Researching Parent-School Relationships. London: British Educational Research Association, 2012 <http://www.bera.ac.uk/resources/researching-parent-school-relationships>

ИВЕЛИНА НИКОЛОВА

КОМУНИКАТИВНО-РЕЧЕВИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ОБУЧЕНИЕТО ПО РЕЛИГИЯ

Abstract: *The text aims to encourage the reader to reflect on the place of key competences in the education of Religion (Orthodoxy). In particular, the issue of communicative-speech competences occupies a place, whose content, place and benefit are undeniable in modern education in Religion. However, they still remain aside from the strategy of building adequate training in the subject.*

Key words: *Subject Religion, communication, training, key competences*

Необходимо ли е да бъде поставян въпросът, свързан с мястото на комуникативно-речевите компетентности в обучението по Религия? За мнозина учители по Религия вероятно този въпрос не стои в обекта на тяхното внимание, за други отговорът е отрицателен, а трети negliжират въпроса само, защото той попада в сферата на мисленето за предмета Религия в контекста на новата образователна реформа. В учителските среди се срещат противници на реформите в преподаването на Религия, но съществува и друга група учители, които с радост биха възприели нововъведенията, които помагат за адекватното вписване на предмета в цялостното училищно образование.

Преди да пристъпим към поставянето на категорична оценка с оглед на мястото на комуникативно-речевите компетентности в обучението по Религия, трябва да изясним съдържанието на понятието и неговото значение в системата на училищното обучение.

Данни за автора
Ивелина Николова
е преподавател по
Систематическо богословие
(Християнска апологетика и
Нравствено богословие) в
Катедрата по теология към
ПУ „Паисий Хилендарски“.

Област на научни интереси
Систематическо богословие,
в частност – християнска
етика, апологетика,
философия и християнска
педагогика.

По-важни публикации
Многоликост на
християнската надежда.
УИ „Паисий Хилендарски“,
Пловдив, 2016

Методически ръководства
Методическо ръководство
за учителя по Религия
за 1. клас. УИ „Паисий
Хилендарски“, Пловдив, 2019,
ISBN 978-619-202-484-0
Методическо ръководство
за учителя по Религия
за 2. клас. УИ „Паисий
Хилендарски“, Пловдив,
2019, SBN 978-619-202-485-7
Методическо ръководство
за учителя по Религия за 3.



РЕЛИГИОЗНОТО ОБУЧЕНИЕ – КОНТРАПУНКТЪТ, БЕЗ КОЙТО НЕ МОЖЕМ

ИВЕЛИНА НИКОЛОВА

КОМУНИКАТИВНО-РЕЧЕВИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ОБУЧЕНИЕТО ПО РЕЛИГИЯ

Образователно-възпитателният процес се осъществява чрез общуване, а неговата ефективност зависи не само от познавателния репертоар на учителя, педагогическия му такт и методически умения, а и от уменията му да общува в различните комуникативни ситуации на педагогическия дискурс, при различни емоционални нагласи на учениците, във връзка с различните теми от учебното съдържание и в съответствие с индивидуалните им интереси и потребности. Общуването лежи в основата на субект-субектното обучение и на базата на него се осъществяват нивата на взаимодействие между учители и ученици. Тези умения нямат конкретен учебен профил, не се ситуират в определена дисциплина, но са валидни за всички учебни дисциплини и изобщо целия набор от училищни предмети, с които учениците влизат в пряк контакт по време на обучението си. Важно място комуникативно-речевите компетентности заемат както във връзка с обучението на учениците, така и по отношение на предварителните умения на учителя. Той е двигателят, образецът и основната личност, пряко ангажирала се с обучението на учениците и съответно с изграждането в тях на различни умения.

„Придобиването на комуникативна компетентност от учениците не е еднократен акт, а продължителен процес на усвояване на знания и умения, чиято резултатност зависи и от мотивацията на учениците, и от педагогическите / комуникативните умения на

учителя“.¹ Комуникативната компетентност на преподавателя се разчита, от една страна, като информационна грамотност, проявяваща се в способността му да търси, извлича и представя информация; в способността му да формира подобни умения в учениците.² За да сформира и развива комуникативна компетентност, самият учител е необходимо да притежава набор от компетентности, разчитани от методисти и педагози с различна обхватност и категоризация: ключови, професионални / специфични, диференциални, граждански, социални.³

¹ Тофлър, А. Шок от бъдещето. С., Изд. „Народна култура“, с. 178-181.

² Георгиева, С. От комуникативната компетентност на учителя към комуникативната компетентност на ученика. In: Socio Brains. Issue 39, November, 2017, с. 712. Професионалната комуникативна компетентност е съотносима с умения за адекватна на променящите се условия комуникация със съвременните ученици; умения за приемане и деликатно отхвърляне на (предоставената като обратна връзка от учениците) информация (експлицираща равнището на техните знания и умения); умения за аргументирано представяне на информация и мотивиране на учениците за усвояване на учебното съдържание в степен, съответстваща на предполагаемата резултатност по учебни програми; умения за търсене, обработка, обобщаване, систематизиране на информация, за методическо трансформиране на съответна научна информация в подходяща за възприемане от учениците теоретична и прагматична форма и т. н. Пак там.

³ Повече виж Велчева, К. Образователен модел на проектно-изследователската компетентност за студентите в технологичното обучение. В: Сборник

Ако трябва да дадем обща дефиниция на това какво разбираме под комуникативна компетентност, то можем да изложим приблизително следната дефиниция: комуникативната компетентност е съвкупност от комуникативни умения за адекватно комуникативно поведение в различни педагогически (и не само) ситуации. Комуникативната компетентност представлява също умение за участие в различни комуникативни дейности (говорене, писане, четене, слушане и т.н.). В специализираната литература процесът на придобиване на комуникативни умения е характеризирани в контекста на два модела: комуникативен (свързан с дейности по мотивиране, ориентиране, планиране, реализация) и аксиологичен (предполагащ формиране на умения за бъдеще, съотнесени с три аспекта: учене, общуване, избор).⁴

По-конкретно се замисляме върху употребата на ключовите компетентности и технологията на преподаване, но също и върху конкретни анализи и възможностите за вариативното им използване в ролята на съвременна образователна практика за развитие на комуникативната компетентност на учениците в обучението по Религия. Целесъобразното функциониране на ключовите компетентности в обучението главно в начален етап е свързано с използването на различни алгоритми, дефинирани в методиката като набор от определени правила за решаване на еднотипни задачи, като последователност от действия, като инструкция, представляваща последователно всяко действие на обучаемите при решаването на учебна задача.⁵ Функционалността на алгоритъма може да бъде интерпретирана в контекста на общоизвестната истина, актуализирана със старата китайска поговорка „Аз чувам и забравям. Аз виждам и

научни трудове от пътуващ семинар Белград – Любляна – Италианска Ривиера – Загреб 03.05.2016 – 11.05.2016, „Иновации в образованието“. Шумен, 2016, с. 141.

⁴ Тофлър, А. Шок от бъдещето, с. 178-181.

⁵ Азимов Э. Г., Щукин А. Н. А35. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). М., Издательство ИКАР, 2009, с. 14.

клас. ISBN 978-619-202-486-4

Методическо ръководство за учителя по Религия за 4. клас. УИ „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 2019, ISBN 978-619-202-487-1

Учебни помагала по Религия

Учебно помагало по Религия за 1. клас. УИ „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 2019, ISBN 978-619-202-488-8

Учебно помагало по Религия за 2. клас. УИ „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 2019, ISBN 978-619-202-489-5

Учебно помагало по Религия за 3. клас. УИ „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 2019, ISBN 978-619-202-490-1

Учебно помагало по Религия за 4. клас. УИ „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 2019, ISBN 978-619-202-491-8

E-mail

ivelinanikolova1979@abv.bg

РЕЛИГИОЗНОТО ОБУЧЕНИЕ – КОНТРАПУНКТЪТ, БЕЗ КОЙТО НЕ МОЖЕМ

ИВЕЛИНА НИКОЛОВА

КОМУНИКАТИВНО-РЕЧЕВИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ОБУЧЕНИЕТО ПО РЕЛИГИЯ

запомням. Аз правя и разбирам“.⁶ За пример можем да посочим предкомуникативните упражнения за логически анализ на определена методична единица. Те имат за цел да насочат учениците към уместното съчетаване на дейности по усвояване на декларативни и процедурни знания, които в своята автоматизираност допринасят за развитие и на комуникативните умения. Целесъобразността на алгоритмичното усвояване на логическите анализи може да бъде осмислена в контекста на постановката, че знанието е свързано със запомняне, а практикуването с крайна резултатност. Алгоритъмът е безспорно ценен педагогически ресурс, защото предполага усвояване на процедурно знание, защото актуализира действието с езикови факти, довеждащо го до автоматизъм, и в същото време способства за усъвършенстване на комуникативното действие.

Обучението по Религия е обвързано съществено с когнитивните, информационни, прагматични и културологични функции не само в начален етап, но и през всички образователни етапи. Тези функции помагат и за развитието на една от основните компетентности, приложима в обучението по Религия – комуникативно-речевата компетентност. Тя създава предпоставки за развитие и на други ключови компетентности като културни, умения за учен, социални и граждански компетентности, а също и

дигитални умения. През последните години въпросите, свързани с ефективното приложение на ключовите компетентности в училищните предмети е актуален, и обучението по Религия не прави изключение. Важно е да се разбере също кои са технологичните модели за съвременното обучение по Религия, които го правят ефективно и, които формират ефективна практико-приложна среда за работа.

Комуникативната компетентност играе ключова роля при формирането на познавателното ниво на разбиране в обучението по Религия в различна степен и с различно качество и темпо на усвояване и приложение. Те от своя страна са важни за изграждането на социокултурния контекст на определена задача, проблем, казус и тяхното ефективно разрешаване. Изборът на правилните дискурсни техники, речевите стратегии, езиковите средства и изобщо на комуникативно-речевите модели е важно и с оглед измерването на ефективността на съотношението цел – средства.

Обучението по Религия е ефективно тогава, когато учениците имат възможност, желание и реално прилагане на определени морални правила в живота си. В учебния процес, протичащ в класната стая това може да се случи на ниво симулация и чрез педагогическия тренинг. Оттук трябва да бъдат формирани комуникативните умения за обосноваване на тяхното морално поведение, за разбиране и аргументиране на определени ситуации от техния живот, за правилното дефиниране на модели на поведение и

т.н. Учениците трябва да могат да говорят за това, което чувстват, преживяват и наблюдават в религиозната действителност, а също и в личния си опит. Самата комуникация, проведена на религиозна тематика трябва да стане път за творческо и изследователско откриване на редица идеи, процеси, пътища и форми за общуване. Когато религиозните преживявания на децата преминават през вербалната комуникация, дори и през комуникацията със самите себе си, те придобиват ново значение и нова завършеност. Споделянето, обсъждането, търсенето и намирането на най-точните термини, а оттам и разискването на споделеното, отварят пътя към съвместната комуникация. Тя от своя страна се оказва свързващото звено между учебно съдържание и лични преживявания от учениците, които откриват своя краен резултат в убеждението и практическото им приложение.

Добре известна е истината, според която убеждението в децата се формира на базата на комуникацията, на добрия пример, на разбирането на това, в което ние учителите се опитваме да им представим. Без точното разбиране, изградено на базата на комуникацията, децата трудно могат да повярват в него. Но дори и да повярват, доверието ще бъде краткотрайно и без необходимите резултати. В обучението по Религия е важно убеждението, защото на базата на него учениците могат да формират трайни нагласи, поведение, а оттам и резултатност от приложението на различните форми и модели на поведение, които предварително се обсъждат в учебния час.

За тази цел и с оглед на различни други потребности и значение на комуникативно-речевата компетентност, учебно-съдържателния процес трябва да се превърне в минимализиран образ на научно-изследователския процес, който да бъде наситен с различни творчески прояви на самостоятелните открития.⁷ Творчеството от своя страна служи за изграждането на разнообразни практически и технически умения. Дейностите по разрешаването на практически проблеми дават тласък на творчеството и помагат на учениците да общуват по-свободно и пълноценно, което ще им е от особена полза в последващото обучение, в работата и в живота изобщо.⁸ Точно поради тези причини, когато в обучението по Религия са заложили тези компоненти и те работят в синхрон, учителят може да се надява на добри резултати и интерес от страна на учениците в изучаването на предмета. Комуникация, творчество, дейности, свързани с решаването на практически проблеми и самостоятелни открития, са само част от интересните и иновативни компоненти, които трябва да включва съвременното обучение по Религия. Те играят важна роля в откриването на пълноценният аз-образ в учениците, и от своя страна формират конкретни комуникативни умения. В същото време

⁶ Плакроуз, Х. Училището - място за деца. С., 1992, с. 77.

⁷ Василев, В. Представяне на интерактивните методи на обучение като образователна технология, с. 44.

⁸ Пейчева, Й. Интерактивни методи и подходи за преодоляване на репродуктивната конструктивно-техническа дейност в обучението по домашен бит и техника, с. 228.

РЕЛИГИОЗНОТО ОБУЧЕНИЕ – КОНТРАПУНКТЪТ, БЕЗ КОЙТО НЕ МОЖЕМ

ИВЕЛИНА НИКОЛОВА

КОМУНИКАТИВНО-РЕЧЕВИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ОБУЧЕНИЕТО ПО РЕЛИГИЯ

обаче не е възможно разгръщането на тези умения, без практическата намеса на децата в тях. Постигането на желаните резултати от гореназованите дейности се постига чрез постоянен тренинг и актуализиране на спецификата на комуникативно-речевите умения на учениците.

Комуникативно-речевото говорене в часовете по Религия не се различава по структура и по съдържание от говоренето в часовете по БЕЛ или другите общообразователни предмети, защото в основата му са залегнали едни и същи аспекти. Разликата в изграждането на комуникативно-речевите компетентности в обучението по Религия се появява с оглед на това, че в часовете по Религия комуникацията се случва спрямо насоченост в сферата на религиозното. Тук е спецификата и различията не само религиозен, но и социокултурния контекст, в който се случва обучението, свързано с комуникативно-речевите компетентности. Важно значение в обучението по Религия има дори минималният религиозен опит на учениците, който по време на самата комуникация се транслира в конкретни речеви постановки, предварително преживени и личностно формулирани от учениците.

Поради тези и други причини от съществено значение е учениците да могат да избират правилните речеви стратегии, езиковите средства и изобщо комуникативно-речевите дейности, съобразно които да опишат, да назоват, да разкажат и да споделят. Ефективността на този избор се измерва с постигнатата съотнесеност между умения,

цели и средства в обучението по Религия. Те обаче се изграждат, формират, практикуват в един целенасочено организиран процес на обмяна на опит и придобиване на личен опит от учениците.

Разбираемо е това е, че когато детето влезе в училище с определени комуникативни способности, то владее средствата на затворената езикова среда на неговите роднини и близки. Тези способности не са достатъчни, за да се отговори на усложняващата се социална практика. Възникват потребности от учебна и професионална комуникация с помощта на текстове, които са свързани пряко с религиозната сфера. Това се стреми да направи и обучението по Религия. В същото време трябва да бъдем наясно и с това, че важноста на комуникативността не дава основание тя да се превръща в „общоприета аксиома, върху която не може да се спори“.⁹ „Спорът“ по религиозни въпроси всъщност е необходимата сфера, в която учениците обменят опит, емпирично достигат до изводи и заключения, за които се изисква повече внимание, обмисляне, споделяне и такт в общуването. Последното също се изгражда на базата на множество комуникативно-речеви варианти в общуването, включително анализ и аргументация. Последните притежават изключително важно значение особено в случаите, в които учениците

⁹Радкова, А. Предкомуникативност, комуникативност и посткомуникативност в езиковото оценяване. В: Комуникативната компетентност в съвременния научен дискурс. София: Булвест 2000, 2005, с. 134.

трябва по емпиричен път да аргументират своя позиция или теза, а също да сравняват и анализират различна позиция от тяхната или от религиозната.

Не на последно място: когато комуникативно-речевата компетентност е структурирана с оглед на мисловното, но и нравственото развитие на учениците, тя им помага да изграждат такт, уважение, толерантност и умение за изслушване и отговаряне във връзка с различни мнения, които техните съученици споделят. Този компонент е от изключителна важност за обучението по Религия, което трябва да се изгражда на основата на тактичното предефиниране на мнения, опит, а също и на традиционни нравствени постановки и правилно възпитание.

ВРЪЗКАТА НА КОМУНИКАТИВНО-РЕЧЕВИТЕ УМЕНИЯ С ЕЛЕКТРОННОТО ОБЩУВАНЕ В ПРОЦЕСА НА ПЕДАГОГИЧЕСКОТО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ

В обучението по Религия важно звено е формирането на възпитанието на учениците, но също и развитието на комуникативната компетентност, която в обозримото бъдеще ще се проявява най-вече в електронната комуникация. Към настоящия момент обаче е-общуването не е контролирано и

подрастващите привикват с отклоненията от комуникативните, но и моралните норми. От друга страна, развитието на дигиталната компетентност, свързваща се със знанията и уменията за работа в е-пространството, е една от водещите цели в българската образователна система. Процесът е динамичен и поражда необходимостта двете цели (конкретно предметната и общообразователната) да се развиват едновременно чрез прилагане на комбинации от интерактивни методи за усвояване и усъвършенстване на комуникативните умения чрез работа в интернет. В противен случай би се стигнало до момент на крайно противоречие – младите хора да имат добра дигитална компетентност, но да не са в състояние да комуникират речево, и ще се наблюдават драстични отклонения в тяхното морално поведение във връзка с едното и по отношение на другото. Учениците могат да показват едно поведение по отношение на електронната си комуникация, и напълно различно – в действителност. Ето защо е наложително в часовете по Религия да се прилагат иновативни методи и форми на работа, чрез които да се осъществява трансверсална подготовка, включваща надграждане и синхронизиране на дигитални и комуникативноречеви компетентности.

Както при обучението по редица общообразователни предмети, така и в обучението по Религия, реализирането му се случва в условията на педагогически дискурс, при който комуникацията не е само характерна черта, но негова същностна функция. Разнообразните педагогически функции

РЕЛИГИОЗНОТО ОБУЧЕНИЕ – КОНТРАПУНКТЪТ, БЕЗ КОЙТО НЕ МОЖЕМ

ИВЕЛИНА НИКОЛОВА

КОМУНИКАТИВНО-РЕЧЕВИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ОБУЧЕНИЕТО ПО РЕЛИГИЯ

като информативна, културологична и т.н. създават предпоставки за оптимизиране не само на речевото общуване, но преди всичко на способността на учениците изразяват гласно своите мнения и позиции. Самата комуникативна ориентираност на обучението по Религия, която стъпва на обучението по БЕЛ, създава предпоставки за вглеждане във всички аспекти на педагогическия дискурс, свързан с целите, учебното съдържание, технологичните модели, характеристиките на субектите, участниците в дискурса и т.н. Съществено значение в този процес има осъществяването на педагогически взаимодействия.

Комуникативната ориентация предполага наличието на съвременни модели, посредством които трябва да бъдат усвоени определени знания и умения, да се актуализира значимостта на връзката между преподаване и учене, която се осъществява предимно в комуникацията. Самото педагогическо взаимодействие в часовете по Религия се осъществява в контекста на интерактивния образователен модел, в който важно място заема конструктивизмът: в центъра е поставен ученика и цялостния процес на изграждане на знания и умения, както и носенето на отговорността, свързана с това.¹⁰ В протичането на този процес се

променят характеристиките на субектите в образователния дискурс, функциите им, взаимоотношенията помежду им, изискванията към равнището на компетентностите. В обучението по Религия сериозни изисквания

на изследване предложението на учениците като хора, които се обучават и предложението на преподавателите в стремежа им да осигуряват всички условия за успешно обучение на учениците.

• Вторият момент е свързан с разкриване на същността на социалното обучение в кабинета по обществени науки, изградено върху груповия принцип на обучение с много съществени изисквания към отделните личности, които трябва:

– да изпитват усещането, че принадлежат, участват и допринасят в живота на една или повече групи;

– да осъзнават, че представляват значима социална общност, в която някои дейности и отношенията им са приемливи, а други – не;

– да се научат да ценят онова, което означава и което може да направи от тях общността и общественото взаимодействие;

– да има усещането, че общността има смисъл и че тяхното включване в нея ще има значение както за самите тях като личности, така и за обществото;

– да се убедят, че тяхното мнение може да подпомогне промяната на обществото и че техните гласове имат значение за измененията и развитието му;

– да имат усещането за лична власт в рамките на обществената група и да вярват, че има полза в техния принос, да осъзнават и чувстват ползата от активното им участие и т.н.

• Третият момент в схемата е свързан с изграждане на концепция. Повече виж Sjah, P. and P. J. Van Shekel (1998). Civics-learning through interaction. – Open Education, № 5. Виж също и Василев, В. Представяне на интерактивните методи на обучение като образователна технология, с. 47.

към ключовите компетентности, придобити от учениците, а също и във връзка с педагогическите компетентности предявява също съвременното електронно и добре информирано общество. То не скрива своята перманентна обвързаност с редица средства и дейности, в които участват и самите деца. Съвременното нет-поколение формира редица умния извън училищната среда, които понякога могат да допринесат за устойчивото и ефективно обучение, ако бъдат приложени правилно в образователния процес. В повечето от случаите обаче те не хармонизират с образователната насока на учебния процес. Точно тук е мястото на речевите и комуникативните компетентности, които трябва да бъдат приложени внимателно и правилно в учебния процес, за да може да се изгради това липсващо звено в поведението и ежедневието на децата, което е запълнено от разнообразни други интернет функции, изграждащи не само тяхното поведение, но действащи в пълна противоположност на комуникативните компетентности. В това отношение към предмета Религия се отправят сериозни изисквания да може да борави със съвременните изразни средства на комуникативните интернет технологии, като в същото време те служат не за основни технологии, а за средства за предаването на учебното съдържание или за развитието на комуникативните компетентности в учениците.

Това може да се постигне по различни начини: „чрез създаване на условия за ориентираност към интереса и към мотивацията на детето (ученика), към

възрастовите и социални промени в живота му, както и към способността му да прилага усвоените компетентности на практика; чрез използване на иновационни образователни технологии, методи, подходи и средства за допринасяне на по-голяма ефективност и новости в предучилищното и училищното образование“ и т.н.¹¹

С това се поставя въпросът не просто за мястото на комуникативните компетентности в обучението по Религия, но за целесъобразното им използване в процеса на преподаването, но и на оценяването на учениците. Ние трябва да намерим отговор на въпроса по какъв начин субект-субектно ориентираната комуникация между учителите и учениците в учебния час, а също и между самите учениците може да учи на ефективен тип комуникация. Самата тази комуникация трябва да създава редица компетентности, да предлага варианти на технологични решения, насочени към развитието на различни сектори от личностното развитие на учениците.

Тези умения са съотносими и с познаването на границите на говорене и слушане, които учениците трябва добре да владеят, за да може да бъде реализиран в максимално ефективна степен един учебен час по Религия. Редицата специфични похвати и подходи при избора на езиковите средства и др. техники се реализира в

¹⁰ Р. Стали Р. Ван Сикъл изграждат концептуалната схема на обучението, което протича чрез взаимодействие. В схемата на т. нар. „обучение чрез взаимодействие“ са включени три основни етапа:

• Първият е въвеждане в подхода под формата

¹¹ Стоянова, И. Начини за приложение на иновационни методи, технологии и подходи във възпитателно-образователния процес на 6-7 годишните деца, с. 315.

РЕЛИГИОЗНОТО ОБУЧЕНИЕ – КОНТРАПУНКТЪТ, БЕЗ КОЙТО НЕ МОЖЕМ

ИВЕЛИНА НИКОЛОВА

КОМУНИКАТИВНО-РЕЧЕВИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ОБУЧЕНИЕТО ПО РЕЛИГИЯ

преподаването на БЕЛ. Оттам се формира и доброто равнище на познаване на детайлите, а също и на доброто комуникативно поведение. В обучението по Религия обаче може да се извърши еквивалент на част от тези възможности с цел на създаване на добра база от учениците сами да могат да говорят за редица нравствени проблеми, да ги пречупват през своя опит, да споделят, да анализират и да извличат потребните за тях изводи и оценки от прочетено, чуто, видно или споделено.

Необходимо е обаче да вземем предвид и опита в другите учебни дисциплини. „Вижданията за разделяне, за наличие на граница между комуникативност (речев аспект) и съзнателност (езиков, предкомуникативен аспект) се оказаха неплодотворни в чуждоезиковото обучение“.¹² Не са малки и рисковете, които съществуват и в обучението по Религия на базата на формиране на речеви умения и боравене с не много познати и приложими термини и понятия от учениците. Комуникативната компетентност трябва да бъде съобразен с тези равнища на възприемане в учениците и да вземе предвид това, че не винаги овладяването на един речников фонд означава осъзнаване на неговото приложение дори в процеса на обучението по Религия.

Участниците в педагогическия дискурс в учебната среда са учениците и учителя. Следователно придобиването на

комуникативната компетентност е обвързано с целенасочени и последователни действия помежду им, свързани със системно изградени дейности, приложими принципно в обучението по Религия. Дори да вземем предвид краткотрайната продължителност на учебния процес, което се случва най-много два пъти седмично, с по тридесет минутна продължителност, а в повечето случаи предметът се изучава веднъж седмично, подобни комуникативни дейности между учители и ученици могат да бъдат изградени на едно задоволително ниво. Резултатът разбира се зависи от множество фактори, някои от които се свеждат до мотивацията на учениците, от педагогическите умения на учителите и т.н. Мотивацията може да бъде разглеждана като един от основните и важни фактори, съобразно които се конструира и реализира желанието на учениците за изграждането на тяхната комуникативна култура от гледна точка на спецификата в изучаването на предмета Религия.

Мотивацията е свързана с активността, креативността, резултатността и ефикасността на приложението на комуникативните компетентности. Ето защо целесъобразно трябва да се организира мисловната дейност на децата, да им се даде възможност да експериментират, да имат ясна представа в обективните дадености, да правят самостоятелни изводи и обобщения.¹³ Последните могат да се сформират не

само на базата на изградени определени комуникативно-речеви умения, но също и въз основа на определен комуникативен речник. Речниковият запас също трябва да бъде формулиран внимателно, с оглед на спецификата на предмета Религия, а също и в зависимост от нивото на тяхната възрастова и нравствена зрелост, и предвид социалната комуникация на учениците.

КОМУНИКАТИВНИЯТ РЕЧНИК

Образователно-възпитателният процес в обучението по Религия се осъществява на базата на активно общуване, а ефективността му зависи на първо място от желанието на учениците да се включат в така предложената образователна среда. Познавателният репертоар на учителя е много важен, от значение е също педагогическият му такт и неговите методически умения, уменията му да общува с учениците, да използва спецификата на религиозният речник и термини, подходящи не само за възрастта на учениците, но и базово използващите се в обучението по Религия и не само.

Речниковият запас от специфични термини трябва да бъде съобразен и с религиозната култура на обществото, а също и с тясно сформираните сфери, в които учениците комуникират – църква, семейство, училище, социална среда и др. Поради тази причина от учителя зависи същественото приложение, а преди това и избор на подходящия понятиен апарат.

Той стои в основата на формирането и на комуникативната компетентност на учениците от гледна точка на приложението на специфичната терминология в общуването особено в часовете по Религия.

Активният речник на учениците е важно звено от тяхната религиозна култура. Той би трябвало да бъде подбран не само с оглед на спецификата на съответната тема, а също и от гледна точка на приложението му в ежедневието на учениците и с оглед на ползите и предимствата, които ще донесе в бъдеще. Учителят трябва да се опита да постави този активен речник в процеса на общуването с децата по време на работата си, в различни симулирани комуникативни ситуации, да се старее да изисква от тях употребата на специфичната комуникация в работата по групи, но и в самостоятелното им изказване, в различни педагогически дискурси, при различни емоционални нагласи в учениците, от гледна точка на интересите, способностите и потребностите им и т.н. Това означава той да може да предлага в зависимост от възрастовите особености и уменията на учениците също възможност сами да съчиняват писмени и устни текстове чрез употребата на специфични термини, чрез които да се подобри комуникативната компетентност на децата. Стремехът да се постигне резултатност на речево ниво от речевото общуване е важен принципно за обучението, където уместната употреба на комуникацията е от съществено значение.¹⁴

¹⁴ Димчев, К. Основи на методиката на обучението

¹² Радкова, А. Предкомуникативност, комуникативност и посткомуникативност в езиковото оценяване, с. 134.

¹³ Василев, В. Представяне на интерактивните методи на обучение като образователна технология, с. 45.

КОМУНИКАТИВНИТЕ УМЕНИЯ НА УЧИТЕЛЯ

За да сформира и да развива комуникативната компетентност в учениците, учителят трябва за притежава също набор от компетентности, които са с различни нива и обхвати на категоризацията. Тук попадат ключовите компетентности, професионалните, специфичните за дадена учебна област, диференциалните, гражданските, социалните и т.н. компетентности.¹⁵

Учителят не е просто „основен източник на научни знания, които съобщава на учениците по време на урока“.¹⁶ Той е отговорното лице, което е задължено постоянно да повишава своя професионализъм и компетентност, за да може „въз основа на анализа на различни педагогически ситуации да организира дейността си като експерт и консултант и помага на учениците да се ориентират в света на разнообразната информация“.¹⁷ Неговата

по български език, с. 22.

¹⁵ Велчева, К. Образователен модел на проектно-изследователската компетентност за студентите в технологичното обучение. В: Сборник научни трудове отпътуващ семинар Белград – Люблина – италианска Ривиера – Загреб 03.05.2016 – 11.05.2016. В: Иновации в образованието. Шумен, 2016, с. 141. Костадинова, И. Дискурсивната компетентност в процеса на обучението по чужд език. В сб. Езици на учебния дискурс. УИ „Еп. Константин Преславски“, с. 89, 90.

¹⁶ Василев, В. Компетентността – най-високото ниво на образование, 128.

¹⁷ Пак там.

висока теоретична подготовка трябва да се съчетава с уменията му „да проектира, изгради и организира не само своята дейност, но и дейностите на учениците“.¹⁸

Що се отнася до подготовката на учителите по Религия, тя е зависима от възможностите за подготовка и изграждане на качествено професионално обучение принципно за учителите в страната. Това е дълъг и сложен проблем, върху който няма да спираме конкретно вниманието си. Накратко само ще се позовем на ясно дефиниран факт за трудностите в учителската професионална подготовка, отбелязани в Национална програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка (2006-2015 г.). Според записаното в нея част от причините за недобрата професионална подготовка на учителите се свързва с обществено-икономическите промени през 90-те години на миналия век, които рязко и трайно са довели „до значително понижаване на икономическия и общия социален статус на учителите. Много от причините за това са извън образователната система – елементи на дезинтеграция на обществото, обща криза на ценностите и регулативните системи, отсъствие на пряка връзка между образоваността и успеха в живота. Учителите не просто не получават адекватно възнаграждение за своя труд, но и отсъства система за кариерно развитие, за квалификация и учене през целия живот“.¹⁹

¹⁸ Пак там.

¹⁹ Национална програма за развитие на училищното

Важно звено са също комуникативните знания и умения на учителя, преподаващ предмета Религия на роден език. Неговата комуникативна компетентност в съвременния образователен дискурс е съществена и се отнася не само до степен на познаване и овладяване на езика, но също и във връзка с комуникационните му умения и тяхното уместно използване.²⁰ Ефективността на комуникативната компетентност в преподаването се разчита от една страна на базата на самата информационна грамотност на учителя, която му позволява да търси, да извлича и да представя информация на учениците. Оттам важно значение има и способността му да формира подобни умения и у самите ученици.

Водеща характеристика на учителя по Религия трябва да бъде неговото умение за правилна комуникация, която се явява базисна от гледна точка на осъществяването на целите на предмета. Тук се включват другите подбазови функции – информативна, конструктивна и организаторска.²¹ Учителят по Религия трябва да може да има адекватно комуникативно поведение, а също и лични професионални умения за справяне с предизвикателствата в училищното

образование и предучилищното възпитание и подготовка (2006-2015 г.), с. 4.

²⁰ Петров, А. Ключовата компетентност „обучение на роден език“ и обучението по български език, с. 59.

²¹ Петров, А. Ключовата компетентност „обучение на роден език“ и обучението по български език, с. 60-63.

ежедневие на учениците. Той трябва да бъде не само комуникативен, отговорен за това какво казва и по какъв начин го казва, но той трябва да може да говори на езика на учениците и да се опитва чрез комуникацията да създава мостове между поколенията.

Базовата комуникационна компетентност включва не само определен набор от знания по въпросите на комуникацията, а също и умения за общуване в различни контексти, но също и такт съотносим с уменията на постоянно променящата се комуникативна среда. Днес учениците, изучаващи Религия трябва внимателно да могат да се мотивират при неприемане на различно мнение, при деликатно отхвърляне на неправилно становище или морално поведение, при изразяването на обратна връзка по въпроси, засягащи техния морал и начин на мислене и т.н. Те трябва да могат аргументирано да представят информацията, която са научили и да я споделят свободно, като аргументират позицията си по поставения от тях въпрос. В същото време трябва да могат да усвоят учебното съдържание в степен, която е съответна на предлаганата резултатност на УПР. Тук се включват уменията за търсене, обработка систематизация и транслиране на информацията и т.н. Учителят от своя страна е отговорен да я предостави в правилна теоретична и прагматична форма така, че да бъде лесно възприета от учениците. По този начин представена самата комуникативна компетентност на учениците, но и на учителите се явява свързващото звено в субект-субектното изграждане на съответните отношения. И двете страни трябва да



притежават едно взаимопреплитане на споделените компетенции, почиващи на комуникативна, методическа, педагогическа, психологическа и др. основи.

Ако трябва да обобщим накратко в няколко стъпки професионално-педагогическата дейност на учителя, бихме посочили следния приблизително точен и единен алгоритъм, разработен от В. Василев:

- анализ на първоначалната ситуация, определяне и формулиране на учебните цели;
- планиране на образователни и професионални дейности, подбор на съдържание и средства за представяне на новия учебен материал;
- организиране и осъществяване на професионално-познавателната дейност на учениците;
- организиране на обратна връзка, контрол и корекция на дейността по овладяване на съдържанието;
- анализ и оценка на резултатите от обучението.²²

Следователно отговорността предметът Религия да бъде полезни и формиращи ценности, нагласи и духовност в учениците, зависи и до голяма степен от учител. Той е отговорен

да „насочва усилията си към създаване на възможно най-добри условия за развитие и реализация на личността на ученика още от първи клас и за успешната му социализация в обществото“.²³ Достигането до задоволително ниво в придобиването на комуникативно-речевите компетентности е процес, който се сформира бавно, надграждащо и с оглед на целите и резултатите, които трябва да произведе в учениците. Но не трябва да бъдат пренебрегвани и преминаването и към етапите, определящи нивото на преподаване на Религия. Към тях може да бъде приложен комуникативно-речевия модел, но също и аксиологичния. Първият модел е свързан с дейностите относно мотивирането, ориентирането, планирането и реализацията на комуникативните техники и дейности. При вторият, аксиологичният модел, важно значение имат формирането на умения за бъдеще, свързани с ученето, с общуването и с изборът.²⁴ Преди да бъдат приложени и изградени като модели, както компетентностния, така и аксиологичния се разгръщат като умения или компетентности, приложими най-напред в съдържателната рамка на предмета Религия, а също и в учебния процес.

²³ Повече виж Константинова, В. Образованието като фактор за социализацията и социалната адаптация на деца в условията на съвременното общество, с. 200.

²⁴ Тофлър, Ал. Шок от бъдещето. С., 1992, с. 278-281.

²² Василев, В. Организация на учебната дейност в професионалното обучение, с. 145.

ПЛАМЕН МИХАЙЛОВ

СЪБОРНО ВЕРОУЧЕНИЕ – ПОСЛАНИЯТА НА БЪЛГАРСКИ СВЕТЦИ КАТО ОСНОВА ЗА УЧЕБНОТО СЪДЪРЖАНИЕ В ПРОГИМНАЗИАЛНИЯ ЕТАП

Abstract: *The deep segregation in Bulgarian society starts with the education system – there is a lack of connections between the school subjects, which creates in students an incomplete vision of life and reflects a strong disconnection between different professions. Furthermore, most of the educational content is based on atheism, which is inherited from the socialist era. This paper offers a new way of teaching, based on integrative topics and teaching materials, related to Bulgarian saints and Orthodox Christianity.*

Key words: *Education, religion, orthodox christianity, middle ages, saints, Bulgaria*

Съвременното българското общество е изправено пред редица проблеми от различно естество, които прокарват силни разделителни линии и въздействат негативно на неговото икономическо, научно и духовно преуспяване. Голяма част от казусите днес са наследени от предходните поколения през последното столетие, като резултат на едно почти непрестанно вътрешнонародно противопоставяне, което дава отражение във всички сфери на обществения живот – простолудие и политики, държава и Църква, либерали срещу консерватори, авторитарно срещу плуралистично, глобално и национално, русофоби

Данни за автора

Пламен Михайлов е магистър по специалност „Религия и образование“ и докторант в катедра „Историческо богословие“ на Богословския факултет към Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Научна област на работа българските светии и манастири в поконническо-просветната дейност сред младежта.

Научни интереси

в областта на българската история, православното изкуство, църковните медии, както и в поклонническо-просветната дейност.

По-важни публикации

Стенописи и щампи на свети Йоан Рилски и поклонничеството през Възраждането“. В периодично издание „Богословска мисъл“, бр. 1/2020, г. XXV, Университетско издателство „Св. Климент



РЕЛИГИОЗНОТО ОБУЧЕНИЕ – КОНТРАПУНКТЪТ, БЕЗ КОЙТО НЕ МОЖЕМ

ПЛАМЕН МИХАЙЛОВ

СЪБОРНО ВЕРОУЧЕНИЕ – ПОСЛАНИЯТА НА БЪЛГАРСКИ СВЕТЦИ КАТО ОСНОВА ЗА УЧЕБНОТО СЪДЪРЖАНИЕ В ПРОГИМНАЗИАЛНИЯ ЕТАП

и русофили, и т. н. В същото време все по-ускорено възникват и нови кризисни ситуации, които създават и вътрешни борби във всяко от оформилите се разделения. Това умножаващо се противопоставяне в българското общество създава силно затруднение както за държавните и църковните институции в изпълнението на техните функции, така и за нормалния живот на всеки един гражданин.

Основен фактор за тази негативна тенденция са непрестанните посягателства върху българската образователна система в посока изкореняване на всичко християнско в нея, проявявани от различни политически кръгове и от чуждестранни неправителствени организации. Важно е обаче да не забравяме, че в основата на българското светско образование е връзката между православната вяра и познанията за света – първоначално изразена във взаимното училище, което отваря врати в няколко български града през Възраждането (1835 г. в гр. Габрово, 1841 г. в гр. Стара Загора и др.). В него децата се обучават според подготвените от йеромонах Неофит Рилски взаимноучителни таблици, важно място в които заемат поучения за вярата в Бога, познания за православната религия и примери за християнските добродетели. Затова и установената в страната ни образователна система при съдействието на Църква и държава веднага след Освобождението цели „да възпита децата нравствено-религиозно, да им развие душевните и телесните сили, та да им даде общо знание и умение, каквото е необходимо

за всяко общество“ (из „Временните правила за начално училище“ от 1879 г.).¹ От 1945 г. и до днес обаче понятието „светски“, характеризиращо държавното образование, вече с коренно изменено тълкуване: „който не е свързан с религия или с църква; граждански. Образованието е светско, с демократически и прогресивен дух. Конст., чл. 24“.² За сравнение в речника на Найдено Геров от 1904 г. четем: „Светский: 1. что е за тоя свят, что е от тоя свят, световный, мирский; 2. человеческий, людский, хорский“.³ Случва се това, за което предупреждава Министърът на народното просвещение Никола Мушанов през 1908 г.: „Този, който би посмял да изхвърли религията от училищата, би направил едно зло; би накарал българските семейства да сложат ключа на българското училище“ (в речта си относно „Законопроекта за народното просвещение“ в Народното събрание на 22.11.1908 г.).⁴

Днес, въпреки наглед подобреното отношение на държавата към Българската Православна Църква и усилията от

страна на Св. Синод да отправя съвети към Министерството на образованието и да подготвя учебни материали и преподавателски кадри съвместно с богословските факултети, дори и един двучасов учебен предмет по Религия (Православие) е избираем с редица ограничения и практически много труден за инициране. В същото време останалите предмети в учебната програма се основават на мироглед, почти непроменен от времето на атеизма в България – не предлагат на учащите се реален досег с православния възглед по въпроси, свързани с учебния материал. Дори в предмети като История и цивилизации или Български език и Литература православните светци от родната история, както и религиозната принадлежност на българите биват разглеждани основно от културологична и социална гледна точка, но не и от духовно-нравствена и възпитателна. Това налага търсенето на нов, интегративен подход за възвръщане към изконните цели на държавното образование у нас и до преоткриване на изгубеното единство между различните учебни предмети, а оттам – между различните професионални съсловия, социални прослойки и обществени настроения. Когато се обърнем към родната история откриваме, че това единство е било осигурявано именно от традиционното ни вероизповедание. По своето естество Църквата е съборна, затова и православното вероучение в пълнота не може да бъде друго, освен съборно – да цели изграждането на цялостен светоглед, като облагородява духовно всички учебни предмети и специалности и ги насочва в единна, ценностна посока; да изпълни всички сфери на обществения живот с есхатологичен смисъл. Настоящият доклад цели да предложи именно чрез интегративния подход прилагането в учебния процес на различни помощни материали от творчеството и приносите на българските светии, които стават основополагаща част от родната история и с живота си допринасят за укрепването не само на нашия народ и държавност, но и на християнска Европа. Следвайки актуалната Наредба на МОН за общообразователната подготовка,⁵ могат да бъдат обособени

Охридски“. „Изграждане на православен мироглед у младежта според проф. Борис Маринов“. В сборник „Професор д-р Борис Маринов: Живот и академична дейност (1895-1980). Сборник по случай 40 години от кончината му“, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.

E-mail
plamih@abv.bg

¹ Кожухаров, Валентин. Как да разбираме светското образование. Сп. „Мирна“. Изд. къща „Агато“, бр. 1, С., 1996, с. 10.

² Речник на българския език. Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“.

³ Геров, Найдено. Речник на Българский языкъ съ тълкувание речи-ты на български и на русски. Часть пята, Р-ІА. Дружествена печатница „Съгласие“. Пловдив, 1904, с. 141.

⁴ Кожухаров, Валентин. Как да разбираме... с. 11.

⁵ Наредба №5 от 30.11.2015 г. за общообразователната подготовка,

РЕЛИГИОЗНОТО ОБУЧЕНИЕ – КОНТРАПУНКТЪТ, БЕЗ КОЙТО НЕ МОЖЕМ

три интердисциплинарни теми за предложените материали, пряко свързани с учебните предмети от гимназиалния етап (8. – 12. клас):

1. Старобългарски език и книжнина (за Български език и Литература, История и цивилизации, математика, Чужд език);

2. Родолубие и вяра (за История и цивилизации, Философия, Биология и здравно образование, Гражданско образование, Български език и литература);

3. Изкуство и поклонничество (за Музика, Изобразително изкуство, Физическо възпитание и спорт, История и цивилизации).

За всяка от посочените три интердисциплинарни теми могат да се предложат различни варианти на материали, с които учителят би могъл да допълни преподаването на съответните учебни предмети, осъществявайки връзки между тях. Целите на всеки от предложените материали са съобразени с изискванията за съответните предмети според горепосочената Наредба, но подпомагат и пълноценното запознаване на учащите се с православния мироглед и посланията на родните светци.

СТАРОБЪЛГАРСКИ ЕЗИК И КНИЖНИНА

● Запознаване с произхода, значението и развитието на старобългарския език,

с произведението на св. Кирил Философ „Проглас към Евангелието“ – с цел пълноценно възприемане делото на светите братя Кирил и Методий, на техните ученици и на св. цар Борис, както и духовно-просветните резултати от него в наши дни (в помощ на обучението по история и български език).⁶

● Запознаване с фонетиката и развитието на глаголицата и кирилицата, както и използването им като бройна система – с цел подобряване знанията за системата на съвременния български език, както и повишаване на логическите способности в областта на математиката (в помощ на обучението по Български език и Математика).

● Запознаване с особеностите на словореда в средновековната българска литература, напр. инверсия, плетение словес – с цел усъвършенстване на уменията за създаване на художествен текст (в помощ на обучението по Литература).

● Усвояване на кратък тълковен речник на старобългарски думи, близки по значение или звучене на думи от съвременния книжовен език – с цел обогатяване познанията за основите на българския език и пълноценното му използване, както и улеснено възприемане на чужди езици от славянската езикова група (в помощ на

⁶ В тази връзка важни произведения са и „Азбучна молитва“ на Константин Преславски и „За буквите“ на Черноризец Храбър, които понастоящем са част от задължителната литература за 8. клас.

ПЛАМЕН МИХАЙЛОВ

СЪБОРНО ВЕРОУЧЕНИЕ – ПОСЛАНИЯТА НА БЪЛГАРСКИ СВЕТЦИ КАТО ОСНОВА ЗА УЧЕБНОТО СЪДЪРЖАНИЕ В ПРОГИМНАЗИАЛНИЯ ЕТАП

обучението по Български език и Литература и по Чужд език).

● Работа с оригинални средновековни текстове на старобългарски и църковнославянски език, като молитвата „Отче наш“, цитати от книгите Псалтир и „Часослов“ – с цел затвърждаване на знанията за историята и структурата на българския език, както и получаване на практически познания за традиционното в Република България източноправославно вероизповедание (в помощ на обучението по Български език и Литература, История и цивилизации).

● Работа със средновековни български текстове в различни жанрове, преведени на съвременен български език, като житие, похвала, слово, проповед, поучение, канон, акатист, молитвен текст – с цел обогатяване на познанията за българската литература и църковната книжнина чрез различаване на жанровите характеристики на автентични образци (в помощ на обучението по Литература).

РОДОЛЮБИЕ И ВЯРА

● Запознаване с Именника на българските светии, с кратки сведения за живота и подвизите им, както и работа с интерактивна карта на местата, свързани с тях⁷ – с цел овладяване на знания за

културното развитие и духовния аспект на българската история (в помощ на обучението по История и цивилизации).⁸

● Изучаване на произведението „Слово за Св. Троица, за сътворението и за съда“ на св. Климент Охридски – с цел усвояване спецификата на философското познание за реалността, запознаване с основни понятия на източноправославното вероизповедание и с християнското учение за произхода на живота и еволюцията на организмите (в помощ на обучението по Философия, Биология и Литература).

● Изучаване на произведението „Шестоднев“ на Йоан Екзарх и „Слово за временния живот“ на Черноризец Петър – с цел формиране на умение за ориентиране в ценности и подпомагане разбирането на православния възглед за света (в помощ на обучението по Философия и Литература).

● Запознаване със Завета на св. Йоан Рилски – с цел изследване на ценностите, споделени от всебългарския покровител, както и на православната етика (в помощ на обучението по Философия и Литература).

● Запознаване със Закон за съдене на хората, написан по времето на св. цар Борис (вероятно от св. Методий) – с цел изследване на историческото развитие на държавното

⁸ В тази връзка важни произведения са и „Пространно житие на Константин Кирил-Философ“ на св. Климент Охридски и „История славянобългарска“ на св. Паисий Хилендарски, които понастоящем са част от задължителната литература съответно за 8.-и и за 9.-и класове.

РЕЛИГИОЗНОТО ОБУЧЕНИЕ – КОНТРАПУНКТЪТ, БЕЗ КОЙТО НЕ МОЖЕМ

законодателство и гражданското общество във взаимодействие с църковното право (в помощ на обучението по Гражданско образование, История и цивилизации).

ИЗКУСТВО И ПОКЛОННИЧЕСТВО

● Запознаване с основите на църковната музика и с невмената нотация – с цел разширяване на познанията по основни стилове в музиката и за изразните средства (в помощ на обучението по Музика).

● Запознаване с творчеството на св. Йоан Кукузел и на възрожденските църковни изпълнители – с цел формиране на устойчив интерес към българското изпълнителско изкуство и приноса на българското музикално творчество (в помощ на обучението по Музика, История и цивилизации).

● Заучаване на Тропари на Господски празници и на български светци – с цел придобиване на по-богати музикално-слухови представи и практически познания в църковния живот (в помощ на обучението по Музика).

● Запознаване със стиловете особености на православната икона и с изявени образци на българската Средновековна и Възрожденска иконография – с цел формиране на устойчив интерес към българското изкуство и неговото културно и историческо значение (в помощ на обучението по Изобразително изкуство, История и цивилизации).

● Запознаване с традиционната старобългарска орнаментика и дърворезба, рисуване/компютърно генериране – с цел разширено познание за стиловете в графичното изкуство и българския принос, както и естетическо ориентиране в съвременната културна среда (в помощ на обучението по Изобразително изкуство, История и цивилизации).

● Запознаване с традиционната Средновековна и Възрожденска църковна архитектура, рисуване/компютърно генериране – с цел разширено опознаване на стиловете в архитектурата, анализиране на връзките на изкуството с религията и на българския принос (в помощ на обучението по История и цивилизации, Изобразително изкуство).

● Провеждане на туристически походи с посещение на храмове и манастири, свързани с живота и делото на български светии – с цел повишаване на познанията за българската история, както и подбиране на целесъобразна двигателна активност за поддържане на здравословния, социалния и професионалния статус през целия живот (в помощ на обучението по История и цивилизации, Физическо възпитание и спорт).

Посочените материали дават основа за интегриране на посланията на българските светии в гимназиалния план на образователната ни система, макар далеч да не обхващат всички възможности за това. В същото време е пределно ясно, че учителите често изпитват затруднения в

преподаването на целия материал, изискван според учебната програма в рамките на определения срок, и всяко допълнение в нея коства особени усилия. Въпреки това предложените в настоящата разработка материали са достатъчно съществени, за да подпомогнат учебния процес на подрастващите, да повишат интереса и любовта на децата към родното и да изпълнят с ново ценностно съдържание изучавания по програма материал.

Предложеният интегративен подход на съборно вероучение може да бъде приложен от учители по кой да е от горепосочените предмети в гимназиалния етап, предоставяйки им възможност да дават на учениците разнообразни творчески задачи, интерактивни аудио-визуални примери, нови казуси и възпитателни теми за дискусия във връзка с целите на съответния учебен предмет. Повечето от предложените материали в настоящия доклад могат да бъдат открити свободно в интернет, но използването им за изготвяне на помагало за учителя 8. – 12. клас по съборно вероучение би било едно удачно последващо развитие на настоящата разработка, което още повече да допринесе за подобряването на взаимовръзките между различните учебни предмети, за цялостното възприемане на обществената значимост на православната вяра и за единството на българския народ.

Пламен Михайлов

СЪБОРНО ВЕРОУЧЕНИЕ – ПОСЛАНИЯТА НА БЪЛГАРСКИ СВЕТЦИ КАТО ОСНОВА ЗА УЧЕБНОТО СЪДЪРЖАНИЕ В ПРОГИМНАЗИАЛНИЯ ЕТАП

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Геров, Найден. Речник на Българский языкъ съ тлъкувание речи-ты на български и на русски. Чясть пята, Р-ІА. Дружествена печатница „Съгласие“. Пловдив, 1904

Кожухаров, Валентин. Как да разбираме светското образование. Сп. „Мирна“. Изд. къща „Агато“, бр. 1, С. 1996

Михайлов, Пламен. Мястото на българските светии в учебния предмет „История и цивилизации“. Дипломна работа за придобиване на образователно-квалификационна степен „магистър“ в Богословски факултет към СУ „Св. Климент Охридски“

Онлайн източници

Наредба №5 от 30.11.2015 г. за общообразователната подготовка, издадена от Министъра на образованието и науката. Източник: https://cioo.mon.bg/wp-content/uploads/2014/07/nrd5_30.11.2015_obshtoobr_podgotovka.pdf

Официална интернет страница на Софийска света митрополия. Източник: <https://mitropolia-sofia.org/index.php/biblioteka/bgsvetii>

Речник на българския език. Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“. Източник: <https://ibl.bas.bg/rbe/>



ИРЕНА ЯНЧЕВА

ЧИТАЛИЩЕТО В ГР. ПЛОВДИВ ПРЕЗ ВЪЗРАЖДАНЕТО

Abstract: *The article represent one important topic in urban public space during 19 century – new club or community center for public library and theatrical salon. The origin of the new modern for the Renaissance institution is considered together with the existence of old traditional locations. The research provide information about how communities build the urban space, how it is connected with coming European influences that are synchronized with the degree of social, economical and cultural development of urban society. The structure of the space produce various forms of identity, personal and collective memory, also we can understand the mutual relations between space and time - festive and social. In the period of 19 c. Plovdiv of the Bulgarian National Revival is an example of the Bulgarian big central urban centers on the Balkans, in the zone of Levanta. Ways for forming the personality and the public identity, as well as that of the whole urban society have been searched for. Moreover, objects of study here are the person and human communities with developed nets of social role and social interrelations in overcoming and organizing space and time.*

Key words: Plovdiv, theatre, community, Bulgarian, European

Клубът и читалището възникват в града през втората половина на XIX в. като нови модерни институции, нямащи свои аналогии в миналото, следващи както европейския модел, така и нарасналите потребности на гражданството от свободно събиране, общуване и опознаване извън регламента на празника в храма, изискванията на чаршията, училището или тесния кръг на личното гостуване у дома. Тези публични места, съсредоточени в Пловдив отново на Трихълмието, се развиват изключително в лоното на християнското население – българи, гърци. Голяма част от общността има възможност да присъства на постоянни вечерни и неделни сбирки, които разнообразяват и обогатяват нейното всекидневие, вкусове, знания чрез сказки на популярни или научни теми, вечеринки, театрални представления, библиотека, абонамент на вестници и др. Форуми от този вид се превръщат в постоянни и поради факта от увеличаващото се количествено присъствие на интелигенцията, нейната професионална подготовка, социален опит и авторитет в обществото. Масовото откриване на читалища през третата четвърт на XIX в. сред преобладаващи градски центрове подпомага комуникацията между българите от различни райони на

полуострова посредством изпълнението на общи задачи или сродни намерения, издигането на определени примери-образци за следване или бързо отстраняване на негативните пречки за общополезни патриотични начинания. Често дейността на читалищата е предмет на дискусии в периодичния печат, в следствие на което се появяват публични одобрения или несъгласия. Те успяват да образуват допълнително населението на зряла възраст с материя, която надхвърля достъпната в установената училищна програма. Успоредно с това успяват да развият благотворителна дейност за подпомагане с финансови средства на учебни заведения в града или в други населени места. Лекториите се извършват напълно безплатно, без никакви ограничения за разнородните съсловия на Филибе.

По подобие на английските клубове, в които членуват хора от една професионална среда или част от елитното общество в града, в Пловдив християнското население – българи и гърци, създава свой клуб през 1859 г. „Мнозина от нашите българи бяха изявили на първо желание да съучаствуват в него; после обаче се оттеглиха, когато усетиха, че за речений клуб била подготвена къщата на Георги Цукала, който така безобразно напада въз целия български народ“.¹ Европейското културно влияние се отразява през призмата на местните условия. Предназначението на клуба се разяснява от Българския възрожденски периодичен печат в Цариград пред аудиторията като ново, различаващо се полезно естество: „място, където се събират на определени дни избрани хора, за да се разговарят за общи работи“.²

Българите искат неутрален терен за тази цел; кампанията на гръцката Патриаршия и нейните привърженици срещу техния народ ги наскърбява дълбоко, внася разкол между

¹ България, бр. 4, април 1859; Вж: Леков, Д. Литература, общество, култура. Литературно-социологически и литературно-исторически проблеми на Българското възрождане. П. 1996, II.4.г. Читалища, с. 178-179 и др.

² Пак там.

Данни за автора
Ирена Янчева е докторант по Етнология (Културна Антропология). Тема на дисертационното съчинение: „Публични и частни пространствено – времеви структури на градския живот – Пловдив, 18 – 19 век“.

- Специализации в сферата на Изкуството, Културна и Социална история на Балканите и Източното Средиземноморие
- Certificate in Museum Studies, Ontario Museum Association, Canada - Museums in Context, Artifacts, Care of Collections, Collections Management, Education Programs, Exhibit Planning and Design, Museums and the Community, Museums in Historic Buildings, Organization and Management of Museums.

- Професионален опит в сферата на Културна антропология /Етнология; Научно – изследователска работа в музеи и архиви, музейни колекции и теренен материал; Участия в конференции и реализация



ЛИЦЕТО НА ГРАДА: ВЕЧНИЯТ ПЛОВДИВ – ДРЕВЕН И НОВ

ИРЕНА ЯНЧЕВА

ЧИТАЛИЩЕТО В ГР. ПЛОВДИВ ПРЕЗ ВЪЗРАЖДАНЕТО

двете общности в Пловдив и не им позволява да участват на места, където гласът им няма да бъде чул. По пътя на диалога взаимодействиращите си културни общности могат да хармонизират отношенията помежду си, без никоя от тях да „заплаща за мира“ с частична или пълна загуба на своята културна идентичност.³ Но когато този диалог е нарушен всяка заживява свой самостоен, отделен живот.

НАЧАЛОТО НА ЧИТАЛИЩНИЯ ЖИВОТ В ГР. ПЛОВДИВ

При появата на читалището гражданството се разделя на етнически принцип. Българското читалище се урежда през 1859-60 г.⁴ Тази тенденция се разгръща широко по всички области. Пловдивското читалище със свои средства създава и крепи две училища в града, а с помощта на околните читалища отваря и поддържа едно българско училище в Одрин.⁵ Иван Евстатиев Гешов, който

е завършил висшето си образование в Манчестър (Великобритания), е бил избран за председател на българското читалище в Пловдив. Същевременно той е ръководител на разисквателното дружество в него. По характер то е общественолитературно, събира се всяка събота. В него участват пловдивски интелектуалци и ученици от гимназията. Институцията се издържа финансово от членски внос и дарения от богати граждани.

Освен просветителските и благотворителни акции тя осигурява място, публика и право на изява за специфичен тип сдружения на професионална основа – ученическите дружества. Първото дружество от такъв характер – „Напредък“, е основано през 1872 г.⁶ Второто дружество в града е „Братство“.⁷ Една година по-късно техните успехи се коментират с удовлетворение и уважение в печата: „Освен ползата, която принася то на членовете си чрез всяка-неделищните си сказки той им доставява още твърде добър материал за умственото им развитие“.⁸ Учениците разполагат с книги на български и на чужди езици. Те са „купени веднъж от многуважаем съгражданин“.⁹ Това богатство не би било възможно, ако не са „почтените граждани“, които показвали в различни случаи „благоволенieto и щедростта си

към него (Дружеството), с която насърчиха още повече и неговите членове“.¹⁰ За да стъпи на крака дружеството, за да може да изпълни целта си е необходимо съдействие и помощ от българското население в града. Към тази част от него, която е по-състоятелна, по-образована, по-влиятелна, настоятелството изказва „голямата си признателност“, с оглед на нейната специфична меценатска дейност.¹¹ В общобългарските читалищни дела се включват и лица, които не са граждани на Пловдив, но са работили всеотдайно тук: г-н Иван Х. Михалев, член и бивш председател на ученическото дружество, подарил всичките „анатомически картини“, върнал се по-късно в родния си град Чирпан. Сдружения от такъв вид и предназначение сред народите от европейския континент имат за свой резултат „умствено и материално обогатяване“, „честита и здрава бъднина“ за всички държави. Тази значимост е отправна точка - модел за българите, според който те също могат да достигнат висока степен на развитие, за да станат част от цивилизования свят.

Успехите на Цариградското и на Пловдивското дружество, които единствено отговарят на предназначението си, ги превръщат във водещи за всички останали.¹² Възникнала през 1855 г., институцията развива богата дейност въз основа на приет и отпечатан „Устав на Българското читалище в Цариград“ (1868 г.) – сказки, чествания на деня на светите братя Кирил и Методи, сп. „Читалище“, което се налага като главен печатен орган на читалищното движение (1870-1875 г.). Първоначално всички читалища приемат свои устави чрез гласуване на общо събрание, където освен традиционните принципи намират приложение и редица местни възгледи. През 1870 г. сп. „Летоструй“ обнародва устав, който да служи

на научни публикации: Балканистичен форум, Македонски преглед, сборници от Национални конференции в София, Благоевград, Варна.
- Участие в изграждане на електронен каталог на музейни колекции: database MIMSY; участие в екип по изготвяне и поставяне на изложби – концепция, инсталация и ротация на артефакти, съпровождащ снимков и текстови материал; периодично обновяване на постоянни експозиции (Toronto, ON, Canada)
- Участие в образователни програми: семинари, беседи в музейна среда. Професионален опит с музейни артефакти: пренасяне, съхранение и документация, подготовка на артефактите за експозиции и програми, preventive conservation, data entry and analysis, реорганизация и обновяване на музейни хранилища (Toronto, ON, Canada).

По-важни публикации
Янчева, Ирена. Етнология на Възрожденския Пловдив

³ Макариев, П. Диалогът между културите и комуникативната рационалност. – В: Общности и идентичности. С. 1998, с. 321-355.

⁴ Кондарев, Н., Сираков, С., Чолев, П. Народните читалища в България. Т.1. Народните читалища преди Освобождението. С., 1972, с.279, 280, 281; Вж: Киркович, Р. Спомени. С., 1927, с.45, 48.

⁵ Летоструй или къщний календар за проста година 1871. Издава книжарницата на Хр. Г. Данов и сие в Пловдив, Русе, Велес, с. 240.

⁶ Турция, бр. 12, 6 май, 1872.

⁷ Свобода, бр. 50, 27 май, 1872.

⁸ Право бр.3, 31 март, 1873.

⁹ Пак там.

¹⁰ Пак там.

¹¹ Пак там.

¹² Напредък, бр.25, 18 януари, 1875.



ЛИЦЕТО НА ГРАДА: ВЕЧНИЯТ ПЛОВДИВ – ДРЕВЕН И НОВ

ИРЕНА ЯНЧЕВА

ЧИТАЛИЩЕТО В ГР. ПЛОВДИВ ПРЕЗ ВЪЗРАЖДАНЕТО

като образец за изпълнение.¹³ Правилата илюстрират желанието на интелигенцията за установяване на точен и прецизен ред, нейният опит за степенуване на най-важните задачи и отделяне на периферните проблеми, за регламентиране и евентуално контролиране на дейностите в рамките на единна програма. Въпреки общото участие или финансиране, интелигенцията запазва ръководната си роля като съсловие повсеместно спрямо изграждането на характерна дисциплина в читалищните структури – Пловдив, Цариград и др. Пловдивското читалище съумява да се задържи и да се наложи за дълго време. Основателите му съдействуват неуморно за „умственото си и нравствено развитие“, подпомагат бъдещите ученици с учебници, книги, дрехи и така то отговаря на наименованието си „Напредък“.¹⁴ Неговият капитал се състои в една библиотека от разни книги за 8 000 гроша, 2000 гроша изпратени за други книги и 2 500 гроша готови пари; има свой устав, който задължава редом членовете да сказват сказки във всяко заседание, което обикновено се отваря всяка неделя.¹⁵

ПО-ВАЖНИ ДЕЙНОСТИ

Всички ученици се обединяват на професионален принцип: те са от една и съща колежанска среда – Българското епархийско централно училище в Пловдив „Св. св. Кирил и Методий“, изучават еднаква материя, след завършването си работят като преподаватели или свещеници из различни региони. Чрез бъдещата си учителска професия част от тях се приобщават към съсловието на пътуващите интелектуалци. В своите мемоари Михаил Маджаров споменава: „Нашата възраст беше такава, каквато имаха младите студенти“.¹⁶ Така създалата се организация има свой устав както при еснафите и сдруженията. Собствените им правила изискват събиране на членовете поне веднъж седмично, въвеждане – защита на проблем от едно лице под формата на лектория: „Истината и защо трябва да я обикнем“¹⁷ последвана от публично обсъждане, дискусия чрез въпроси и отговори, разисквания и пояснения, излагане на точна аргументация. По-големите ученици, поритежаващи съответно по-добра подготовка и повече социален опит предоставят напътствия и допълнителна информация на по-младите. Целта на дружеството е подготовка за бъдеща професионална дейност. По време на сказките в читалището ораторите не получават заплащане, те практикуват едно

специфично стажуване, защото тук присъства, подготвя се и участва част от гражданството на Пловдив. Така пред множество слушатели, проявяващи активност чрез въпроси през втората половина на сказката колежаните изнасят професионално публични слова, учат се на майсторство в риторичния стил, как да подбират и групират аргументите си, как да се защитават, как да заинтригуват отделните слушатели и да въздействуват трайно върху тях като цяло, тренират своята памет и умствени разсъждения за продължително устно говорене без писмен текст. Участниците притежават тясна специализация, която ги обединява пред външния свят; имат обща каса, обща собственост – библиотека, помещения, общи отговорности, едно лице, наречено председател – която ги ръководи и чиято длъжност е изборна. То също е от тази професионална среда, водещи са неговите професионални заслуги, а не съсловни, родствени, социални. Дружеството създава добре подготвени хора, които ще заемат обществени служби и в други градове или села, бидейки конкурентни на това поприще. Пловдивското читалище може да служи за пример на останалите с подобна дейност.

То предоставя своя салон за театрални спектакли, където се поставят чуждестранни, побългарени и български пиеси. Единственият отзвук за развитие на театралното дело в Пловдив по време на Възраждането е едно писмо (с подпис „Един гражданин“) от декември 1871 г., изпратено до Цариградската преса:¹⁸ драматургията се играе само в читалището, а то от своя страна се намира в най-голямата учебна сграда, тази на колежа „Св. св. Кирил и Методий“. Не е имало в града професионално изучили се и работили българи или граждани от другите националности като артисти и режисьори-постановчици. Тази работа се извършва от учителите и учениците. „Не литературният текст, а театралният спектакъл като цяло въздейства върху зрителя и предопределя високите оценки... Привлечен в театралния салон от

върху Периодичния печат. П., 1996

Янчева, Ирена. Лечение на болното човешко тяло през Късното Средновековие и Ранното възрождане до времето на Академичната медицина (Пловдив, 17 - 19 в.). – В: България в световната история и цивилизации - Дух и Култура. В., 2021, с. 115 – 128

Янчева, Ирена. Тракийският Херос в контекста на културните влияния от Балканите към Египет – вяра, почитания, иконография. – В:

България в световната история и цивилизации – Дух и Култура. В., 2017, с. 71 – 94

Янчева, Ирена. Празникът във Възрожденския Пловдив: Календар, промяна – 11 май втори Великден. – В: България в световната история и цивилизации – Дух и Култура. В., 2019, с. 99 – 114

Янчева, Ирена. Елинският гимназион и колежът Св. Св. Кирил и Методий във

¹³ 1. Да доставя на читающата публика средства за прочитание; 2. Да подпомага българската книжнина; 3. Да улеснява сиромашките ученици и въобще да разпространява образованието измежду народа в областта.

¹⁴ Напредък, бр.25, 18 януари, 1875. Пак там.

¹⁵ Пак там.

¹⁶ Маджаров, М. Спомени. С. 1968, Ч.1. 1854-1878, с. 258.

¹⁷ Напредък, бр. 25, 18 януари, 1875.

¹⁸ Македония, 1 януари, 1872 (20 дек. 1871).



ЛИЦЕТО НА ГРАДА: ВЕЧНИЯТ ПЛОВДИВ – ДРЕВЕН И НОВ

ИРЕНА ЯНЧЕВА

ЧИТАЛИЩЕТО В ГР. ПЛОВДИВ ПРЕЗ ВЪЗРАЖДАНЕТО

любопитство и духовен глад той трябва да бъде задържан; „обработката“ му започва с литературния текст, от предговорите към отделните драми, от конкретни публикации в периодичния печат; спечелването му става от режисьора, артиста, декора – от онова, което ще види, чуе, съпреживее; отзивите за почти всички представления през Възраждането са ласкави и възторжени¹⁹. Чрез поставянето на пиеси читалищата се самоиздържат, появяват се допълнителни приходи в тяхната каса. По този начин се увеличават възможностите и на пловдивчани за благотворителни акции, спомоществования, даване на стипендии, издръжка на училища. За всяка изиграна творба се изисква предварително разрешение от общината. Това съгласие или отрицание се явява повод за конфликти в града относно драмата „Геновева“ и комедията „Криво разбраната цивилизация“. Гласът на общинарите има решаващо значение по следните показатели, които въспират постановките: „1-во, че ползата щяла да бъде съвсем малка; 2-ро, че представленията служили за разврат на публиката; 3-то и най-главното, че може да се запали училището, като представлението ще стане нощехх“²⁰.

Пловдивското читалище е поело задължения за редовно изпращане на

вноски към Цариградското за издаване на книги, учебници и буквари на български език;²¹ именно тази полза за цялото отечество представлява един от стремежите на местните интелектуалци успоредно с култивирането на светски вкусове. Осигурявайки средства, театърът предоставя знания и нов вид забавления за своите зрители, които развличайки се изграждат характерен етикет, жест, костюм, реч за общуване на такива публични места. Театралният салон придобива специфичен вид тържественост, различен от площада или улицата. Поколението на младите хора – получилите образование и специализация у нас или в чужбина към колежи и университети, съсловията на учители и ученици поемат инициативата за ежегодно поставяне на театрални пиеси в Пловдив. Те се изправят решително пред упорството, съпротивата, липсата на разбиране, норми и съпричастност у старото чорбаджийство – „тежки търговци“, някои хаджии, схоластично мислещото духовенство и патриархално настроените еснафи.

Използвайки своето високо социално положение в йерархията, общинарите (старите) категорично отхвърлят нововъведенията в областта на изкуството, опитвайки се да диктуват условия или забрани. Формиралата се опозиция през втората половина на XIX в. Млади / стари означава освен биологичен възрастов белег на поколенията, който служи за разделителен

²¹ Пак там.

маркер и противопоставяне в публичната сфера по социални, образователни, културни параметри. Но структурата и мястото на читалището като демократична институция, както и училището предопределят целите и характера на неговата дейност, където всички българи имат право на участие. Пространственият топос осигурява възможности за събиране от една страна, а от друга - съхранява и представлява народните интереси като обществено заведение.²² Именно в състояние на заедност гражданството желае да осъществи развитието на бъдещото общество, чрез координатите на обществените институции като обединение или един общ съюз между всички напредничави, образовани, светски българи.

Социално-психологическите предпоставки за разширяване границите на театралното въздействие – репертоар, тематичен кръг, жанрове, начини за реализация, се намират в икономическото замогване на младата българска буржоазия.²³ В народното позорище Добри Войников открива надеждите за народното възрождение, тук зрителите започват да чувствуват необходимостите за народното развитие, намират всеобщо училище за народност; прилагайки тези свои възгледи в практиката той съставя програма за развитието на театъра в емиграция и вътре в страната през 1868 г.²⁴ Необходимостта от театрални спектакли се забелязва предимно в големите градски центрове, където част от публиката вече е живяла или пътувала към Европа и може да оцени това изкуство. Читалището е тяхна естествена среда, а театралният салон се доближава по качества и потребности до библиотеката. Пиесите се организират от най-издигнатите, най-просветените българи, според които нацията може истински да се съхранява и развива само като се изравнява с другите народи или като овладява големите постижения на цивилизацията.²⁵

²² Пак там.

²³ Конфорти, Й. Спорът за театъра през Възраждането. – В: Проблеми на изкуството. 1984, кн.1, с. 22-28.

²⁴ Пак там.

²⁵ Пак там; (Според изчисления „Геновева“ е претърпяла от 1870 до

Възрожденския Пловдив. – Балканистичен форум, 2017, кн. 2, с. 51 - 65

Янчева, Ирена. Обликът на град Пловдив през 18 – 19 в. - В: Форум Българознание. Извори и символи. С., 2019, с. 349 – 391

Янчева, Ирена. Майстори дърворезбари от Дебърската школа. – Македонски преглед, 2000, кн. 3, с. 91 – 102

E-mail

irenayancheva@yahoo.ca

ЛИЦЕТО НА ГРАДА: ВЕЧНИЯТ ПЛОВДИВ – ДРЕВЕН И НОВ

ИРЕНА ЯНЧЕВА

ЧИТАЛИЩЕТО В ГР. ПЛОВДИВ ПРЕЗ ВЪЗРАЖДАНЕТО

Същинският връх в развитието на театъра в Пловдив настъпва по времето на Източна Румелия, когато тук се съсредоточава по-голяма част от българската инелигенция: 161 учени, публицисти и учители; 167 души актьори и музиканти; 42 архитекти и инженери; 107 адвокати и лекари.²⁶ Свои театрални групи имат почти всички етнически общности в града – евреи, арменци, гърци, българи. Театралните сезони са продължавали по няколко месеца. Тук са гостували гръцки и арменски професионални театри: Параскевропулос, на Фасуджиян, на Папазян и др. Всички пиеси се играели в салона на „Св. св. Кирил и Методий“ – Жълтото училище, който бил най-големият и най-функционалният в града. Възрожденската традиционна дейност на читалището се съхранява пълноценно, тук пристигат както български, така и чуждестранни артисти. То става средоточие на активен културен живот, привличайки за публика цялата градска интелгенция и разнородни представители от местното население. Гърците използвали голяма реклама и събирали много зрители (Параскевропулос, Теспие). Българските изпълнители след 1878 г. продължават да бъдат учители и ученици. На 30 януари 1879 г. българската театрална трупа при Пловдивското

реално училище представя пиесата „Горе от ума“ от Грибоедов, по случай 50 години юбилей от смъртта на нейния автор.²⁷ През същата година учителките от Пловдивското класно девическо училище „Благовещение“ участват при изнасяне на пиесата „Иванко, убиецът на Асеня“.²⁸ Все повече в театралния репертоар навлизат драматургични произведения от европейския класицизъм и просвещение. Българската пиеса има свое традиционно запазено и утвърдено място както на сцената, така и сред аудиторията, успоредно с което се разпространяват самостоятелно издадени творби. През 1880 г. в салона на училището „Св. Троица“ били представени трагедията „Смъртта на Потьомкин“ и комедията от Молиер „Насила оженване“.²⁹ В началото на 80-те години на XIX в. българските граждани, които са се преселили от околните малки градчета започват да създават свои дружества и дружби, а те от своя страна образували любителски театрални трупи. Някои от тях заедно с Пловдивската гимназия „Св. св. Кирил и Методий“ давали театрални представления. На 31 октомври 1881 г. трупата на Сопотското дружество в града излиза на сцена с историческата драма на Добри Войников „Райна Княгина“ и комедията на Молиер „Насила оженване“; получените средства отиват в полза на Сопотското училище.³⁰

Духът на Възрожденския театър се запазва до края на 1881г., когато професионалната трупа на Стефан Петков Попов, който е неин режисьор, играе в салона на театър „Люксембург“. Пред публика се изнасят пиесите „Стоян войвода“ и „Завистта на Барбуе“ от Молиер. По този повод се пишат обширни статии във в. „Марица“ и в. „Народен глас“, а събитието се определя като начало на българския професионален театър след Освобождението.

професионален театър със своя собствена зала, читалищният салон концентрира в периода на преход максимално проявите на национална идентичност в тяхната легалнодопустима форма в Турската империя, заедно с гимназията „Св. св. Кирил и Методий“ и църквата „Св. Богородица“. Координатите на тези топоси укрепват българските позиции върху Акропола, а оттам и в града като цяло. Центърът подпомага видимостта, трайността, силата, жизнеността, нелишена от частична показност, авторитета и методите за приобщаване на съмишленици.

ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ ШРИХИ

До 80-те години на миналия век читалището запазва своята полифункционалност като културна институция с представителен характер за българската общност от града. Пространственият топос предоставя възможности за светска изява на всеки от нашите сънародници чрез допълнително обучение или забавление, свързани с неговия свободен индивидуален избор. Доведен посредством личностните си предпочитания гражданинът се приучава към обществен живот, съпричастност към общото благо, ново времево разпределение на своето или семейното всекидневие между работа, домашен уют, задължения, социални контакти, свободни часове за почивка и развлечения. Мястото обучава, но и възпитава; отделя по етничен признак, но и консолидира вътрешно групата; обединява високите и средни интелектуални и образовани среди, разграничавайки ги постепенно от нисшите слоеве. До появата на

Всички български читалища получават през 1869 г. писмо-обръщение от Марин Дринов относно значението и правилата за събиране и записване на народни песни и приказки с цел обнародването им по области в отделна самостоятелна сбирка от Цариградското читалище.³¹ Пловдивчани се включват активно в процесите за „изравняване правописанието“ и за „изработване на един общ писмен български език“, който да бъде валиден в качеството си на задължително регламентирана норма за цялата етническа територия. Необходимо е било добро знание за свойствата и законите на езика, което е могло да се постигне чрез изучаване на всички български наречия и изговаряния, както и чрез изучаване историята на българския език, т.е. неговото постепенно изменение от най-стари

1876 г. близо 88 представления, от които 73 само в градовете. Освен мелодрамата (сантиментализъм) другият основен жанр на театъра вътре в страната е комедията (реализъм).

²⁶ Вж: Иречек, К. История на българите. С., 1978; Вж: Стателова, Е. Източна Румелия (1879-1885). Автореферат, 1983.

²⁷ Марица, бр. 3, 30 януари, 1879.

²⁸ Народен глас, 23 октомври, 1879.

²⁹ Народен глас, бр. 62, февруари, 1880.

³⁰ Народен глас, 3 ноември, 1881.

³¹ Дринов, М. Писмо до българските читалища. – В: Македония, 7 август 1869; Право, бр. 32, бр. 33, 1869; Летоструй или домашен календар за 1870.



времена до сега:³² словестния фолклор е предоставял примери към диалектите – регионалните говори, а средновековните ръкописни книги – към развитието на езика през различните столетия. Демографските и езикови параметри доказват обитаването на една територия от векове и наличието на компактно етническо българско население, което по пътя на своето естествено национално обединение ще възстанови в бъдеще политическата си държавност.

Читалището събира средства за издаване на книги посредством издирване на спомоществатели. То отговаря на индивидуални призови както и на повика от институциите на други градове – Горна Оряховица, Цариград, Прилеп и др.³³ Освен с пряко финансиране, читалището изразява съпричастност към книжния пазар и народното просвещение подарявайки безвъзмездно периодични издания, готова самостоятелна книжна продукция, учебническа литература на библиотеки към по-малките и по-бедни провинциални читалища.

Благородните амбиции и реалният принос на читалищните дейци укрепват живеца на българския дух.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Леков, Д. Литература, общество, култура. Литературно-социологически и литературно-исторически проблеми на Българското възраждане. П. 1996

Макариев, П. Диалогът между културите и комуникативната рационалност. – В: Общности и идентичности. С. 1998

Кондарев, Н., Сираков, С., Чолев, П. Народните читалища в България. Т.1. Народните читалища преди Освобождението. С., 1972

Киркович, Р. Спомени. С., 1927

Маджаров, М. Спомени. С. 1968, Ч.1. 1854-1878

Леков, Д. Писател-творба-възприемател през Българското възраждане. С., 1988 г.; Ч.2. Триадата писател-творба-възприемател през Възраждането. Г.6. Зрител

Конфорти, Й. Спорът за театъра през Възраждането. – Проблеми на изкуството. 1984, кн.1

Жаклин Бодурова
Масис Хаджожян

ФРЕНСКИЯТ КОЛЕЖ В БЪЛГАРИЯ – ДЕЛО НА ФРЕНСКАТА КОНГРЕГАЦИЯ НА АСОМПСИОНИСТИТЕ, УСПЕШНО ПОДСЛОНИЛ ПИТОМЦИ ОТ РАЗЛИЧНИ ВЕРИ И НАЦИОНАЛНОСТИ

Abstract: *This study presents the missionary work of the fathers from the Roman Catholic Christian order of the Augustinian Assumptionists in the East and in the West with the aim of destroying the schism in Bulgaria through the creation of the French college in Plovdiv, its distribution in various cities of the country and its confirmation among local society. From the very beginning, the order set itself a longterm goal – the restoration of Christian education, the fight against the French Revolution, the destruction of schism and heresy. This leads to three main activities – teaching, social activities and missionary work. Printing activity was added in 1848. The attitude of the royal family to the apostolic mission of the fathers and nuns throughout the period is specially noted.*

Key words: *French college „Saint Augustine“, congregation, Assumptionists, different faiths and nationalities, the missionary work, schism, Bulgarian royal family*

Студията представя мисионерското дело на отец Еманюел д’Алзон, основател на сдружението „Успение Богородично“, превърнато в ордена

Данни за автора
Жаклин Бодурова работи в областта на архитектурата чиито сгради са творение на арменски архитекти, известни учебни колежи в чужбина, където възпитаници са арменци и българи, краеведството, етнографията и професионалните биографии на изявени личности от арменски произход.

Научни интереси
в областта на архитектурата, краеведство и етнография.

По-важни публикации
Статии, публикувани във вестник „ВАХАН“, Пловдивско издание

По пътя на амбициозен арменски архитект, оставил своята светла духовна следа в изграждането на Българската светиня на Златния рог (2010, за арх. Ховсеп Азнавур въз основа на ползвана литература „Българската светиня на Златния рог“, с автор ст. н.

³² Пак там.

³³ Недялков, Х. Обявление. –Във: Век, № 16, 27 април, 1874 (Оряховица, 26 март, 1874); Македония, № 39, 4 април, 1870; Читалище, № 10, 15 май, 1874, с. 268 - 274 / (Българска народна изложба. 1 май, Цариград, 1874).



ЛИЦЕТО НА ГРАДА: ВЕЧНИЯТ ПЛОВДИВ – ДРЕВЕН И НОВ

Жаклин Бодурова, Масис Хаджолян

ФРЕНСКИЯТ КОЛЕЖ В БЪЛГАРИЯ – ДЕЛО НА ФРЕНСКАТА КОНГРЕГАЦИЯ НА АСОМПСИОНИСТИТЕ, УСПЕШНО ПОДСЛОНИЛ ПИТОМЦИ ОТ РАЗЛИЧНИ ВЕРИ И НАЦИОНАЛНОСТИ

(конгрегацията) на августино-успенците, чиято идея принадлежи на папа Пий IX, който му поверява мисия в България, и той избира един от най-добрите си ученици, отец Викторен Галабер. Целта на сдружението е разрушаването на противоборството между римокатолици и православни в България, поставена под влиянието на Константинопол (втория Рим), папа Пий IX решава да изпрати религиозните ордени да създадат Източната мисия, чрез създаването на Френския колеж „Св. Августин“ в Пловдив през януари 1884 г. в една все още турска провинция, разпространението му в различни градове на страната като Русе и неговото утвърждаване като институция сред обществото. Френският колеж цели да изгради устоите на римокатолицизма и мнозинството от населението да приеме римокатолическото вероизповедание. В настоящата студия се проследява и отношението на българското царско семейство към апостолската мисия на отците-успенци (асомпсионисти от католически орден или конгрегация от „Асомпсион“ – „Успение Богородично“, ръководен от френската конгрегация, орден „Облат“) и сестрите облатки през целия период.

ОТЕЦ ЕМАНЮЕЛ Д'АЛЗОН – ЖИВОТ, МИСИЯ И ЦЕЛИ

През един юнски ден на 1862, отец Еманюел д'Алзон (на 51-годишна възраст), с благороднически произход от богат севенски род (Cévennes е някогашно село в Южна Франция, дн. национален парк, в близост до Ним и Монпелие), заминава за Рим, за да участва в канонизацията на японски мъченици. Папа Пий IX го забелязва в просторната зала за аудиенции и пред всички благославя неговото дело на Изток и на Запад. При друг случай, върховният понтифик, по време на частна аудиенция, му поверява мисия за разрушаването на схизмата на Изток и по-точно в България.

Данни за автора
Масис Хаджолян – доц. д-р

Научни интереси
конституционно право

Интереси в други области
обща теория на правото

По-важни публикации

- Конституция, Държава, Право – четири тома, 2002, 2012, 2017 г.
- Въведение в правото – 2000 г.
- Основи на правото – 2010 г.
- Съдебната власт – 2008 г.
- Конституционно право на република България – 2000 г.
- Учение за държавата и конституционно право – 1996 г.
- Европейско конституционно право – 2004 г.
- Конституцията и контрола за законност – 1993 г.
- Конституционни механизми на властта.
- Право на културата на Република България.

През 1845 г., на 25 декември, о. Еманюел като викарий смирено основава в Ним (Nîmes), разположен в Южна Франция, в близост до Марсилия и Монпелие, малкото сдружение „Успение Богородично“, което скоро се превръща в ордена на августино-успенците. Още от самото начало орденът си поставя дългосрочната цел – възстановяване на християнското обучение, борба срещу Френската революция, разрушаване на схизмата и ереста. Това довежда до три основни дейности – обучение, социална дейност и мисионерство, а от 1848 г., се добавя и печатна дейност.

По онова време Османската империя все още владее всички страни от източното Средиземноморие, включително и България. Съпротивата на българите срещу турско владичество се засилва през средата на XIX в. Въпреки опитите за по-масово приемане на исляма, голяма част от населението запазва християнството. То е обединено в лоното на Православната църква, произлизаща от схизмата на Фотий (867 г.), поставена от 1453 г. под юрисдикцията на гръцкия Патриарх във Фенер, Константинопол.

Множество групи християни, обединени в обществено движение срещу Русия, желаещи да се освободят от настояничеството на Константинополския патриарх, настояват за съюз с Римокатолическата църква, при условие, че запазят литургийния обред и език на дедите си. Поради това около 60 000 вярващи от източен обред – униати, се връщат официално към римокатолическото вероизповедание през декември 1860 г. В България през последните векове ще има представени двадесетина ордена (конгрегации) с храмове, манастири и епархии от източен и западен обред.¹

Униатството е вариант на католицизма, при който се комбинират католическата каноническа доктрина с автентични православни обреди. То възниква и се развива като форма

¹ Ваташки, Румен, Българската православна църква и римокатолическите мисии в България (1860 – 30-те г. на XX в.), Шумен, Университетско издание „Епископ Константин Преславски“, 2005.

с. д-р Христо Темелски). Дярнънтарач – стара арменска традиция и своеобразен празник за новобрачните и за новородените (2011).

- Съдба и творческа дейност на арменския арх. Торос Харутюн Тороманян, част от културната история на град Варна, оформяща изящния и причудлив облик със своята своеобразна атмосфера и полъх от миналото (2011).
- Рождественски концерт „Вечер на арменската култура“, посветен на тримата велики асове – Гомидас, Нерсес Шнорхали и Саят-Нова (2012).
- Творческа биография на известният художник Мартирос Сергеевич Сарян (2013).
- Хачатур Аведик Абовян – велик арменски писател, педагог, етнограф и просветител-демократ, родоначалник на съвременната арменска литература (2014).
- Крикор Зограб – белетрист, виден юрист и държавник, депутат в



ЛИЦЕТО НА ГРАДА: ВЕЧНИЯТ ПЛОВДИВ – ДРЕВЕН И НОВ

Жаклин Бодурова, Масис Хаджолян
ФРЕНСКИЯТ КОЛЕЖ В БЪЛГАРИЯ –
ДЕЛО НА ФРЕНСКАТА КОНГРЕГАЦИЯ НА АСОМПСИОНИСТИТЕ,
УСПЕШНО ПОДСЛОНИЛ ПИТОМЦИ ОТ РАЗЛИЧНИ ВЕРИ И НАЦИОНАЛНОСТИ

на западноевропейско културно влияние на Балканите, реализирано чрез католицизма. Според група български интелекти тогава идеята за уния е най-радикалното средство за разрешаване на църковно-народния въпрос чрез съединение с Римокатолическата църква. Причината за неговото появяване е безперспективната борба на българите за добиване на независима българска православна църква, национална йерархия и културна еманципация от Гръцката патриаршия, силно подкрепена от страна на руската дипломация. През 1860 г. сред черковните среди се засилва борбата за независимост на българската православна черква от гръцкия патриарх. В същото време сред българите в Цариград се засилва движението за уния с Римокатолическата църква като алтернатива на подчинението на българската църква и към гръцката патриаршия. Сред поддръжниците на това движение са Драган Цанков и д-р Георги Миркович. Йосиф Соколски е привърженик на идеята за независимост на българската църква. Същевременно е привлечен и към движението за уния. През ноември 1860 г. той се включва като член на делегацията, която отива при тамошния католически архиепископ Паоло Брюнони с молба да представи желанието им пред папа Пий IX да възобнови българската народна и каноническа йерархия. Йосиф Соколски е избран като най-подходящо лице, което да бъде ръкоположено от папата за български патриарх.

На следващата година върховният понтифик създава специален ватикански

отдел (конгрегация) за Пропаганда на Вярата, който да се занимава с римокатолиците от Източен обряд и специално с онези, които живеят в Османската империя. Впоследствие Папата кани отец Еманюел д'Алзон да се заеме с движението на православните българи, със специалната заповед да основе семинария, където да се подготвя бъдещото духовенство на „Обединените българи“.

На 15 март 1861 г. Йосиф Соколски заедно с дякон Рафаил Попдобрев, Драган Цанков и Георги Миркович заминават с кораб за Италия. На 26 март с.г., са приети на аудиенция при папата. Докато Русия гледа неодобрително на това разколническо движение, което самите български католици днес наричат православно, папа Пий IX, който се стреми да възстанови единството между Източните и Западните християни, пламенно насърчава българските униати и 2 април 1861 г. в Сикстинската капела в Рим ръкополага техния първи епископ, монсеньор Йосиф Соколски в архиепископски чин и апостолски наместник на съединените българи. Руската дипломация е силно обезпокоена от унията, като вижда в нея заплаха за влиянието на Русия върху българската православна църква и върху българското население в Османската империя.

На 1 август 1862 г., по време на традиционното раздаване на наградите в колежа в Рим, отец Еманюел д'Алзон публично съобщава за частната аудиенция, която върховният понтифик му предоставя. Отецът осъзнава, че е наточен с мисията да проучи този така наболял въпрос – за завръщането

на източните народи към вярата или възсъединяване на католици и православни. В периода на освободителни движения, следователно и на дълбоки промени в политическото и религиозното равновесие, е било необходимо да се проумее, че най-страшният противник на това обединение е Русия, която империя в името на православието непрестанно се стреми да разшири завоеванията си към Константинопол. Отец Еманюел д'Алзон е склонен да се възползва от обстоятелствата, като отчита общите интереси и стратегическите съюзи и преценява, че може да разчита единствено на Римокатолическата църква за предотвратяването на влиянието на Русия, след като застрашеният ислям се страхува най-вече от схизмата – естествен руски съюзник. Западащата Османска империя може да се надява да продължи съществуването си при условие, че между Константинопол и Русия се установи буферна зона с римокатолическо влияние. Отец Еманюел д'Алзон отбелязва, че Бог отрежда на Франция тази възродителна мисия.

За отец Еманюел д'Алзон се изяснява, че в борбата за разрушаване на схизмата Българската мисия представлява трамплин за проникване в Русия. Важното е усилията да се съсредоточат в обръщането във вярата на славянските схизматици, без да се забравя, че центърът на тяхната схизма е Русия. През 1870 г. той препоръчва със средствата, предназначени за покръстване на населението и образование на славянски духовници, да се подготви почвата за по-лесно проникване в империята на царете – Русия.

Ватикана предвижда това дело да започне от западни духовници, които да приемат Източния обряд – тази идея е подсказана на о. Еманюел от папа Пий IX. В тази мисия не трябва да се разчита на Полша, която превръща Римокатолическата църква в булевард на своята националност. Тогава отецът преценява да извърши мисията си, сравнима с кръстоносен поход, в България като отправна точка, която е разположена на юг от огромната империя на Русия. Като слабо звено на славянската схизма, тя би позволила формирането на апостолически труженици, готови при знак от Светия престол

Османския парламент (2014).
• Рафи (Агоп Мелик Агопян) – велик арменски белетрист (2014).
• Д-р Рупен Севаг (Чилингирян) – велик арменски поет, белетрист и лекар (2014).
• Сиаманто (Адом Ярджанян) – велик арменски поет (2014).
• Таниел Варужан – поет, писател и обществен активист (2014).
• Байрон и Робърт колеж – приятели на Армения (2014, в съавторство с доц. Масис Хаджолян, доктор по право).
• Арменска диря в културното наследство на град Варна ревностно пази духа на една отминала епоха. Левон Гюрехян – архитект, писател и политически деец (2014).
• Творческият път на арменският архитект Левон Гюрехян, родом от Турция, преди и след 1915 година. По-известни творби (2014).
• Изложба на шедьоврите в архитектурата, сътворени от арменските, живели



ЛИЦЕТО НА ГРАДА: ВЕЧНИЯТ ПЛОВДИВ – ДРЕВЕН И НОВ

Жаклин Бодурова, Масис Хаджолян

ФРЕНСКИЯТ КОЛЕЖ В БЪЛГАРИЯ – ДЕЛО НА ФРЕНСКАТА КОНГРЕГАЦИЯ НА АСОМПСИОНИСТИТЕ, УСПЕШНО ПОДСЛОНИЛ ПИТОМЦИ ОТ РАЗЛИЧНИ ВЕРИ И НАЦИОНАЛНОСТИ

веднага да се отправят към Русия. Този проект за религиозно завладяване на Русия ще владее съзнанието на Еманюел д'Алзон до смъртта му.

ОТЕЦ ВИКТОРЕН ГАЛАБЕР – ЩРИХИ ОТ НЕГОВАТА ДЕЙНОСТ

Отец Еманюел д'Алзон се доверява на един от най-добрите си ученици, отец Викторен Галабер, като го изпраща в Константинопол (дн. Истанбул) с цел да проучи на място обстановката и да основе Успенската мисия на Изток. Роден през 1830 г. в Монбазен, департамент Еро, о. Викторен произхожда от скромно земеделско семейство, първоначално завършва с отличие факултета по медицина в Монпелие, а през 1854 г. постъпва в братството на успенците и след послушничеството си в Рим учи теология в Рим. Викторен Галабер впечатлява със своето усърдие и вглъбеност, и служи за образец на своите съученици. Изтъкват безукорното му послушание, голямото му самообладание и неизменно добро настроение. Известен е като привърженик на въздържанието: задоволява се с четири часа сън и едно ядене дневно в 12:30 ч. на обяд – благочестив навик, който запазва до края на земните си дни. Това му позволява да посвети повече време на молитви и да придобие голяма ерудиция. След като защитава докторат по теология, отец Викторен Галабер започва да преподава естествена история в Успенския колеж в Рим.

Отец Викторен Галабер е само на 32 години, когато напуска Рим на 30 ноември 1862 г. и заминава в Константинопол на важна мисия. През декември той пристига в Рим и там получава аудиенция при папа Пий IX на 13 декември. Вероятно е посъветван да се установи в Адрианопол (дн. Одрин), а не в Константинопол (дн. Истанбул), където няма какво да прави. Със сигурност му се забранява да практикува медицина, въпреки докторското му звание. На 20 декември свещеникът пристига в Константинопол, където е посрещнат от патриаршеския папски наместник – монсеньор Брунони. Тогава турците му изглеждат като истински защитници на католиците на Изток, докато враговете на мисията му са гърците, чийто духовен и номинален глава се намира в Константинопол. По това време започва борба за влияние не само между различните националности, но също и сред католиците между апостолическия наместник на Константинопол, левантинците, лазаристите, доминиканците, капуцините и други.

Веднага след пристигането си на Босфора през декември 1862 г., отец Викторен Галабер започва проучвателската си работа. Като внимателен и безпристрастен наблюдател, той преценява предимствата и неудобствата на отделните места за мисионерство. Разбира се, столицата на империята е призвана за център на светско и духовно управление на успенската общност на Изток. Той смята, че основаването ѝ във вътрешността на региона ще има предимството да постави мисионерите в пряк контакт с местните жители, а впоследствие и

с най-добрата част от българското население.

По време на престоя си в Константинопол за няколко седмици, отец Викторен Галабер разсъждава дали е реално и разумно да се атакува пряко цялата Фотиева схизма, т. е. римокатолическите мисии да се занимават едновременно с българи и гърци, след като е известна враждата между двата съседски народа. От 10 март до 2 април 1863 г. мисионерът успенец извършва проучвателско пътуване до България, съпроводен от двама чиновници униати. На 18 март той пристига във Филипопол (дн. Пловдив), където остава една седмица. Там е приет от монсеньор Андреа Канова – капуцин, изпратен в България от 1839 г. и назначен за апостолически наместник за София и Филипопол през 1847 г., който по-късно ще му окаже неограничена подкрепа. Домакинът заявява, че е готов да предостави на успенците място и пари, ако те пожелаят да основат начално училище в града, който той вижда като бъдеща столица на България. Така на поляците се пада локацията Андрианопол (дн. Одрин) – център на гръко-католическото българско население, а на успенците Филипопол (дн. Пловдив) – център на българо-латинското население.

Папа Пий IX отхвърля идеята за премахване на Източните обряди, воден от мисълта да подходи деликатно към делото на Рим да обедини българските национални движения, а не протестанти или англикани да направят това. Отец Еманюел д'Алзон няма за цел да основе семинария, предназначена да обучи българското духовенство само от т. нар. славянски обред. През първите двадесет години успенците се занимават само с латинските българи във Филипопол (дн. Пловдив). Папа Лъв XIII през 1878 год. говори за обединение в помирението, за сближаване на разделените братя и акцентира върху общо наследство. Отец Викторен Галабер никога не се осмелява да промени обряда си. През юни 1863 г. той не вижда за момента необходимост да приеме славянския обряд – да започне да служи по православен начин.

и творили в Истанбул, състояла се на 16 март 2014 година в Истанбул (2014).

• Да се разходим от Двореца Долмабахче до редовите сгради „Акаретлер“ („Akaretler Row Houses“) между Бешикташ и Нишанташъ, творения на арменския архитект Саркис Балян (2014).

• Да се потопим сред очарователния пейзаж и романтичния дух около някогашната лятна къща на крайбрежието на Босфора. Отличителен почерк в творчеството на архитект Саркис Балян (2014).

• Да надникнем в сградата на Египетският апартамент (The Misir Apartman) в Бейоглу след столетие, брилянтното творение на арменският архитект Ховсеп Азнавур. Рай за ценителите на изкуството в Истанбул... (2014).

• Френският архитект Левон Нафилян (2015).

• Италианският архитект Левон Гюрехян (2015).

• Арменският архитект Михран Месробиан (2015).



ЛИЦЕТО НА ГРАДА: ВЕЧНИЯТ ПЛОВДИВ – ДРЕВЕН И НОВ

Жаклин Бодурова, Масис Хаджолян

ФРЕНСКИЯТ КОЛЕЖ В БЪЛГАРИЯ – ДЕЛО НА ФРЕНСКАТА КОНГРЕГАЦИЯ НА АСОМПСИОНИСТИТЕ, УСПЕШНО ПОДСЛОНИЛ ПИТОМЦИ ОТ РАЗЛИЧНИ ВЕРИ И НАЦИОНАЛНОСТИ

НАЧАЛОТО НА ПЪРВОТО УСПЕНСКО БЪЛГАРСКО УЧИЛИЩЕ „СВ. АНДРЕЙ, ПРЕДШЕСТВЕНИК НА КОЛЕЖА „СВ. АВГУСТИН“

По своето географско положение – в средата на пътя между градовете София и Андрианопол (дн. Одрин), Филипопол (дн. Пловдив) естествено дава по-големи възможности за в бъдеще, отколкото българската митрополия, базирана в София. Първият камък на малкото начално училище, което се явява първото българско католическо училище, е положен през месец август 1863 г., във Филипопол близо до Католическата катедрала „Свети Лудвиг“, в самия център на римокатолическия квартал. Всичко се прави с витлеемска нищета, с помощта и всеотдайността на цялата общност. Павлияните доброволци пренасят пясък и камъни. Отец Викторен Галабер със запретното расо копае основите.

Отец Еманюел д'Алзон избира това малко училище да се кръсти „Св. Андрей“ („Saint Andrew“). Изборът на името е знак на признателност към споменатия капуцински монсеньор Андреа Канова, апостолически наместник у нас. На 24 октомври 1863 г. двама монаси от Марсилия, брат Августин Галоа, студент по теология, и послушникът Жак Шилие, с присъединяват към отец Викторен Галабер в образователната му мисия.

Началното училище е осветено на 3

януари 1864 г. от монсеньор Андреа Канова, в присъствието на консулските представители на Франция и Австрия. Още с откриването се приемат около деветдесет бедни деца. „Св. Андрей“ е не само първото успенско учебно заведение в България и целия Изток, но и първото славяно-българско училище във Филипопол, където се чувства гръцкото влияние, училищата са елински, много богати и интелигентни българи се хвалят с това, че могат да говорят само на гръцки език. По време на строежа се прилага хитрост, като отначало се обявява строителството на плевня, след това на църква и накрая на училище, за да се избегне рискът от обстоятелството, че се иска изграждането на център за българска пропаганда. Отец Викторен Галабер – доктор по медицина и канонично право, се посвещава на мисията да учи българските бедни деца.

Да споделя човек живота на българския народ означава да открива различни нрави и обичаи, както и да ги приема, но и да поставя на преоценка своите собствени схващания, да преразглежда предразсъдъците и да се приспособява. По това време гърците у нас се явяват находчиви, интуитивни и предприемчиви, подобно на предците си. В същото време българите са описвани като народ, предимно състоящ се от селяни и овчари, който не показва никакъв афинитет към книжнина и наука. Но се признава, че те жадуват за знание. Впоследствие училището „Свети Андрей“ представя чудесни доказателства за този факт.

Сградата с високите си тавани и тесни

прозорци, вътрешния си двор и малката си обител, посреща нови ученици. Отец Александър Шилие, брат на споменатия послушник Жак Шилие, пристига през 1867 г. с цел да замества отец Викторен Галабер в качеството си на директор на дома и училището във Филипопол. Там официално се изучава френски език от 1870 г. и успехът е безспорен – класовете са препълнени от ученици. По същото време люлката на Българската мисия се превръща и в център за набиране на младежи с духовно призвание.

След това за България настъпват мрачни времена. Османската империя рухва. В резултат на Априлското въстание през 1876 г. в страната от 1877 г. до февруари 1878 г. бушува Освободителната руско-турска война, поредната в региона. По време на бойните действия училището „Св. Андрей“ е разпуснато и се превръща едновременно в лазарет и сиропиталище.

След жестоките кланета в Стара Загора от войските на Сюлейман паша, във Филипопол пристигат голям брой пострадали християни. Там те са настанени в големи бараки, повечето от които в мизерно състояние. Малкото училище приема около сто и петдесет души, почти всички жени и девойки, и само един-двама старци и няколко момчета – мъжете са били избити по време на сраженията или са укрити в планината. В класните стаи няма достатъчно място и жертвите трябва да бъдат настанени под един широк навес, който е построен по цялата дължина на сградата. Пристигналият във Филипопол отец Бартелеми Лампр отдава грижи на ранените, без да се щади.

Училището „Св. Андрей“ бележи нов възход с Освобождението на България. Институциите от Източна Румелия и Княжеството имат възможност да изберат чиновници сред завършилите възпитаници на колежа, които владеят български, турски и френски език. Основното обучение, включващо четири класа, се оказва недостатъчно, и поради това се открива допълнителен курс, почти изцяло на френски език, с който се поставя начало на средно образование.

- По-значимите сгради на арх. Михран Месробян – проектирани и изградени в САЩ (2015).
- Известните архитекти от арменски произход по време на Османската епоха, чиито творби са представени на изложба на шедьоврите в архитектурата в Турския музей на Архитектурата в Истанбул на 16 март 2014 година (2015).
- Творческа дейност, посветена на Архимандрит Гомидас по повод 100-годишнината от отбелязването му на Геноцида и 80-годишнината от кончината му (2015).
- Проф. арх. Габриел Тер-Микаелян – известен арменски архитект, творил в Баку и Тбилиси и заслужил художник на Грузинска ССР (2016).
- Академик архитект Александър Таманян (2016).
- House Hotel Bosphorus – луксозен хотел, живописно разположен край бреговете на прочутия пролив Босфора, някогашно имение, собственост и

ЛИЦЕТО НА ГРАДА: ВЕЧНИЯТ ПЛОВДИВ – ДРЕВЕН И НОВ

Жаклин Бодурова, Масис Хаджолян

ФРЕНСКИЯТ КОЛЕЖ В БЪЛГАРИЯ –
ДЕЛО НА ФРЕНСКАТА КОНГРЕГАЦИЯ НА АСОМПСИОНИСТИТЕ,
УСПЕШНО ПОДСЛОНИЛ ПИТОМЦИ ОТ РАЗЛИЧНИ ВЕРИ И НАЦИОНАЛНОСТИ

Още преди Освободителната война отец Бартелеми Лампр, доктор по фармация и много вещ по литература, организира цял курс по специално средно образование, който включва следните предмети: литература, история, география, физически и естествени науки, смятане, риторика и философия. Учениците преминават цялата програма в продължение на пет години.

Междувременно училището „Св. Андрей“ продължава да дава на филипополските римокатолици начално обучение със строго българска програма. Успехът на учениците, тогава двеста – двеста и петдесет души, по време на изпитите буди възхищение дори у православните, които често изразяват желание да бъдат приети в колежа. Към него се учредява и малък пансион за дванадесетина ученици.

Окуражени от доброто реноме на „Св. Андрей“ отците успенци изработват проект за изграждане на подобно училище в гр. София. Но трудности от каноническо естество и най-вече ветото на монсеньор Роберто Менини, протосингел на монсеньор Рейнолди, ги принуждават да отстъпят за четири години ръководството на друга конгрегация: Братята на християнските училища. Той организира латинска семинария, в която се дипломират голям брой млади български духовници. С това, в известна степен, ролята на мисионерите успенци в „Св. Андрей“ е завършена. Впоследствие техните ученици, българи по произход, поемат управлението на началното училище.

Монасите и монахините учители

вярват в мисията си. Те отчитат резултати всеки ден. Благодарение на тяхното дело България заслужава да се нарича най-голямата рожба на Успенската мисия „Света Богородица в България“, понеже така Източната римокатолическа мисия се ражда и развива в бедните квартали на Филипопол (дн. Пловдив) и Андрианопол (дн. Одрин). Малкото училище „Свети Андрей“ на отец Викторен Галабер е люлка на цялата успенска дейност в България.

Отец Еманюел д'Алзон основава ордена на облатките на Успението през 1865 г. специално за Мисията в България по искане на отец Викторен Галабер като девическо разклонение на неговата конгрегация на успенците. На 24 май 1868 г. сестрите отварят в квартал Кафес-Капъ на Андрианопол (дн. Одрин) училището „Сен Венсан“, безплатно учебно заведение за момичета католички, гръцки и арменски православни и еврейки. Поставено е началото на вселенското дело на Източната мисия. А тази конгрегация присъства трайно у нас, е на Балканите и до днес, и с право се приема за традиционно местно вероизповедание на мнозина.

ПО-НАТАТЪШНА ДЕЙНОСТ НА ОТЦИТЕ- УСПЕНЦИ И СЕСТРИТЕ ОБЛАТКИ ЗА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ФРЕНСКИТЕ КОЛЕЖИ В СТРАНАТА

Френският Девически колеж с пансион „Св. Андрей“ в гр. Варна е изграден през 1897 г., във връзка с разширяването на френското културно влияние в града. Това е частен учебно-възпитателен институт, който се издържа от католическия орден „Асомпсион“ („Успение Богородично“), ръководен от френската конгрегация „Облат“. По онова време на ъгъла на бул. „Сливница“ и ул. „Опълченска“ монахинята Мария Андре, която е първи директор, с разрешение на министъра на народното просвещение Иван Шишманов изгражда двуетажно начално училище.

Интересът е голям и учебното заведение се развива бързо и прераства в прогимназия. Възниква необходимост от по-голяма сграда. През 1902 г. по молба на френската учителка Елена Кастекс и по проект на италианския арх. Мариано Пернигони построяват на ул. „Стефан Караджа“ № 34 френския девически колеж „Св. Андрей“. През 1902 г. е построена само лицевата част към ул. „Ст. Караджа“. През 1909 г. по проект на същия архитект са построени двете крила на училището, а след това и физкултурния салон. Общият брой на учениците е 168, от които 44 са българи.

В навечерието на войните в колежа вече се обучават около 300 ученички и са ангажирани 26 монахини да се грижат за тях. През Първата световна война заниманията са закрити, но в края на войната учителките монахини се завръщат от Франция и продължават заниманията съвместно с френския мъжки колеж „Сен Мишел“, който се намира на съседната ул. „Петко Каравелов“. През учебната 1919-1920 г. е открит и предучилищен „Бебе-клас“.

През 1922 г. колежът отново се премества на бул. „Сливница“ № 24 и по проект на арх. Дабко Дабков е надстроен

творение на арменският архитект Симон Баян (2016).

- Поклонническо пътуване до Арменската светиня на Мъхитаристката конгрегация на остров Сен Лазар (2016).
- Френският колеж в България – дело на Френската конгрегация на Асомпсионистите, успешно подслонил питомци от различни вери и националности (2017, в съавторство с доц. Масис Хаджолян, доктор по право).
- Проф. д-р Агоп Матеос Чакъров – основател на стомашно-хирургическата школа в България (2017).
- 9 октомври – Денят на Свети Преводачи на светото писание и арменски учители (2021).

Доклади, публикувани в сборник на научната конференция „Културното наследство на Варна И Черноморския регион“ Съюза на учените – Варна

• Арменска следа в



ЛИЦЕТО НА ГРАДА: ВЕЧНИЯТ ПЛОВДИВ – ДРЕВЕН И НОВ

Жаклин Бодурова, Масис Хаджолян

ФРЕНСКИЯТ КОЛЕЖ В БЪЛГАРИЯ – ДЕЛО НА ФРЕНСКАТА КОНГРЕГАЦИЯ НА АСОМПСИОНИСТИТЕ, УСПЕШНО ПОДСЛОНИЛ ПИТОМЦИ ОТ РАЗЛИЧНИ ВЕРИ И НАЦИОНАЛНОСТИ

с трети етаж и мансарда. През 1928 г. конгрегацията закупува от търговеца Никола Лафчиев прилежащия имот от 330 кв.м. През 1931 г. същият архитект изготвя проект за ново тяло и така се оформя познатият архитектурен образ на френския девически колеж.

През 1933 г. колежът е признат за реална гимназия. Възпитателите съумяват с такт и строгост да формират безупречна етикеция и затрогваща изисканост у своите млади ученички. Посвещават се часове по рисуване, бродирание и домакинство, съчетани с изучаване на френски език и литература, английски, немски и италиански език, френска история и география, естествознание, както и български: език и литература, история и география. Голяма част от преподавателите са завършили в Сорбоната в Париж. Те имат за цел да създадат атмосфера на по-усмихната и европейска любезност, и паралелно с това да възпитат у децата любов към изкуството – театър и музика. Ученичките остават празнично чувство у всеки, който ги срещне по улиците, вежливи и приветливи, скромно облечени в своите елегантни черни рокли, чорапи и обувки, в бели блузи с жабо, наметнати с пелерини и с барети върху косите, прибрани с мрежичка. А през 1947 г., колежът чества тържествено своята 50-годишнина.

На 3 януари 1884 г., в деня на 20-годишнината на училището „Св. Андрей“, колежът „Св. Августин“ (Saint Augustine,

живял 354 – 430 г.) е бил тържествено открит от отец Александър Шилие и осветен от монсеньор Роберто Менини, в присъствието на френския консул г-н Каза, на началника на румелийския генерален щаб на османската жандармерия барон Тустен дьо Маноар и на 150 чиновници и първенци на Филипопол. Първите директори на колежа – отец Александър Шилие и отец Пиер Дешан отначало организират начално обучение, а след това и прогимназиално, както беше споменато. Директори на Френският колеж „Свети Августин“ са били: Александър Шилие (1884-1885, 1889-1893), Пиер Декан (1889-1893), Ели Бикмар (1893-1908), Жерве Кенар (1908-1920), Прива Бемар (1920-1925) и Флавиен Сено (1925-1930), Озон Дампера (1934-1946) и Донасиен Тераз (1946-1948).

Директорът на колежа отец Пиер Дешан отбелязва, че дори българите културно да се отдалечават все повече от гърците и руснаците – техни събратя в разделението, те няма да изоставят гръцко-руските предразсъдъци, в които са възпитани. Църковните им книги целят да очернят Запада и Рим и интелектуалците им не се колебаят да изопачават историческите факти под патриотичен предлог. О. Пиер искрено се надява, че младите хора с католическото образование, което получават в колежа, ще поправят успешно тези тенденции. Не случайно, впоследствие мнозина възпитаници на елитното училище допринасят професионално за развитието на не една обществена сфера, включително и църковно-богословската, научната и педагогическата.

Посещението у нас на главния игумен отец Франсоа Пикар в края на 1888 г. вдъхва нови сили на колежа. В Бургас на свой ред се установява колония от сестри облатки.

Първите поощрения за младия колеж са един златен медал от Изложението в Париж през 1889 г. и един бронзов от българското Изложение в Пловдив през 1892 г. Други важни поощрения са давани редовно от членовете на българското царско семейство през цялото му съществуване.

КОЛЕЖЪТ „СВ. АВГУСТИН“ – „БОГ, ЧЕСТ, МИЛОСЪРДИЕ“

Колежът „Св. Августин“ става известен и признат в цяла България в течение на годините. В него се записват ученици от север и юг. Френското правителство, не само признава издаваните дипломи от това учебно заведение за равностойни с френските зрелостни-свидетелства, но подарява на колежа кабинет по физика. Монасите оборудват със собствени средства кабинет по естествена история с образци на препарирани местни животински видове, намерени в страната, известна и с много богатата си фауна. Впоследствие се създава и музеят на брат Борис Таверние – учител по естествени науки: ботаника, зоология, геология, минералогия, физиология и хигиена, чиято цел е доближи душите до Бога чрез чудесата на природата.

Дейността на отците се изразява в целта им да възпитават младежите в католическо милосърдие. По този повод те създават милосърдната дейност: „Сказките на Сен-Венсан дьо Пол“. Децата, придружени от някой мисионер, в междучасията или по време на свободните следобеди, ходят на посещение при страдащи и болни. Учениците винаги оставят малко от джобните си пари в треперещите ръце на безпомощните възрастни, които им изразяват благодарност. Децата раздават хляб, брашно и зеленчуци на социално слабите. Мисионерите се надяват, че по този начин българските младежи ще осмислят съвършенството на своята вяра и ще се научат да бъдат

архитектурното творчество на Варна в края на XIX-ти век. Съдба и творческа дейност на арх. Торос Харутюн Тороманян и арх. Левон Хованес Гюрехян (2014).

• Общото и индивидуалното в съдбата на старите Варненски арменци по книгата „Портрети“ с автор Жаклин Бодурова (2015).

• Женското Благодетелно Дружество „Майка“ – с принос към културата на Следосвобожденска Варна (2016).

• Паметници на арменското присъствие в град Варна (2018, в съавторство с доц. Масис Хаджолян, доктор по право).

• Начални стъпки на симфоничната музика в град Варна (2019, в съавторство с доц. Масис Хаджолян, доктор по право).

• Арменското Народно читалище „Папкен Сюни“ – Варна от създаването му до днес (2021, в съавторство с доц. Масис Хаджолян, доктор по право).



ЛИЦЕТО НА ГРАДА: ВЕЧНИЯТ ПЛОВДИВ – ДРЕВЕН И НОВ

Жаклин Бодурова, Масис Хаджолян

ФРЕНСКИЯТ КОЛЕЖ В БЪЛГАРИЯ – ДЕЛО НА ФРЕНСКАТА КОНГРЕГАЦИЯ НА АСОМПСИОНИСТИТЕ, УСПЕШНО ПОДСЛОНИЛ ПИТОМЦИ ОТ РАЗЛИЧНИ ВЕРИ И НАЦИОНАЛНОСТИ

апостоли. Бедните биват едновременно подпомогнати и евангелизирани.

Инициативата на колежа: „Сказките на Сен-Венсан дьо Пол“ е подкрепена с доброволни дарения от ученици, членски внос, концерти, лотарии, парични помощи, както и от лептата на бившите възпитаници. Благодарение на постъпленията и особено на тези от голямата годишна томбола, децата продължават организирано и редовно да снабдяват с хляб, дърва и лекарства най-бедните семейства. В течение на годините се посещават и подпомагат няколко стотин семейства, които разчитат изцяло на тази издръжка, особено през зимата. Идеята на инициативата е и да привлече вниманието на заможните ученици върху благотворителността, тъй като те разполагат с повече джобни пари и поради това могат да помагат ближните и със собствените си средства.

Учениците от „Св. Августин“ са сред онези, които носят помощи на пострадалите в квартала, наречен Кючук Париж (Малък Париж), една част от който изчезва под 80-сантиметрова водна покривка, когато през последните дни на 1909 г. пороен дъжд, последван от сняг, се изсипва повече от четиридесет и осем часа над Филипопол. „Сказките на Сен-Венсан дьо Пол“ от 1888 г. допринасят за отваряне на сърцата на децата за идеите на милосърдието и по този начин те имат възможност да го предоставят на нуждаещите се и така да растат облагородени и емпатични. Твърди се, че те са „най-добрият път към дълбоко

скрития сантиментализъм на българина, безнадежно склонен към социализъм“, който по това време застрашава устоите на обществото.

В колежа „Св. Августин“, като част от възпитателната дейност, през 1912 г. е основано от брат Ален Сергерер, сдружението „Младата гвардия на Жана д'Арк“. Инициативата представлява организиране на група колежани с желание да се обединят и да се подпомагат взаимно „да станат най-добродетелните“ и да посеят сред съучениците си „уважение към религията, култ към честта, лоялността и морала“. За членство се изисква от кандидатите да имат достатъчно брой точки за поведение и успех. Поради това, броят на членовете варира между сто и двеста, съобразно процента на високите оценки в месечната класация.

Основната дружествена цел е да се реализира девиза на Жана д'Арк „Да живее труда!“. Вземайки за собствен девиз завета на майка Байар към нейните синове: „Бог, чест, милосърдие!“, младите гвардейци се събират веднъж седмично и доброволно предлагат помощта си, водени от своя ръководител брат Ален Сергерер при всички прояви на училищния живот: игри, светски и религиозни празници, забави и излети. Благоприличието в облеклото, общуването и речта, приучването към откровеност и духът на истинското другарство са на почит между млади хора.

С цел да се развива непрекъснато у всички колежани чувството за християнско

милосърдие, отците увеличават датиращите от основаването на колежа инициативи в помощ на бедните и създават „Хляб за бедните от Младата гвардия“ за организиране на благотворително дело през периода 1919 – 1923 г.

Към благотворителната дейност, след края на Първата световна война, се прибавя и трудовата седмица. Тя се състои в полагане на задължителен обществен труд за една седмица, наложен във всички училища с решение на министър-председателя и лидер на Земеделския съюз Александър Стамболийски.

Законът за трудовата повинност от 28май/14юни 1920 г. задължава поднаказателна отговорност и организира чрез съответна дирекция към Министерството на обществените сгради, пътищата и благоустройството, младежите над 20 години и девойките над 16 години да упражняват работа в полза на държавата с цел бързото следовено възстановяване на страната.²

Продължителността на трудовата повинност се установява на 12 месеца за младежите и на 6 месеца за девойките. Законодателите възнамеряват да привлекат и младото поколение и да му втълпят любов към земята в тази предимно земеделска страна, където това чувство е вродено и възпитавано традиционно. Целта на задължителната трудова седмица е да възпита у младите българи чувството на отговорност към родителите им за усилията да плащат обучението им всяка година и на практика новото поколение да осъзнае какво означава да изкарваш хляба си. Тази дейност спомага за възпитаване на личността към упражняване на физически занимания и оформяне

² При земеделското управление на страната, чрез този закон са призовани и младежи под 20 г. и девойки под 16 г., които след тази възраст са задължени (с изключение на войниците, българските-мохамедани и омъжените жени, а хората с увреждания заплащат данък) на обществено-полезен труд за година за мъжете и половин година за жените и отделно и по-млади лица могат да бъдат мобилизирани за месец при бедствия. Вж. По-подробно, извлечение от закона: https://istorianasveta.eu/извори/st-menu-item-11/трета_българска_държава/695-из-закон-за-трудова-повинност-от-14-юни-1920-г.html

• Чарът на Летния театър в град Варна (2022, в съавторство с доц. Масис Хаджолян, доктор по право).

Доклади, публикувани в сборник на научната конференция „Хармония в различията“ – София

• Общото и различното в религиозните традиции между арменци и българи (2015).

• Общественият живот на арменската общност в град Варна – идентичност, хармония и проблеми (2016).

• Реализацията на арменците в сферата на търговията, занаятите и промишлеността на град Варна и тяхното отъждествяване в българското общество (2017).

• Храмовите празници на Арменската Апостолическа Православна Света Църква и на Българската Православна Църква (2021).

• Приносът на арменците от



ЛИЦЕТО НА ГРАДА: ВЕЧНИЯТ ПЛОВДИВ – ДРЕВЕН И НОВ

Жаклин Бодурова, Масис Хаджолян

ФРЕНСКИЯТ КОЛЕЖ В БЪЛГАРИЯ – ДЕЛО НА ФРЕНСКАТА КОНГРЕГАЦИЯ НА АСОМПСИОНИСТИТЕ, УСПЕШНО ПОДСЛОНИЛ ПИТОМЦИ ОТ РАЗЛИЧНИ ВЕРИ И НАЦИОНАЛНОСТИ

на мироглед със здрави морални устои.

Обикновено децата отиват в полето или в градските градини, където се грижат за площите, изкоренявайки плевелите. Директорът трябва да подаде заявка в съответното кметство, което изпраща компетентен служител да отбелязва трудовите дни, да съдейства за доброто извършване на предприетата работа и да издаде удостоверение, уверяващо, че изискването е изпълнено от целия училищен колектив от деца и възрастни за текущата година. Тази трудова повинност продължава дълги години след снемането от власт на нейния инициатор с преврат и убийство, при ужасни обстоятелства на 14 юни 1923 г. По този повод и на този ден България отбелязва с учениците от училищата празника на засаждането на дърветата всяка година.

Учениците в колежа „Св. Августин“, вече социално привилегирани, получават едновременно строго и благопристойно възпитание. Те водят защитен и относително спокоен живот, строго организиран и изпъстрен с неизбежните дискусии между учители и ученици, но и изпълнен с интересни приключения. Атмосферата у нас много наподобява на френските колежи по онова време с миризмата на трапезария, хартия, виолетово мастило, с тракането на дървените чинове, със скритото оживление в двора на отдиш, както и с дима на свещите и стъпките, които отекват в тишината на параклиса.

Всички колежани са били длъжни да носят характерната униформа, момчетата

дори винаги са ходели с фуражка и черна вратовръзка, особено в неделите и празничните дни, независимо от социалното положение на родителите им в обществото. Това се е считало за чест, а правилникът гласял, че на външните ученици, които бъдат заловени, че не носят униформа при събранията или по време на извънредни церемонии, се налагат строги наказания. Дори за тях обличането на фуражка е било задължително всеки ден. Не се е изисквало само от новопостъпилите, до един месец след започването на учебната година, за да имат време да свикнат. През зимата униформата е била от синьо сукно и се е състояла от куртка, панталон и шинел. През лятото куртката и панталонът са били от сиво сукно. Излизането на пенсионерите, което се е осъществявало в четвъртък и неделя, както и през отделни празнични дни, също е било строго регламентирано. Например, учениците трябвало да бъдат под строй по време на цялото излизане, освен когато спират.

Съгласно чл.65 от Правилника на ученика, 1925 г., „със съседите трябва да се разговаря с умерен тон, да не се вика или силно да се смее, да не се ръкомаха, да не се взират в минавачите или да „подхвърлят“ по техен адрес неприлични забележки“. Забранено е без разрешение да се напуска строя, за да се разговаря със срещнати минавачи. На учениците се забранява да ходят на ресторант, бирария, кафене, ако не са придружени от родителите си. При неспазване на това изискване, се предприемат енергични мерки и се стига

до изключване при повторен случай. По време на излизане колежаните не водят непристойни разговори и говорят само на френски език. Съгласно чл.149 от Правилника „в свободното си време, ако не играе, ученикът трябва да се държи подобаващо“.

Дори в свободното време е постановено, че учениците трябва да говорят френски език. Българският език е разрешен само в свободното време в четвъртък и неделя вечер от шест и половина часа до осем и половина часа за всички, и през първия триместър, за новопостъпилите, за да могат да свикнат да общуват на чужд език. Ръководителите на колежа въвеждат „системата на дъсчицата“, вероятно позната на някои навремето във Франция под името „макарата“, с цел да принудят непослушните ученици да говорят само на езика на Молиер.

Една дъсчица се предава между учениците през целия ден. Когато хванат някого, че говори български език, му предават дъсчицата. При извършване на проверка от отговорниците на притежала на дъсчицата се налага наказание и той трябва до вечерта да изпише калиграфски една страница. Една утвърдена възможност на откупване на наказанието впрочем може да го освободи от него. Ако по време на занятията получава добри оценки, всеки ученик може да натрупа брой точки, които след това му се отнемат при нужда, вместо допълнителни часове задържане в училище. Учителите повтарят на учениците: „Говорете на френски език; свикнете да говорите на френски език винаги, когато имате възможност!“.

Отец Херман Гислер е роден в Швейцария през 1873 г., през 1892 г. завършва в алузната на Успението в Мирибел-лез-Ешел, учебно заведение за прием на бедни деца, които се посвещават на духовна служба и започва послушничеството си в Ливри, след като учи философия и хуманитарни науки. След три години той е поддякон и учител във Филипопол. Следва и теология в семинарията в Кадъ-Къой (Халкедон), предградие на Константинопол, на азиатския бряг на Босфора, през 1899

град Варна в изграждането на нова България (2018, в съавторство с доц. Масис Хаджолян, доктор по право).

- Смесеното семейство – културологичен фактор в арменската и българската идентичност (2019, в съавторство с доц. Масис Хаджолян, доктор по право).
- Изселването на българските граждани от арменски произход в САЩ през 60-те години на XX век (2021, в съавторство с доц. Масис Хаджолян, доктор по право).
- Културната палитра на етносите от Варна в края на XIX век (2022).

Доклади, публикувани в сборник на академично дружество „Български форум за междурелигиозен диалог и сътрудничество“ – София

- Религиозните традиции и светоглед на арменците по пътя на интегрирането им в Българска среда (2019).
- Възпитанието и ролята



ЛИЦЕТО НА ГРАДА: ВЕЧНИЯТ ПЛОВДИВ – ДРЕВЕН И НОВ

Жаклин Бодурова, Масис Хаджолян

ФРЕНСКИЯТ КОЛЕЖ В БЪЛГАРИЯ – ДЕЛО НА ФРЕНСКАТА КОНГРЕГАЦИЯ НА АСОМПСИОНИСТИТЕ, УСПЕШНО ПОДСЛОНИЛ ПИТОМЦИ ОТ РАЗЛИЧНИ ВЕРИ И НАЦИОНАЛНОСТИ

г. и на следващата година е ръкоположен за свещеник и назначен в колежа „Св. Августин“. Там той ще се посвети на образованието на колежаните до 1948 г., когато комунистите затварят учебното заведение.

Отец Херман Гислер преподава немски език, който е също толкова необходим на Изток по това време, както френският. Притежаващ музикална дарба, той организира духов оркестър в колежа, който ще бъде най-добрият и най-известният във Филипопол (дн. Пловдив). Директорите поверяват на о. Херман длъжността – префект по дисциплината. Той е помощник-директор в продължение на дълги години, понеже директорът често отсъства, поради контактите с българското правителство и Френската легация в София.

През 1907 г. о. Гислер започва да води Дневник на колежа, който представлява подробен календар на събитията и съдържа цялата история на учебното заведение до затварянето му през 1948 г. Изписан грижливо с черно, а понякога със синьо мастило, с красив равен и наклонен почерк, ценният документ днес се съхранява в главния архив на Рим. От страниците на дневника се научава ден по ден за живота във и около колежа. Забележителните събития – посещения, приеми, церемонии, се редуват със забавните случки, които изпъстрят ежедневието. Отец Херман Гислер предава записките, придружени от исторически сведения, обяснения и лични коментари.

Друго френско огнище във Филипопол

е Алианс Франсез. Отците от колежа оказват щедра помощ и поддържат неизменно добри отношения с тази институция. Известният адвокат и директор на доста влиятелен местен вестник, г-н Толев често обсъжда замисъла за основаване на комитет на Алианс Франсез във Филипопол с учителите на „Св. Августин“. Той завършва право в Екс-ан-Прованс и се завръща с твърдото намерение да приобщи България към начина на мислене, който открива във Франция. Най-доброто средство за установяване на подобно духовно общуване е разпространението на френския език. Тази инициатива е приветствувана и насърчавана от френският консул г-н Шублие. Открива се френски културен център в града, където всеки може да посещава уроци и да прочете парижките вестници. Двама монаси успенци се редуват да изнасят открити уроци по френски език всяка вечер. Аудиторията се състои предимно от интелектуалния елит на града. Тържественото откриване се осъществява на 29 декември 1907 г. в театъра на хотел „Метропол“ в присъствието на поне триста души от най-отбраното общество. Духовият оркестър на отец Херман Гислер изпълнява първо френския химн „Марсилезата“, после българския национален химн „Шуми Марица“. Оркестърът на колежа представя „Багдадският халиф“, което въодушевява зрителите. Това е истински празник на Франция.

Необходимостта от перфектно владеене на български и френски езици срещаме на всеки етап от развитието на колежа. През 1895 г. отец Франсоа Пикар

напомня на мисионерите си, че владеенето на български език е необходимо на всеки от тях: „Без това вие няма да сте на висотата на вашата мисия и ще допускате между децата да се водят опасни разговори“. Брат Ален Сергерер твърди: „практикуването на френски език, освен че формира красноречието, гарантира благоприличието на разговорите“. През октомври 1918 г. о. Херман успява да оцени огромния принос на колеж „Св. Августин“ за френската пропаганда в България. Свещеникът съобщава, че немските офицери и лекари многократно и с огорчение констатирали това влияние, понеже могат да общуват с българите само на френски език и основната причина за това виждат в училището. Представителят на Френската република изтъква при всяко раздаване на наградите, че разпространението на езика е проводник на френската култура в най-широк смисъл. През 1922 г. Жюлиен Люшер съобщава, че в колежа не по-малко внимание се отделя и на изучаването на българския език, и така висшето общество в царството предпочита това училище. Повече от век, след закриването на колежа, отец Храбър Марков обяснява преимуществата на обучението в него: „една от ползите, които получих, е, че не само научих френски език, но и че добре го разбирах“.

Ускореното изграждане на латински и източен параклиси е първата задача, с която се заемат отците-успенци от колежа. Позволено им е от 1882 г. да открият до изградените училища или да построят в България обществени параклиси, в които да се извършват служби според източния обред или да приемат в ордена си български младежи, които да запазят източния обред. С това те ще осъществят голямото дело на Успенската мисия в България. Във Филипопол (дн. Пловдив) и околностите му сближаването между източноправославни и латини изглежда все още доста трудно, поради съпротивата на последните. Монсеньор Менини се опитва да забрани на латинските католици да посещават параклиса с техния обред в колежа.

За началото на учебната година през септември 1887 г.

на християнската религия в средите на арменската общност в условията на пандемичен свят (2020).
• Ролята на Арменската Апостолическа Православна Света Църква в условията на криза (2022, в съавторство с доц. Масис Хаджолян, доктор по право).
• Ислямизираните арменки по време на Османската империя (2023).

E-mail

jaklin_bodurova@abv.bg

ЛИЦЕТО НА ГРАДА: ВЕЧНИЯТ ПЛОВДИВ – ДРЕВЕН И НОВ

латинският параклис на колежа получава банки, а олтарът е украсен с фрески и изящни корнизи. Хармониумът е разположен до входната врата. Паралелно с латинския параклис, в близост до средното училище „Св. Августин“, е изграден източния параклис през 1884-1887 г., отделени с малък двор за отдих и обграден от акации. Създаден е от отците-успенци. Енорията се учредява с построяването на униатски параклис през 1887 г. Благодетелите от Анверс разрешават да го завършат и вътре да изградят красив иконостас, на който Дева Мария е редом с братята Кирил и Методий – първите двама апостоли на България. Много бързо славянският параклис се превръща в малко бижу на Изтока. Благодарение на този параклис, отците-успенци вече не се възприемат като чужденци и доверието към тях нараства.

Славянобългарският параклис³ на

³ Енорията „Възнесение Господне“ в гр. Пловдив е настоящата източно католическа църква, изградена между новата сграда на колежа „Св. Августин“ и тази на Духовната семинария, находяща се на ул. „Константин Пастухов“ № 22, поради уширение на ул. „Любен Каравелов“ през 1926 г. Тя е енорийски храм на Софийската епархия. Осветена е на 28 август 1931 г. от екзарх Кирил Куртев в съслужие с девет свещеници от източното бяло духовенство, монаси-успенци и ресурексионисти. Мотивите за стенописи са избрани от „Св. София“ в Константинопол. Вътрешната украса е донесена от Одрин, както и централната част на иконостаса, който е бил в параклиса на семинарията на отците-успенци в същия град. Проектът за витражите е на българския художник Недялко Бояджиев, които

колежа е открит с голяма тържественост. Той е посветен на „Възнесение Господне“ и е осветен в деня на храмовия празник на 2 юни (по стар стил) 1888 г. от монсеньор Михаил Петков. Униатският епископ е придружен от своя главен наместник, четирима български попове и един грузински свещеник. След утрината и богослужението на славянски език химните на Възнесението са изпети с източни песнопения. Монсеньор Михаил Петков отслужва тържествена литургия, след процесията до латинския параклис, откъдето вземат реликвите, които са изложени в него и предстоят да бъдат положени в осветения олтар. На нея присъстват френския консул, придружен от секретаря си, испански представител, чиито двама синове са възпитаници на колежа и монсеньор Менини. Църковната церемония завършва с оповестяване на пълна индулгенция, дадена от папа Лъв XIII на всеки, който в този ден посети осветения параклис и се помоли за слава на престола на Свети Петър. В момента, когато монсеньор Петков дава благословия в името на върховния понтифекс, всички присъстващи са на колене, предвид факта, че източните схизматици никога не коленичат при религиозните церемонии в църквите си, а правят дълбок поклон. Първият свещеник в Пловдивската униатска енория е Жак Шилие, популярен още като Яков, който изпълнява тази длъжност до 1902 г.

Православният параклис на двореца

са внесени от Бордо. Изпълнението на цветните стъкла и оловни рамки е изработено във Франция.

Жаклин Бодурова, Масис Хаджожян

ФРЕНСКИЯТ КОЛЕЖ В БЪЛГАРИЯ – ДЕЛО НА ФРЕНСКАТА КОНГРЕГАЦИЯ НА АСОМПСИОНИСТИТЕ, УСПЕШНО ПОДСЛОНИЛ ПИТОМЦИ ОТ РАЗЛИЧНИ ВЕРИ И НАЦИОНАЛНОСТИ

„Врана“⁴ е посветен на небесния покровител на Престоноседника Борис, Княз Търновски – Св. равноапостолен Цар Борис-Михаил Покръстител и осветен на 2/15 май 1914 г. от Високопреосвещения митрополит Партений (1845-1918) в съслужие с духовенство и при молитвеното участие на Цар Фердинанд, Царица Елеонора, Князете Борис и Кирил, Княгините Евдокия и Надежда, на митрополит Василий, духовният наставник на престоноседника и дворцовата свита. Богослужението се извършва всяка неделя и на празник, в който Царското семейство се намира в Двореца. През останалото време дворцовият ефимерий служи в параклиса на Двореца в София „Св. Св. Апостоли Петър и Павел“.⁵

За няколко години френският колеж „Св. Августин“ поема щафетата от училището „Св. Андрей“. Развитието му се оказва необходимо допълнение към делото на Успенската мисия във Филипопол. Началното училище в продължение на 25 години безплатно обучава деца и ги възпитава като добри католици. Колежът привлича деца и от сравнително заможни семейства. България е нова модерна нация и трябва да бъде уредена с младежи-католици, които да бъдат подготвени да заемат най-високите постове в обществото – бъдещи правителствени чиновници. Целта

⁴ Православен параклис „Св. равноапостолен Цар Борис-Михаил Покръстител“ към двореца „Врана“: <https://dvoretz-vrana.bg>.

⁵ Православен параклис „Св. св. Апостоли Петър и Павел“ в Двореца в гр. София: <https://dvoretz-vrana.bg>.

на мисията е тези своеобразни посланици в българското общество – да могат да помогнат за евентуалното приемане на католицизма от цялата нация. Това е причината за съществуването и на българо-униатския параклис в колежа. След официалното му освещаване, храмът е много посещаван и от православните български схизматици. Учениците от Източен обряд редовно присъстват на всички служби на отец Жак Шилие. Завръщайки се по домовете си, те доказват, че мисионерите не ги латинизират, а ги приобщават към Църквата-майка, към Римокатолическата Църква-майка, от която гърците ги отделят през Средновековието. Тези млади униатски българи научават, че човек може да бъде славянин и католик едновременно. Брат Ришар обобщава през септември 1887 г.: „Нашият български параклис е началото на разбиването на схизмата, а процъфтяващият колеж е светлината, дадена на управляващите класи“.

Отец Франсоа Пикар позволява на мисионерите си да предприемат нова мярка за насърчаване на възхода на тяхното просветно дело: всяко дете, което посещава в редовното време тригодишното обучение на католическото училище „Св. Андрей“, да бъде прието безплатно и в средния колеж „Св. Августин“. В случай, че е схизматичен (православно), то има всички шансове, след целия курс на обучение, дори и да не следва в чужбина, постепенно да стане добър римокатолик или предразположен да стане такъв. И в този план, делото на Успенската мисия в България е успешно. Самият директор на колежа заявява, че схизматиците (православните) се държат

ЛИЦЕТО НА ГРАДА: ВЕЧНИЯТ ПЛОВДИВ – ДРЕВЕН И НОВ

Жаклин Бодурова, Масис Хаджолян

ФРЕНСКИЯТ КОЛЕЖ В БЪЛГАРИЯ – ДЕЛО НА ФРЕНСКАТА КОНГРЕГАЦИЯ НА АСОМПСИОНИСТИТЕ, УСПЕШНО ПОДСЛОНИЛ ПИТОМЦИ ОТ РАЗЛИЧНИ ВЕРИ И НАЦИОНАЛНОСТИ

почтително в църквата и пеят с необичаен плам при всички тържествени служби, отслужвани в славянския/източен и латинския/западен параклиси.

Колежът „Св. Августин“ бързо се развива, приема сто ученици и вече се разраства, въпреки крайното си разположение в тогавашния вид и недостатъчните помещения, което създава тревоги на официалната гимназия в града. Липсата на място за дълго време принуждава учителите да спят в обща спалня и да работят в обща стая, което не е малък подвиг.

През пролетта на 1889 г. шестима младежи образуват местния новициат (едногодишен период на послушничество и подготовка за встъпване в орден – конгрегация) и се подготвят да поемат пътя на връщане към Рим. През определени часове на деня отците си налагат да говорят само на български език. В източния параклис се отслужват бляскави тържествени литургии.

В неделята на Петдесетница 1890 г. монсеньор Петков идва у нас да ръкоположи за дякон един от младите източни ученици. Това е важно събитие за източната енория в колежа. Подобно на всички църкви с гръцко-славянски обряд, дяконът е почти незаменим помощник на свещеника по време на службите. На церемонията присъстват монсеньор Менини и френският консул.

О. Ели Бикмар, избран за директор през 1893 г., организира средното осмокласно обучение по официалната френска програма с уроци, паралелни на българската гимназия. Проспектът от юли 1895 г. представя

френският колеж „Св. Августин“ като учебно заведение, функциониращо у нас на частни религиозни начала с цел да предложи на заможните семейства средство да осигурят на децата си обучение и образование, каквито предоставят колежите във Франция. Обучението се извършва на френски език, но на изучаването на българския език е отделено специално внимание, както на спорта и изкуствата.

През 1897 г. френското и българското правителства взаимно признават зрелостните дипломи, издавани от колежа от официална комисия и даващи на зрелостниците достъп до университетите в България и чужбина. За учебната 1896-1897 г. се приемат 107 ученици, разпределени в пет националности – 47 българи, 24 арменци, 16 гърци, 14 левантинци, 6 евреи, и в още толкова групи от религиозна гледна точка – 39 славянски схизматици (православни), 25 католици, 21 арменски схизматици (православни), 16 гръцки схизматици (православни) и 6 евреи. Всички ученици спазват еднакъв регламент: интересно е, че дори евреите присъстват на християнските служби и уроците по вероучение. Всички ученици са подложени на еднакъв регламент. Дори евреите присъстват на службите и на уроците по религия. Преподаването по вероучение не излиза извън рамките на онова, което е утвърдено в българските училища, въпреки че е частен католически колеж. В неделя римокатолици, арменци и евреи посещават латинския параклис, а останалите (православните) ходят в славянската църква. В дните на римокатолическите празници всички

уважават латинските служби, а в дните на православните празници – славянските. Отците удовлетворяват искането на няколко еврейски семейства, децата им дане изучават катехизис (основополагащо богословско наставление, което описва всички догми и фундаментални въпроси на вярата), но при условие тези ученици да посещават уроците по религиозно обучение (организирана система от вярвания, културни системи и миогледи, които свързват човечеството с духовността, а понякога и с моралните ценности), предвид въпроса с дисциплината. Учениците-схизматици (православните) с удоволствие пеят на службите с монасите и дори служат в олтара (момчетата и младежите), понеже не се намира нито един славянски католик да изпълнява тези функции. По това време във Филипопол (дн. Пловдив) има дамо две-три униатски семейства, поради което източният параклис се посещава почти изцяло от ученици. Гимназиалното образование завършва със зрелостен изпит, който не включва предмет-вероучение и не е посочена оценка по същия в свидетелството по зрялост.

Отец Ели Бикмар споделя на отец Франсоа Пикар в един доклад от 16 февруари 1897 г., че за момента почти няма надежда това малко паство да се увеличи, понеже българският селянин е изключително невеж, както в религията, така и във всичко останало. Същото мнение се отнася и за местното духовенство, за което въпросите на апостолата и религията са напълно безразлични като цяло и клирът гледа само собствения си

интерес. Образованите българи, които в продължение на няколко години посещават европейските университети под претекст да се изучат на цивилизация, се превръщат в материалисти, свободомислещи и обичащи удоволствията: надсмиват се над схизмата и над католицизма, когато се завръщат в родината. Такъв е духът на почти всички гимназиални учители, формиращи по свое подобие многобройните ученици, които се обучават в безплатните държавни училища. Понастоящем в България и навсякъде в Европа, религиозното съзнание отслабва все повече и българинът, вместо да върви към католицизма, се отправя с бързи стъпки към безбожието.

ДРУЖЕСТВА НА ДИПЛОМАНТИТЕ, ПРИЗНАВАНЕ У НАС И ПО СВЕТА

Отец Жерве Кенар приема управлението на колежа от отец Ели Бикмар в проспериращо състояние през 1908 г. По-голямата част от бившите ученици са гордост за някогашните си учители. Някои стават подофицери, а повечето са лекари, инженери, адвокати, учители, търговци, служители в дипломатическите агенции. През септември 1904 г. се създава Дружество на бившите ученици на колежа „Св. Августин“. През октомври 1910 г. излиза първият брой на Revue Franco-Bulgare, което е опит за интелектуално и духовно сближаване между

ЛИЦЕТО НА ГРАДА: ВЕЧНИЯТ ПЛОВДИВ – ДРЕВЕН И НОВ

двете страни. На всеки три месеца предлага уводни статии за историята на България, често изцяло документални, излезли изпод перото на бившите колежани.

Отец Жерве Кенар в качеството си на директор на „Св. Августин“ е извикан от френския посланик (chargé d'affaires e. p.) в София през 1909 г. по повод бъдещето на френските училища в България в момент, когато те са застрашени от законите на министър Никола Мушанов. Целта е да се поднови училищната спогодба между двете правителства. Преговорите продължават почти една година. Те потвърждават отличните отношения между френските ръководители и успенския колеж.

Разменената нота през април 1910 г. между ген-лейтенант Стефан Паприков – българския министър на външните работи и (веро)изповеданията от правителството на Александър Малинов, и г-н Жорж Морис Палеолог – пълномощния представител на Френската република в гр. София, потвърждава, че съществуващите религиозни и учебни заведения в България ще бъдат запазени и ще продължат да се ползват с пълна свобода съгласно Конституцията на III българско царство. Това означава, че те ще бъдат освободени от данъци, с изключение на домовете и заведенията, които приемат ученици на пансион без училищно обучение.

Френското правителство, от своя страна, се задължава стриктно да спазва предписанията относно нравствеността и правоспособността на учителите, както и за коректното преподаване на български език и

история. Защитен е просперитета на колежа „Св. Августин“, както и на управлявания от другите отци-успенци колеж „Св. Михаил“ в гр. Варна. Спогодбата от 10 юни 1897 г., която урежда взаимното признаване на дипломите, е препотвърдена. През 1908 г. се създава търговски отдел за ученици, които не желаят да завършат класическото си образование. Българското правителство признава неговите дипломи през 1911 г.

ОТНОШЕНИЕТО НА ЦАРСКОТО СЕМЕЙСТВО КЪМ АПОСТОЛСКАТА МИСИЯ НА ОТЦИТЕ-УСПЕНЦИ

Великото народно събрание е свикано на 7 юли 1887 г. в Търново по време на регентството на министър Стефан Стамболов с цел да избере за княз 26-годишния дук Фердинанд Сакс-Кобург-Готски, внук на крал Луи-Филип по линия на майка си, княгиня Клементина Бурбон-Пармска. Френските католици се радват на този избор, който следва предходния – на княз Александър Батенберг. Първите години се оказват трудни за бъдещия цар Фердинанд, понеже той все още не е признат от Великите сили, поради враждебността на руския император, цар Александър III. В същото време новият княз трябва да понася съвместното управление с диктатурата на министър Стефан Стамболов, което е голямо изпитание и за двамата. През всички тези години, докато се опитва да създаде приемственост с историята на

Жаклин Бодурова, Масис Хаджожян

ФРЕНСКИЯТ КОЛЕЖ В БЪЛГАРИЯ – ДЕЛО НА ФРЕНСКАТА КОНГРЕГАЦИЯ НА АСОМПСИОНИСТИТЕ, УСПЕШНО ПОДСЛОНИЛ ПИТОМЦИ ОТ РАЗЛИЧНИ ВЕРИ И НАЦИОНАЛНОСТИ

региона, монархът наблюдава и изучава хората и обстоятелствата като благородник-римокатолик: научава езика на поданиците си, опознава нравите и обичаите им с цел да се приобщи към тях, да разбере душевността им и да се слее с поколенията, изграждащи България, да ги въздигне като приноси за европейската култура.

Френският мъжки колеж „Св. Августин“ в гр. Пловдив има общонационално значение и се явява най-значимото френско култур-трегерско средище в Царство България, което играе важна роля в подготовката на бъдещата българска интелигенция. Учебното заведение поддържа тесни връзки с Двореца и царското семейство, като по този начин се радва на значителен престиж и влияние в обществото. От друга страна, този факт потвърждава респекта на нацията към тази институция и силното възпитание в приемственост и традиции.

При всяко посещение на Н. Ц. В. княгиня Клементина Бурбон-Орлеанска в училището „Св. Андрей“, „тази дъщеря на свети Луи“, както държи да се нарича и да я наричат, отците са изключително горди и щастливи да видят в майката на новия български княз „една дъщеря на Католическата църква“. Н. Ц. В. княз Фердинанд присъства на месата в католическата катедрала, придружен от майка си, която привлича погледите и пленява сърцата. Всеки може да се възхити на нейната горда осанка, изтънчена любезност и щедрост. По тези места на Изток появата на княгинята е събитие. В продължение на тринадесет дни тя не спира

да обикаля улиците на града, съпровождайки благодеещата си с окуражителни думи и милостиня.

Княгиня Клементина изпитва дълбока почит към Лурдската Света Богородица и винаги се възхищава, когато чуе учениците на „Св. Августин“ да пеят на френски език. Един февруарски ден на 1889 г., когато княгинята се кани да напусне колежа, отец Пиер Дешан връчва на нейната придворна дама поверително писмо с дата 19 февруари 1889 г., подготвено заедно с отец Александър Шилие. Това е един своеобразен верски акт, който двамата отци решават да предприемат без дори да се консултират с главния игумен отец Франсоа Пикар. Няколко дни по-рано князът благоволява да приеме отците. Този факт е значим, тъй като монархът се явява – католически принц в схизматична страна, където духовниците са пристигнали с цел да евангелизират. От това обстоятелство те е трябвало навреме да се опитат да се възползват за мисията си. В писмото, отците първо споделят произхода на делото си, поверено от папа Пий IX на отец Еманюел д'Алзон, и разкриват настоящия си дълг, който е „да привличат духовете и сърцата към центъра на истината, Римската църква“. Те съобщават за трудността да проникнат в България и уверяват княгинята, че са готови да се молят и да работят за това да приобщят останалите членове на Източната мисия, както и да поискат от главния игумен да накара всички общности и братства, които произлизат от техния орден във Франция, също да отправят молитви с цел синът ѝ да бъде най-накрая официално признат от Великите сили. Двамата отци посочват, че князът не трябва

ЛИЦЕТО НА ГРАДА: ВЕЧНИЯТ ПЛОВДИВ – ДРЕВЕН И НОВ

никога да отстъпва от следните положения: да остане винаги католик, да съхрани в душата си желанието да види народа си присъединен към Рим и да се възползва от благоприятните обстоятелства, които Божието провидение може да му изпрати. Отец Франсоа Пикар е уведомен тайно за тази инициатива, след няколко дни.

Венчаването на 20 април 1893 г. между княз Фердинанд Сакс-Кобург-Готски, внук на крал Луи Филип, и княгиня Мария-Луиза Бурбон-Пармска, най-голямата от правнучките на крал Шарл X, удовлетворява френските римокатолици още повече, отколкото помиряването на двата благороднически рода с този династичен брак. Този съюз несъмнено е повод на задоволство за французите, които остават верни на кралските семейства и на Римокатолическата Църква. Фердинанд I изразява голямата си радост да основе в България католическа династия, независимо, че се оказва конституционно задължен да кръсти в православие престолонаследника си. Изправени пред една нация, въодушевена от княза си, екзархията и българското духовенство могат само да се примирят с тази първа победа на католицизма в България.

Отците във Филипопол (дн. Пловдив) трябва да свикнат с новата необичайна и деликатна обстановка. Двете княгини Клементина и Мария-Луиза продължават да посещават понякога месата в латинския параклис на колежа. Дори княз Фердинанд сам ходи там по време на посещенията си в града. През април 1897 г. княжеското семейство решава в последния момент да присъства

на латинската Великденска литургия в Катедралата „Св. Лудвиг“, а не в колежа. На следващата година князът посещава всички служби на Страстната седмица в параклиса заедно с децата си и всеки път разговаря с всички монаси, преди да си тръгне от колежа. По този начин той се помирява с отците-успенци. Обаче постоянното отсъствие на княза от катедралата е забелязано и оживено коментирано.

До навършване на пълнолетие на престолонаследника, Н. Ц. В. Цар Фердинанд е отлъчен от Църквата, след второто (православно) кръщение на Н. Ц. В. княз Борис Търновски, когато задочно негов кръстник става руския император Н. В. св. благ. цар Николай II Романов, а от римокатолическа страна – папа Льв XIII. Царят овдовява и през 1908 г. се оженва повторно – за свързаната с руския императорски двор принцеса Елеонора дьо Реус (фон Ройс), която е протестантка, награждавана за дейността си, военна милосърдна сестра, а у нас става благотворителка и грижовна втора майка на престолонаследника.

Отношенията между отците-успенци от колежа и царското семейство отново навлизат в изключително приятелски период, тъй като Н. В. царица Елеонора сама търси католическата среда на „Св. Августин“. Всяка година царят и свитата му продължават да прекарват Страстната седмица в колежа. След службите в латинския параклис царското семейство обича да посещава музея по етнография и естествена история, уреден от Борис Таверние.

Жаклин Бодурова, Масис Хаджожян

ФРЕНСКИЯТ КОЛЕЖ В БЪЛГАРИЯ – ДЕЛО НА ФРЕНСКАТА КОНГРЕГАЦИЯ НА АСОМПСИОНИСТИТЕ, УСПЕШНО ПОДСЛОНИЛ ПИТОМЦИ ОТ РАЗЛИЧНИ ВЕРИ И НАЦИОНАЛНОСТИ

По време на Светлата седмица след Великден през 1910 г. отец Жерве Кенар преподава в Двореца вероучение, по един час дневно, на княз Кирил и на двете му сестри – княгините Евдокия и Надежда. Н. Ц. В. княз Борис, възпитан в православието, заедно с брат си посещава колежа, за да присъства на опитите по физика на отец Рьоне Пари. Вечерта на Великденския понеделник през 1911 г. цялото царско семейство в разширен състав уважава лекцията на отец Рьоне в кабинета по физика.

За разлика от баща си, княз Борис не поддържа тесни контакти с общността на колежа, понеже е официално православен, както и неговите деца с царица Йоанна (Савойска), която е католичка и особено почита св. Франциск Асизки. Отец Херман Гислер трябвало да чака петнадесет години, преди отново да види Н. В. Царя на 30 януари 1938 г. по повод почивния ден, даден в чест на рождения ден на монарха, когото познава от дете. Тогава Н. Ц. В. Цар Борис III отива на молебен заедно с отец Флавиен Сено и много бързо се разнася новината, че владетелят лично ще присъства на богослужението. Наистина той пристига с официалните лица, придружен от сестра си княгиня – Евдокия и поздравява отците. След молебена царят се ръкува с тях, разпитва ги за новини и благодари на целия колеж.

Посещенията на членовете на българския царски двор в „Св. Августин“ се възобновяват веднага след раждането на малката княгиня Мария-Луиза. За церемонията на Цветница, 9 април 1933 г.,

царица Йоанна присъства на службата от 10:30 часа, с проповед от отец Юрбен Шел. След един час цар Борис идва да я върне в София с автомобил. Тя отново пристига на Велики четвъртък за голямата меса, отслужена от отец Флавиен Сено. След това царица Йоанна идва все по-често на службите в колежа, придружавана почти винаги от придворната си дама, често с княгиня Евдокия, а понякога и със сестрите си. На 30 март 1935 г. царица Йоанна пристига за месата в девет часа с княгиня Евдокия, която повиква отците Херман Гислер и Жермен Бюржи, за да си спомни „старото време“ от детството, когато обича да прекарва заедно със семейството си Страстната седмица в колежа. Пансионарите са особено нетърпеливи за посещенията на младата царица, устройват в нейна чест истинско триумфално посрещане и дори й целуват ръка.

При новината за раждането на княз Симеон на 16 юни 1937 г. отец Озон Дампера, който наследява управлението на колежа от отец Флавиен Сено през 1934 г., споделя общата радост. Той дори вижда в „тази спонтанна и искрена радост във всички сърца един много добър знак за българите“. По този повод целият колеж празнува. Учениците, особено слабите, благославят това раждане, понеже в чест на княза наследник оценките по поведение и тези по всички предмети са повишени с една единица, така че всички ученици минават в по-горен клас и няма повтарящи годината. Освен това, царят обявява пет празнични дни за почивка и така ваканцията започва от 18 юни.

ЛИЦЕТО НА ГРАДА: ВЕЧНИЯТ ПЛОВДИВ – ДРЕВЕН И НОВ

Френският посланик г-н Блондел в един доклад за продължителната си визита при цар Борис през май 1940 г. той изтъква: „ласкавите думи, които владетелят е казал за дейността по образование и френско-българско сближаване, извършвана с години в България от отците от Успението, и специално от бившия директор на пловдивския колеж, преподобния отец Жерве.“ Царят му заявява, че изпитва „чувства на почти синовна признателност“ към о. Кенар. Отношенията между отците-успенци в гр. Пловдив и царското семейство са отново по-добри от всякога през първата година на войната. Царица Йоанна държи да почетесприсъствието си параклиса на колежа „Св. Августин“ през Пасхалната седмица, както всяка година. С благочестивото си присъствие на службите и церемониите по време на Страстната седмица тя черпи „нови сили в набожността си“, която е наследила от славните си предци. Любимата царица въздейства с по-голямо обаяние върху малки и големи. Особено, когато нейната кола спира в двора на френския колеж и „от нея слиза красива дама, величествена в прекрасните си кожи и въпреки това по християнски естествена, любезно усмихната, достъпна, привлекателна...“

РАЗВИТИЕ, БЛАГОУСТРОЙСТВО И КУЛТУРНО МНОГООБРАЗИЕ НА КОЛЕЖА „СВ. АВГУСТИН“

Налага се колежът да се разшири, поради големия наплив на ученици. През периода 1904-1908 г. се изгражда нова модерна триетажна сграда (дн. Пловдивската духовна семинария) по проект на проф. арх. Мариано Пернигони.⁶

За развитието на културното и религиозното многообразие говорят следните факти: колежът приема 270 ученици през 1911 год., представени от най-малко 14 националности и 4 религии, сред които 152 българи, 63 гърци, 13 евреи, 13 арменци, 6 италианци, 5 турци, 3 румънци, 2 французи, 2 руснаци, 2 поляци, 2 сирийци, 1 австриец, 1 чех и 1 черногорец. 200 от тях са православни, 48 католици, 17 са от израелска религия и 5 са мюсюлмани. Фактът, че сред учениците са много деца на учители в държавната гимназия, е очевидно доказателство за оценката на доброто образование на колежа, което многократно надвишава нивото на другите учебни заведения. Раздаването на награди всеки месец юни, в присъствието на френския консул, дава възможност на директора да приветства успехите и с известна лирическа

⁶ Френски мъжки колеж „Св. Августин“ в гр. Пловдив: [https://bg.m.wikipedia.org/wiki/Свети_Августин_\(колеж_в_Пловдив\)](https://bg.m.wikipedia.org/wiki/Свети_Августин_(колеж_в_Пловдив)).

Жаклин Бодурова, Масис Хаджолян

ФРЕНСКИЯТ КОЛЕЖ В БЪЛГАРИЯ – ДЕЛО НА ФРЕНСКАТА КОНГРЕГАЦИЯ НА АСОМПСИОНИСТИТЕ, УСПЕШНО ПОДСЛОНИЛ ПИТОМЦИ ОТ РАЗЛИЧНИ ВЕРИ И НАЦИОНАЛНОСТИ

приповдигнатост да подчертае постиженията на колежа „в светлината на наистина необикновения изминат път“.

Игуменът о. Жерве Кенар на филипополската общност, която е много по-силна от цялата Източна мисия, става духовен баща на българското царско семейство. За дните, които предстоят на страната, това ще се окаже от голямо значение. Той пристига във Филипопол (дн. Пловдив) на 26 септември 1908 г., когато страната от една седмица е разтърсвана от манифестации в подкрепа на „Съединението на двете Българи“. При спирането на Ориент Експрес на гарата в Будапеща той успява да види как преминава великолепен кортеж: Австро-Унгария, съперничката на Русия в Близкия изток, посреща с почести, отдавани на истински владетел, княз Фердинад Български. Възползвайки се от държавния преврат на младотурците в Константинопол и със съгласието на Виена и Санкт Петербург, той премахва и последните следи на васалство към Портата и на 5 октомври (по стар стил) в Търново (древната столица) обявява независимостта на България. Двете обединени провинции стават кралство (царство). Новият владетел ще се нарича Фердинанд I, Цар на българите.

На 13 август 1913 г. о. Кенар заминава за София, където го очаква външния министър Никола Генадиев относно сближаването на България с Рим, за да бъде католическа и да сподели живота на Запада. Отците-успенци считат, че това е подходящия момент цар Фердинанд да скъса с руското православие

и да се присъедини към България или още по-благоприятно към Франция, и да върне народа си към Рим, което е най-верния начин да измъкне България от ужасната безизходица с цел да спаси душата на българите, понеже познават коварството на гръко-славянското православие. Новият ръководител на дипломатията в София натоварва игумена на пловдивската Мисия да защитава каузата на България във Виена, Париж и Рим. Пътуването за Париж се осъществява на 24 август с цел да запознае главния игумен с планове, предвидени за разширяването на френския колеж, като се изгради нова сграда. В Рим о. Кенар излага пред кардинал Рамплоа желанието за обединение. Предимно той иска за манаисте в колежа възможност да проповядват и да причестяват учениците. На 12 ноември 1913 г. директорът се завръща в Пловдив, където е посрещнат тържествено. Първостепенна цел е изграждането на новия колеж, като се използват навреме отпуснатите субсидии от Франция. През последните дни на 1913 г. в „Св. Августин“ се обучават 360 ученици, от които 150 са пансионери. Надеждата за обръщане на България в католицизма е посята в известна степен. На 16 март 1914 г. е направена първата копка на терена в „Разсадника“, където проф. Арх. Мариано Пернигони ще изгради мечтания колеж. На 26 април-неделя, е благославянето на първия камък в присъствието на всички настоящи ученици и много бивши възпитаници. На 3 август 1914 г.-понеделник, строителните работи спират, поради липса на пари и дипломатическите усложнения на една всеобща война,

ЛИЦЕТО НА ГРАДА: ВЕЧНИЯТ ПЛОВДИВ – ДРЕВЕН И НОВ

Жаклин Бодурова, Масис Хаджолян

ФРЕНСКИЯТ КОЛЕЖ В БЪЛГАРИЯ – ДЕЛО НА ФРЕНСКАТА КОНГРЕГАЦИЯ НА АСОМПСИОНИСТИТЕ, УСПЕШНО ПОДСЛОНИЛ ПИТОМЦИ ОТ РАЗЛИЧНИ ВЕРИ И НАЦИОНАЛНОСТИ

разпалена от Германия и Русия.

В началото на 1915 г. България е все още неутрална страна, свързващо звено между Германия и Турция. В по-голямата си част пресата е германофилска. Страната се подготвя за война. Междувременно в „Св. Августин“ отношенията между отците-успенци и царското семейство продължават да бъдат все така близки и приятелски. Отменено е отлъчването на цар Фердинанд. В понеделник в препълнената катедрала „Свети Лудвиг“ в Пловдив той за пръв път от деветнадесет години официално и публично се причестява. След месата царят задълго се усамотява пред гроба на първата си съпруга княгиня Мария-Луиза, положена там в саркофаг. Принц Кирили и двете му сестри – княгините Евдокия и Надежда отново удостояват с присъствието си службите за Страстната седмица в латинския параклис на колежа, докато брат им принц Борис присъства на службите в православната катедрала. За игумена на „Св. Августин“ о. Кенар тази религиозна подготовка за помирието на българския цар с Рим предшества една нова ориентация на България. Според него принцовете имат истинска френска кръв и сърцатост. За пореден път отците-успенци прибързано изпадат в еуфория, поддавайки се на думите на монарха. Те смятат, че българите няма да се забавят да настъпят към Цариград, т. е. Константинопол, дори ако Тройната Антанта (Италия, Гърция, Румъния), се откаже.

В цялата страна бият камбани и се издигат знамена. В колежа, както и

навсякъде, всички ученици са освободени, за да присъстват на тържественото обявяване на независимостта и създаването на царство България. Монасите също са там. Четири дни по-късно царят е във Филипопол. На площад „Цар Симеон“ учениците са построени и облчени в сините си униформи и каскети със златни галони. Духовият оркестър на о. Херман води шествието през града. Френският колеж заблестява с многобройни бели, зелени и червени лампи през нощта. На следващия ден Н. Ц. В. цар Фердинанд I посещава новия латински параклис на колежа за месата, по време на която за първи път и три пъти е изпълнен „Salvum fac regem“, както и „Te Deum“. След службата българският монарх влиза в залата и се запознава с новия директор на колежа „Св. Августин“.

На 1 август 1921 г. колежът се премества в новите помещения на сградата (дн. Ректората на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“), находяща се на ул. „Цар Асен“, проектирана от проф. арх. Мариано Пернигони. За неговото нормално развитие предстои да се осигурят някои помещения, каквито съществуват в старото училище, като тържествена зала и баня. Но предвид непрекъснатото поскъпване на живота и избухването на Първата световна война, не може да се осъществи необходимото строителство през периода 1914-1919. Сградата със своите размери – 87 м дължина и 20 м широчина има импозантна външност: издига се на седем етажа, включително сутерен и таван, а разпределението на помещенията е задоволително. В сутерена

са разположени две големи зали за отдих, четири избени помещения и репетиционни зали. На партера са административните помещения – приемна, стаите на домакина и на завеждащия дисциплината, две занимални, две трапезарии за 120 ученици всяка, кухнята и пералнята. На първия етаж всички класни стаи са подредени по протежението на широк и светъл коридор. На втория етаж се намират килиите на монасите, като от тях колежаните ползват само параклиса, библиотеката и рисувателното ателие. Централно стълбище отвежда директно до параклиса и до т. нар. рисувателна, а това позволява коридорът с килиите да е обособен само за монасите. Третият етаж се състои от две големи спални помещения, всяко с по сто легла и малка лечебница. Четвъртият етаж, който е само в централната част, включва две големи стаи: зала за събрания на учениците и допълнително незаето спално помещение за гости. Под покривното пространство, което се издига над тази централна част, в едно голямо помещение с размери 40 м дължина и 20 м ширина, се помещава музеят. От двата му края се излиза на голям балкон, откъдето се открива красива гледка към града и към Родопите.

За цялостната поддръжка на огромната сграда, където живеят 250 души, се грижат 27 прислужници – мъже и жени, които осигуряват функционирането на пералнята, кухнята, трапезарията и почистването на класните стаи. Това обслужване се ръководи от сестрите облатки, които същевременно преподават в началните класове. Претовареността на всеки монах е голяма, поради липса на персонал. След

уроците отците се занимават, освен с учебната подготовка за следващия ден, с организацията на часовете за отдих и разходките в четвъртък и неделя, както и с тренировката на петте отбора по футбол, също така и с грижата за трапезариите и спалните помещения.

Но, кипящият ентузиазъм, изразяван при всяка проява, доста добре отразява душевното състояние и атмосферата в колежа. Всяка година, при различни празници, училището се радва на посещенията на успелите си завършили възпитаници. По-голямата част от успешно-преминалите обучението си при отците-успенци, заемат отговорни постове и достигат до добро положение в дипломатията, търговията или свободните професии. Мнозина продължават образованието си в гр. София, във Франция или Германия, а някои – в градовете Атина или Виена.

През 1931 г. правителството въвежда данък за всеки ученик. Безспорно това е голямо бреме както за училището, така и за родителите. Счита се, че много от тях ще отстъпят пред изискуемите разходи за издръжка на децата им в чуждестранен колеж и ще ги изпратят в държавните училища и в официалните гимназии, където обучението е почти безплатно. Обаче броят на записаните колежани в колежа „Св. Августин“ остава почти непроменен. Несъмнено родителите заключават, че трябва да осигурят на синовете си необходимото образование. От тридесетина ученици, издържали зрелостната сесия през юни 1932 г., почти

ЛИЦЕТО НА ГРАДА: ВЕЧНИЯТ ПЛОВДИВ – ДРЕВЕН И НОВ

Жаклин Бодурова, Масис Хаджолян

ФРЕНСКИЯТ КОЛЕЖ В БЪЛГАРИЯ – ДЕЛО НА ФРЕНСКАТА КОНГРЕГАЦИЯ НА АСОМПСИОНИСТИТЕ, УСПЕШНО ПОДСЛОНИЛ ПИТОМЦИ ОТ РАЗЛИЧНИ ВЕРИ И НАЦИОНАЛНОСТИ

всички продължават през следващата учебна година в следните факултети: в Софийския университет, във Франция – Париж, Страсбург, Нанси и Гренобъл, в Румъния, Чехословакия или Швейцария.

Малкият колеж включва четири начални класа, където има и вероучение с разкази от Свещеното Писание, преподава се френски език и се дават първи понятия по граматика с методически и постепенни упражнения по писане. В края на четвъртата учебна година обучението по френски език включва четене и преразказ на избрани откъси, както и дисциплините аритметика, уроци по естествена история, рисуване и география с общи понятия за България и Европа. Ако след началното обучение някои ученици не овладеят достатъчно добре френския език, за да продължат редовното обучение, те могат да преминат в клас, наречен „специален“, където се дават обяснения на български език от учител, за да придобият децата достатъчни познания по френски език.

Средното обучение в големия колеж включва осем класа. Те се определят, съгласно, българската практика от първи до осми клас, който отговаря на класа по философия във френските лицеи. Прибавяйки и детския клас за прием на най-малките, някои колежани може да прекарат в колежа „Св. Августин“ тринадесет години, преди да завършат образованието си. За детския клас и за класовете от началното обучение титулярите се назначават от преподавателския колектив, който се състои от жени, българи и миряни. Петте най-горни

класове и търговският отдел са запазени за отците успенци. Големият колеж е разделен на два цикъла на подготовка, от които през първите четири години математиката замества аритметиката, а естествената история се нарича зоология или ботаника. Учениците изучават история от египетската древност до съвременния период, систематично със съответната история на България. В края на курса – през вторите четири години – се появяват следните нови предмети: физика, химия, общо право, счетоводство, апологетика, философия, дескриптивна геометрия, космография и латински език. Преподават им уроци по полемика, география, литература, риторика, философия, теология, славянски, български и църковнославянско пеене. През осемте години в големия колеж немският език е единственият преподаван чужд език, а в търговския отдел преподаваните живи езици са френски, български и немски. Английският език вече не фигурира в учебната програма от 1922 година. При прочитане на примерните изпитни теми в колежа „Св. Августин“ са доста поучителни, което доказва нивото и качеството на обучението.

След Освобождението на България през 1878 г. страната се посвещава на интелектуалната култура на децата, като се увеличава броя на началните и средните училища, откриват се факултети в страната и се отпускат стипендии в чужбина. Обучението в учебните заведения е почти безплатно, за разлика от колежа „Св. Августин“, където се предлага платено и дори скъпо, предвид разходите за пансиона. При тези

условия успенският колеж се задължава да осигури на младежите преимуществата на пълно, солидно и качествено образование. Превръща се в синоним на изключително благополучие и гаранция за първостепенно социално влияние. Достъпен е само за младежите от заможни и видни семейства в страната, за което отците пожелават и поемат отговорността за това.

Отношенията с Министерството на народното просвещение в България са изключително добри. Известно е, че сред многобройните развлекателни дейности, музиката заема значима роля в колежа и извън него. Притежаващ музикална дарба, отец Херман Гислер организира духов оркестър в колежа и се занимава с това над двадесет години като няма военна, национална или народна проява, на която художественият състав да не се изяви. Ентузиазираният колежани винаги удивляват публиката, редувайки изпълненията на френския и българския химни – „Марсилезата“ с „Шуми Марица“.

Оркестърът на колежа „Св. Августин“ осигурява музиката в града при различните обществени и патриотични прояви. Отдават уважение и към стогодишнината на изтъкнатия идеолог на българското освобождение – Георги Сава Раковски. По този повод, училищният инспектор изразява благодарността си, като освобождава колежа от таксата в размер на 2000 франка, наложена от един нов образователен закон за всички ученици, които напускат държавните училища, за да постъпят в частни.

Учебното заведение на отците-успенци възпитава учениците едновременно в патриотичен и европейски дух и в същото време оказва най-благоотворно влияние върху всички граждани. То служи за всеобщ модел и е поставено над всички рестриктивни клаузи в образователния закон. Министър Стоян Омарчевски, по време на посещението си през февруари 1922 г., отново възхвалява с прочувствени думи Франция и колежа „Св. Августин“, е „изразителна благородните идеи, които променят света“ и „храм на науката, където духът и сърцето се възпитават според истинските принципи, които трябва да водят човечеството“. Министърът на народното просвещение уверява отците в доброжелателната симпатия на българските власти и като доказателство прибавя едно благодарствено писмо и изпраща над двеста български книги, избрани сред най-добрите и предназначени да поставят началото на библиотека.

В рамките на културната дейност в колежа е и театърът, който изнася многобройни представления на френски пиеси. В края на всяка учебна година, когато се раздават наградите, младите актьори от „Св. Августин“ имат възможност да разгърнат сценичния си талант в присъствието на родители и приятели, както и пред официални представители на Франция и България – посланици, консули, министри на Народното образование и други. Декламират се стихотворения от френски и български автори и така се продължава местната традиция на обучението по драма и художествена реч. Бюлетинът на Успението,

ЛИЦЕТО НА ГРАДА: ВЕЧНИЯТ ПЛОВДИВ – ДРЕВЕН И НОВ

основан през 1904 г. се води на превъзходен и изящен френски език, което въздига още веднъж книжовността.

Друго културно развлечение в колежа е музеят на брат Борис Таверние. Той е учител по естествени науки и преподава едновременно ботаника, зоология, геология, минералогия, физиология и хигиена. Постава си за педагогическа цел, не само да направи обучението на децата забавно и да привлече и задържи техния интерес трайно, но и да доближи душите на подрастващите до Бог чрез чудесата на природата. По време на дълги преходи през живописните български планини, долини и гори, с ентузиазиранията помощ на учениците си, монахът грижливо събира различни видове камъни, растения, животни за препариране, старинни инструменти и оръжия. На полевото обучение всички живеят като номади, спейки в палатки по балканските върхове или в горите край бистрите извори.

Арх. Камен Петков проектира разширението на колежа, съобразявайки се със строгите геометрични линии на изградената сграда и през 1932 г. е изградено западното крило на новата пристройка⁶.

От завършилите колежа до учебната 1931-1932 г. 95 стават търговци, 45 инженери, 38 лекари, 30 индустриалци, 20 адвокати, 20 чиновници, 20 учители, 14 офицери, 12 банкери, 10 архитекти, 10 дипломати, по неколцина зъболекари, съдии, книжари, печатари и представители на други професии. Когато през 1934 г. се чества 50-годишният юбилей на Френския колеж „Св.

Августин“, в него вече се обучават повече от 500 ученици и интересът към частното учебно заведение нараства.⁷

През 1980 г., по време на колоквиума по история, посветен на Еманюел д'Алзон в обществото и Църквата през XIX в., сестра Антоан разказва спомените си. Тя живее в град Варна от 1935 до 1948 г., където пристигналите облатки от ордена през 1897 г. отварят девическо училище. Ученичките им изучават религия и посещават тържествените литургии по празниците с голям интерес и симпатия. Когато няколко от тях пожелават да станат католички, сестрите не ги насърчават, понеже се оказват пред опасна алтернатива да направят от тях вероотстъпнички и да изискат изключително себеотрицание, при положение, че им е известно, че момичетата няма да могат един ден да се омъжат, понеже смесените бракове тогава са недопустими канонично. Позицията на монахините е била напълно адекватна: „Нямаме право да налагаме, да подбуждаме, да обръщаме във вярата“. Затова и те никога не оказват натиск върху децата, а само се стараят да им дадат християнско образование и да премахнат взаимните предразсъдъци между двете християнски конфесии.

В Пловдив делото на братята не се ограничава само до християнско обучение и образование, което е основен приоритет. Главната цел на конгрегацията е неуморен труд за изграждането и развитието на

⁷ Пак там.

Жаклин Бодурова, Масис Хаджолян

ФРЕНСКИЯТ КОЛЕЖ В БЪЛГАРИЯ – ДЕЛО НА ФРЕНСКАТА КОНГРЕГАЦИЯ НА АСОМПСИОНИСТИТЕ, УСПЕШНО ПОДСЛОНИЛ ПИТОМЦИ ОТ РАЗЛИЧНИ ВЕРИ И НАЦИОНАЛНОСТИ

семинария по славянски обред. Сестра Антоан споделя, че през 1980 г. все още получава писма от бившите си ученички, които се налага да напусне през 1948 г. „Те бяха белязани от нашата християнска вяра, без да се стремим да ги прекръщаваме“, твърди монахинята. И в заключение отбелязва: „Има шестдесет милиона славяни за покръстване. Зад българите стои огромна агломерация от славяни схизматици, сред тях българите са само малък клон“. Мисиите сред други православни народи показват не по-малко усърдие и успехи.

Провъзгласените ценности на колежа са следните: 1. вяра в Бога, независимо от вероизповеданието; 2. любов към добре свършената работа и оценяване на усилията, с възможност всеки да поправи грешките си и някои пропуски в дисциплината; 3. любов към универсализма, който минава през изучаването на чужд език и култура, а това автоматично премахва границите.

С прилагането на ранния икуменизъм, френския колеж доказва, че младите могат да живеят в разбирателство, без да се отричат от произхода и вярата си, показвайки разкрепостен дух и търпимост. Тези мултикултура и верска практика се развиват именно на Балканите – арена на междуетнически и религиозни борби. Ако принципът на тази търпимост е част от християнския възглед за човека, то езикът и културата на Франция се явяват движещата сила, а франкофонската общност – деен медиатор и донос. Този успешен експеримент в миналото, в който уважението към

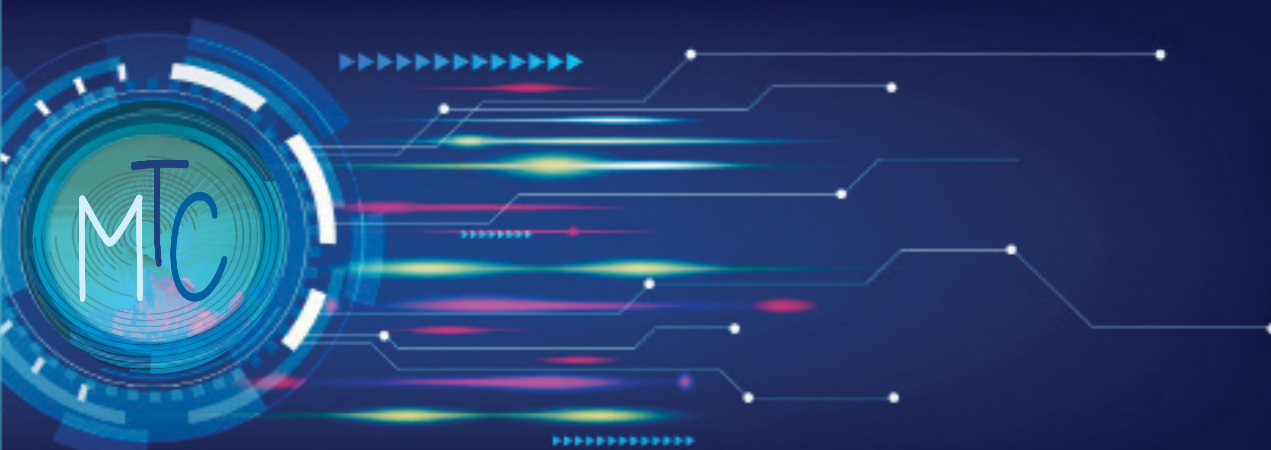
различния друг е ценност с основополагащо се значение е гордост за Асомпсионистите и ценна препоръка за България.

ПОСЛЕДНАТА ГОДИНА НА ФРЕНСКИЯТ МЪЖКИ КОЛЕЖ „СВ. АВГУСТИН“ В ГР. ПЛОВДИВ. ВМЕСТО ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Френските колежи в България са закрити съгласно Закона за чуждите училища в България през 1948 г. Настъпва краят на една красива приказка. Това е тежък удар за „Успението“! Повечето отци, които се завръщат във Франция, никога не успяват да намерят друго място, където да разгърнат способностите си, както в колежа в България, на чието развитие те са посветили живота си. В „Св. Августин“ – „най-великата институция за обучение на младежта в България“, според монсеньор Методи Стратиев, са „знаели за какво работят“.

За всички, минали през колежа, подготовката в това престижно учебно заведение е сериозна атестация, достойна за всякакви суперлативи. Близо седемдесет и пет години след закриването му все още се чувства „аурата на колежа“. Независимо от десетилетията социализъм, неговите възпитаници с гордост споменават този период от живота си и се гордеят с образованието си.

Колкото и да е привлекателно



Сборникът е регистриран в НАЦИД
Националния референтен списък на съвременни български научни издания с научно рецензиране

МИСЪЛ, СЛОВО, ТЕКСТ

Том 9 (15) нова серия, 2023

СИНДРОМЪТ „ДА ВЯРВАМ
(И МИСЛЯ) ДНЕС,
ЗАЩОТО Е АБСУРДНО“

Пловдивско университетско
издателство
„Паусий Хилендарски“

ISSN 2815-2816

успенското присъствие, днес то може да изглежда нищожно спрямо надеждите, които в миналото хранят отците-основатели. Безспорно това се дължи на обстоятелството, че времената вече са други. Но може би и българите по народопсихология, не са истински склонен към религията народ, както първите мисионери твърдят. България винаги ще бъде „най-голямата дъщеря на Успенската Мисия“, а колежът „Св. Августин“ – най-красивият ѝ бисер.

ИЗТОЧНИК

• Фльори, Ален – Един френски колеж в България. „Свети Августин“, Пловдив, 1884-1948, (С., 2003), с. 10, 13, 17-18, 22, 24-25, 27, 30-31, 32-33, 41-50, 56-57, 59-62, 69, 72-75, 78-82, 100,102, 104-105, 107-108, 134-136, 140-145, 147, 149-153, 175-176, 185, 192-193, 200, 248, 250, 251.

ЛИАНА ГЪЛЪБОВА

БАЛАНСЪТ МЕЖДУ ЙЕРОТОПИЯ И ХУДОЖЕСТВЕНО ОФОРМЛЕНИЕ НА ПРАВОСЛАВНИТЕ ПРОСТРАНСТВА

Abstract: *This paper is about the way Orthodox Church communities and Bulgarian civil society choose together how to design, socialise, discuss, modify and change their specific spaces of religious-cultural inhabitation. In order to express better theologically their confession, Orthodox Christian believers traditionally turn to interpretation of details of objects of applied arts and industrial design as to religious symbols. And main question along that complex process is about the spaces and places of strictly religious or rather cultural concern and policy in regard of public perception of contemporary art through aesthetic variety. This study is focused on the appearance of spaces of church cultural practices as: education, tourism, forums, and media to people participating in contemporary Orthodox Christian religious life. Trained to experience surrounding environment as space for extension and transmission of church hierotopy, believers usually tend to visualise theological inspiration and mission in sacred art manner and not to perceive it only as a matter of creative design and style.*

Key words: *Eastern Orthodox Christian Church Art, Theology of Hierotopy, Religious Aesthetics, Church Design*

ВЪВЕДЕНИЕ

Иконографията на свещените пространства на Православната Църква е естетичен богословски израз на вероизповедно осмисляне на земното и небесно присъствие, християнска общностност и духовно развитие. Йеротопията обхваща молитвено и светодуховно

Данни за автора

Лиана Гълъбова има проучвания, публикации и участие в изследователски проекти към БАН, ЦЕУ и СУ и културни институции.

Научни интереси

в сферата на богословието, историята, педагогиката и културното наследство със специално внимание към религиозното присъствие на изобразителното изкуство като художествено-творческа и църковно-аскетична практика.

По-важни публикации

Между третото и четвъртото измерение: скулптурните форми в православното църковно изкуство. – Философски алтернативи, 2020, № 4, 91–110.

Особености на междудисциплинното движение и богословските дискурси при концептуалното проучване на съотношението на слово и образ в православната иконология и иконография. В: Ивелина Николова и кол., съст., Мисъл, слово, текст, Том VI, П., УИ, 2019, с. 173–188.



и свръхестествените невидими аспекти на осезаемото материално и разбираемото нематериално наследство, на културната събитийност и ценностните норми, на създаването, практикуването и предаването на традиции и обичаи. Молитвеност, богослужбено, празничност, аскетика, ритуалност и ежедневието са повикани да битуват съвместно в споделена сезонна цикличност, житейска ритмичност, църковна съгласуваност, духовно единомислие и спасително сътрудничество по пътя към съвършенство.

В такъв богословски контекст, храмовата и прицърковна среда е зададена като безупречно: благоприятна, благолепна, приветлива, уютна, сигурна, интегрираща, приятелска, подкрепяща, паметна, своеобразна, характерна, вдъхновяваща, насърчаваща, въздигаща и дори възпитателна. Но представата за храма като кораб и крепост, убежище и небесен град изисква много повече, отколкото днес у нас се наблюдава в практиката. Високо идеалистична, концепцията за визуално богословие не се вписва в естетическата реалност, която далеч не е красива и хармонична, а по-скоро остро публицистична или относително ценностно-неутрална.

Целият спектър на профанация, от философия до богословие и по-конкретна визуална и пространствена естетическа култура, трудно би могъл да се обхваща с изследователския инструментариум, с който се изследват конкретните материални измерения на безвкусицата и пошлостта или

изящството и духовното съвършенство. За да не се превръщат традиционните сакрални изкуства в халтура и свещените занаяти да се свеждат до хоби и временно увлечение, творбите на съвременните майстори, зографи, псалти, химнографи, катехети, омилети, литератори, архитекти, графични дизайнери и др. не бива да са археологически или исторически възстановки или поне не изцяло, по същина и завинаги. В процеса на експериментиране с изразността и образността чрез нови и преходни популярни форми на изкуствата, съвременната художествено-творческа колегия постепенно овладява и стабилни подходи на интеграция¹ с нетрадиционните естетически категории на съвременността, с риск от унищожителна за творците и техните произведения обществена или колегиална дискусия. Интеграцията на изкуствата включва и сакралните жанрове в процеси, които излизат извън компетенцията на православната йерархия, ако пастирството не обхваща изначално и идейните, творчески и управленски процеси в културната сфера, днес също освободени и хаотични като религиозните.

На практика, съвсем не става дума само за внимание към детайла и за търсене

¹ Например, реализации от страна на автори на престижни скулптурни (и други) проекти като мемориалните, успоредно с изграждане на образи в нови техники и материали (носители на изображенията) на скулптурните (и други) елементи от историческите атракционни обекти важни за образованието и туризма, но подложени на големи рискове от профаниране.

на лукс. Излизането на храма и манастира и общностите им отвъд познатата и вече отречена парадигма на църковен музей, далеч не означава триумф на комерсиалното тип „Лас Вегас“, както го определят (мимоходом) някои по-скептични църковни съзидатели на временна празнична украса „от Илиенци.“ Архитектурната и художествена експертна позиция² и разбирането на актуалните художествено-творчески процеси и контексти,³ без излишно да се философизира, е оптимална отправна точка за дискусия.

ЖАНРОВА ИЛИ СТИЛОВА ЙЕРАРХИЯ В СЪВРЕМЕННОТО САКРАЛНО ИЗКУСТВО?

Модернизационното изместване на центъра на социалния живот от църковна заедност на местната заедност към културната и гражданската общностност не е явление, което има смисъл да бъде компенсирено, когато постмодерните и по-късни предизвикателства са на дневен ред. Православните общества традиционно подсиуряват известна тяга и се стремят да усилят социалната кохезия са сметка на егизма, особено когато народът стремглаво се упътва в посока с неясен изход. Църковните изкуства са свързани с част от този менталитет и здравата проява на консерватизъм може да означава резерви към нови художествени модели.

Сакралните изкуства, обикновено разбирани като изцяло утилитарни (приложни) и йерархично подчинени на

² Иванова-Цоцова, Б. Манастирски и селищни храмове в Софийска епархия: наблюдение, състояние, анализи и достъпност. С., 2019 [Изследователски проект: Манастирски и селищни храмове в Софийска епархия: типологични характеристики и синтез. Състояние и опазване, ВСУ „Л. Каравелов“, 2015–2017].

³ Вж. по-подробно: Дейков, Яким, Анджепа, Андреева. Актуални аспекти на виртуалния дизайн на експо-пространства – галерийни, музейни, църковни. – В: Съвременни технологии в културно-историческото наследство. Т. 5, 2017, с. 17–22.

Актуални практически-богословски измерения на съвременната българска православна иконография. В: Ивелина Николова и кол., съст., Мисъл, слово, текст, Том V, П., УИ, 2018, с. 154–166. Съвременен богословски прочит на руското иконописно наследство у нас през XX век. В: Ивелина Николова и кол., съст., Мисъл, слово, текст, IV: Богословски, рефлексии сегменти и дискусии. П., УИ, 2017, с. 199–213. Николай Шелехов (1912–1981) – светило на православната иконопис на Балканите. – В: Балканистичен Форум, 2017, № 2, с. 236–252; Към въпроса за руското научно и духовно присъствие в българската академична и църковна общност от началото на 20-те години на XX век. В: Авторски колектив. Клио. С., Арете–Фол, 2008, с. 547–572;

E-mail
lianagalabova@abv.bg

свещеното си предназначение, все пак си остават творчески, актуални и насочени към съвременното паство, чрез днешното пастирство. Творците ревностно отстояват правото си на независимост и в православна светлина, когато те самите са църковни. Когато не се приемат за силно набожни или не са от родове и среди на православни творци, мнозина предпочитат да спазват културна дистанция.

Например, при създаването на монументални творби в столицата, когато художници (като скулптора Павел Койчев с „Водна паша“ в езеро в Южния парк) трактуват ярко и в публичното пространство свещени сюжети по свой уникален начин. Други запазват религиозен неутралитет за да творят за различни деноминации, а трети просто искат да избегнат и православния арт-хейт, например към графитите (като Станислав Трифонов – Насимо), обясняват смелостта си със съзнание за неоторизираност за употреба на свещен стил, ако не и с дистанция и страхопочитания към свещеното. А Христо Алексиев⁴ успешно прилага старинен световен естетически модел за Христос във визуалната идентичност (лого, бранд, плакат и др.) на гр. София като експерт в жанра и изследовател на града. Художникът

създава и социализира удачно необичайно за Господски образ, но умело за целта съчетание с ктиторска иконография, която добре понася и спонтанното включване на улични графити (незасягащо иконната част) по постери, билбордове и др. из града.

Наблюдението на някои съвременни прояви на традиционни и нови принципи и примери на осмисляне и оформление на средата на църковни, религиозни, просветни и културни събития показва недостатъчно внимание върху хибридите или прибързано приетите за напълно светски жанрови форми на изкуството. Така в духовните среди естетическите критерии и творческите резултати на не едно художествено направление остават отчасти неприложими и изискват внимателно включване в църковната социализация – като богословско комуникационно средство, ако още не и като част от културна реалност. Например, художественото пространствено оформление (пространствен дизайн, вкл. експозиционен и занаятът на аранжиране на витрини, бутафорията, вкл. сценичен костюм и кукли – част и от сценографията), приложната графика (графичен дизайн, вкл. плакат, шрифт – калиграфия, буквопис) не са само рекламни, производствени или комерсиални жанрове. Както художествената фотография е застрашена като изкуство от цифровизацията и технологизацията, промишленият дизайн е погълнат естетически от икономическите процеси в производството чрез прогреса да се твори дигитално. Както вътрешната архитектура (интериорен дизайн) и озеленяването (ландшафтен дизайн)

временно потъват в градоустройствените колапси и изкуството губи връзка, така масовостта и конфекцията провокират изкуствения интелект и се подкрепят от него в имитиране на човешкия творчески потенциал, наред с мисловния...

В хода на жанровата интеграция (интердисциплинност) изобразителните изкуства се определят и като визуални, но част от тях са още и сценични, изпълнителски (перформативни) или електронни, свързани и с архитектура, музика, литература. Естетиката и синтезът не остават напълно светски категория в по-всеобхватен културен план и допускат сакрално приложение, вдъхновение, контексти. На фона на художествена практика трайно обусловена от технически, медийни, комуникационни и информационни умения, които девалвират автентичното артистично „художество“, включването на изкуствения интелект става стабилен естетически фактор. Но и в словестността и в музиката всичко това е отворено към свещеното или духовно, не само като общокултурно, а и не само по маркетингови причини. Богословското осмисляне на тези явления и дискусиите по въпросите на православното разбиране за интериор и екстериор, сценография, експозиционна и виртуална среда, освен като иконографската програма, днес не може да се идентифицира само еднозначно – йерархично, номинално, трансцендентно, аскетично, защото виртуалните пространства днес доминират социокултурната ситуация. Условната материалност на моделирането на виртуалните явления е едновременно улеснение и предизвикателство за

богословския начин на мислене, прозиращ йеротопия в невидимата красота.

При едно по-внимателно прагматично вглеждане в тази проблематика,⁵ трудно се намират приемливи концепции за нарастващото разнообразие от решения в целия спектър на духовността. Този сравнителен анализ с опит за систематизация на някои водещи тенденции в проблемно поле, което изглежда необхватно, се спира съвсем фрагментарно на оформлението на отделните зони или кътове в светите места, със съзнание за наличието на сложна логика на структуриране на църковните пространства в търсене на правилния визуален изказ на оригиналните богословски идеи.

РАЗЛИЧНИ ВИДОВЕ МЕДИИ И ПРИСЪЩОТО ИМ ПОСРЕДНИЧЕСТВО В ОБРАЗИ

Носителите на индиректната информация за свещените пространства днес парадоксално подсиgurяват и по-пряко от традиционното включване в тях и техните общности и актуална събитийност. Покрай множеството рискове и ползи, адекватното навлизане на църковната йеротопия в информационния поток изисква

⁴ Вж. по-подробно: Йовкова, Златина. Христо Алексиев: „Стремя се работите ми да бъдат нещо невиджано до момента. ... Вярата трябва да ти дава сила, да те мотивира, да те кара да ставаш по-добър,“ убеден е известният художник. – БНР, 1. 10. 2019, 16:27 ч. 20:01 мин., <https://bnr.bg/sofia/post/101173028/hristo-aleksiev>

⁵ Включително и маркетингово: като деловодство и около изискаността на фона и осветлението на кадрите от Кръщаване, Миропомазване, Обручаване, Венчаване, Ръкополагане и др. и изобщо от богослужебния живот...

и опазване от хода на неговата стихия. В такъв контекст, още повече днес следва да се има предвид, че представата за храм у нас е нееднородна и виртуализирането ѝ е невъзможно без отчитане на реалните аналози, които са териториално обусловени. Както пасторалността няма смисъл при организацията на черкуване в натоварените градски храмове или манастири, особено ако те са и поклоннически, музейни и туристически обекти, така и мащабите и състоянието на свещените сгради задават принципите на тяхното управление и структурирането на местната верска общност. Пренасянето на дейността и присъствието „в ефир, онлайн, дистанционно, на екран“ създава известно илюзорно усещане за „загуба на почва под краката“.

Телевизионните предавания на БНТ: „Вяра и общество“ с Горан Благоев и „Религията днес“ с Георги Милков са нагледен пример за стремеж към православен църковен естетически подход на оформлението на студио, откъдето се излъчва или записва професионална култура. Мястото на създаване на предаванията е предмет на сценография, но днес този дизайн в много случаи се монтира виртуално като участниците в предаването се заснемат на син фон, а впоследствие се добавя среда по електронен път, включително и чрез безплатната анимация. Друг пример е предаването „Църквата на мълчанието“ по НТВ СКАТ с водещ о. Венцеслав Илиев, което се излъчва от по-скромно студио с изглед към стар манастирски комплекс, избран и за кинопродукции. В миналото за хората на

словото е нормално да редуцират визуалното за да съсредоточат въздействието върху зрителите и слушателите към същността на посланието. Но днес потребителите са твърде привикнали с изобилие и динамика на изображения за да се откажат от тях съзнателно и целево.

„Вяра и общество“ се радва на престижната телевизионна сценография на БНТ. В архивни кадри са запазени студийни решения изразяващи диалог, при които събеседниците седят един срещу друг в профил към зрителите. През годините се редува декори в синьо, бяло, топли тонове и светли цветове, каквито са и екранните художествени решения в началото на предаването (или заставка, спот, клип, прозорец или фон) като негова емблема. Окото и фокусът върху зеница в заставката на „Религията днес“ измества акцента от библиотеката към красив златист аналой с красиво оформената Библия пред икона на Господ Исус Христос.

Не само за да направи добровпечатление или да се впише в църковната проблематика, водещият започва предаването с Библия в ръце и чете избран откъс (вероятно по новия превод). Вместването на комуникацията във виртуална статична панорама от вътрешността на Рилския манастир е смело решение, след началото с поставяне на водещия и събеседниците пред византийската икона (от стените на Константинополската „Св. София“), избрана за модел на визуалната идентичност на София и монументалният образ на Богородица от стенописите на

новия катедрален храм в гр. Ловеч, дело на колектива на проф. д-р Владимир Аврамов. Следващ етап е смяната на интериора в съответствие с богослужбните кръгове по църковния календар.

ППТВ като първа изцяло православна църковна телевизия у нас, естествено задава основния модел на овладяване на виртуално публично пространство за църковни цели. Следващите епархийски телевизии остава да надградят и разнообразят този вече традиционен модел в съчетание със свои развити практики на отразяване на църковния живот и всичко останало в този вид медии. Параметрите на разнообразието от фонове, които църковните медии включват в своите програми и предавания не може да надвишава пъстротата на богослужбната реалност и затова те са ограничени. Като цяло семплите и статични предавания може и да не са по вкуса на претоварените от зрителни възприятия зрители, но емисиите могат да се нарекат успокояващи, включително и като се повтарят на известни интервали и дават възможност за гледане отново и отново. Така акцентът остава на богослуженията, иконите, текстовете, песнопенията, духовенството, богословите, молещите се или храмовете и това въвежда по-осезаемо в естествената умиротворяваща йеротопична обстановка.

Предаването „Иконостас“ с Мариян Стоядинов (днес професор във ВТУ) по Нова ТВ, достъпно като архив на YouTube видеоканала на Любомир Върбанов, показва ранното развитие на идеята за православен репортаж в разнообразие от контексти и др.

фактори. Водещият, в отделеното време за въздействие, не откъсва поглед от камерата и оператора и не дава възможност на зрителите да прекъсват контакт през пространството, което отвоюва за тях – още преди те да имат интернет навици.

Десетилетия по-късно, българското паство все още не може да се похвали с подобна инициатива за деца, която да компенсира бавния ход на развитие на образованието по вероучение и религиозно знание в просветната и църковната система. Обяснението на експерти в тази област е, че дистанционното обучение по Религия може да се реализира само на представително професионално ниво за да е църковно приемливо, както синодалните помагала станали реалност чрез великотърновската колегия.

Сред свещениците щедро излъчващи омилии и катехези към цялото българско паство по храмовите видеоканали, иконом Василий Шаган е хубав пример, не само с образцовото си енорийско дело, но и с конкретни детайли на екранно присъствие. Сполучлив подход е отстраняването на всякакви визуални прегради като маси и книги (дори съвсем условни или като опора) и представянето на клира в цял ръст или тронна композиция, както вярващите го виждат като проповядва или беседва в храма, в залата на духовния център, дори в градината или или сред поклонници. За сравнение, Православен видеоканал „Храм“ като личен подвиг на Соня Анкова, подсигурява ежедневно записи от столичните и някои други църковни събития от позицията на своеобразно духовно огледало.

Отначало доминира една гледна точка в храма и тя се допълва от интервюта в разнообразен контекст. Постепенно през годините, усърдната операторка, репортерка и искрена църковна активистка смело динамизира камерата и включва картина от различни зрителни ъгли. Независимо, че записите не се архивират и значителна част от тях днес не са достъпни, доброто познаване на храмовите пространства и тяхната благоукраса не позволява в никой от репортажите да се монтира картина от друг храм, както се случва в професионалните емисии. Обръщането на камерата към вярващите и стенописите, внасянето ѝ в светите олтари и носенето ѝ по пътя на литии и поклонничества, макар и не под формата на живо излъчване, пренася отсъстващите на служба и ги свързва с присъстващите, което за десетилетия подпомага и Любомир Върбанов.

Всичко случващо се в църковните медии, не е толкова виртуално заместване на черкуването, клира и храма, колкото реална рефлексия от оживяването на българските амвони чрез прииждането на все повече верни съзнателно слушащи Евангелието, Апостола и проповедта. На верните е нужно малко знание и опит за да осмислят функционалността на красивите издигнати амвони, архиерейски тронове и царски двери (така изящно изработени в миналото и внимателно запазени до днес) като богословска символика и живи сакрални фокусни точки на благовестие и тайнства.⁶

⁶ Виж по-подробно: Попиванов, прот. Венцислав.

Например, към момента на откриване на ТВ „Епархийски глас,“ вярващите в Софийска епархия са привикнали да „гледат“ богослужението по Пловдивската православна телевизия (ППТВ). Поне веднъж седмично всички българи могат заедно да участват дистанционно в неделни и празнични излъчвания от градовете Кърджали и Благоевград, някои от които са снабдени и с коментар, но не винаги „дават“ проповедта.

Трудно за възприемане е проповедниците и тайноизвършителите да са „допълнени“ от твърде изразителни изображения (включително и по одеждите им), тъй като самите църковни лидери са образ на Исус Христос. Не винаги е конструктивно да са сред камери, прожектори (лампи) и микрофони, изкачени на пиедестал и извън храма,⁷ седнали зад неизменната маса, дори и тя да е сведена до по-модерна конструкция, зад която фигурите им се виждат и усещането за бариера (както при говорене със скръстени ръце) и катедра (дори красива папка с текста, както при певците) е визуално облекчено.

Омилетичното културно наследство и съвременната проповедническа практика. – Интердисциплинарната научна мрежа – Информационно общество, 2022, спец. бр., с. 97–112, <http://www.math.bas.bg/vt/inis/series/book/2022.se/inis.2022.se06.pdf>

⁷ У нас не е прието да се проповядва църковно от прозорец, вълнен амвон, балкон или камбанария, стълбище или галерия, освен на Великден и при други случаи като събори, чествания и някои треби. Но в други православни практики има открити олтари, които се появяват и в България и напомнят сцена.

ТВОРЧЕСТВОТО НА ПРОСТРАНСТВЕНО- ОСВЕЩАВАЩАТА ЦЪРКОВНА ОБРАЗНОСТ

Умозрителната перспектива към художествено оформление на предмети и среда с повече или по-малко българско православно църковно предназначение и обитание отговаря на необясними по този път практики. Естетичните измерения на духовната среда понякога биват и инородни, инославни, иновърни, светски или дори споделени, изглеждат и профанни, аморфни, еkleктични, хаотични и трудни за анализ и извеждане на общи принципи на характерно йеротопично творчество. Фокусът върху отделни елементи като: оформлението на книгите и графичния дизайн, медиите, сувенирите, мебелиара и богослужебните предмети, тотал дизайна, визуалната идентичност в православието също почти не дава ясна картина на естетическа ориентация.

Например, въпросите около орнаментиката на разкошните подови мозайки разкривани при разкопки на древни базилики у нас, не може да не се отнесат към сложните контексти на богословската апологетична проблематика към момента на създаването им. Днес и тази реалност е предмет на задълбочен анализ при съвременните дългоочаквани от православната и научни общности критични издания на преводи

на светоотеческа литература.⁸ Видът на храмовия под, включително и когато е застлан с чист и поддържан домашен килим, заради комфорта на децата, не е без значение за онези вярващи, които предпочитат уединение при молитва и свеждат зрителните си възприятия до съзерцаване на земята.

Трудно е да се определи степенуването на йеротопична наситеност на простиращата се събитийност от светите олтари към църковните дворове и стопанства, а оттам и към махалите и домовете като своеобразни малки църкви с техните молитвени кътчета и параклиси. Приземните изображения на надгробията са едно особено измерение в друг регистър, подобно на камбанариите извисени над куполите. За да се обогати църковната култура на децата благоприятно и в това направление, например в храм „Рождество Христово“ в район Младост“ 3, от погребална агенция са дарени конструкции на стилни проскинитарии подредени в алея на будителите и просветителите в близост до спортната площадка и цветната градина.⁹ Там кварталните патриотични чествания на

⁸ Вж по-подробно: Славова, Татяна, Анна-Мария Тотоманова, Пиринка Пенкова, Иван Христов, Христо Трендафилов, Мария Тотоманова-Панева. Атанасий Александрийски: Първо слово против арианите. Том II. Изследвания. С., 2022, с. 23–25.

⁹ Вж. по-подробно: Тонева, Велина. Българското културно наследство и иновативните практики на прицърковно образование. – Интердисциплинарна научна мрежа – Информационно общество, 2022, спец. бр., с. 113–128, <http://www.math.bas.bg/vt/inis/series/book/2022.se/inis.2022.se07.pdf>

национални празници протичат на фона на два обособени лъча от стилни лаконични иконни и портретни изображения гравирани със светли линии върху черен гранит, отразяващ небето (както много подобни каменни икони украсяващи Обрадовския манастир „Вмчк. Мина“).

Обстоятелството, че православното оформление на пространствата на църковните събития извън храмовете не е обект на дискусии е положително само в частта с изискването за избягване на спорове и разделения. Оттам нататък е мястото за въпроси на естетизацията и изразяване на йеротопията с визуални средства, което не е задължително да се простира до съвременните геополитически концепции за културна инвазия. От друга страна, скромността на вероизповедно визуално изразяване съпътства и десетилетната традиция на Седмицата на православната книга във Варна и пилотните проекти на есенни седмици на православната и светогорската култура в столицата преди пандемията. Енорийските центрове „Покров Богородичен“ и „Рождество Христово“ в столицата, както и духовно-просветните центрове в гр. Варна и почти из цялата страна, книжарницата на издателство „Омофор“ на ул. „Будапеща“ и бул. Дондуков“ и ателие „Къща за птици“ на ул. „Проф. Асен Златаров“ са пример за стил и изисканост, преодоляване на традиционната църковна претрупаност (с текстил, изкуствени цветя и иконна сувенирна ширпотреба) и доминиране на православната информативност и комуникативност с идеи за заедност, социализация, енкултурация...

За представянето на православната литература днес у нас вече не е достатъчно да има някъде, някакъв магазин или щанд на борса или в храмове притвор или двор. Нито фонът от иконни експозиции, включително и в храм или онлайн „правят връзка“ и отправят послание на благовестие и просвета. А още по-малко е допустимо привнасяне на травматични и профанни елементи, каквито са мрънкащите или всезнаещи продавачи, които отблъскват вярващи и невярващи и са дори по-неприятни от грозните и неуместни конструкции, заемащи насъщно място за молитва и прицърковни дейности.¹⁰ Няма много смисъл от присъствие на експерти и визуализация от други области, освен ако те не са високо професионални и не приобщават по проекти и кампании граждански, творчески и научни общности или цели социални сегменти. Въпреки сергиите и витрините, които битуват по сборове и в някои храмове и заместват постоянните кътове за различни дейности и традиционните пространства в манастирските комплекси, тенденцията за благоустройство е вече устойчива, забележима и обогатяваща се с нови решения.

¹⁰ Например, в централни столични църкви, в един от които старите талашитени кръгли шкафове за иконите за всеки ден са превърнати в проскинитарии около колоните в наоса. Вместо съвет от интериорни дизайнери и преместване на излишния мебелиар, та пространството да се освободи за богослужение, се добавят още мебели, свещниците още не са изнесени, а около колоните са издигнати красиви нови проскинитарии с ценни икони, образите от които се повтарят неведнъж по храмовите стени. Магазинът, редуцирал функциите си от миналото заема покритата галерия за енорийски център.

Борбата с неподобаващия вид на всякаква техника привнесена в свещените пространства върви успоредно с пастирските грижи за особената чувствителност на вярващите към вида на местата за молитва и тайнства. Дискусиите около видяното в нашумели филмови продукции, показват интерес на популярно и експертно ниво към стила и характера на храмовите интериори, разпознавани символно и семантично през ред образни стереотипи. Още по-голяма пастирска грижа е съчетанието на съвременните концепции за държавни политики и общински практики на опазване и интегрирано управление на религиозните обекти,¹¹ особено в случаите на сакрално културно наследство. Сериозното разминаване на вижданията на православни елит и народ с граждански проекти по утилизация и анимация на църковните обекти на поклонничество и другите видове туризъм и празничност има аналог и в други обществени сектори и отношения,¹² където атракцията е нетърпима за експерти, но необходима за общности, а живото наследство е част от възстановка, която не се вписва в идеите за самобитност и автентичност.

Интересен аспект на тези проблеми са богословските и други тълкувания, възникващи

след археологически разкопки на свещени обекти,¹³ които в съчетание със селищни легенди и църковни предания, формират своеобразна православна попкултура. Без задължително тя да е опозиция на общия граждански социокултурен и субкултурен фон на всяка местна общност и на глобалното общество, необходимо е особено внимание. Докато историята на множество църковни обекти и артефакти още не е изчерпателна и категорична, има много какво да се обсъжда около привнесените от близо и далеч по-неутрални храмови елементи.

Прецедент на съпричастност към впечатленията на верните е подходът на един столичен свещеник към относително „съвременни“ дидактични християнски изображения от типа на Страшния съд и Молитвата за абортираните деца. Сблъсвайки се още при въдворяването си храм в Костинброд с такъв тип визуална комуникация от неизвестен за него произход и източник, вече налична в притвора на църквата и посрещаща влизащите стряскайки ги със страховито „адско“ излъчване, свещеникът успява да отстрани църковните картини едва в наши дни. Дълго време духовникът е принуден да се справя по различни пастирски

¹¹ Вж.: Кабаков, Иван. Интегрирано управление на културата. С., 2017.

¹² Вж. по-подробно: Алексиева, Соня, Стефания Темелкова. Изграждане на имидж на туристически дестинации. С., 2019; Алексиева, Соня, Ирена Бокова. Туризъм и културно наследство. С., 2013.

¹³ Вж. по-подробно: Чилингиров, Асен. За датирането и патронажа на софийската църква „Света София“. – Богословска мисъл, 2005, № 1–2, с. 50–58, https://macedonia.kroraina.com/tschilingirov/statii/sv_sofija_2005.htm
Чилингиров, Асен. Софийската „Света София“ и нейните изследвания. С., 2013, <http://promacedonia.org/tschilingirov/sss/index.htm>.

начини с досадните и вариращи при отделни пасоми през годините вредни ефекти от тези образи¹⁴ върху вероизповеданието и черкуването на богомолния народ в малкия селски храм. Публичното споделяне на проблем, който вероятно отдавна не е актуален за множество други църковни общности по света, в социалните медии¹⁵ и коментарите в един от най-оживените български православни форуми (след водещата клирическа дискуссионна среда във Viber) съвпада по време с поредните критика за езическо или комерсиално пролетно празнуване около началото на Великия пост. У нас тази неофициална публичност във виртуалното пространство има потенциала да подобри подобни ситуации на много места в страната и да даде възможност на вярващите да достигнат до търсената утеха свисше.

Не само в България отдавна е било прието да се заимстват манастирски и особено светогорски художествени иконографски

модели за благо украса на енорийски и катедрални храмове. И библейски епизоди като: Жертвоприношението на св. праведен праотец Исаак от св. прав. праотец Аврам или Усекновението на св. Йоан Предтеча и Кръстител Господен и др. също се намират изобразени пред погледа на черкуващите се деца и млади хора, наред с есхатологичните и мъченическите. Не само у нас, късният социализъм (парадоксално) отпраща народа (и чужденците) от енориите към престижните църковни туристически обекти, много от които са били изградени като манастири и представят по външните си стени Ада.

По същото време през океана водещи иконолози детайлно разясняват в хода на богословското образование, несъвместимостта на есхатологичната и апокалиптична иконографска програма от външните притвори (екзонартекси) и галерии на скитове и манастири с пространствата на селищните храмове.¹⁶ Тъжен факт е наличието на тези изображения в галериите и балконите, където навремето се черкуват жените и децата. Престижните проучвания на този тип паметници и до днес са ценни и важни в православната култура, но включването им в помагала и в процеса на катехизация дори при възрастните си остава силно проблематично.

Поставени на нивото на детския поглед и в комбинация с четива и наръчници допустими само за пълнолетни лица, тези и по-късни

и неправославни образи и споделените от хората духовни ефекти от тях, могат да бъдат определени като дискриминативни и неблагоприятни по не един съвременен критерий. Пастирското творчество има много области, които да озари с правдоподобни съвременни решения на благовестничеството. А художници и изкуствоведи са призвани да подпомагат взаимните верски усилия на клир и миряни за създаване на един приветлив храмов климат.

ЦЪРКОВНИТЕ ЕНОРИЙСКИ И МАНАСТИРСКИ ТАБЛА: ИНФОРМАЦИЯ И ПАМЕТ

Един от най-пренебрегваните въпроси на оформлението на прицърковните пространства е състоянието на таблата в притворите или дворовете на храмове и манастири. Освен за традиционните некролози,¹⁷ все още необходимите ограничителни надписи „как да стоим и се държим в храма“ и информационните исторически табели, във всяка енория е необходимо подобаващо обособено място за визуализация на богослужебен и културен календар, ако не и на „колелото на живота“. За предпочитане в наши дни е пред погледа на вярващите, не само върху огради, стени, порти и врати, да доминират красиви

празнични обяви, представяне на тайнства, занимания на прицърковните школи и дори е по-добре детските рисунки да остават като впечатление и спомен за мястото.

Показателно за живота в дадено свещено пространство е разположението на тези фокусни точки – из кътове, в ъгли, по инфраструктура, под стъклото на масата, на перваза на канаскията и т. н. Но, от друга страна, когато на един енорийски център няма дори обозначителна табела, какво остава за икона на светии-покровители или проскинитарии, това съвсем не означава, че там не кипи скромно и непрестанен духовен живот. Наблюдаваните и до днес примери за това несъответствие са много, както и рекламните църковни елементи, които изникват на отделни места, например, проектите на църкви и стенописи, за които се набират средства и енорияшите виждат как се реализира благоулицата.

Не бива да се забравя, че видимостта и публичната изява на вероизповедание допреди все още помнено време е била инкриминирана. Но всред целия хаос на периода на прехода повечето църковни и прицърковни пространства засияха по нов начин. Когато днес се натъкнем на „винтидж“ или небрежно принтена и не на място и добре лепната табелка в някой храм или манастир, това все по-малко се възприема като негативно социалистическо наследство.

Не на последно място, при всеки православен храм е хубаво и логично да има някаква църковна мемориална част и тя да е поддържана, специална и красива – като

¹⁴ Заложени още при замисъла и създаването на картините, вероятно идващи от гръцки зоистки среди.

¹⁵ Facebook група: „Християнство, Евхаристия, съвременност“, администрирана и модерирана от презвитера Ренета Трифонова като форум на уебсайт: „Християнство.Бг“. В същото динамично виртуално пространство от съмишленици в прицърковната просвета свещеник Серафим (Огнян) Рангачев допринася към богословската дискусия (освен относно картината <https://www.facebook.com/groups/535789650500076/posts/1390105735068459/> по ред актуални въпроси като въпросниците за изповед (<https://www.facebook.com/groups/535789650500076/posts/1390784988333867/>) и мн. др.

¹⁶ Kalokyris, Constantine D. The Essence of Orthodox Iconography. Brookline, 1971.

¹⁷ Вж. по-подробно: Седакова, Ирина. Болгарские печатные листки-некрологи как тексты: традиции и инновации. – Живая старина, 2018, № 1(97), с. 2–6 (на руски език).

Скромен мемориален кът с националния флаг и паметна плоча за археологическата реставрация на Ротондата „Св. Георги“ в гр. София.



уважението към предците и наставниците във вярата. Но освен военни паметници и възпоменателни плочи за исторически личности и събития, важно е някъде на почетно място да се виждат портретите на църковните предстоятели. Мил жест – израз на обич и признателност е поставянето „на видно място“ в съответните прицърковни зони (не задължително в обширна музейна експозиция в храма) на имената или образите на служилите там духовници, на ктитори и дарители, на църковни труженици: настоятели, диригенти, зографи, катехизатори, звънари, клисари, реставратори, градинари и др., които са записани и в помениците.

Когато в близост до храм (енорийски, манастирски, гробищен и др.) е било допустимо да се намират и надгробия и в по-ново време

те са с портрети и дати, това се е приемало за достатъчно, особено ако духовните и църковни лица са упоменати и в издадена книга, брошура, сайт и др. Информационно-поменалното табло, както и да е оформено, е местна православна традиция, на много места внезапно прекъсната през социализма, а някъде тихомълком запазена. При храма присъствието на портрети на царе и царици в миналото е било приветствано,¹⁸ но понякога ограничавано, а образите на политически личности в светите места и като дарители са спорни, ако и да са ктитори и да имат канонични права.

По-семпло от надгробията е оформлението на таблата с некролози и на панихидниците с паникандила (стенни или стъпаловидни, с многокандилници, ленти с лампички и обичайните свещници, с фотографии или имена и различни указателни табели) в разнообразен дизайн. Както и гробищни кътове, този вид камерна мемориалност зависи много от смисъла, качеството и динамиката на образите, иконографията и декорацията по тях. Тези параметри не са напълно аналогични на орнаментиката и иконите по църковни издания, сувенири, опаковки, брошури, бяла и черна техника, медии, но и на това обикновено се обръща някакво духовно внимание, заслужаващо анализ и оптимизация.

¹⁸ И у нас са съществували и са били документиранни (напр. в Беренде) лозници с фигури на владетели, изобразени като светии, с ореол, макар и не всички те да са упоменати в съвременните менологии.

Поменални благоукрасени архангелски кътове с кандила (с и без фотографии) в църквите „Св. Неделя“ и „Св. Седмочисленици“.



Все още предмет на тиха дискусия сред вярващите е дали изнесените свещарници (луминарии), каквито се срещат все по-често у нас и варират по дизайн и позиция в църковния двор, би следвало да са украсени за да подсилват молитвата или така ще ни разсейват. Отстраняването на некролозите също е все по-честа практика, която постепенно преминава в други мемориални елементи, например, поставянето на екрани с презентации за живота на починалите при помените в църква. Добри примери са: превръщането на една от витрините с църковни сувенири в храм „Св. Атанасий“ в с. Горни Лозен в малък музей за делото на ст. ик. Цанко Тотев и преместването на стената с имена на дарители от външния притвор във вътрешния, на стълбището към балкона. Изразът на тази почит от страна на множеството духовни възпитаници и внимателно обгрижвани пасоми по традиция се визуализира и в екстериора и чрез вида на надгробията на уважавания дългогодишен свещенослужител.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Въпреки искреното благоговение, което мнозина вярващи изпитват към познати и непознати пространства на благовестие и благословение, особено към свързаните с религиозен и културен престиж, памет и предпочитания, пастирски дълг е постоянната грижа за поддържането на чистотата и свежестта на източниците на наставнически и иконични модели. Преките заемки на елементи от изящна старинна реализация на високо аскетична иконографска програма, но несъответстващи на визуалните потребности на благовестието в енорийския живот са почти същото явление като копиране или пренасяне на цяла църковна сграда или дори на една проповед – отказ от автентично посилно творчество пред Бога и ближните. Особено за хора приемащи всичко по вяра и с обич, включително и най-малките детайли, дори отсъствието на изображения или скриването им в сажди е по-добра алтернатива от разкриването или добавянето чрез въвеждане в храма на „непоносима“ иконопис или декорация. Цял

ГЛЕДНИ ТОЧКИ

сонм от специалисти би подкрепил експертно и практически пастирските усилия за „спокойни“ йеротопични интериорни решения (дори бели или цветни стени и тавани), издържани в духа на светлото християнско благовестие. Подобно и не задължително точно както светлите средновековни или възрожденски образи в музеите и старинните църкви, православната молитвена визуална комуникация е целебна и подхранваща, не отровна или изтощителна, а не е и пречка, повече отколкото подкрепя на покаяната дисциплина, нито да подменя автентичното богословско изкуство като огласително и тайноводствено.

Мемориална витрина и надгробие на ставрофорен иконом Цанко Тотев при храм „Св. Атанасий Велики“ в с. Горни Лозен.



ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Алексијева, Соня, Стефания Темелкова. Изграждане на имидж на туристически дестинации. С., 2019

Алексијева, Соня, Ирена Бокова. Туризм и културно наследство. С., 2013

Дейков, Яким, Анджела. Андреева. Актуални аспекти на виртуалния дизайн на експо-пространства – галерийни, музейни, църковни. – В: Съвременни технологии в културно-историческото наследство. Т. 5, 2017

Иванова-Цоцова, Б. Манастирски и селищни храмове в Софийска епархия: наблюдение, състояние, анализи и достъпност. С., 2019 [Изследователски проект: Манастирски и селищни храмове в Софийска епархия: типологични характеристики и синтез. Състояние и опазване, ВСУ „Л. Каравелов“, 2015–2017

Кабаков, Иван. Интегрирано управление на културата. С., 2017

Попиванов, прот. Венцислав. Омилетичното културно наследство и съвременната проповедническа практика. – В: Интердисциплинарна научна мрежа – Информационно общество, 2022, спец. бр., с. 97–112, <http://www.math.bas.bg/vt/inis/series/book/2022.se/inis.2022.se06.pdf>

Седакова, Ирина. Болгарские печатные листки-некрологи как тексты: традиции и инновации. – В: Живая старина, 2018, № 1(97), с. 2–6 (на руски език).

Славова, Татяна, Анна-Мария

Тотоманова, Пиринка Пенкова, Иван Христов, Христо Трендафилов, Мария Тотоманова-Панева. Атанасий Александрийски: Първо слово против арианите. Том II. Изследвания. С., 2022

Чилингиров, Асен. За датирането и патронажа на софийската църква „Света София“. – В: Богословска мисъл, 2005, № 1–2, с. 50–58, https://macedonia.kroraina.com/tschilingirov/statii/sv_sofija_2005.htm

Чилингиров, Асен. Софийската „Света София“ и нейните изследвания. С., 2013, <http://promacedonia.org/tschilingirov/sss/index.htm>

Kalokyris, Constantine D. The Essence of Orthodox Iconography. Brookline, 1971

Онлайн източници

Йовкова, Златина. Христо Алексиев: „Стремя се работите ми да бъдат нещо невиджано до момента. ... Вярата трябва

да ти дава сила, да те мотивира, да те кара да ставаш по-добър,“ убеден е известният художник. – БНР, 1. 10. 2019, 16:27 ч. 20:01 мин., <https://bnr.bg/sofia/post/101173028/hristo-aleksiev>

Рангачев, свещ. Серафим (Огнян). Facebook група: „Християнство, Евхаристия, съвременност“, администрирана и модерирана от презвитера Ренета Трифонова като форум на уебсайт: „Християнство.Бг“, постове: <https://www.facebook.com/groups/535789650500076/posts/1390105735068459> (за спорното изображение на молитва против абортите), <https://www.facebook.com/groups/535789650500076/posts/1390784988333867> (за въпросниците за изповед, вероятно заимствани през руската църковна практика от психологически тестове за престъпни наклонности и крайно неподходящи за категориално душегрижие днес у нас, дори травматични).



СТЕФАН СТЕФАНОВ

АСПЕКТИ НА СЪВРЕМЕННОТО БОГОСЛУЖЕБНО ЧЕСТВАНЕ НА СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ

Abstract: *This article analyses the service of Saints Cyril and Methodius in Church-Slavonic language, and the components of their liturgical cult. Those services are used in contemporary worship on May 11th – the day when the memory of Saints-protectors of Bulgarian literacy is celebrated. The adaptation of the Church-Slavonic services for contemporary liturgical use was made by Bishop Partenios of Leuka. The services were included in the church liturgical book titled: “Liturgical Services for the Whole Year with the Lives of the Holy Equal-to-Apostles Slavonic Enlighteners”, which he had compiled, and which had been published by the Holy Synod in 1958 as supplement to general Typicon.*

Key words: *Church Service for Saints Cyril and Methodius, Bishop Partenios of Leuka, Church Liturgical Book – Typicon: Order of Services Church-Slavonic Language*

Светите братя Кирил и Методий и техните ученици в България завещават на своите последователи велико християнско наследство, което придава духовен облик, както на църковната мисия сред нашия и другите славянски народи, така и на характера на самата българска култура. На първо място, чрез извършения подвиг на превода на Евангелието и на цялото Свещено Писание, а така също и на духовно-поучителна и богослужебна църковна книжнина на говоримия тогава славянски и старобългарски език, те създават изцяло нова писмената култура и полагат основите на славянската литература.

Този духовен плод на светите братя навярно има пряка връзка със стореното няколко века преди това от еп. Улфила и св. Никита Ремезиански, които „...живели през IV век, по едно и също време цели 43 г., от двете страни на Хемус. Те двамата съдействали за създаването на азбуки, на които са преведени основните текстове на Библията – „Библия Гетика“ на гетите и „Библия Бесика“ на бесите. Дори само този факт, има огромно историческо, богословско и филологическо значение за християните, които живеят по нашите земи тогава и след това“.¹ Съществува хипотезата, че в някои

¹ Русанов, Росен. Imperium Romanum и стремежът за

манастири и пет века по-късно все още се намирали ръкописи на Библия „Гетика“ и на Библия „Бесика“, които свв. братя Кирил и Методий внимателно проучили, за да усъвършенстват и пригодят наученото за езика на новопокръстените славяни. Така, равноапостолите утвърдили правото им да славят Бога писмено и говоримо.

В резултат, бил въведен в богослужебна употреба един изцяло нов за тогавашното време официален църковен език. Затова на 11 май Българската Православна Църква празнува с толкова особена почит деня на свв. братя Кирил и Методий и тържествено възпоменава тяхното равноапостолно и просветителско дело. Вероятно честван още през средновековието, празникът е възобновен в средата на XIX в. и не отпада от българския културен календар и през атеистичния период, когато светителите са почитани и като национални герои.

В Русия празникът е възстановен за честване по инициатива на славянофилите И. Аксаков, С. Хомяков, А. Рачински и др. През 1862 г., когато се отбелязва едно хилядолетие от създаването на славянската азбука, в църквата на Московския университет е извършено първото тържествено богослужение, посветено на солунските братя. За началото на богослужебното им честване по нашите земи, еп. Партений Левкийски пише: „Българите като че ли по-рано се пробуждат от тази забрава на своите първоучители. След като отец Паисий Хилендарски ги изтъква като първокласни светци на българския род в своята „История славяноболгарская“, постепенно се стига до ежегодното честване на тяхната памет на 11 май. Има сведения, че още през 1849 година се празнувал този ден на българска земя като голям празник, докато постепенно това начало се разпространява по всички български краища и този празник става знаме на българско национално самосъзнание още далеч преди освобождението от турско робство“.² И до днес

теокрация. Велико Търново, Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2022, с. 161.

² Левкийски, еп. Партений. Богослужебни последования за цялата

Данни за автора
доц. д-р Стефан Стефанов,
Шуменски университет „Епископ
Константин Преславски“

Научна област на работа
Теология; преподавател
по Литургия, Омилетика,
Пастирско богословие

Интереси в други области
литургия, църковен типик,
църковно пеене, християнско
изкуство, християнска социология

По-важни публикации
Евхаристията в катакомбното
изкуство - образци,
приемственост, литургически
аспекти. Издателство „Тола“.
София, 2012, 472 стр. ISBN 978-
954-92990-1-4
Жертвоприношението на
Авраам в сакралните текстове и
в раннохристиянското изкуство.
Издателство „Тола-Живка
Гинчева“. София, 2013, 64 стр.
ISBN 978-954-92990-2-1 – 3

Господнята молитва в
богослужебно-евхаристиен
аспект. С оглед на четвъртото
прошение: „насъщния ни
хляб дай ни днес“ (Мат. 6:11).
Издателство „Тола-Живка
Гинчева“. София, 2013, 55 стр.
ISBN 978-954-92990-4-5 – 3

Литургийните антифони в
богослужебната практика на
Българската православна



светите братя са почитани като национални светии-покровители от няколко поместни църкви на Балканите и навсякъде по света, където се пише на кирилица или глаголицата е част от културното наследство.

Но във вече разпространения по онова време църковнославянски превод на Типика на Великата Христова църква (Константинополска патриаршия), който по същество е Цариградски богослужебен устав, липсват указания за честването на църковните празници на славянските просветители. Известно е, че „Типикът, издаден от протопсалт Константин през 1838 г., е преведен на славянски език и приет за практическа употреба в българската Църква“.³ Църковнославянският превод на Типика на Константинополската църква е извършен от йером. Неофит Рилски през 1853 г., след което получава широко разпространение по българските земи.⁴ Типикът е издаден през

година с житията на светите равноапостолни славянобългарски просветители. С., 1958, с. 8.

³ Дмитриевский, Алексей. Типикон Великой церкви, или современный Типикон греческих приходских церквей. – Руководство для сельских пастырей. Киев, 1887, № 7, с. 239.

⁴ За църковнославянския превод на типика на Константинополската църква от йеромонах Неофит Рилски вж. подробно в следните две научни статии: Димитров, Димитър. Типикът на Константин Протопсалт и неговият църковнославянски превод. – В: Сборник от международна научна конференция „Българската наука и Европейското изследователско пространство“, 5 – 6 юни 2008 г., Стара Загора). СЗ, 2008, с. 1–5; Димитров, Димитър. Бележки върху месецословната част на Типика на Константин

1853 г. в Константинопол. от Константин Протопсалтидис, син на Константин Протопсалт.

Преводът е забележителен и неговите достойнства са отбелязани още от съвременниците. По това време, йером. Неофит Рилски е преподавател по църковнославянски език в богословското училище на о. Халки. Той превежда добросъвестно и точно съдържащите се литургически указания и редица богослужебни текстове. Важно е тук да се подчертае, че един от първите възрожденски издатели на служби на български светци е именно йером. Неофит Рилски. Вероятно той е желал да добави в Типика глави за българските светци, включително и за св. св. Кирил и Методий, със съответните богослужебни указания за празниците им, но по онова време това не е било възможно, поради очаквани негативни реакции от страна на гръкоезичната Патриаршия.

Третото църковнославянско издание на въпросния типик, е отпечатано вече в България през 1890 г. Тогава вече е било възможно в него да се добавят богослужебни указания за български и южнославянски светци. И наистина, за 14 февруари в това издание фигурират богослужебни

Протопсалт (по църковнославянския му превод). – В сборник от международна научна конференция „Развитие на икономиката и обществото на основата на знанието“, Стара Загора, 4–5 юни 2009 г. СЗ, 2010, с. 159 – 163.

указания за Успение на св. Константин-Кирил Философ,⁵ на 6 април – за Успение на св. Методий,⁶ и разбира се – на лице са богослужебните указания за 11 май. Преди началото на същинските богослужебни указания за 11 май е поместен текст, в който се отбелязва, че „това е свят празник, който се празнува от православните българи с велико тържество по всички краища на българската земя“.⁷

Култът към светиите предполага богослужебната им прослава и богослужебното им празнуване, за което е необходимо наличието на църковни служби. Те представляват особен вид химнографски творения. Съдържат всички необходими текстове, които се интегрират в съответното богослужебно последование, например във Вечернята⁸ или в Утренята.⁹ По този начин, заедно с непроменящите се (константни) текстове (четива и песнопения) от Часослова,¹⁰ конструират цялостна и завършена богослужебна структура. Църковнославянските служби на св. св. Кирил и Методий са съществен и неотменим компонент от съвременния им богослужебен култ.

Редактирането и адаптирането за съвременна богослужебна употреба на църковнославянската служба за 11 май на св. св. Кирил и Методий е извършено от еп. Партений Левкийски¹¹ в съставената от него и издадена от Светия

⁵ Типикон, сиестъ Устав. Издава Св. Синод на българската православна църква. Велико Търново, 1890, с. 176 – 178.

⁶ Типикон, сиестъ Устав..., с. 225 – 226.

⁷ Пак там, с. 244.

⁸ За Вечернята като първа църковна служба от денонощния богослужебен кръг (цикъл) и като най-главна служба в състава на вечерното богослужение вж. Румовский, архиеп. Вениамин. Новая Скрижаль: Объяснение о церкви, о литургии, и о всех службах и утварях церковных. Т. 1, М., 1999, с. 73 – 10.

⁹ За Утренята вж. пак там, с. 107 – 123.

¹⁰ За Часослова като богослужебна книга вж. Чифлянов, протопр. Благой. Литургика. С., УИ, 1997, с. 82.

¹¹ За еп. Партений, който е починал през 1980 г. и мащабното му дело на

църква (литургическо изследване). Издателство „Тола-Живка Гинчева“. София, 2013, 62 стр. ISBN 978-954-92990-3-8 – 3

За светите мощи (догматически, богослужебни и духовно-нравствени аспекти). Издателство „Тола“. София, 2011, 64 стр. ISBN 978-954-92579-4-6 – 3

Църковно-богослужебният Всекидневник, издаден през 1943 година, и отразените в него особености на българската богослужебна практика (по случай 70 години от отпечатване на изданието). – В: Сборник научни трудове, представени на научната конференция с международно участие: „Етнопсихолингвистични и социолингвистични ключови проблеми аспекти на езика на медиите в България“, проведена в Бургаския свободен университет на 14-15 юни. Бургас, 2013, с. 212-219, ISBN 978-954-9370-93-5 – 4

Нестинарството. – В: Прозорец, № 2, 2013, с. 14-17, ISSN 1311-9893-4

E-mail
s.stefanov@shu.bg

ГЛЕДНИ ТОЧКИ

Синод през 1958 г. църковно-богослужебна книга, озаглавена „Богослужебни последования за цялата година с житията на светите равноапостолни славянобългарски просветители“. През 2008 г. Зографската света обител издаде сборник с църковни служби на българските светии.¹² В него беше включена същата църковна служба, заимствана от изданието на еп. Партений. В настоящия момент и двата сборника се използват в богослужебната практика на Българската православна църква – Българска патриаршия.

В предговора към сборника с църковни служби, издаден през 1958 г., епископът информира за своята редакторска дейност, която е била с цел да се преодолеят

грешките, несъвършенствата и непълнотите в предишните църковни служби на славянските просветители. В тази връзка, еп. Партений пише: „Службата за 11 май заимствувах из второто издание на св. Иоановите служби от отца Неофита Рилски и из туку-що поменатото руско издание (става въпрос за следното издание на църковната служба на св. св. Кирил и Методий: Службы преподобнымъ отцем нашимъ равноапостолнымъ Мефодию и Кириллу, учителем словенским. Санкт Петербург, 1885. – б. м.). Главните недостатъци на тази служба се състоят в това, че са много дълги отделните песни и че над тях не са указани подобните мелодии за музикалното изпълнение, а са означени само гласовете. Аз се постарях да отстраня тия недостатъци с една основна преработка, стегнах излишното многословие, а отделните песни пригодих към подобно песенно изпълнение. Така се получи една бисерна служба. Единствената литийна „Слава“ заимствувах от изданието на отца Неофита Рилски, чието творение трябва да е тя, като я подложих на основна преработка ...“.¹³ От това описание става ясно с каква лекота духовникът подсигурява необходимите богослужебни текстове за своите събратя и пасоми, както и възможност да отговорят на актуални проблеми.

Известно е, че дълго време службата на светите братя е фигурирала в т. нар. допълнителни минеи, юбилейни сборници и

като отделно издание. Едва през 1987 г. тя е включена в състав на редовите богослужебни минеи, издадени от Руската църква по случай 1000 години от покръстването на Киевска Русь. Става въпрос за многотомен минейник, в чийто състав влизат, освен службите на общопочитаните в православния свят светии, и редица ръкописни¹⁴ и отделно издавани преди това служби.

За отбелязване е, че църковно-славянският текст на тези минеи е пресъздаден с гражданска новоруска ортография (но с ударения), а не с типичния за дореволюционните минеи църковнославянски шрифт. Това е направено, вероятно, с цел да бъдат улеснени ползващите ги църковните певци и четци, както и заради проблеми от техническо естество при издаването и отпечатването. Въпросната служба с надпис „Иже во святых отец наших равноапостольных Мефодия и Кирилла, учителей словенских“ се намира в първата част на том девети – в минея за месец май.¹⁵

Във връзка с почитта към светите братя сред гръкоезичното паство на Охридската архиепископия, интересни са проучванията на Константинос Нихоритис. Той констатира,

че не са известни богослужебни текстове, съставени на гръцки език, за солунските братя св. св. Кирил и Методий през IX – X вв. Според изследователя, през този ранен период не е било възможно да съществува почитане и богослужебен култ към двамата светци-просветители, защото са липсвали елементите, свидетелстващи за тяхната святост, т. е. наличие на гроб или на свети мощи.¹⁶ Но голяма част от учените отнасят появата на култа към св. Кирил сред българите към годините скоро след 886 г., когато в столицата Плиска са посрещнати и се установяват учениците на славянските просветители. Предполага се, че те донасят със себе си църковни творби, посветени на Константин-Кирил, и установяват честването на неговата памет у нас, след като вече на практика това е било възприето на Запад,¹⁷ а вероятно в някакъв аспект на местно почитане и във Византия, за което днес няма запазени точни податки.

На по-късен етап, за установяването на почитта към Наум и Климент, двама от

дългогодишен (патриаршески) викарий в столицата все още не е системно проучено в пълнота, съвременниците му, с които съм разговарял, са споделяли, че е бил вероятно най-големият познавач на църковнославянския език в национален мащаб. Вдъхновител на прославата на Всички български светии през 50-те, той лично е творил на този богослужебен език оригинални химнографски произведения: стихирни, канони, тропари. Дори казват, че е притежавал умения да осъществява словесна комуникация на този език и да разговаря свободно на него. Вероятно и у нас в миналото е имало идеи и възможности за проповядване и колегиална комуникация на висок книжовен стил, въпреки че в България няма разграничение на официален и народен говор, както в Гърция, Вж. по-подробно: Димитров, Иван. Как почитаме родните светци. – Двери, 10 март 2023, достъпно на: <https://dveri.bg/dabqd> (достъп: 1 май 2023).

¹² Служби на българските светии. Света Гора, Атон, Зограф, 2007.

¹³ Левкийски, еп. Партений. Богослужебни последования..., с. 13.

¹⁴ В църковната практика е прието да се ползват допълнителни благочестиви църковни източници, преди още да е налично синодално издание, например в миналото това са били български варианти на гръцките текстове, днес това са преводи на съвременен език, споделени онлайн и принтирани.

¹⁵ Минея. Месец май. Т. 1. М., 1987, с. 406 – 419.

¹⁶ За светите мощи, вж. например научната студия: Стефанов, Стефан. За светите мощи (догматически, богослужебни и духовно-нравствени аспекти). С., Тола, 2011.

¹⁷ Статева, Елена. За култа към св. Кирил (В периода 886–893 г.). – В: Проблеми на Кирило-Методиевото дело и на българската култура през IX-X вв. С., 2007, кн. 17, с. 702-708; Поптодоров, протопр. Радко. Относно канонизацията изобщо и по-частно – канонизацията на св. братя Кирил и Методий. – В: Международен симпозиум „1100 години от блажената кончина на св. Методий“. Т. 2, С., 1989, с. 71 – 72.

ГЛЕДНИ ТОЧКИ

учениците на просветителите, без съмнение допринася съществуването на гробове, на техни мощи и на храмове и обители, празници и обичаи, посветени на тях. Те, наред с чудесата, са непосредствени свидетелства за тяхната святост. Култът към св. Наум и към св. Седмочисленици в Гърция е бил разпространен предимно там, където се е простирал диоцезът на Охридската архиепископия.

През XVII и XVIII вв., и по-специално, по времето, когато митрополит на Сятиста е Зосима (бивш Охридски архиепископ), се строят и се възстановяват много църкви. На споменатия митрополит принадлежи заслугата за установяването и разпространението на почитта към св. Седмочисленици в Сятиста. Изводите, до които достига гръцкия богослов са, че „богослужебни текстове в чест на св. Наум и на св. Седмочисленици, създадени в Охрид, в Мосхопол, в Берат и в Корча, като цяло са продукт на Balkania Orthodoxa – Балканското православие, тъй като те са възникнали от единната балканска традиция на гръцки език и са адресирани към паството на Охридската архиепископия, което тогава е било многонационално и предимно с гръцка просвета“.¹⁸

¹⁸ Нихоритис, Константинос. Светите седмочисленици в гръцката традиция (Нови моменти). – В: Кирило-Методиевски студии. Проблеми на Кирило-Методиевото дело и на българската култура през IX – X вв. С., 2007, кн. 17, с. 552.

БОГОСЛУЖЕБЕН АНАЛИЗ
НА АКТУАЛНОТО
ПОСЛЕДОВАНИЕ

По-долу предлагам богословско-литургически анализ на църковната служба на св. св. Кирил и Методий, която се използва в богослужението в настоящия момент, компонент е от техния култ и се възприема като „официална служба на православното славянство за светите братя“.¹⁹

На първо място, с най-голяма честотност в църковната служба на св. св. Кирил и Методий, се среща понятието „светлина“ и неговите производни. Темите за светлината и просвещението са доминиращи в църковната служба на равноапостолните просветители. Православната традиция под „светлина“ разбира не физическата, а Божествената, нетварната, таворската светлина. Така например, св. Климент Охридски в своите слова, за да изрази Божията същност, употребява светоотеческия символ – „светлина“. „Бог е светлина вечно съществуваща, свършена, неприкосновена, непостижима и недосегаема. Над Нея никой не може да се издигне, нито пък някой може да Я обхване, защото нищо не е, не е било и не ще бъде по-високо и по-велико от Нея. Само Тя единствено познава Себе

¹⁹ Наумов, Александър. Руската служба за равноапостолните Методий и Кирил, учители славянски. – В: Кирило-Методиевски студии. Проблеми на Кирило-Методиевото дело и на българската култура през IX–X вв., с. 496.

Си, такава, каквато е: само Тя съзерцава и обхваща Себе Си, като показва малко от същината Си на ония, които са извън Нея. Никой не е видял или слушал, нито някой може да види Бога в Неговата същност“.²⁰

Бог е абсолютната Светлина, която просвещава човеците. Това е разбирането на Древната Църква. Свети Дионисий Ареопагит пише: „Божествената Светлина се разпространява между всички същества по волята на Промисъла, според тяхната мярка на приемане. И така, за всички осветявани същества извор на светлина е Бог по природа, същностно и собствено като същност на Светлината, Причинител за нейното битие и съобщаване“.²¹ По подобен начин пише и св. Григорий Богослов: „Този Бог за съществуващите същества Сам е Светлина, а не някой друг, понеже необходима ли е вторична светлина за тези, които притежават най-висшата Светлина?“.²²

В „Слово за Рождество Христово“, написано под силното влияние на св. Григорий Богослов, Охридският светец Климент също потвърждава: „Отец е светлина, и Син е светлина, и Светият Дух е светлина. Всичко това е една светлина, както казват и светите отци, които са разбирали

това с разум и чрез видение; и не само чрез разума, но в действителност те разбираха това чрез божествено известяване, бидейки по-силни и по-богати по ум. Ако някой казва, че е видял или узнал нещо друго, което да стои над Бога, той нито е узнал, нито е видял Самия Него“.²³ За даруването на тази светлина се моли св. Ефрем Сирин: „Господи! Да сияе върху нас видимата светлина на Твоята човешка природа. Да сияе и скритата светлина на Твоето величие. Едната светлина да се съчетава с другата светлина и да възсияе върху нас Слънцето на правдата“.²⁴

Църковно учение за Бога като Светлина обширно е разкрито и богословски обосновано в творенията на св. Методий Олимпийски (Патарски): „Радвай се и свети Иерусалиме, понеже дойде твоята светлина“ (Ис. 60:1)²⁵ – пише той. Светлина винаги съществуваща, Светлина вечна. Светлина най-висока. Светлина невеществена, Светлина единосъщна на Бога Отца, Светлина съществуваща в Духа и в която (пребивава) Отец, Светлина просветила света. Светлина над космичното и намиращото се в света“.²⁶ Сам Бог е светлина, озаряваща цялото творение.

²⁰ Охридски, св. Климент. Слова и поучения (превод от старобългарски архим. Атанасий Бончев). С., 1970, с. 188.

²¹ Ареопагит, св. Дионисий. О Небесной иерархии. СПб, 1995, с. 50.

²² Хубанчев, Антоний. Проблеми на богопознанието. – В: Духовна култура, 1987, № 5, с. 21.

²³ Охридски, св. Климент. Слова и поучения..., с. 165.

²⁴ Сирин, св. Ефрем. Творения. Т. VI, М., 1851, с. 381.

²⁵ Ис. 60:1 „Дигни се, светлей (Иерусалиме); защото дойде твоята светлина, и слава Господня изгря над тебе“. По синодалния превод.

²⁶ Хубанчев, Антоний. Проблеми на богопознанието..., с. 21.

ГЛЕДНИ ТОЧКИ

Затова и св. Климент Охридски заключава: „От Тебе, Дарителю на светлината, всичко се просветлява“.²⁷ Тази светлина е свръхразумна и свърхсетивна реалност, свята и непостижима тайна. Тя е символ на непознаваемата Божествена Същност, която винаги остава напълно недостъпна за човешкото познание. Следователно спрямо Самата съкровена Божия Същност е налице абсолютна непознаваемост. Но, паралелно с това познаваемостта на Божиите енергии в творението разкрива възможността да се постигне истинско знание чрез разума както за Бога като трансцендентна духовна действителност, така и за обективно съществуващия материален свят.

Просвещението не се възприема само като процес на огромяване и образование, а като освещаване на цялостния човек със светлината на Христовата вяра. В този смисъл, в църковната служба св. св. Кирил и Методий се споменава, че те са просветили „свс светлината на Евангелието“ славянските народи, потрудили са се в просвещението на славяните „свс светлината на богопознанието“. В литийната стихира на Вечернята се говори, че са просветили народите „свс светлото кръщение“.²⁸ Налице е и упоменаването на факта, че светите братя са просветили славяните със славянската писменост, но последната е била само средство за просвещение с Христовата вяра.

За просвещение в този смисъл се споменава двадесет и един път в текста на службата. Равноапостолите не само са просвещавали другите, но те самите „са се устремили към Непристъпната светлина“ и пребивават в нея.²⁹ Подчертава се, че богопознанието е възможно благодарение на разбираемия език. Резултатите от преводаческата дейност на първоучителите се асоциират в частност с: бликване от извора на разума и с появата на светъл лъч, който ни озарява и до днес.

В текстовете се появява спорното еклезиологично съчетание – „славянска църква“, а Кирил и Методий се посочват като апостоли и просветители на тази Църква. Терминът „славянска църква“ не притежава реално съответствие в църковно-каноничен аспект, и по всяка вероятност е „проекция на славянофилските идеи“.³⁰ Последните до голяма степен намират своето оправдание в контекста на историческата епоха, когато руското православие е давало отпор на римокатолическата пропаганда. В тази връзка през 1885 г. Светият Синод на Руската Църква се противопоставя на „присвояването“ на светите братя от папския Рим и включва имената им за споменаване в отпуста на всяка една църковна служба, в последованието на Проскомидията, в състава на литийната молитва „Спаси Боже люди Твоя...“ и пр.³¹

²⁹ Пак там.

³⁰ Наумов, Александър. Руската служба за равноапостолните Методий и Кирил..., с. 503.

³¹ Вж. Наумов, Ал. Руската служба за равноапостолните

Подвигът на светите мъченици и другите категории светии в творенията на светите отци и в православната химнография винаги се озарява от светлината на Светата Троица и е съпътстван от благодатта на Светия Дух. Например, св. Григорий Нисийски в своето „Похвално слово за първомъченик архидякон Стефан“ казва: „Описанието делата на Стефан говорят не, като че съзрял видението вследствие на своя особена сила или е бил изпълнен с ангелска помощ. Какво се говори? „А Стефан, изпълнен с Дух Свети (...) видя славата Божия“, Единородния Син Божий (Деян. 5:55). Не може, както говори пророкът, да се види другояче светлината, освен да се види посредством светлината, понеже „в Твоята светлина, говори, ние виждаме светлина“ (Пс. 35:10) ... Стефан гледа Божеството, не като се осланя на човешката природа и сили, но изпълнен с благодатта на Св. Дух, с която той се издигнал до съзерцание на Бога. Понеже, ако без Духа не може никой „да нарече Иисуса Господ“ (1 Кор. 12:3), то как говори апостолът, без да разбере славата на Отца. Ясно се открива, че където е Духът, там се вижда и Синът и заедно се съзерцава славата на Отец“.³²

Например, подвигът на св. мчк Николай Софийски е съпътстван и подкрепян от благодатта на Светия Дух. Това е отразено в неговия тропар: „С блясъка на Духа си

Методий и Кирил..., с. 501, 503.

³² Марчевски, Иван. Исихазмът: Учението за несътворените божествени енергии и светлини. Велико Търново, Монархическо-Консервативен Съюз, 2001, с. 154.

се обогатил, славне, и оттук си приел преславно дръзновение; мъжествено си изповядал пред съдилището единосъщната Троица...“.³³ Светият Дух възгаря в сърцата на мъчениците и подвижниците Божествената любов като особен дар. В тропара на св. преподобномъченик Онуфрий Габровски се пее: „Невещественият огън на Господнята любов беше запалена в твоето сърце...“.³⁴ Чрез богослужебните последования и църковните песнопения Светият Дух винаги води вярващите „само към един живот – чист и свят, все повече ги възвисява в делото на нравственото съвършенство. Ето защо Църквата говори: „Чрез Светия Дух се оживява всяка душа и с чистота се възвисява (Неделна утрень, 3 антифон, гл. 4)“.³⁵

На второ място по честотност на споменавания в църковната служба на светите братя е премъдростта. В тази връзка текстът на втория тропар от трета песен на канона гласи: „Този, Който в древност показа на Иаков в сънно видение стълбата, достигаща до небесата, Той Същият и тебе, свети Кириле, още като младенец в дивен сън те сгоди за девицата София, а Тя бе седящата на Божия престол Премъдрост, Която те утвърди в любовта към Всевишния“.³⁶ Във

³³ Часослов. С., 1929, с. 175.

³⁴ Часослов. С., 1941, с. 235.

³⁵ Соболевъ, архіеп. Серафимъ. Искаженіе православной истины въ русской богословской мысли. С., 1943, с. 186.

³⁶ Минея. Месяц май. Т. 1. М., 1987, с. 412; Минея. М., Московский Сретенский монастырь, 1992, с. 541.

²⁷ Охридски, св. Климент. Слова и поучения..., с. 84.

²⁸ Левкийски, еп. Партений. Богослужебни последования..., с. 98.



втория тропар на песен първа от канона, съставен от московския митрополит св. Филарет, се споменава за видението, в което се явява девойката София, олицетворяваща премъдростта: „Богомъдри Кириле, Бог, на Когото са известни от вечност всичките му дела, те определи още от младенческа възраст да бъдеш почитател и служител на Неговата премъдрост, като в сънно видение ти показва сгодяването ти с девицата София. „София“ означава премъдрост“.³⁷ Във втория тропар на песен четвърта се пресъздава събитие, което има аналог в житието на св. Кирил Философ.³⁸ Когато бил изпратен да се обучава, той се помолил да му даде Господ да разбере кое е богоугодно и „заедно с външната философия, свише приел духа на Премъдростта и страха Божий, а счел за нищо земната мъдрост, възкликавайки: „Слава на Твоята сила, Господи!“.³⁹ Тук е изразен традиционният за византийското богословие възглед за разграничаването на външното знание или любомъдрието (философията) и вътрешната мъдрост, дарувана от Бога със съдействието на Светия Дух. Необходимостта от светско знание не се отхвърля от светите отци. Според тях, то трябва да се подчинява на висшата премъдрост, която произлиза от Бога. Светската мъдрост и знание се освещават и придобиват значимост, ако

са съгласувани с висшата божествена премъдрост и не ѝ противоречат на.

На трето място по честотност на споменаванията в църковната служба заема „учителстването“, т.е. учителската и наставническа дейност на светите братя, свързана с проповедта на християнството сред другите народи. Така например, във втората стихира на „Господи възвах“ братята са наречени „мъдри учители“, които съчетават мъдростта и учителството. Друга стихира назовава Кирил „златогворец“,⁴⁰ което насочва към асоциация със св. Йоан Златоуст и сравняване с него.

Благодарение на светите Кирил и Методий, които са „работници на христовото лозе“, славянските люде са били „присадени“ като дива маслина на доброплоден корен.⁴¹ Тук се съдържа скрита аналогия с написаното от свети ап. Павел в посланието му до римляни: „Ако пък някои от клоните са се отчеснали, а ти, бидейки дива маслина, си се присадил на тяхно място и си станал съучастник на корена и на маслинения сок, то не се хвали пред клоните. Ако пък се хвалиш, знай, че не ти държиш корена, а коренът – тебе.“ (Рим. 11:17-18). В друга стихира става дума, че светителите потърсили славянците като „загубената драхма“, за която се споменава в евангелието по св. Лука (Лук. 15:8-10).⁴² По-нататък в текста на тропара се

отправя молба „да утвърдят в православие и в единомислие всички славянски народи“.⁴³ По този начин, като първоучители и учители (наставници, примери) светите братя се възпяват общо 14 пъти.

На четвърто място по брой на споменавания е равноапостолното им достойнство. Подвизите, които са извършили, се равняват на тези на Христовите апостоли. Вторият тропар на шеста песен на канона има отношение към св. Методий. Там фигурира следният израз: „Приел си, отче, еднаква с апостолите благодат на Светия Дух...“

Според тропара, Методий е равноапостолен не само заради това, че е проповядвал Божието слово като апостол, но и заради получената благодат на Светия Дух в същата мяра, както и от апостолите в деня на празника Петдесетница. В същата степен това се отнася и за св. Кирил. Според първия тропар на четвъртата песен на канона, Методий е преобразувал храма на своята душа в жилище на Светия Дух.⁴⁴ Този момент е съзвучен със следните слова, отправени от свети ап. Павел към

коринтяните: „Не знаете ли, че тялото ви е храм на Духа Светаго, Който живее във вас“ (1 Кор. 6:19).

Във втората стиховна стихира на Вечернята светителите се възпяват като „равнопрестолни на апостолите“. Вероятно съставителят на текстовете на богослужебното последование, възприема „равнопрестолността“ в пряк смисъл: те ще седнат заедно с Христовите апостоли по време на Страшния съд, за да вземат участие в съденето.⁴⁵ В текстовете на църковната служба от апостолите се споменават Петър, Павел и Варнава. Последните двама – във връзка със събитие, за което се повествува в книга „Деяния на светите апостоли“. Когато Христовите ученици се молели и постели в Антиохия, Светият Дух им казва: „Отделете ми Варнава и Савла за делото, за което съм ги призвал“ (Деян. 13:2). В третия тропар на шеста песен на канона св. св. Кирил и Методий са сравнени с тези апостоли. Те също са избрани от Светия Дух, който ги е „отделил“ от останалите (апостоли) и ги е насърчил да извършват делото, определено от Бога.

В четвъртия тропар на четвъртата песен от молебния канон за св. Кирил се констатира следното: „Ти, премъдри, си се изявил като нов Павел, и целия свят си придобил за Бога“.⁴⁶ В една от стихирите, които се изпълняват след молебния канон, Кирил е назован „втори Павел“ и „ученик на

³⁷ Минея. Месяц май. Т. 1. М., 1987, с. 411.

³⁸ Левкийски, еп. Партений. Жития на българските светии (в новобългарски превод). Т. I, С., 1974, с. 55.

³⁹ Минея. Месяц май. Т. 1. М., 1987, с. 413; Минея. М., Московский Сретенский монастырь, 1992, с. 542.

⁴⁰ Минея. Месяц май. Т. 1. М., 1987, с. 406.

⁴¹ Пак там.

⁴² Текстът е следният: „Или коя жена, имайки десет

драхми, ако изгуби една, не запаля светило и не помита къщата и търси грижливо, докле я намери? А като я намери, свиква приятелки и съседки и казва: порадвайте се с мене, защото намерих изгубената драхма. Такава радост, казвам ви, бива пред Ангелите Божии и за един каец се грешник“ (Лк. 15:8-10).

⁴³ Минея. Месяц май. Т. 1. М., 1987, с. 409; Левкийски, еп. Партений. Богослужебни последования..., с. 99.

⁴⁴ Минея. Месяц май. Т. 1. М., 1987, с. 413; Минея. М., Московский Сретенский монастырь, 1992, с. 542.

⁴⁵ Пак там, с. 536.

⁴⁶ Пак там, с. 421.

ГЛЕДНИ ТОЧКИ

Петър“: „О, втори Павле и ученико на Петър, в чийто град си пожелал да свършиш земния си път...“.⁴⁷ Тук се има предвид кончината на Кирил в Рим. Аналогията със свети ап. Петър в най-силна степен е прокарана в шестата песен от канона на Утренята. В текста на трите тропара, в ирмоса и в Богородичния тропар, с който завършва тази песен, се съдържа молението: „Както Петър, Управителю (Водителю), ме спаси“.⁴⁸

На следващото (пето) място се нарежда апологията на св. Кирил и св. Методий на учението за Пресветата Троица. В текстовете те се представят като „гръмогласни проповедници на Единосъщната Троица“.⁴⁹ Благодарение на тях, ние сме познали „Вечносъществуващата Троица, Отец, Син и Светий Дух“.⁵⁰

Тропарът, по принцип, в кратък и обобщен вид, съдържа основните идеи на чествания празник и предлага обща визия за живота, делата и подвига на празнувания светец.⁵¹ Текстът на тропара на светите братя е на гл. 4 и е следният: „Като равни

на апостолите и учители на славянските страни, Богомъдри Кириле и Методие, Владиката на всички молете, да утвърди в православието и в единомислието всички славянски народи, да умиротвори света и да спаси нашите души“.⁵²

От канона на службата на славянските просветители по-долу представям текста на кондака, който заедно с икоса в съвременното богослужение очевидно се възприема като най-представителния текст на каноните. Кондакът и икосът се прочитат в реално богослужебно време, дори и в случаите, когато се пропуска изпълнението на каноните. Кондакът е на гл. 3: „Да почетем свещената двоица, нашите просветители, които като преведоха Свещеното Писание, ни отвориха извора на богоразумието, от който черпим изобилно. Ублажаваме ви, просветени... Кириле и Методие, които предстоите пред престола на Всевишния и се молите усърдно за нашите души“.⁵³

Задабъдат в по-голяма степен възприети богословските и духовно-нравствени послания на църковнославянската служба за 11 май като химнографско поетично произведение, изборно ще се позова и ще пресъздам цялостно отделни църковни песнопения от нея. Представям ги по-долу в собствен превод от църковнославянски на български език.

⁵² Левкийски, еп. Партений. Богослужебни последования..., с. 99; Минея. Месяц май. Т. 1. Москва, 1987, с. 409.

⁵³ Левкийски, еп. Партений. Богослужебни последования..., с. 106; Минея. Месяц май. Т. 1, с. 415.

СЪВРЕМЕННО ЗВУЧЕНЕ
НА БОГОСЛУЖЕБНИ
ЕЛЕМЕНТИ
ОТ ПОСЛЕДОВАНИЕТО

Първата стихира, която се изпълнява след константното песнопение на Вечерната „Господи възвах...“, е на гл. 2 със следния текст: „С какви духовни песни да възвеличим богоумъдрените учители, които по апостолски се потрудиха да просветят славянските люде със светлината на богопознанието. Те отвориха затворените пред тях (народ, бел. С. С.) врати, изобретявайки славянските букви. Като влизаме през тези врати, разбираме тайната на Евангелието и получаваме от Христа голяма милост“.⁵⁴

Стихира „Слава“ на „Господи възвах...“, гл. 6: „Дойдете вие, които почитате празника, с песни да възпеем равноапостолните наши славянски просветители и горещи застъпници, като казваме: Радвай се, Кириле, златоизкована флейта на богословието, който си изяснил тайната на Светата Троица и с това си затворил злохулните уста на агаряните. Радвай се и ти, Методие, който заедно с него в единомислие си се подвизавал... И сега, отци всеблажени, не преставайте Христа Бога да молите за нас, които с вяра и любов ви прославяме“.⁵⁵

Стихира „Слава“ на стиховните стихирни,

⁵⁴ Левкийски, еп. Партений. Богослужебни последования..., с. 95; Минея. Месяц май. Т. 1, с. 407.

⁵⁵ Пак там, с. 95.

която е на гл. 8, по следния начин възхвалява двамата светии: „Радвайте се, вие двамата, двоица свещена, озарила ни със светлината на богопознанието. Радвай се, Кириле, който си извор на духовна мъдрост и си напоил погиващите от жажда славянски народи. Радвай се, Методие, който си драгоценна обител на молитвата и с търпението на земеделец си допринесъл да израсте семето на благовестието. Като стоите прославени пред Христа, молете се усилено, за да го възвеличаваме и превъзнасяме заедно с вас през всички векове“.⁵⁶

На утринната служба, след изпълнението на константното песнопение „Бог Господ и явися нам...“ и след първото стихословие се изпълнява с пеене следният седален на светителите, който е на гл. 3: „Като предстоите пред животворящата Троица, която непрестанно славословят небесните ангелски воинства и която с висок глас сте проповядвали на народите, Кириле и Методие богомъдри, усърдно молете Христа Бога да ни дарува голяма милост“.⁵⁷

След второто стихословие се изпълнява с пеене следният седален на гл. 3: „Да се възрадват днес славянските народи, които празнуват свещената памет на богоумъдрените учители. Те започнаха да извършват Божествената литургия на разбираем за тях (славяните, бел. С. С.) език и да проповядват Евангелието, чрез което се откри непресъхващ кладенец с течаща

⁵⁶ Пак там, с. 99.

⁵⁷ Пак там, с. 100; Минея. Месяц май, с. 409.

⁴⁷ Пак там, с. 425.

⁴⁸ Пак там, с. 415.

⁴⁹ Пак там, с. 406; Минея. Московский Сретенский монастырь, 1992, с. 534.

⁵⁰ Минея. Месяц май, с. 406 – 407; Минея. М., Московский Сретенский монастырь, с. 535.

⁵¹ За тропара като вид църковно песнопение вж. Иванов, прот. Иван. Между ангелите и човеците. Литургическата музикално-химнографска традиция на исихазма. С., СИ, 2006, с. 318.

ГЛЕДНИ ТОЧКИ

вода за вечен живот. Като пием от нея, не преставаме да ги възхваляваме, молейки се усърдно да бъдат спасени душите ни”.⁵⁸

Седален, който се изпълнява след полиелейните псалми и величанието на светиите, глас 8: „Дойдете гръмогласно да почетем с похвали нашите просветители, които нахраниха с манната на богомъдрото учение погиващите от глад за Божието слово славянски народи... И ние, приелите озарението на благочестието, с благодарност към тях възклицаваме: Вечнопрославяни Кириле и Методие, молете нашия Христос Бог да дарува прощение на греховете на нас, които с любов чествуваме драгоценната ваша памет“.⁵⁹

Стихира, която се изпълнява на Утренята след прочитането на Пс. 50: „Изля се благодат във вашите уста, преподобни отци. Вие сте били пастири на Христовата църква и сте поучавали словесните овце да вярват в Светата Троица, Която е единосъщна и е едно Божество“.⁶⁰

Първата хвалитна стихира, която се изпълнява в края на Утренята след константното песнопение „Всякое дихание да хвалит Господа...“ е със следния текст: „Богомъдри Кириле и Методие, вие сте последвали стъпките на апостолите и сте се постарали да потърсите заблудените.

Като орли високолетящи сте кръжали над славянските страни, озарявали сте ги със светлината на богопознанието и сте ги довели до Христос човеколюбеца. Молете го да бъдем избавени от тление и бедниие, които празнуваме вашата всепочитана памет“.⁶¹

Интересен е фактът, че имената на светите братя са включени в текста на Богородичния тропар на девета песен на канона. Стозитропар завършва тази последна песен, респективно и канонът. Очевидно, в случая е налице рядко и изключително явление в химнографското творчество, защото Богородичният тропар по принцип е посветен изцяло на Пресвета Богородица, както е видно от наименованието му.⁶²

Богослужебната прослава и молитвеното възпоменание на светите братя има за съвременниците смисъла и значението на непрестанно възвръщане към извора на Кирило-Методиевото дело и постоянно пребиваване в заветите на първоучителите. Защото духовно-просветната и спасителна мисия на Българската Църква през вековете винаги е била свързана изконно и неразривно с делото на славянските учители, а верността към духа на това евангелизаторско дело е

⁶¹ Левкийски, еп. Партений. Богослужебни последования..., с. 109.

⁶² Текстът на визирания тропар е следният: „Молим Те Тебе, Която си по-висша от ангелите и по-почитана от херувимите, заради застъпничеството на светите Кирил и Методий, прояви милост по повод на нашата униженост“.

определяла насоките на нейното служение като поместна православна църква за благо на народа и спасението на духовните ѝ чедра.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Ареопагит, св. Дионисий. О Небесной иерархии. СПб, 1995

Библия, сиреч книгите на Свещеното Писание на Ветхия и Новия Завет. Светия С., СИ, 2010

Димитров, Димитър. Бележки върху месецословната част на Типика на Константин Протопсалт (по църковнославянския му превод). – В сборник от международна научна конференция „Развитие на икономиката и обществото на основата на знанието“, 4 – 5 юни 2009 г., Стара Загора. СЗ, 2010

Димитров, Димитър. Типикът на Константин Протопсалт и неговият църковнославянски превод. – В: Сборник от международна научна конференция „Българската наука и Европейското изследователско пространство“, 5 – 6 юни 2008 г., Стара Загора. СЗ, 2008

Димитров, Иван. Как почитаме родните светци. – Двери, 10 март 2023, достъпно на: <https://dveri.bg/da6qd> (достъп: 1 май 2023)

Дмитриевский, Алексей. Типикон Великой церкви, или современный Типикон греческих приходских церквей–В: Руководство для сельских пастырей. Киев, 1887, № 7

Иванов, прот. Иван. Между ангелите и човеците. Литургическата музикално-

химнографска традиция на исихазма. С., СИ, 2006

Левкийски, еп. Партений Богослужебни последования за цялата година с житията на светите равноапостолни славянобългарски просветители. С., 1958

Левкийски), еп. Партений Жития на българските светии (в новобългарски превод). Т. I, С., 1974

Марчевски, Иван. Исихазмът: Учението за несътворените божествени енергии и светлини. Велико Търново, Монархическо-Консервативен Съюз, 2001

Миней. Месяц май. Т. 1. М., 1987

Миней. М., Московский Сретенский монастырь, 1996

Наумов, Александър. Руската служба за равноапостолните Методий и Кирил, учители славянски. – В: Кирило-Методиевски студии. Проблеми на Кирило-Методиевото дело и на българската култура през IX-X вв. София, 2007, кн. 17

Нихоритис, Константинос. Светите седмочисленици в гръцката традиция (Нови моменти). – В: Кирило-Методиевски студии. Проблеми на Кирило-Методиевото дело и на българската култура през IX--X вв. 2007, кн. 17

Охридски, св. Климент. Слова и поучения (превод от старобългарски: архим. Атанасий Бончев). С., 1970

Поптодоров, протопр. Радко. Относно канонизацията изобщо и по-частно – канонизацията на свв. братя Кирил и

⁵⁸ Пак там.

⁵⁹ Левкийски, еп. Партений. Богослужебни последования..., с. 101.

⁶⁰ Пак там.



Методий. – В: Международен симпозиум „1100 години от блажената кончина на св. Методий“. Т. 2, С., 1989

Преподобный Ефрем Сирин. Творения. Ч. 6. М., 1851, 232

Румовский, архиеп. Вениаминскоп. Новая Скрижаль: Объяснение о церкви, о литургии, и о всех службах и утварях церковных. Т. 1, М., 1999

Русанов, Росен. Imperium Romanum и стремежът за теокрация. Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, Велико Търново, 2022

Сирин, преп. Ефрем. Творения. Ч. 6. М., 1851, 232

Сирин, св. Ефрем. Творения. Т. VI, М., 1851

Служби на българските светии. Света Гора, Атон, Зограф, 2007

Службы преподобнымъ отцемъ нашимъ равноапостолнымъ Мефодию и Кириллу, учителемъ словенским. СПб, 1885

Соболевъ), архиеп. Серафимъ. Искание православной истины въ русской богословской мысли. С., 1943

Статева, Елена. За култа към св. Кирил (В периода 886–893 гг.). – В: Кирило-Методиевски студии. Проблеми на Кирило-Методиевото дело и на българската култура през IX–X вв. , 2007, Кн. 17

Стефанов, Стефан. За светите мощи (догматически, богослужбни и духовно-нравствени аспекти). С., Тола, 2011

Типикон, сиестъ Устав. ВТ, СИ, 1890.

Хубанчев, Антоний. Проблеми на богопознанието. – В: Духовна култура, 1987, № 5

Часослов. С., 1929

Часослов. С., 1941.

Чифлянов, протопр. Благой. Литургика. С., УИ, 1997

Прот. СТЕЛИЯН КУНЕВ

ЧУДОТО ОТ СЕЛО ЗИДАРОВО

Един от основните проблеми на църковната историография и богословската наука е липсата на обхванен и задълбочен труд относно регистрирането на чудесата станали в пределите на Българската Православна Църква и по-конкретно в района на Странджа и Южното Черноморие. Духовният живот в Сливенска епархия на Българската Православна Църква – Българска патриаршия е добре проучен хуманитарно¹ като историческа документация, местен християнски фолклор, а също и като църковни традиции, православно краезнание и поклонничество и религиозна просвета. Но предстои още много да бъде направено, тъй като са налице значими за целия диоцез устойчиви практики, структурирани са методички на теренна работа, организирани са плодотворни хуманитарни сътрудничества и са изведени образцови и представителни за страната модели.²

¹ Вж. по-подробно: Тамахярова, Илияна (съст.). Държавен архив – Сливен. Сливенска митрополия: Фонд 44 К, Инвентарни описи № 1 и № 3. Документални материали (1873–1949). Сливен, Жажда, 2003; Радойнова, Диана. Сакралните околоселищни топоси в Средна Странджа – реални и виртуални балкански срещи. – В: Балканите – език, история, култура, 2017, т. 5, с. 191 – 200; Радойнова, Диана. Сакралното във фолклорната обредност: По материали от Странджа. Пловдив, ПУ, 2002; Радойнова, Диана. Феномените на Странджа. София, УИ, 1999. Патронов, Дико, Иван Карайотов, Диана Радойнова, Александър Фол. Странджа: Природно богатство, археологическо наследство, духовна култура, туризъм. Бургас, Понтика принт, 1999 и др.

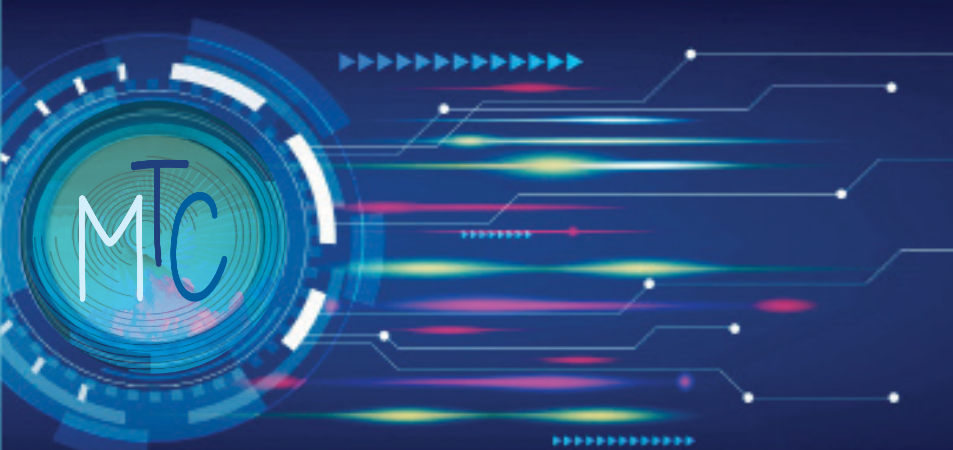
² Вж. по-подробно: Дечев, ст. ик. Захарий. Методически профил на обучението по православно краезнание в църковното училище. – Епископ-

Данни за автора
Протоиерей Стелиян
Щилян Кунев.
Длъжност: енорийски
свещеник.

Научна област на работа
литургика, апологетика,
ислям, пастирско
богословие.

Научни интереси
Проблеми на съвременното
общество и ролята на
Църквата.

По-важни публикации
Кунев, Ст. Състав
и източници на
чинопоследование за
приемане на мюсюлмани
в Православната Църква.
Мултикултурният човек.//
Сборник в чест на проф.
д.и.н. Камен Гаренов т.2. ИК
"Гутенберг". София, 2016,
с.330- 350. В: Богословие,
църковна история и
християнско изкуство. ISBN
978-619-176-080-0.
Кунев, Ст. Богомилската
представа за святост.
В: Сборник Доклади от
международна научна
конференция: Съвременната



АПЕЛЪТ НА ВЯРАТА: ОТВЪД ПРЕДЕЛИТЕ НА ВЪЗМОЖНОТО

Прот. *Стелиян Кунев*
ЧУДОТО
ОТ СЕЛО ЗИДАРОВО

Не случайно гр. Бургас става домакин на филиал на Богословския факултет към Софийския университет за обучение по специалностите: християнско поклонничество и църковен мениджмънт. От десетилетия, но и въз основа на непрекъсната приемственост, с благословието на Сливенска Света Митрополия, на всички образователни нива, в повечето действащи храмове и манастири, както и в културните центрове и на административно управленско равнище, православието е трайно и дейно реинтегрирано в празничния календар и туристическите политики на региона. В продължение на тези благоприятни духовни реалности, след направено теренно проучване в с. Зидарово, община Созопол, област Бургаска идва ред да се впише в богословски контекст известна информация за събитие с чудесен характер – излекуването на сляпо дете, която вече е предмет на репортажи в медиите и на благочестиви разкази между вярващи и пастири.

Основни цели на настоящото

Константинови четения, 2011, № 15, с. 228–232; Дечев, ст. ик. Захарий. Учебна програма по краезнание „Моят роден град Поморие“. Бургас, Димант, 2018; Дечев, ст. ик. Захарий. Православна българска народна старина (Жива старина – II). Сборници от есенни експедиции по православно краезнание в Бургаска област. т. 1 – 12 (2004–2013); Дечев, ст. ик. Захарий. Учебна програма по краезнание „Моят роден град Бургас“. Бургас: Димант, 2012; Спинова, Полина, Златина Каравълчева Модели на сътрудничество между Църквата, общинската власт и държавата за провеждане на религиозно образование (1997–2017), София, ЦОИД, 2017 и др.

съобщение са: първо, събраната информация да допринесе за обогатяването на историческите страници от духовната история на Странджа планина. Второ, попълване на информацията за духовното състояние на християнското население в следосвобожденска и съвременна България. Да се направи общоизвестен факта на чудесното събитие сред всички заинтересовани относно паметното събитие – чудото от с. Зидарово. Това събитие ще бъде свидетел на Божията грижа и благодат, която не оскъдява в никое време, а укрепява Христовото паство. Трето, настоящото съобщение би могло да помогне на учените, които се занимават с краеведска дейност, придобивайки нови данни за местната историческа наука.

УВОД

Животът на всеки човек е белязан с низ от събития, които го водят по различни места – познати и непознати. През 2008 г., след ръкоположението ми за йерей, бях назначен като енорийски свещеник в с. Зидарово, община Созопол, област Бургас. До този момент не бях стъпвал по тези места и Странджа за мен беше далечна. Предстоеше ми да се запозная с хората, с храма, да вдишам от спомените, радостите и мъките, от надеждите и тегобите, съхранени в паметта на тия непознати за мен вярващи. Бих казал, че Странджа и селата ми показаха живота в цялата му пъстрота. Тук заварих, на първото ми „ръсене“ по Йорданов ден, християнските обичаи съхранени сред

енориашите от с. Зидарово – във всяка къща гореше кандило пред иконката на Божията Майка и Младенеца Исус. Хората, за моя почуда, чакаха с нетърпение да благословя всеки дом, всеки човек.

Тук за първи път чух за Александър Георгиев – Коджакафалията – родом от с. Зидарово и за едно чудно събитие, което по своя характер нарежда селото до местата с национално и световно значение. Слава на Бога, за делото на Александър Георгиев е писано много,³ има паметници, споменът и примерът се предават, като скъпо наследство като поука за милосърдие, търпение и кротост. Но, не за този добър християнин бих искал да напиша, а за другото събитие – чудото в с. Зидарово. Китното село е разположено в подножието на Странджа планина, на около 35 км от гр. Бургас. През 1931 г., на 16 април, в сутринта на Светли Петък, когато Православната Църква чества Живоприемния източник на Пресвета Богородица, Велико Калинчев, който бил ослепял на 2-годишна възраст, по чудесен начин възвръща зрението си след пет години слепота, когато е на 7 годишна възраст. След много молитви към Богородица и света Петка, преподобната се явява насън на майката Злата и дава указание за разкриване на аязмо. Когато с бащата, Стоян и детето отиват и разкопават посоченото място, умивайки детето с бликналата вода, то проглежда. Семейството заедно с всички жители на селото изразяват своята благодарност за Божието милосърдие и до наши дни; на аязмото продължават да стават изцеления.

ЕЖЕДНЕВИЕТО НА БЪЛГАРИНА

Странджа планина не била подмината, както и останалите български земи, от османския ятаган, който предавал стотици години християнските души на заколение

³ Павлов, Панайот. Александър Георгиев Коджакафалията, благодетел на Бургас: Животопис и дело. Биография. Бургас, Делфин прес, 1994, В. Търново, Абагар1994 (I изд. Бургас, П. Панайотов, Братя Симеонови, 1938).

святост: История, образи, символи, практики. с. 108–119. „Студио-18“. 2018. ISBN 978-619-7249-42-2.

Кунев, свещ. Ст. Богомилското учение – антихристиянска и антибогомилска доктрина. „Божич“. 2019. ISBN 978-619-7181.

Кунев Стелиян. Пророк ли е Мухаммед ибн Абд Аллах? На един Бог ли служат християни и мюсюлмани според Константинополския събор от 1180 година? В: Православен Богословски Факултет. Докорантски сборник. Велико Търново, 2020, с. 78-98. ISBN 978-619-208-208-6.

E-mail
anahoret@abv.bg

АПЕЛЪТ НА ВЯРАТА: ОТВЪД ПРЕДЕЛИТЕ НА ВЪЗМОЖНОТО

Прот. СТЕЛИЯН КУНЕВ
ЧУДОТО
ОТ СЕЛО ЗИДАРОВО

и ги въздигал до святост. Хората живеели бедно и трудно в закътани места, приютени в пазвите на планината. Единствената тежа останала, както разказват народните песни – християнската вяра, но и тя била подложена на домогване и издевателства от мюсюлманите.

Не били малко и случаите, когато мюсюлманските поробители пощадявали живота и благосъстоянието, но всячески принуждавали православния народ да се откаже от Исус Христос и да приеме Мохамед. Но сърцата на българите били откърмени с Божието Слово и се охранявали от християнската вяра и изповедание.

Хората тогава били задружни и се стараели да си помагат в изпълнение на Христовите повели. Храмът за дюлгерлийци⁴ бил утеха, подкрепа, училище и духовен пристан. Вярващите дотолкова силно били привързани към Христос, че понасяли тъмници, заточение, смърт заради Бога. В една народна песен се разказва за един от множеството подобни случаи, за които си спомняме с умиление и днес черпим вдъхновение.

РАДИНА МАЙКА

*Радина майка ходеше
покрай ми темни темници,
сухи си дърва сбираше
и си на Рада думаше:
– Радо ле, темничарко ле,*

*сега са девет години
откато лежиш и темниш.
Радо ли мъчно ли ти е?
Рада си майка думаше:
– Деня е мъчно и не е.
Вечер е твърде осилно,
кога се сбират момите,
момите и момчетата,
момите да ги надпяват.
Колю веднж надпях,
а той се някак разсърди,
зер Рада лежи в темница.
Радина майка думаше:
– Предай си Радо вярата,
вярата ристиянската,
та земи щеро турчина,
че пак си имай вярата,
вярата, щеро на сърце.
Рада майка си думаше:
– Девет години как лежа,
пак си вярата не давам,
вярата ристиянската.⁵*

В такава духовна, социална, културна и политическа среда живеели отрудените обитатели на с. Зидарово преди Освобождението. Християните били готови да загубят здравето, хубостта, младостта, семейството си, дори живота си, но да запазят християнската вяра. След Освобождението на България положението донякъде се подобрило, но материалното положение – не. Имало много сиромашия

⁵ Диновска, Янка Проjkова. История на с. Зидарово, окръг Бургаски до около 1965 г.. (ръкопис). Песента е изпята от баба Злата Миливица, с. 21.

и трудности. Въпреки теготите, вярата не оскъднявала в сърцата на хората, а дори се усилвала от тях, особено през войните.

Селяните, не само следвали древните обичаи, спазвали пости и чествали празниците, но съблюдавали и християнската нравственост: били възпитавани и наставлявани да са винаги добродетелни: трудолюбиви, услужливи, гостоприемни, задружни, пестеливи, разумни и честни. Спомените за това изобилстват в семейните и родови истории, които се помнят през годините. Например, Шидер Георгиев Бахчеванов, роден на 10.11.1864 г., разказва следната история: един негов комшия, без да иска, убил петела на друг свой съсед. Съвестта не му давала мира, докато не отишъл при поп Коларов и не изповядал греха си. По препоръка на свещеника, трябвало „да изварди, когато е отворено в съседите и да сложи в конизмата⁶ 100 пари, колкото струва петела“.⁷ Така се успокоила съвестта на труженика, а ощетените били справедливо овъзмездени.

СЕМЕЙСТВО

Почти половин век след Освобождението, през 1924 г., в семейството на Злата и Стоян Калинчеви се появило първородното им дете. Стоян Калинчев

бил прислужник в Общината в с. Зидарово. Изглежда момченцето се появило на бял свят по Великден – Възкресение Христово, та затова го кръстили Велико: за благодарност на Бога, че ги дарил с първата им рожба. В онази година Великден се чествал на 27 април. Роден на най-светлия празник на християнската вяра, на семейството на Велико му предстояло да понесе, освен тежестта на сиромашията и притесненията на болестта. Когато станал на две години, родителите с голяма болка разбрали, че детето им е ослепяло. Според народната песен, болестта загърнала в тъмнина Велико за пет години. Родителите търсели утеха и помощ от Бога, та затова първи за болката им разбрал селският свещеник Костадин Попов (1856–1947).

Велико, снимка 1.



⁶ Иконостас. <http://protobulgarians.com/> Иван Танев Иванов. Речник на най-известните османско-турски думи в българския език.

⁷ Диновска, Янка Проjkова. Пос. съч., с. 21.

АПЕЛЪТ НА ВЯРАТА: ОТВЪД ПРЕДЕЛИТЕ НА ВЪЗМОЖНОТО

Прот. Стелиян Кунев
ЧУДОТО
ОТ СЕЛО ЗИДАРОВО

БОЛЕСТТА

Майчиното сърце изпълнено с мъка се обръщало постоянно към Бога за помощ. В страданието си Злата Калинцева призовавала за подкрепа и Божията Майка – Пресвета Богородица и Света Петка (14 октомври) – да бъдат за семейството им застъпници, да отнесат молитвите и сълзите им пред престола на Спасителя, та да се излекува милото им чедо. Бащата подкрепял съпругата си с мълчалива молитва. През 1926, когато родителите разбрали, че детето не вижда, същата година Възкресение се случило на 2 май. Във възпятото в народната песен чудо от с. Зидарово се пее за пет годишен период на притеснения, през които детето живяло в тъмнина. Така дошло Възкресение Христово през 1931 г., когато Пасха се пада на 12 април.

Всички жители на с. Зидарово, а и множество хора от околните села присъствали на възкресната служба в църквата. Радостният поздрав „Христос воскрес!“ изпълнил храма и широкия двор, бил разнесен с веселие по домовете, по хорища и мегдани. На края на службата семейството приело „комка“, сиреч Свето Причастие и се запътило към дома си. Отец Константин много съчувствал на измъченото семейство и се стараел да го подкрепя.

ЧУДОТО

Злата възнасяла постоянна молитва в тишината на скришната си стаичка на душата (Мат. 6:6) и само сълзите, които

се стичали по лицето ѝ, издавали силното майчино страдание. Сред всеобщата възкресна радост, като че ли болката в сърцето ѝ се увеличила, наместо жената да се утеши от настъпилния Великдан. Нито светлите дни на тържество, нито кръшните хора, успели да уталожат майчината мъка. Виждайки болката на милата си другарка, съпругът ѝ Стоян също се натъжавал, но освен в молитвите си отправяни към Бога, никой не можел да прозре мъката му. Наместо да отдаде заслужена почивка на уморената си снага, Злата се унасяла в кратък сън едва на сутринта с молитва на уста от тежката домашна работа и постоянна грижа за детето. Думите на отец Константин ѝ давали надежда: „Вярвай и молитвата ти ще бъде чута!“ (Мат. 17:20). На сутринта на Възкресение о. Константин благословил Злата, дал ѝ едно яйце и восъчна свещ. Според други сведения, свещичката, както и две яйца, според обичая, ѝ дал дядо Иван Габрака, който отишъл с нея на мястото открито ѝ от света Петка. Според други, Злата и Стоян, заедно с Велико отишли на мястото – Злата водела малкия Велико за ръка, а мъжът ѝ Стоян носел копавилката (мотиката, кирка, търнокоп), сиреч копача на рамото си.

Вечерта на Светли четвъртък⁸ Злата отново заспала унесена в молитва, но за нейна почуда в съня ѝ се явила млада жена, която ѝ казала: „Аз съм света Петка, Божият Син ме изпрати да ти кажа, че молитвите

ви са чути. Стани, вземи сина си и отидете на мястото, което ще ти посоча. Разкопай земята и с водата, която бликне измий очите на детето!“ Майката бързо станала, събудила съпруга си и му разказала за съня. Обнадеждени те събудили рожбата си, взели свещичката и с молитва на уста тримата се запътили към указаното им от света Петка място.

Посоченият хълм сега е обрасъл с тръни и гъст храсталак, но от стари снимки се вижда, че по онова време вероятно е бил обезлесен. Пътуването било много трудно, тъй като ги нямало изсечените стълби в тялото на хълма, но вярата в Господ Исус Христос давала сили на семейството. Пристигнали на указаното място, Злата държала за ръка слепия Велико, а съпругът ѝ пробивал път през трънака. Стигайки до точното място, Стоян с молитва на уста разкопал земята и от нея малко по-малко се появила вода... Изричайки молитвата към Спасителя Исус Христос, Злата измила очите на детето си. На зазоряване Стоян и Злата хванали Велико за ръка и започнали, да се спускат от хълма, но детето и казало: – Мамо, мамо! Не ме води вече, аз виждам, аз сам ще тичам напред.

Очите на Злата се изпълнили с благодарствени сълзи и радост. Цялото ѝ същество изказвало благодарност към Бога за великото чудо, което ги споходило. Велико по детски се зарадвал, че вече ще може да бяга с другарите си и няма да се налага майка му да го води за ръка.

Това чудно събитие не останало в

тайна, а щастливите родители не могли да се нарадват на оздравялото си и весело дете. На сутринта Злата и Стоян изтичали в храма с Велико, за да благодарят на Бога. Скоро всички съселяни научили за Божията милост, оказана свисше на скромното вярващо семейство Калинчеви. За свидетелство на чудото, Велико тичал с децата, помагал в стопанството на семейството си, посещавал храма в неделя за благодарност на Бога. Така, по Божия воля и по молитвите на света Богородица и света Петка, рожбата на Злата и Стоян – Велико прогледнал. Бог по чуден начин показал, че има грижа за верните си чедо и извършил чудо подобно на чудесата описани в Евангелията, за които християните слушали с надежда в Божия храм на село Зидарово, наречен на името на свети вмчк Георги Победоносец.

ПРОСЛАВЯНЕ НА БОЖИИТЕ МИЛОСТИ

Хората от близо и далеч идвали да видят Велико и да се убедят лично в чудото и да чуят вълнуващия разказ изпълнен с вяра и благодарност към Бога и също да се обнадеждат. В памет на събитието и за слава на Бога, още на Светли петък, като се разчуло за изцелението, цялото село се отправило към мястото, свещеникът направил водосвет, а хората с вяра, надежда и молитва към Господа Исуса Христа черпили от водите, пиели и се миели, славейки чудните Божии дела. В памет на събитието, бащата Стоян и прииждащите хора с общи усилия за три

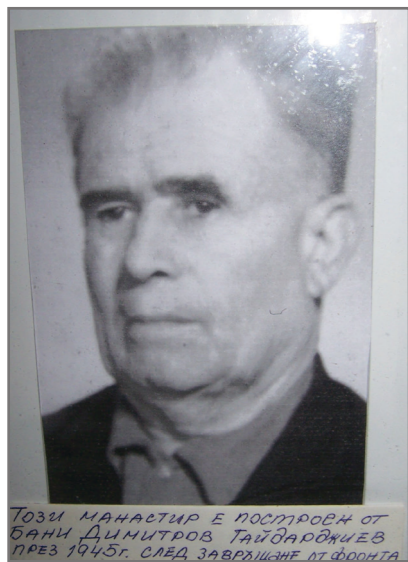
⁸ Четвъртия ден след Възкресение Христово.

АПЕЛЪТ НА ВЯРАТА: ОТВЪД ПРЕДЕЛИТЕ НА ВЪЗМОЖНОТО

Прот. СТЕЛИЯН КУНЕВ
ЧУДОТО
ОТ СЕЛО ЗИДАРОВО

дни почистили стръмния склон, издълбали стъпала и оформили кладенче на мястото на Живоприемния източник в с. Зидарово. Оттогава станала традиция и всяка година, на Светлия петък на Живоприемния източник на Пресвета Богородица, хората се събират с радост при аязмото за молебен и водосвет, отправят молитви към Бога, спомнят си чудото и се веселят. На Келемя баир се организират празнични трапези, познати сред народа като курбан, пеят се песни, в по-ново време се организират народни борби. Велико Калинчев е бил жив до около 18 г., малко преди да го отиде войник и е разказвал лично за събитието от 1931 г. Умрял от простудно заболяване след като изоравал нивата на свой съселанин.

Бани Димитров
Гайдарджиев, снимка 2



Този манастир е построен от Бани Димитров Гайдарджиев през 1945г. след завръщане от фронта

ПОСТРОЯВАНЕ НА ПАРАКЛИСА

През 1944-45 г. Бани Димитров Гайдарджиев (4 юли 1908 г.), жител на село Зидарово, избегнал смъртта, когато по време на военните действия на фронта до него паднала бомба и той оцелял. За благодарност на Бога, обещал в сърцето си, ако се върне жив в памет на чудното му оцеляване и за здраве на глухонямото му момиченце Николинка – родом от с. Зидарово, да построи параклис на мястото на светата вода⁹ – Живоприемния източник в родното си село. След като се прибрал невредим от фронта, г-н Гайдарджиев веднага пристъпил да изпълни оброка си и с помощта на цялото село построили манастирчето „Св. Петка“. В памет на събитието, всяка година на 14 октомври – на празника на св. преп.

Манастир света Петка, снимка 3.



⁹ По този начин на някои места в страната се наричат чудотворно избликували или открити изворчета – гр. аязмо.

Петка Търновска (Епиватска) – на мястото се стичат много хора, молят се, някои преспиват там и на другия ден си мият очите или болните места, за да се излекуват. На 26 юли се чества и празника на света преподобномъченица Петка Римлянка, която се почита на Балканите като изцелителка на очите и в нейна памет също се посвещават свещени водоизточници.

ПОСТРОЯВАНЕТО НА СТАИЧКАТА

През 1960-1970 г. допълнително е изградена манастирската стаичка, дело на строителната бригада на ТКЗС. Впоследствие, партийното ръководство в Зидарово издава заповед за разрушаване на стаичката, което се и осъществява. Половината от строителите отказват да разрушат и параклиса, така той остава непокътнат. В наши дни килията е възстановена (мястото се нарича по народно, манастирче), тъй като

Стая при манастира, снимка 4 и 5.



е необходима на болните при спазване на обичая на посрещане на празника на бдение в светите места, чрез които хората измолват от Бога чрез светиите здраве, закрила, изцеление и спасение.

НАРОДНО ТВОРЧЕСТВО

Чудото вдъхновило народния поет да възхвали Бога в песен за Неговото милосърдие и грижа, та да бъде за подкрепа и поука на всички верни християни. Автор на песента е Вълко Банев, родом от с. Зидарово, първи братовчед на Баньо Гайдарджиев – подбудителя за построяването на параклиса. Народната любов възпяла чудото и манастирчето, където станало чудното събитие. То пораждало и укрепявало душите и сърцата на хората с искрена вяра в Бога и надежда, че и при най-тежки обстоятелства, Спасителят не е изоставил христорлюбивите си чада. Чудото от село Зидарово свидетелства за Божията грижа и любов, които имат същата сила и сега. Аз самият



АПЕЛЪТ НА ВЯРАТА: ОТВЪД ПРЕДЕЛИТЕ НА ВЪЗМОЖНОТО

Прот. *Стелиян Кунев*
ЧУДОТО
ОТ СЕЛО ЗИДАРОВО

съм се срещал с автора на песента – Баньо Гайдаржиев: въпреки че беше вече незрящ, поради напредналата си възраст, лицето му сияеше озарено от радост, а той постоянно свидетелстваше за вярата и надеждата си в Иисус Христос. Нито за миг скромния човек не изказа съжаление или тъга от това, че не вижда: живееше в пълен мир с Бога. Ето и самата песен:

МАНАСТИР „СВЕТА ПЕТКА“

Радвали се двама млади
за първата си рожба,
кратка била радостта им,
само за две години. (2)

Зла орисница е дошла,
та детето ослепи,
пет години в тъмнината
тя детето остави. (2)

Молила се майка Злата
за нещастното дете,
сън сънува майка Злата
на Светлия Петък. (2)

Да отидат, да умият
сляпото си момченце,
заведе ги света Петка
гдето Бог ги изпрати. (2)

Копнали са, бликнала е
лековитата вода,
гребнала е, та умила
сляпото си момченце. (2)

Тихо Бога тя се моли
за нещастното дете:
– Боже, Мили, помогни ни,
дай ни радост Ти на нас. (2)

Тихо дума ѝ Велико:
– Мамо, мамо, погледнах,
няма вече да ме водиш,
сам ще тичам аз напред. (2)

О, дано Христа познаят
всички слепи по света,
да го търсят и намерят,
всички Той ще изцери. (2)

Песен за Велико¹⁰

Вълко Банев Гайдаржиев

The musical score is written for voice and piano. It consists of two staves. The first staff is for the voice, starting with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The melody is simple and melodic. The second staff is for the piano accompaniment, starting with a bass clef. The chords are indicated by letters above the notes. The lyrics are written below the notes.

Рад - ва - ли - се два - ма мла - ди за пър - ва - та си рож - ба
Зла о - рис - ни - ца е дош - ла та де - те - то ос - ле - пи

крат - ка би - ла ра - дост - та им са - мо за две го - ди - ни.
пет го - ди - ни в тъм - ни - на - та тя де - те - то ос - та ви.

Днес на Светлия петък, когато
се чества събитието: Живоприемен
източник (Живоносен извор) на Пресвета

¹⁰ Песента е нотирана и аранжирана от диригента на храм „Св. Успение Богородично“ гр. Бургас – Илиян Маринов.

Богородица,¹¹ на манастира се пеят, освен тази песен, и още народни песни с духовно съдържание. Подобна народна духовна творба е „Песен за манастира“:

ПЕСЕН ЗА МАНАСТИРА

Рабини сме Христови,
с вяра сме дошли
Богу да се молим
за нашите души.
Припев:
Ах, манастир, колко хубав си
с твоите красоти,
душа ми обнови.

Кръста ний желаем
в нашите души
и блажен е оня,
който победи.

Припев: Ах, манастир...

¹¹ Случило се през 450 г. в близост до Константинопол, където бъдещият византийски император Лъв I Тракиец (457 – 474), още като войник, срещнал незрящ човек, който търсел вода; така се удостоил да чуе гласа на Пресвета Богородица и да получи благословение свише да стане владетел-благотворител, да издигне храм (в дн. Балъкли, какъвто има и в Асеновград и др., наречени, както в песнопение Богородица е възпявана като: Живоприемен и живоносен извор), а още тогава милостиво да помогне на жадния, който по чудо и прогледнал. Вж. по-подробно: Карамихалев, ик. Йоан. „Източник живоприемен и живоносен“. Проповед. – Блог: Добротолубие, 29.4.2022, достъпно на: <https://dobrotoliubie.com/2022/04/29/източник-живоприемен-и-живоносен/>.

С вяра и надежда
ний вървим напред,
що Христос остави
за нас – свещен завет.

Припев: Ах, манастир...

РЕМОНТ НА МАНАСТИРА

Синът на Николина, дъщеря на дядо Баньо – Иван Николов – ремонтирал параклиса със собствена строителна бригада през 2008 г.. Мария и Андрей Жишеви, прибирайки се за лятото от САЩ, дарили средства за направа на нов иконостас още същата година. По инициатива на Стойчо Петков, кмет на с. Зидарово, се направил навес – стабилна постройка до реката, където се провеждат тържествата в памет на чудното събитие оттогава и досега. На Светли петък, Живоприемни източник през 2008 г. се извърши обновление на параклиса след направените ремонтни дейности. В съслужението участваха свещеници от град Бургас – свещ. (дн. прот.) Стелиян Кунев от храм „Успение Богородично“ (дн. още и предстоятел на ц. „Св. Пимен Зографски“ в кв. Крайморие) и гости: ик. Петър Василев (дн. ст. ик., предст. на кат. храм „Свв. Кирил и Методий“, прот. Севастиян Йорданов от същия храм – днес Архиерейски наместник на Бургаска духовна околия, свещеник Радослав Величков и кметове на съседни населени места: Недялка Димитрова – кметски наместник на с. Вършило, Пенка Стоянова – кметски наместник на с. Присад и много гости.

АПЕЛЪТ НА ВЯРАТА: ОТВЪД ПРЕДЕЛИТЕ НА ВЪЗМОЖНОТО

Прот. СТЕЛИЯН КУНЕВ
ЧУДОТО
ОТ СЕЛО ЗИДАРОВО

ЧУДЕСА

През изминалите години са ставали и множество чудеса, които за съжаление не са отбелязани в писмен документ или репортаж в медиите, а само се споменават сред хората и в социалните мрежи и така ми станаха известни поне няколко, които са по-популярни и ми беше разрешено да разкажа. Например, г-жа Солакова – учителка в детска градина в гр. Бургас, след сватбата си има трудност да зачене. На връщане от с. Зидарово към Бургас видяла, че много мъже носят торби с чакъл към манастира. Спрели и попитали какво става, защо се носят тези материали. Хората им казали, че ще правят ремонт на параклиса за здраве на хората в селото. Като чула, жената казала на съпруга си: „Хайде, занеси и ти едно чувалче, може Бог да ни помогне да си имаме дете“. По думите ѝ, още на другата година благополучно се родила дъщеря им.

При мен дойде възрастно семейство, което ми разказа, да се знае за слава Божия, следната история: Възрастният мъж имал много силна алергия, ходили при много лекари, изпил много лекарства, но за съжаление нищо не помагало, а той трудно издържал болестта. Тогава съпругата му предложила, да се качат до параклиса, та той да се измие със светената вода. Съгласил се с жена си и двамата лека-полека стигнали горе.¹² Тя напълнила една кофичка,

а болният през това време се съблякъл в стаичката, след това си поизмил краката и, за тяхна голяма радост, алергията изчезнала и си отдъхнали от изпитанието. Като видели чудото, от сърце благодарили на Бога и напълнили няколко шишета за вкъщи. Слава на Бога за чудесата Му!

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

За радост на верния Христов народ, Чудото от село Зидарово разкрива Божията милост и щедрост, укрепява попадналите в мрежите на болестите, грижите и отчаянието, дава сили и надежда да продължим по трудния път на живота, въпреки трудностите и страданията. Чудото показва, че Бог не дели чедата си на юдеи и елини, на българи и други, на бедни и богати (Гал. 3:28), а търси и лекува загубените си синове и дъщери, защото Той не гледа на лице, а на сърце (Рим. 2:11). Не по-малко значение за богословската наука има и фактът, че Господ Исус Христос изпраща света Петка при клетата майка, като с това иска да покаже и на нас – християните, че молитвите към Божиите угодници – светиите са приети от Бога и Той не остава безразличен към тях, а напротив – преподава благодатните си дарове чрез небесните застъпници (Откр. 5:8; 8:3-4): в случая, чрез Пресвета Богородица и Приснодева Мария и света преп. Петка Търновска

дотам е непосилно и опасно за възрастни хора, както в случая.

От значение е, че чудото става посредством струите на Живопремния източник, разкрит на майката на Велико, Злата. Случилото се по молитвите на тези Св. Богородица и св. Петка доказва, че Бог не отхвърля чудесата, станали посредством материални носители – вода, кърпи и др. (Йоан 9:1-11) и Той решава как да подкрепи чедата си. И може би най-важният извод за мен е, че чрез чудото в с. Зидарово Бог засвидетелства грижата си за христовия народ, но и ние следва да имаме за пример семейството на Злата – искрената вяра в Исуса Христа Спасителя, изразена в крепка надежда и постоянна, неотстъпна в трудностите, любов към Бога.

ПРЕПОРЪКИ

В памет на Чудото от село Зидарово давам следните препоръки:

- да се изпише икона, която да разказва за паметното събитие;
- да се подготви проект за създаване на пътека за религиозно поклонение;
- чудото с проглеждането да се впише в църковен календар, така както се отбелязва – в първата седмица след Възкресение Христово, на Светли Петък – празника на Живопримния източник на Пресвета Богородица, с името „Чудото от село Зидарово“, та да бъде за свидетелство за грижата на Бога за верния ни христов народ, та да се прославя Божия промисъл за спасението на всеки човек и род по света и конкретно за милата ни Родина България.

Нека всичко това да бъде за слава на Светата единосъщна, животворяща и неразделна Троица – Отец, Син и Светия Дух. Амин.

ИНФОРМАТОРИ

1. Шидер Георгиев Шидеров – Деко, на 85 години
2. Вълкана Стойкова Дукова, на 77 години
3. Кана Костова, на 75 години, племенница на Бани Гайдарджиев
4. Иван Стоянов Дойнов, на 76 години
5. Янка Куманова Дойнова, на 70 години
6. Г-жа Солакова

По събирането на информацията са работили:

Прот. Д-р Стелиян Кунев, Александър Есенин – църковен настоятел и Йоанна Петрова.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Дечев, ст. ик. Захарий. Методически профил на обучението по православно краезнание в църковното училище. – Епископ-Константинови четения, 2011, № 15, с. 228–232

Дечев, ст. ик. Захарий. Православна българска народна старина (Жива старина – II). Сборници от есенни експедиции по православно краезнание в Бургаска област.

¹² Подобна традиция на молитвени изцеления от кожни проблеми е известна при пещерата на св. Йоан Рилски, където има и водоизточник, но отиването

АПЕЛЪТ НА ВЯРАТА: ОТВЪД ПРЕДЕЛИТЕ НА ВЪЗМОЖНОТО

т. 1 – 12 (2004–2013).

Дечев, ст. ик. Захарий. Учебна програма по краезнание „Моят роден град Бургас“. Бургас: Димант, 2012.

Дечев, ст. ик. Захарий. Учебна програма по краезнание „Моят роден град Поморие“. Бургас, Димант, 2018.

Диновска, Янка Проjkова. История на село Зидарово, окръг Бургаски до около 1965 г. (ръкопис). Песента е изпята от баба Злата Миливица.

Иванов, Иван Танев. Речник на най-известните османско-турски думи в българския език. – Иконостас, достъпно на: <http://protobulgarians.com/>

Карамихалев, ик. Йоан. „Източник живоприемен и живоносен“. Проповед. – Блог: Добротолюбие, 29.04.2022, достъпно на: <https://dobrotoliubie.com/2022/04/29/източник-живоприемен-и-живоносен/>

Павлов, Панайот. Александър Георгиев Коджакафалията, благодетел на Бургас: Животопис и дело. Биография. Бургас, Делфин прес, 1994, В. Търново, Абагар 1994 (I изд. Бургас, П. Панайотов, Братя Симеонови, 1938).

Патронов, Дико, Иван Карайотов, Диана Радойнова, Александър Фол. Странджа: Природно богатство, археологическо наследство, духовна култура, туризъм. Бургас, Понтика принт, 1999.

Радойнова, Диана. Сакралните околоселищни топоси в Средна Странджа – реални и виртуални балкански срещи. – В:

Балканите – език, история, култура, 2017, т. 5, с. 191 – 200.

Радойнова, Диана. Сакралното във фолклорната обредност: По материали от Странджа. Пловдив, ПУ, 2002.

Радойнова, Диана. Феномените на Странджа. София, УИ, 1999.

Спирова, Полина, Златина Каравълчева. Модели на сътрудничество между Църквата, общинската власт и държавата за провеждане на религиозно образование (1997–2017), София, ЦОИД, 2017 и др.

Тамахкярова, Илияна (съст.). Държавен архив – Сливен. Сливенска митрополия: Фонд 44 К, Инвентарни описи № 1 и № 3. Документални материали (1873–1949). Сливен, Жажда, 2003.

Речник на непознатите думи

• Велики четвъртък – четвъртия ден след Възкресение Христово е Велики четвъртък.

• Светли петък – е петият ден след Възкресение Христово. На него се празнува Живоприемния източник.

• Дюлгерлий – старото име на село Зидарово.

• Конизма – Иконостас.